

JUSTITIEOMBUDSMANNENS
ÄMBETSBERÄTTELSE

AVGIVEN TILL RIKSDAGEN

ÅR 1952

STOCKHOLM 1952

IVAR HÄGGSTRÖMS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

512068

INNEHÅLL.

Justitieombudsmannens ämbetsberättelse.

	Sid.
Inledning	7
I. Redogörelse för åtal, anställda mot nedannämnda tjänstemän:	
1) stadsfiskalen J. Dahl i fråga om olaga anhållande (ämb.-ber. 1951 s. 42)	8
2) poliskonstapeln K.-G. Sthålebo och e. poliskonstapeln C. A. I. Bengtsson i fråga om felaktigt förfarande vid transport av alkoholist till alkoholistanstalt	8
3) borgmästaren H. Löwenberg i fråga om olaga hämtning av svarande i tvistemål	21
4) t.f. förste byråsekreteraren H. Tibbling för felaktig beräkning av strafftid	45
5) t.f. komministern D. Nordblom i fråga om vägran att förrätta vigsel av fränskild	51
6) e. o. länsnotarien S. Kauffeldt i fråga om försummelse vid utfärdande av pass	61
7) landsfiskalen I. Landén för försummelser med avseende å besvarandet av länsstyrelsens remisser m. m.	71
8) f. d. egnahemsdirektören F. Jonasson för kränkande uttalanden om enskild person i tjänsteskrivelse m. m.	87

II. Redogörelse för ärenden, som föranlett åtgärd för disciplinär bestraffning mot nedannämnda tjänstemän:	
1) poliskonstapeln I. H. Enström för det han under utövning av sin tjänst varit påverkad av spritdrycker	98
2) inspektionskonstapeln E. Axelsson för olämpligt uppträdande mot annan polisman	104

III. Redogörelse för vissa ärenden, som ej föranlett åtgärd enligt I eller II.	
1) Fråga om stämpelbeläggning i lagsökningsmål av ett såsom grund för ansöknigen åberopat avbetalningskontrakt	107
2) Felaktig handläggning av lagsökningsmål	115
3) Felaktigt förfarande från vattenfallsstyrelsens sida genom träffande av överenskomelse i vattenmål med sakägare utan hörande av deras ombud eller för dem särskilt förordnat biträde	120
4) Fråga huruvida en till fakultets undervisningsnämnd inkommen skrivelse från fakultetsmedlem är att anse såsom allmän handling. Tillika fråga om rätt för envar att hos rektorsämbetet vid universitetet få del av handlingen	132
5) Fråga om åklagares befogenhet att återkalla av honom utförd talan om enskilt anspråk i anledning av brott	157
6) Fråga om verkställandet av sinnesundersökning i sådana fall, då den häktade förvaras å fängvårdsanstalt med sinnessjukavdelning men ännu icke kunnat beredas plats å denna avdelning, m. m.	163

	Sid.
7) Fråga om användandet av s. k. cirkulationsprotokoll för behandling av vissa på styrelses prövning ankommande ärenden ävensom om anlitan­de av styrelsesuppleant för undertecknande av protokoll i sådant fall	169
8) Frågor om offentligheten av vissa handlingar hos bostadsstyrelsen samt om jäv för styrelsens chef vid handläggningen av vissa ärenden därstädes m. m.	179
9) Felaktigt upptagande av nöjdförklaring m. m.	198
10) Felaktigt förfarande vid meddelande av förbud att nyttja fartyg	202
11) Dröjsmål vid handläggning av utmätningsärenden samt felaktigt förfarande med avseende å utfärdandet av hindersbevis	210
12) Dröjsmål med återbetalning av överskjutande preliminär skatt	216
13) Protokoll vid domstolsförhandling skall erhålla sin slutliga avfattning, innan för­handlingen avslutas	220
14) Behandling av ärenden i länsstyrelse rörande upprättande av byggnadsplan m. m.	227

IV. Framställningar till Konungen.

1) Ang. ändring av § 4 stadgan den 8 juni 1917 angående hotell- och pensionatrörelse	233
2) » förtydligande av 20 § lagen den 16 oktober 1914 om tillsyn å fartyg	238
3) » åtgärder för nedbringande av balansen av undersökningsfall vid de till sinnes­sjukhusen förlagda rättspsykiatriska undersökningsavdelningarna	246
4) » skyldighet för fängvårdsmyndighet att i fall, då häktad person efter häktningen börjat undergå honom tidigare ådömt frihetsstraff, därom underrätta häktnings­domstolen	262
5) » ersättning till ingenjören Å. Johannesson för skada till följd av felaktighet i ett för honom utfärdat pass	267

V. Inspektionsresor under år 1951 . . . . .

268

VI. Under år 1951 handlagda klagomål och anställda åtal m. m. . . . .

269

Bilagor till justitieombudsmannens ämbetsberättelse.

I. Tabell över samtliga av 1951 års riksdag avlätna skrivelser m. m. i nummerföljd enligt riksdagens protokoll	272
II. Förteckning över de av 1951 års riksdag till Konungen avlätna skrivelser jämte upp­gifter om de åtgärder, som under nämnda år vidtagits i anledning av samma skrivelser: 274	
1) Justitiedepartementet	274
2) Utrikesdepartementet	277
3) Försvarsdepartementet	280
4) Socialdepartementet	282
5) Kommunikationsdepartementet	285
6) Finansdepartementet	288
7) Ecklesiastikdepartementet	298

	sid.
8) Jordbruksdepartementet	301
9) Handelsdepartementet	306
10) Inrikesdepartementet	309
11) Civildepartementet	312
III. Särskild förteckning över sådana i förteckningen under bilaga II upptagna ärenden, som vid utgången av år 1951 ännu voro i sin helhet eller till någon del på Kungl. Maj:ts prövning beroende	315
IV. Förteckning över ärenden, som hos Kungl. Maj:t anhängiggjorts genom skrivelser från riksdagen före år 1951 men vid samma års början voro i sin helhet eller till någon del oavgjorda, jämte uppgifter om den behandling dessa ärenden undergått under år 1951: 320	
1) Justitiedepartementet	320
2) Utrikesdepartementet	331
3) Försvarsdepartementet	332
4) Socialdepartementet	332
5) Kommunikationsdepartementet	339
6) Finansdepartementet	342
7) Ecklesiastikdepartementet	349
8) Jordbruksdepartementet	355
9) Handelsdepartementet	357
10) Inrikesdepartementet	364
11) Civildepartementet	372
V. Förteckning över ärenden, som hos Kungl. Maj:t anhängiggjorts genom skrivelser från justitieombudsmannen före den 1 januari 1951 och vari under år 1951 åtgärd vidtagits eller vilka vid samma års slut ännu voro på Kungl. Maj:ts prövning beroende, jämte kortfattad uppgift om ärendenas behandling	376

Sakregister till ämbetsberättelserna 1943—1952	381
---	------------

Till RIKSDAGEN.

Jämlikt 14 § i den för riksdagens justitieombudsman gällande instruktionen får jag härmed avlämna berättelse angående justitieombudsmans-ämbetets förvaltning under år 1951. Jag får därvid meddela, att jag begagnat mig av semester under tiderna den 16—den 28 april och den 16 juli—den 22 augusti samt att under nämnda tider min av riksdagen utsedde ställföreträdare lagmannen Alfred Bexelius förestått ämbetet.

Berättelsen kommer enligt vedertagen ordning att först innehålla redogörelse för sådana mot tjänstemän för fel eller försummelse i tjänsten anställda åtal, vilka under året blivit slutligen avgjorda eller i någon instans prövade.

I. Redogörelse för anställda åtal.

1. Fråga om olaga anhållande.

I 1951 års ämbetsberättelse (s. 42 o. f.) redogöres för ett av mig, efter klagomål av Gunnar Melkersson, anbefallt åtal mot stadsfiskalen i Katrineholm Johan Dahl för olaga anhållande. Av redogörelsen framgår, att Oppunda och Villåttinge domsagas häradsrätt, varest åtalet väckts samt klaganden yrkat skadestånd av Dahl, i dom den 24 oktober 1950 ogillat den mot Dahl i målet förda talan. I en den 14 november 1950 i obetalt brev till domsagens kansli ankommen vadeinlaga hade klaganden förklarat sig fullfölja talan mot häradsrättens dom. Genom beslut den 17 november 1950 hade häradsrätten avvisat den i inlagan avsedda vadetalan såsom icke inom rätt tid fullföljd. Mot detta beslut hade klaganden fullföljt talan i Svea hovrätt.

I beslut den 28 december 1950 har hovrätten yttrat följande: Den av klaganden upprättade vadeinlagan hade visserligen mot stadgandet i 33 kap. 3 § rättegångsbalken och den meddelade fullföljdshänvisningen insänts till häradsrätten i obetalt brev, men då försändelsen på sätt av häradsrätten angivits blivit utlöst och däri inneslutna handlingar datumstämplats såsom inkomna till domsagens kansli den 14 november 1950, funne hovrätten klagandens underlåtenhet att frankera brevet icke föranleda därtill, att hans talan skulle anses icke rätteligen fullföljd. Hovrätten prövade förty lagligt att, med upphävande av häradsrättens beslut, förklara klagandens vadetalan skola upptagas till prövning, i följd varav det ålåg häradsrätten att utan dröjsmål till hovrätten insända akten i det med vadetalan avsedda målet.

Svea hovrätt har därefter genom dom *den 17 februari 1951* ej funnit skäl att göra ändring i häradsrättens dom.

Hovrättens dom har vunnit laga kraft.

2. Fråga om felaktigt förfarande vid transport av alkoholist till alkoholistanstalt.

Den 27 maj 1950 innehöll tidningen Aftonbladet under rubriken "Vildsint tågfånge fick kyckling och glass" en artikel av följande innehåll:

"Ett intermezzo, som i hög grad upprörde en del tågpassagerare, inträffade i onsdags på ett tåg mellan Göteborg och Stockholm. En fånge, som medföljde tåget, ställde till bråk — och fick i 'belöning' kyckling och glass!

Det hela började i den nästan fullsatta restaurangvagnen — det var i tåget, som gick från Göteborg kl. 15.40 — och där satt vid ett av borden tre herrar och åt. Man hade hunnit med förrätten och var sin pilsner, då plötsligt den ena av dem, en stor kraftig karl, störtade upp och med några svordomar sökte kasta sig över de båda andra. Dessa lyckades emellertid övermanna den vildsinte gästen och vred om hans armar bakom ryggen. På så sätt kunde man också föra ut honom ur restaurangvagnen förbi de andra gästerna.

Det inträffade väckte givetvis stort uppseende och en av medresenärerna tog reda på vad som egentligen hänt. Man hade nämligen inte hört något gräl från bordet före slagsmålet. Det visade sig nu att det var en fångtransport, en fånge och två åtföljande polismän. Fångnen hade velat ha vin till maten, men då han nekades detta blev han vild och började bråka. Vad som upprörde passagerarna mest var emellertid fortsättningen på dramat. Fångnen och hans följeslagare satt i en kupé tre vagnar från restaurangvagnen och trots att det var mycket att göra i själva restaurangvagnen måste personalen sedan springa med brickor med mat till den kupé, där fången satt. Han fick både kyckling och glass, innan det hela var färdigt.”

Sedan jag med anledning av denna tidningsartikel anmodat fångvårdsstyrelsen att till mig inkomma med upplysningar i saken, meddelade styrelsen efter verkställd undersökning, att ifrågavarande transport syntes avse en på order av stadsfiskalen i Varberg verkställd förpassning av Bror Axel Reinhold Carlsson-Holm, vilken under bevakning av två polismän den 24 maj 1950 transporterats till alkoholistanstalten å Svartsjö.

Efter anmodan av mig verkställde därefter t. f. stadsfiskalen i Varberg Nils Prahl utredning i ärendet genom förhör med de åsyftade polismännen, poliskonstapeln Karl-Gustav Sthålebo och extra poliskonstapeln Claes Axel Ingvar Bengtsson, varefter Prahl inkom med utredningen ävensom med eget yttrande.

Vid förhöret uppgav Sthålebo följande: Den 24 maj 1950 hade Sthålebo erhållit order att tillsammans med Bengtsson till alkoholistanstalten å Svartsjö förpassa Carlsson-Holm, vilken efter permission icke återkommit till anstalten. Förpassningen hade skett med tåg från Varberg klockan 12.13 nämnda dag. Under resan från Varberg till Göteborg hade Carlsson-Holm verkat mycket orolig. Sålunda hade han icke kunnat sitta stilla på sin plats utan sprungit fram och tillbaka i vagnen. Själv hade han förklarat, att han hade bakrus på grund av spritförtäring dagarna förut. Carlsson-Holm hade dock under denna första etapp av resan icke varit svår att ha att göra med. I Göteborg hade gjorts ett par timmars uppehåll innan tåget till Stockholm avgick. Under detta uppehåll hade polismännen och Carlsson-Holm huvudsakligen vistats på centralstationen, men de hade även gått ut på staden,

emedan Carlsson-Holm velat köpa ut kaffe på en kaffekupong, som han innehade. Polismännen hade därför följt med Carlsson-Holm till en affär i närheten av stationen. Han hade emellertid icke fått ut något kaffe, emedan kupongen ännu icke var giltig. I affären hade han i stället för egna medel köpt korv och fläsk samt bett att få köpa två flaskor pilsnerdricka, som han ville ha med sig på resan. Sthålebo och Bengtsson hade medgivit detta på grund av att de befarat, att det skulle bli trångt om utrymmet på tåget, och för att de skulle kunna förebygga ett utbrott från Carlsson-Holms sida. Å Stockholmståget hade de fått plats i en tredjeklassvagn. Då det varit mycket folk i vagnen, hade de icke kunnat få plats intill varandra. Carlsson-Holm hade suttit på en bänk närmast fönstret och bredvid honom Bengtsson. Mitt emot Carlsson-Holm hade suttit en dam och bredvid henne Sthålebo. Strax efter det tåget satt sig igång hade Carlsson-Holm fått följa med Sthålebo in på toaletten, där han fått dricka ur de båda flaskor pilsner han köpt i Göteborg. Han hade då visat samma oro som tidigare under resan. Han hade fått båda flaskorna på en gång för att de "ville ha det undanstökad". Därefter hade Carlsson-Holm blivit betydligt lugnare. Resan hade sedan gått bra tills tåget befunnit sig nära Hallsberg. Strax innan tåget kommit till Hallsberg hade Sthålebo och Bengtsson sinsemellan talat om att de skulle gå in i restaurangvagnen och få en bit mat. Detta hade Carlsson-Holm hört, och han hade då bett att få följa med för att få ett ordentligt mål mat innan han avlämnades på anstalten. Han hade framhållit, att han själv hade pengar och att han likaväl kunde använda dem, när de eljest skulle tagas ifrån honom på anstalten. De hade följts åt till restaurangvagnen alla tre och slagit sig ned vid ett bord, där inga andra personer sutto. På matsedeln hade stått dels ärter, som ingen av dem var förtjust i, dels kyckling. De hade därför beställt in kyckling alla tre. Vid bordet hade Carlsson-Holm suttit närmast fönstret, Sthålebo bredvid honom och Bengtsson mitt emot. Först hade de ätit smörgåsbord och soppa. Därefter hade de beställt en pilsnerdricka och två flaskor läskedryck. Avsikten hade varit, att Sthålebo och Bengtsson skulle dela pilsnern och blanda upp den med läskedryck. För Carlsson-Holms del hade det icke varit avsett att han skulle få något av pilsnerdrickan. Medan de väntat på varmrätten hade Carlsson-Holm sagt, att han ville ha vin till maten. Han hade fått det beskedet att han icke fick något vin. Därpå hade Carlsson-Holm rest sig häftigt upp och yttrat, att "då sitter jag inte kvar här". Samtidigt hade han tagit ett steg mot Sthålebo, liksom för att knuffa undan honom och komma ut. Sthålebo och Bengtsson hade då tagit Carlsson-Holm i armarna och vridit dem bakåt ryggen på honom, varefter han förts ut från restaurangvagnen. Carlsson-Holm hade icke gjort något motstånd. Under intermezzot hade Carlsson-Holm vält ut den pilsnerdricka, som Sthålebo och Bengtsson beställt in och varav de icke hunnit dricka något. I restaurangvagnen hade vid tillfället förutom Sthålebo, Bengtsson och

Carlsson-Holm icke uppehållit sig mer än ett par tre personer. Utförandet av Carlsson-Holm hade gått så fort, att Sthålebo ej trodde, att det varit många som lagt märke till det. Då polismännen fört ut Carlsson-Holm till plattformen i ändan av restaurangvagnen, hade de träffat tågchefhavaren, vilken av Sthålebo ombetts att vid ankomsten till Hallsberg — tåget var just då på ingående dit — ringa till polisen och be dem komma ned med ett par handbojor att ha till reds, därest Carlsson-Holm finge ett raseriutbrott. Sthålebo hade dessutom bett tågchefhavaren att ordna med en särskild kupé åt dem. Under uppehållet i Hallsberg hade polisen kommit ned till stationen och haft med sig en armlänk. Sthålebo hade lagt den omkring ena handleden på Carlsson-Holm, varefter han på perrongen fört denne från restaurangvagnen till en enskild kupé längre fram i tåget. I fortsättningen hade Carlsson-Holm förhållit sig lugn. En halvtimme efter det tåget lämnat Hallsberg hade en servitör kommit in i kupén och frågat, hur de skulle ha det med maten. På Sthålebos fråga, huruvida de finge betala den, eftersom de beställt och ätit en del, hade servitören svarat, att det måste de göra. Servitören hade själv erbjudit sig att taga in maten till dem i kupén, vilket skett. Något tal om Carlsson-Holm hade det icke varit, men då servitören kommit med maten, hade även Carlsson-Holms mat varit med. Sedan de ätit varmrätten — kyckling — hade servitören tagit ut servisen, och strax därefter hade han kommit tillbaka med tre portioner glass. Sthålebo hade icke tänkt på någon dessert, men servitören hade uppgivit, att desserten inginge i priset. Innan resan påbörjats, hade i Varberg inköpts ett smörgåspaket för 2 kronor 50 öre åt Carlsson-Holm. Av dessa smörgåsar hade han icke ätit någonting under resan. Sthålebo hade icke haft med sig några smörgåsar, emedan avresan skett med så kort varsel att han icke hunnit skaffa sig någon matsäck. Troligen hade icke heller Bengtsson haft någon matsäck med sig. Anledningen till att Carlsson-Holm fått följa med in i restaurangvagnen hade varit, att Sthålebo och Bengtsson icke velat gå ifrån Carlsson-Holm en i taget, emedan Carlsson-Holm kunnat befaras bli våldsam. Att Sthålebo och Bengtsson själva där beställt in en flaska pilsnerdricka hade skett av ren obetänksamhet. De hade icke reflekterat över att Carlsson-Holm skulle kunna känna sig irriterad därav. Han hade förut fått två flaskor pilsnerdricka och vid det tillfället varit lugn.

Bengtsson berättade vid förhöret i huvudsaklig överensstämmelse med Sthålebo.

Prahl anförde i det avgivna yttrandet följande.

Carlsson-Holm, som varit efterlyst i tidningen Polisunderrättelser emedan han efter permission icke inställt sig å alkoholistanstalten å Svartsjö, hade anträffats i sitt föräldrahem i Varberg den 23 maj 1950 klockan omkring 22. Då polismännen kommit till hans föräldrahem för att omhändertaga honom, hade de av Carlsson-Holms moder fått en maning att vara försiktiga, emedan Carlsson-Holm hade kniv på sig. Vid omhändertagandet hade Carlsson-

Holm gjort våldsamt motstånd genom att försöka slita sig loss, vilket emellertid icke lyckats honom. De polismän, som verkställt omhändertagandet, hade emellertid icke ansett, att det våldsamma motståndet varit av så allvarlig art att åtal borde ske. Vid omedelbart efter omhändertagandet företagen visitation hade i en av Carlsson-Holms fickor anträffats en blottad slidkniv, och Carlsson-Holm hade uttalat sitt beklagande över att han icke fått tillfälle begagna kniven mot polismännen. Carlsson-Holm hade tidigare vid flera tillfällen på grund av alkoholmissbruk tagits om hand av polisen i Varberg och även genom polisens försorg transporterats till alkoholistanstalt. Vid dessa tillfällen hade han icke varit särskilt svår att handskas med. Vid det nu ifrågavarande tillfället hade han emellertid givit intryck av att vara i en betydligt desperatere sinnesstämning än vid de tidigare tillfällena. På grund därav hade beslutats, att transporten till Svartsjö skulle ske under bevakning av två polismän. Den ene av de polismän som beordrats verkställa transporten — Sthålebo — hade den 1 mars 1950 ensam transporterat Carlsson-Holm till Svartsjö, och Carlsson-Holm hade då icke varit svårhanterlig. Sthålebo vore ordinarie poliskonstapel sedan den 8 juli 1946, medan Bengtsson anställdts som extra poliskonstapel i staden den 1 februari 1949. Enligt 13 § polisreglementet hade det sålunda varit Sthålebo, som vid den tjänsteförrättning transporten innebar haft att utöva befäl. Polismännens åtgärd att låta Carlsson-Holm i Göteborg inköpa två flaskor pilsnerdricka samt låta honom förtära dessa under resan syntes Prahl vara en direkt förseelse mot 63 § alkoholistlagen. Polismännen syntes ha varit medvetna därom men ansett, att Carlsson-Holm var i en sådan sinnesförfattning att de, för att lugna honom, måste tillgripa denna utväg. Prahl ifrågasatte om åtgärden varit motiverad med hänsyn till säkerheten under transporten, men såsom ett medel att lugna Carlsson-Holm och förebygga för medpassagerarna störande uppträdande från hans sida syntes åtgärden kunnat ha ett visst fog för sig. Att polismännen låtit Carlsson-Holm följa med till restaurangvagnen för att på egen bekostnad intaga ett mål mat syntes icke vara att direkt anmärka på, även om lämpligheten därav kunde ifrågasättas med hänsyn till att som regel pilsnerdricka och ofta även vin brukade finnas på borden i en restaurangvagn och åsynen därav kunde verka stegrande på en alkoholistas begär efter rusdrycker samt utlösa ett utbrott, såsom i detta fall skett. Vad Prahl däremot ansåge obetänksamt av polismännen vore, att de åt sig själva beställt in pilsner medan Carlsson-Holm satt vid samma bord. Beträffande polismännens åtgöranden med Carlsson-Holm, sedan denne brusat upp till följd av att han ej fick beställa vin, syntes Prahl intet vara att erinra däremot. Ej heller torde någon anmärkning kunna riktas mot polismännen för det de, sedan de med Carlsson-Holm tagit plats i särskild kupé, mottagit den mat, som de beställt och voro betalningsskyldiga för och som serveringspersonalen å tåget själv erbjudit sig att servera i kupén.

Sedan därefter Sthålebo och Bengtsson beretts tillfälle att ånyo yttra sig i ärendet, anförde de i gemensamt avgivet yttrande, bland annat, följande.

Orsaken till att Sthålebo och Bengtsson, trots vetskap om gällande bestämmelser i alkoholistlagen om förbud att lämna alkoholhaltiga drycker till den som vore intagen å alkoholistanstalt, låtit Carlsson-Holm få dricka ifrågakomna två flaskor pilsner hade varit, att det av Carlsson-Holms synnerligen oroliga uppträdande under resan Varberg—Göteborg framstått såsom tydligt och klart, att han skulle kunna företaga sig vad som helst. Då Sthålebo och Bengtsson velat förebygga ett med all sannolikhet ganska nära förestående utbrott hos honom, hade de efter mycken tvekan och diskussion kommit överens om att låta Carlsson-Holm i Göteborg få inköpa ett par flaskor pilsner, som han senare skulle få förtära på tåget. Om Carlsson-Holm fått ett utbrott på tåget, hade detta givetvis medfört obehag och otrevnad för de andra medresenärerna. Sthålebo och Bengtsson hade ej heller ansett det vara till någon som helst nytta att avbryta resan, när detta med all sannolikhet icke skolat medföra, att Carlsson-Holm blivit lugnare. Det skulle även onödigt ha fördröjt resan. Då de stigit på tåget i Göteborg, hade de sökt efter en enskild kupé, när de varit överens om att de då lättare skulle kunna omhänderha Carlsson-Holm och heller icke vara tvungna att låta honom få förtära den inköpta pilsnerdrickan. De hade även på detta sätt skolat vara fria från övriga medresenärer och således lättare kunnat avstyra ett eventuellt utbrott från Carlsson-Holms sida. Det hade emellertid visat sig omöjligt att få någon enskild kupé, varför de fått taga plats i en öppen kupé med resenärer runt om, däribland även minderåriga. På grund därav hade Sthålebo och Bengtsson sett sig så gott som nödsakade att låta Carlsson-Holm få dricka den inköpta pilsnern, som han fått förtära på tågets toalett — helt avskilt från övriga medresenärer. Efter det Carlsson-Holm förtärt pilsnerdrickan, hade han märkbart lugnat sig och verkat åter ha kommit i balans. Beträffande besöket i restaurangvagnen ville Sthålebo och Bengtsson framhålla, att de icke känt till bestämmelserna i 8 § i kungl. kungörelsen den 27 maj 1932 med vissa närmare bestämmelser rörande alkoholistvården. De hade givetvis handlat i strid mot gällande bestämmelse, men som nämnts i ren okunnighet om stadgandets lydelse. De hade endast tillsammans beställt en flaska pilsner, som de dock icke förtärt, emedan pilsnerflaskan vid uppträdet senare blivit omkullslagen. Åberopande det anförda ville Sthålebo och Bengtsson som deras egen uppfattning framhålla, att Carlsson-Holms vid tillfället synnerligen oroliga tillstånd ställt dem inför en nödsituation och att de i denna situation ansett sig, för att förhindra ett synnerligen pinsamt uppträde, böra tillmötesgå Carlsson-Holms begäran att få inköpa och förtära ett par flaskor pilsner. Då det dessutom åtminstone för tillfället tydligt syns på Carlsson-Holm, att detta medgivande verkat lugnande, hade Sthålebo och Bengtsson ansett sig i den uppkomna situationen icke göra något orätt.

Däremot ansåge de sig i viss mån ha förfarit oriktigt vid beställningen av pilsnerdrickan i restaurangvagnen, men detta hade skett av ren okunnighet. De hemställde därför, att ärendet icke måtte föranleda någon JO:s vidare åtgärd.

Enligt vad hit inkomna handlingar utvisade hade Carlsson-Holm ett tjugotal gånger sakfällts för fylleri samt ett flertal gånger dömts till frihetsstraff för begångna brott, däribland misshandel och våldsamt motstånd, ävensom under olika tider varit intagen å alkoholistanstalt. Genom utslag den 28 februari 1950 hade länsstyrelsen i Hallands län med stöd av 1 och 24 §§ alkoholistlagen den 12 juni 1931 förordnat, att Carlsson-Holm omedelbart skulle intagas å allmän alkoholistanstalt. Med anledning därav hade Carlsson-Holm den 2 mars 1950 intagits å anstalten å Svartsjö, varifrån han erhållit permission tre dygn från och med den 7 maj 1950. Då han icke återvänt vid permissionstidens utgång, hade den 12 maj begärts efterlysning i Polisunderrättelser.

I en till landsfogden i Hallands län avlåten skrivelse anförde jag där-
 efter följande.

I 63 § alkoholistlagen den 12 juni 1931 stadgas, att om någon lämnar åt den, som honom veterligen är ställd under övervakning enligt samma lag eller är intagen å allmän alkoholistanstalt, alkoholhaltiga drycker eller eljest hjälper sådan person att åtkomma dylika drycker, skall han straffas med böter från och med 5 till och med 200 kronor. Med alkoholhaltiga drycker förstås spritdrycker och vin ävensom sådana maltdrycker, som innehålla mer än 1,8 viktprocent alkohol.

Genom kungl. kungörelse den 27 maj 1932, nr 215, ha meddelats vissa närmare bestämmelser rörande alkoholistvården. I 8 § i denna kungörelse sådan den lyder enligt kungörelse den 30 juni 1943, nr 553, heter det: Skall någon genom länsstyrelses eller polismyndighets försorg inställas å allmän alkoholistanstalt, bör verkställandet därav i den mån så lämpligen kan ske uppdragas åt särskild vårdare. Sådan vårdare har att under förrättningen iakttaga fullständig avhållsamhet från alkoholhaltiga drycker och skall tillse, att den vårdbehövande icke förtär sådana drycker under den tid han står under vårdarens tillsyn.

Genom dessa stadganden har uttryckligen föreskrivits, att den som å tjänstens vägnar har vård om en alkoholist, som skall intagas å alkoholistanstalt, skall tillse, att denne icke får tillgång till alkoholhaltiga drycker under transporten dit. Klart är, att vårdaren under inga omständigheter får hjälpa alkoholisten att åtkomma sådana drycker. Härutöver har det också förbjudits vårdaren att för egen del förtära alkoholhaltiga drycker under förrättningen. Att fullständig avhållsamhet från spritdrycker ålagts vårdare är uppenbarligen betingat därav, att den vårdbehövande icke skall

under transporten behöva åse, hur andra få använda de åtrådda dryckerna, varigenom måhända hans eget begär skulle stegras. Oavsett de uttryckliga stadgandena måste det emellertid ligga i sakens natur, att den som ansvarar för transporten av en alkoholist icke får tillåta denne att använda spritdrycker eller andra därmed jämförliga drycker eller för egen del använda sådana i alkoholists närvaro.

I förevarande fall är upplyst, att Carlsson-Holm, vilken sedan den 2 mars 1950 vårdats å alkoholistanstalten å Svartsjö men efter permission några dagar i början av maj månad avvikit, omhändertagits av polisen i Varberg och den 24 maj 1950 av Sthålebo och Bengtsson med tåg transporterats över Göteborg till Stockholm. Under tåguppehåll i Göteborg ha Sthålebo och Bengtsson i samråd låtit Carlsson-Holm inköpa två flaskor pilsnerdricka, som han senare å tåget mellan Göteborg och Stockholm tillåtit att förtära. För intagande av middag ha Sthålebo och Bengtsson senare under resan låtit Carlsson-Holm medfölja till och taga plats i tågets restaurangvagn. Där ha Sthålebo och Bengtsson till måltiden för egen del beställt in en flaska pilsnerdricka. Då Carlsson-Holm därefter begärt att få beställa in vin till maten men förvägrats detta, har han ställt till ett uppträde i vagnen och måst föras ut från densamma.

Vad till en början angår medgivandet för Carlsson-Holm att inköpa och förtära pilsner synes mig vad Sthålebo och Bengtsson anført till försvar för den påtalade åtgärden icke kunna lända dem till ursäkt. Även om medgivandet varit förestavat av en önskan att lugna Carlsson-Holm, måste Sthålebo och Bengtsson därigenom anses ha icke blott brustit i omdöme utan även gjort sig skyldiga till överträdelse av uttryckliga föreskrifter. Oavsett att ett dylikt förfarande i och för sig belagts med straff, synes mig detsamma innebära ett sådant oförstånd i tjänsten, att det icke kan undgå att betraktas såsom tjänstefel av beskaffenhet att böra beivras. Vad angår medtagandet av Carlsson-Holm till restaurangvagnen synes väl detta med hänsyn till den där tillåtna serveringen av vin och öl ha varit olämpligt men dock i och för sig icke kunna betraktas som tjänstefel. Sthålebos och Bengtssons åtgärd att för egen del låta servera sig pilsnerdricka kan däremot icke lämnas opåtalad. Uteslutet är ingalunda, att det varit denna åtgärd, måhända i förening med den tidigare av Carlsson-Holm förtärda pilsnern, som framkallat det uppträde, som ägt rum i restaurangvagnen och föranlett måltidens avbrytande. Hur därmed än må vara, finner jag Sthålebos och Bengtssons förfarande i sagda del icke kunna undgå åtal för tjänstefel.

På grund av vad jag sålunda anført uppdrog jag åt landsfogden att vid vederbörlig domstol i laga ordning väcka och utföra åtal mot Sthålebo och Bengtsson för tjänstefel i anmärkta hänseenden. Ansvar borde yrkas

enligt 63 § alkoholistlagen, jämfört med 25 kap. 5 § strafflagen, samt 25 kap. 4 § strafflagen och 4 kap. 1 och 2 §§ samma lag.

Rådhusrätten i Varberg, varest åtalet väcktes, yttrade i dom den 8 januari 1951 följande.

De tilltalade ha vitsordat de av åklagaren uppgivna faktiska omständigheterna i målet men bestritt ansvar.

I målet är ostridigt, att de tilltalade under ifrågavarande förpassning varit att anse såsom sådana vårdare, som avses i 8 § kungörelsen den 27 maj 1932 med vissa närmare bestämmelser rörande alkoholistvården, sådan denna paragraf lyder enligt kungörelse den 30 juni 1943. Rådhusrätten finner, att Bengtsson vid denna tjänsteförrättning jämlikt 13 § polisreglementet stått under Sthålebos befäl. I den mån några av de tilltalade under förrättningen gemensamt eller i samråd vidtagna åtgärder äro att betrakta såsom tjänstefel, kan därför endast Sthålebo göras ansvarig för dem. Bengtsson kan på den grund icke i målet ådömas ansvar för tjänstefel.

Beträffande först åklagarens ansvarsyrkande mot de tilltalade för det de medgivit Carlsson-Holm att inköpa och sedan på tåget mellan Göteborg och Hallsberg förtära två flaskor pilsnerdricka, så finner rådhusrätten att de icke genom nämnda medgivande kunna sägas ha lämnat Carlsson-Holm pilsnerdricka eller hjälpt honom att åtkomma dylik dricka samt att de därför icke brutit mot 63 § alkoholistlagen. Däremot står medgivandet i och för sig i strid mot 8 § i ovannämnda kungörelse, vari föreskrivits att vårdare skall tillse att den vårdbehövande icke förtär alkoholhaltiga drycker under den tid han står under vårdares tillsyn. I målet är emellertid utrett, att Carlsson-Holm redan under tågresan mellan Varberg och Göteborg varit synnerligen orolig, varför fråga uppkommit mellan de tilltalade, huru denna oro skulle kunna stillas utan att behöva utlösas i form av våld. Det var för polismännen väl känt att Carlsson-Holm var synnerligen besvärlig att handskas med, och dennes moder hade, då Carlsson-Holm omhändertogs, varnat för att han kunde befaras bli våldsam. Efter moget övervägande hade Sthålebo under dessa förhållanden — efter att ha samrått med Bengtsson — beslutat sig för att medgiva Carlsson-Holm att i Göteborg inköpa två flaskor pilsnerdricka och att under den därefter följande tågresan, om så visade sig nödvändigt, förtära dessa. Rådhusrätten finner, att Sthålebo haft skäl till detta sitt medgivande, och denna uppfattning styrkes av ett av försvararen åberopat utlåtande, avgivet av docenten Sander Izikowitz i ett annat likartat mål. Utredningen synes också giva vid handen att Carlsson-Holm blivit lugnare av den förtärda pilsnern, medan det senare inträffade uppträdet i restaurangvagnen synes ha förorsakats därav, att Sthålebo förbjudit servering av vin, som Carlsson-Holm beställt åt sig.

Med hänsyn till dessa omständigheter finner rådhusrätten att Sthålebos ifrågavarande medgivande icke bör för honom medföra ansvar för tjänstefel.

Vad härefter angår åklagarens yrkande om ansvar för tjänstefel, bestående däri att de tilltalade i restaurangvagnen låtit i Carlsson-Holms närvaro för egen del servera sig pilsner, så är i målet ostridigt, att Sthålebo beställt en flaska pilsnerdricka men att denna icke blivit förtärd, emedan pilsnerflaskan vid det senare inträffade uppträdet blivit omkullslagen. Sthålebo har därför icke brutit mot 8 § i ovanberörda kungörelse, som i detta hänseende endast ålägger vårdare fullständig avhållsamhet från alkoholhaltiga drycker under förrättningen. Däremot har han förfarit olämpligt och felaktigt i tjänsten genom att på sätt som skett beställa pilsner åt Bengtsson och sig. Med hänsyn till omständigheterna och särskilt till att beställningen endast avsett en flaska pilsnerdricka för två personer, finner rådhusrätten emellertid, att detta Sthålebos förfarande ej är av beskaffenhet att böra föranleda ansvar.

Rådhusrätten prövar rättvist ogilla åklagarens mot Sthålebo och Bengtsson förda talan.

Beträffande åtalet mot Bengtsson lät jag med hänsyn till omständigheterna bero vid den utgång målet erhållit i rådhusrätten.

Vad däremot angår åtalet mot Sthålebo fann jag mig icke böra åtnöjas med rådhusrättens dom.

Jag uppdrog därför åt landsfogden i Hallands län att hos hovrätten för Västra Sverige fullfölja talan mot rådhusrättens dom, såvitt därigenom åtalet mot Sthålebo ogillats, och framhöll därvid följande.

Beträffande medgivandet för Carlsson-Holm att inköpa och på tåget förtära två flaskor pilsnerdricka synes mig rådhusrättens mening att Sthålebo därmed icke skulle ha hjälpt Carlsson-Holm att åtkomma pilsnerdricka icke hållbar. Då Carlsson-Holm vid besöket i den affär, där pilsnern inköptes, stod under Sthålebos uppsikt, hade det varit dennes tjänsteplikt att tillse, att Carlsson-Holm icke inköpte några alkoholhaltiga drycker. Då Sthålebo i stället för att hindra detta inköp lämnat sitt tillstånd till detsamma, synes mig detta förfarande från Sthålebos sida icke kunna betraktas annorlunda än som en hjälp åt Carlsson-Holm att anskaffa pilsnerdrickan och därmed innebära ett sådant handlande, som är straffbelagt enligt 63 § alkoholistlagen. I varje fall har, såsom rådhusrätten funnit, medgivandet stått i strid mot den i 8 § kungörelsen den 27 maj 1932 med vissa närmare bestämmelser rörande alkoholistvården meddelade föreskriften att vårdare skall tillse, att den vårdbehövande icke förtär alkoholhaltiga drycker under den tid han står under vårdarens tillsyn.

Vad angår de av rådhusrätten anförda omständigheterna, på grund av vilka Sthålebos omförmälda medgivande ansetts icke böra medföra ansvar för tjänstefel, vill jag framhålla, att även om Carlsson-Holm under resan

mellan Varberg och Göteborg varit orolig, vårdarna icke befunnit sig i ett nödläge, som i någon mån kunnat motivera en överträdelse av de för transporten gällande föreskrifterna om tillsyn över Carlsson-Holm. Enligt min mening hade, då vårdarna voro två och därtill erfarna polismän, transporten kunnat i regelrätt ordning genomföras utan att Carlsson-Holm fått sin önskan om tillåtelse att förtära alkoholhaltiga drycker uppfyllt. Sthålebos medgivande kan ej heller rättfärdigas av innehållet i det i målet åberopade utlåtandet av Izikowitz. I detta utlåtande, som avsåg en annan polismans handlingssätt i liknande fall, uttalades, att ur medicinsk synpunkt polis- mannen icke handlat klandervärt genom att låta den av honom förpassade alkoholisten inköpa och förtära pilsnerdricka och porter. Ur juridisk synpunkt måste Sthålebos handlande, varigenom uttryckliga föreskrifter åsidosatts, betraktas såsom tjänstefel av beskaffenhet att icke böra undgå ansvar.

Beträffande slutligen Sthålebos påtalade åtgärd att i restaurangvagnen låta i Carlsson-Holms närvaro servera sig och Bengtsson pilsner synes mig den omständigheten att pilsnern icke blivit förtärd sakna avgörande betydelse. Stadgandet i 8 § ovannämnda kungörelse om avhållsamhet från alkoholhaltiga drycker har uppenbarligen avsett att förhindra, att den transporterade alkoholists begär efter alkoholhaltiga drycker skulle väckas eller stegras genom åsynen av sådan dryck hos hans vårdare. Det torde därför få anses uppenbart, att Sthålebo genom att låta servera sig och Bengtsson pilsner vid ifrågavarande tillfälle brutit mot föreskriften i ovannämnda paragraf. Rådhusrätten, som ej funnit paragrafen tillämplig i förevarande fall, har emellertid ansett, att Sthålebo förfarit olämpligt och felaktigt i tjänsten genom att beställa in pilsnern. Mig synes Sthålebos handlande sett i ett sammanhang böra anses såsom tjänstefel av beskaffenhet att — utan hänsyn till den ringa kvantiteten av den serverade pilsnern — föranleda ansvar.

Hovrätten för Västra Sverige fastställde genom dom den 17 maj 1951 rådhusrättens domslut såvitt i hovrätten var i fråga.

Såsom domskäl anförde hovrätten följande.

Vad angår Sthålebos till Carlsson-Holm lämnade medgivande att inköpa och förtära två flaskor pilsnerdricka finner hovrätten att, enär det ålegat Sthålebo såsom vårdare av Carlsson-Holm att tillse, att Carlsson-Holm under transporten icke förtärde alkoholhaltiga drycker, Sthålebo genom att lämna nyssnämnda medgivande måste anses ha hjälpt Carlsson-Holm att åtkomma de två flaskorna pilsnerdricka.

Av vad Sthålebo i målet andragit till sitt försvar framgår emellertid, att Carlsson-Holm befunnit sig i ett sådant tillstånd att det måst befaras att han, därest han icke erhöle pilsnerdricka, skulle bliva våldsam. Eftersom Carlsson-Holm icke kunde transporteras avskild från övriga passagerare har Sthålebo haft att räkna med att ett våldsbrott från Carlsson-Holms

sida — oaktat Carlsson-Holm vaktades av två polismän — kunnat medföra fara eller i vart fall betydande obehag för andra passagerare. Denna risk har Sthålebo avvärjt genom att låta Carlsson-Holm få de två flaskorna pilsnerdricka. Sagda förfarande kan i anseende till Carlsson-Holms betydande spritförtäring under dagarna före transporten knappast antagas ha menligt inverkat på Carlsson-Holms alkoholsjukdom och har i varje fall i och för sig inneburit ett så ringa åsidosättande av föreskrifterna i 63 § alkoholistlagen, att Sthålebos handlande, med hänsyn till syftet därmed och till den förutnämnda risk för våldshandlingar, vilken därigenom undanröjts, måste anses ha varit befogat.

Vid angivna förhållanden finner hovrätten, att Sthålebos förfarande i denna del av målet icke är straffbart.

I fråga om åklagarens yrkande om ansvar å Sthålebo för det han i restaurangvagnen låtit servera sig pilsner i Carlsson-Holms närvaro gillar hovrätten rådhusrättens bedömande.

Vid överläggningen till dom i målet yppades skiljaktiga meningar inom hovrätten.

Först röstades över frågan huruvida Sthålebo genom att ha medgivit Carlsson-Holm att i Göteborg inköpa och sedan å tåget mellan Göteborg och Hallsberg förtära pilsner gjort sig skyldig till straffbar gärning.

En ledamot, referenten, yttrade: "Sthålebo måste anses ha under färden varit sådan vårdare, som avses i 8 § kungörelsen den 27 maj 1932 med vissa närmare bestämmelser rörande alkoholistvården i dess lydelse enligt kungörelsen den 30 juni 1943, och i nyssnämnda stadgande har föreskrivits, att vårdaren skall tillse att den vårdbehövande icke förtär alkoholhaltiga drycker under den tid han står under vårdarens tillsyn. Även utan att särskild föreskrift därom givits åligger det uppenbarligen vårdaren att jämväl tillse, att den vårdbehövande icke under samma tid för egen förtäring tillhandlar sig dylika drycker.

Då Sthålebo medgivit Carlsson-Holm att inköpa och förtära pilsnerdricka, har han handlat i strid mot vad sålunda ålegat honom.

Till förklaring av sitt handlingssätt har Sthålebo anført: Redan under tågresan mellan Varberg och Göteborg hade Carlsson-Holm, som förtärt omåttliga mängder sprit dagarna dessförinnan, varit synnerligen orolig och pockat på pilsnerdricka. Sthålebo och den polisman som biträtt honom, Bengtsson, hade känt till att Carlsson-Holm varit mycket besvärlig att handskas med och befarat, att denne skulle ställa till våldsamma och svårbemästrade uppträden å tåget, om han icke erhöle pilsnerdricka. Sthålebo hade därför, efter samråd med Bengtsson, beslutat tillåta Carlsson-Holm att inköpa och förtära en mindre myckenhet pilsnerdricka. Denna åtgärd hade visat sig ha en lugnande inverkan på Carlsson-Holm. Sthålebo ansåge, att han befunnit sig i en sådan svår situation att han haft fog för berörda

medgivande. Den eftergift han därigenom gjort vore ringa. Den kvantitet pilsnerdricka han tillåtit Carlsson-Holm inköpa och förtära vore obetydlig, i all synnerhet i jämförelse med den omåttliga myckenhet alkoholhaltiga drycker Carlsson-Holm förtärt dagarna före färden, och med hänsyn till sistnämnda förtäring kunde förtäringen under transporten icke ha inverkat på Carlsson-Holms nykterhetstillstånd. Eftergiften vore att anse som ringa även på den grund att därigenom kunnat undvikas allvarliga olägenheter och obehag under tågresan.

Transporten av Carlsson-Holm har otvivelaktigt varit mycket vanskelig att genomföra. Av utredningen framgår, att Carlsson-Holm redan under tågresan mellan Varberg och Göteborg var mycket irriterad och orolig till följd av sin omåttliga spritförtäring före färden. För polismännen var det också väl känt, att Carlsson-Holm hade ett synnerligen häftigt lynne, och då Carlsson-Holm omhändertagits hade hans moder varnat för att han skulle gripa till våld. Under dessa omständigheter hade Sthålebo anledning befara, att Carlsson-Holm, därest han icke erhöle pilsnerdricka, under den fortsatta färden komme att uppträda våldsamt eller störande samt att ett sådant uppträdande, särskilt om Carlsson-Holm icke kunde hållas avskild från övriga passagerare, lätt kunde medföra fara eller i vart fall betydande obehag för de medresande.

Även om de svårigheter, varmed transporten sålunda varit förenad, tillbörligen beaktas kan emellertid Sthålebo, som under transporten haft en annan polisman till sitt förfogande, icke sägas ha haft giltig anledning till sitt medgivande.

Sthålebo har således, då han lämnat detta, åsidosatt honom åliggande tjänsteplikt.

Däremot kan det icke anses, att han genom att under föreliggande förhållanden lämna berörda medgivande, vilket i och för sig allenast inneburit eftersättande av en å tjänsteplikt grundad skyldighet att hindra anskaffande av alkoholhaltiga drycker, tillika brutit mot föreskrifterna i 63 § alkoholistlagen.

Genom åsidosättandet av sin tjänsteplikt har Sthålebo förfarit felaktigt i nu förevarande hänseende. Med hänsyn till de svåra förhållanden, varunder transporten ägt rum, till syftet med eftergiften och till att denna varit förhållandevis ringa bör felaktigheten emellertid icke skäligen föränsas ansvar.”

En adjungerad ledamot yttrade den mening, som framgår av hovrättens dom i denna del.

En ledamot, med vilken lagmannen å avdelningen förklarade sig ense, yttrade: ”Vad angår Sthålebos till Carlsson-Holm lämnade medgivande att inköpa och förtära två flaskor pilsnerdricka finner jag, att enär det ålegat Sthålebo såsom vårdare av Carlsson-Holm att tillse att denne under transporten icke förtärde alkoholhaltiga drycker, Sthålebo genom att lämna

nyssnämnda medgivande måste anses ha hjälpt Carlsson-Holm att åtkomma de två flaskorna pilsnerdricka.

Omständigheterna ha icke varit sådana att Sthålebo med hänsyn till risk för svärbemästrade uppträden från Carlsson-Holms sida haft rätt att mot stadgandet i 63 § alkoholistlagen lämna Carlsson-Holm sådan hjälp.

Sthålebo är således förfallen till ansvar jämlikt nämnda lagrum.”

Hovrätten fann omröstningen ha utfallit så, att hovrättens dom i denna del skulle ha den lydelse, som överensstämde med den av adjungerade ledamoten yttrade meningen.

Vid därefter företagen omröstning i frågan huruvida Sthålebo gjort sig förfallen till ansvar genom att han i en restaurangvagn å tåget i Carlsson-Holms närvaro låtit för egen del servera sig pilsner voro samtliga ledamöter ense på sätt domen utvisar.

Hovrättens dom har vunnit laga kraft.

3. Fråga om olaga hämtning av svarande i tvistemål.

Handlingarna i ett genom klagomål av fru Marianne Nyberg i Visby hos mig anhängiggjort ärende utvisa följande.

Genom utslag den 11 juli 1944 dömde Stockholms rådhusrätt till äkten-skapsskillnad mellan assistenten Tage Nyberg och klaganden, därvid klaganden berättigades att ha vårdnaden om makarnas barn Ingrid Maria, född den 12 september 1940. I utslaget fastställde rådhusrätten vad makarna under § 9 i ett i målet åberopat avtal av den 26 juni 1944 överenskommit rörande rätt för Tage Nyberg att sammanträffa med barnet.

I stämningsansökan, som den 24 maj 1950 ingavs till rådhusrätten i Visby, yrkade Tage Nyberg dels att rådhusrätten måtte bestämma att barnet skulle vistas hos honom under fyra veckor från och med den 16 juli 1950 samt att klaganden måtte förpliktas att senast nämnda dag klockan 12 på dagen till Tage Nyberg eller ombud för honom utlämna barnet vid äventyr att Tage Nyberg eljest berättigades att på klagandens bekostnad erhålla handräckning för barnets utfående, dels ock att rådhusrätten måtte i vissa i stämningsansökningen närmare angivna hänseenden till Tage Nybergs förmån jämka avtalet av den 26 juni 1944, i vad anginge hans rätt till samvaro med barnet.

För att svara å den genom nämnda ansökan väckta talan kallades klaganden genom en av borgmästaren Harald Löwenberg den 24 maj 1950 utfärdad stämning att vid första inställelse å rådhuset i Visby måndagen den 5 juni 1950 klockan 10 komma tillstädes personligen eller genom ombud vid vite av 25 kronor.

Då målet å utsatt tid av Löwenberg företogs till förberedelse, inställde sig Tage Nyberg genom ombud, advokaten Gunnar Kjällman i Visby, var-

emot klaganden uteblev. Med anledning av klagandens utevaro beslöt rådhusrätten, att klaganden omedelbart skulle till rätten hämtas. Sedan i rättens protokoll antecknats, att företaget hämningsförsök misslyckats, fällde rådhusrätten klaganden för utevaro från rätten utan anmält och styrkt laga förfall att utgiva det förelagda vitet, 25 kronor, samt utsatte målet att åter förekomma den 9 juni 1950, då parterna skulle komma tillstädes, klaganden vid vite av 500 kronor.

I en hit insänd skrift anförde klaganden, bland annat, följande.

Stämningen i målet hade delgivits klaganden på eftermiddagen den 30 maj 1950. Stämningsansökningen hade omfattat 7 sidor och åtföljts av 10 bilagor. Då klaganden icke ansett sig kunna utan hjälp av advokat svara på stämningen, hade klaganden i skrivelse den 31 maj 1950 till rådhusrätten anhållit om minst två veckors anstånd med avgivande av svar. På grund av tidigare erfarenheter av Löwenbergs uppträdande mot klaganden hade klaganden dessutom varit rädd för att utan advokat svara i ett mål, där Löwenberg satt som ordförande. Senare samma dag hade klaganden telefonerat till rådhuset för att efterhöra svar på sin skrivelse. Löwenberg hade själv kommit till telefonen och sagt: "Det är ju onödigt att dra ut på tiden så här för det gäller ju bara en förberedande förhandling och det behöver fru Nyberg ingen advokat till. Det är ju bara att resonera en smula om jämkningar i fråga om avtalet. Det blir så dyrbart för fru Nyberg att skaffa hit en advokat från fastlandet, han tar minst 200 kronor för en inställelse. Det är bättre att vänta med anskaffandet av en advokat till huvudförhandlingen." På klagandens fråga huruvida Löwenberg menade, att hon, som ej hade några erfarenheter av juridiska spörsmål, skulle kunna reda sig i rätten, hade Löwenberg svarat: "Ja, det är ju inga konstiga saker. Det är väl inte underligt att herr Nyberg vill ha ändrat avtal när förhållandena nu har ändrats och förresten tycker jag, att det här eländet skulle kunnat ordnas Er emellan." Klaganden hade framhållit, att målet vore så pass invecklat att hon icke kunde svara i detsamma utan förberedelse. Löwenberg hade svarat: "Ja, ja, ja, saken måste ju i alla fall ordnas på något sätt." Klaganden hade frågat: "Avslår borgmästaren min ansökan om anstånd med mitt svaromål?" Han hade svarat: "Ja det gör jag. Det skulle dra ut på tiden alldeles för mycket." Då klaganden genmält, att hon ju bara hade fem dagar på sig att förbereda målet, hade Löwenberg svarat: "Det här behöver Ni inte förbereda. Det är bara att inställa sig och svara på frågor och resonera i förberedande syfte." Klaganden hade frågat, om hon finge komma till rådhuset och hämta skriftligt svar på sin anhållan, vartill Löwenberg svarat: "Nej det finns ingen anledning att ge skriftligt svar. Ni har fått besked nu." Den 2 juni hade klaganden till rådhusrätten inlämnat en ansökan om utsättande av ny förberedelse i målet. Efter en stund hade klaganden blivit uppringd av borgmästaren, som sagt: "Det

är borgmästare Löwenberg. Jag har i dag fått en ny skrivelse från fru Nyberg men jag förstår inte riktigt meningen. Det måste vara något missförstånd, för det är ju inte meningen att en förberedande förhandling skall behöva förberedas, utan parterna går igenom papperen och resonerar, inte förrän vid huvudförhandlingen behöver man ta ställning i målet." Några frågor hade han icke framställt, och klaganden hade icke yttrat annat än "jaså" eller något ord, som bekräftade att klaganden uppfattat vad han sagt.

Av ovan omförmälda orsaker, anförde klaganden vidare, hade hon icke inställt sig vid förhandlingen klockan 10 den 5 juni. Klockan 10.30 hade hon blivit uppringd av Löwenberg, som yttrat: "Jaså, fru Nyberg är hemma. Det är borgmästare Löwenberg. Det var rättegång klockan 10 i dag." Klaganden hade svarat, att hon visste detta men att hon ju skriftligen meddelat Löwenberg, att hon ej på den korta tid, som stått till buds, hunnit förbereda svaromålet eller anskaffa juridisk hjälp. Löwenberg hade genmält: "Det är inte det det gäller nu, utan fru Nyberg skulle kommit hit så att vi fått tala med Er." Intet annat hade yttrats. Klockan 10.50 samma dag, då klaganden befann sig ensam i sin bostad Lönnvägen 3 i Visby, hade hon hört en hård bultning på dörren till sin lägenhet. Hon hade varit sysselsatt i ett inre rum, och först efter en stund hade hon hört, att någon talat högt utanför dörren. Det hade varit en mansröst som sagt, att han skulle hämta klaganden till rådhusrätten. Klaganden hade icke svarat någonting, och då det låtit oroväckande hade hon låtit dörren tillsvidare förbli låst. Rösten utanför hade högt yttrat: "Om Ni inte öppnar nu så hämtar vi en smed som öppnar dörren." Klaganden hade tyckt att situationen var ytterst obehaglig, och hon hade därför telefonerat till sin fästman, förste provinsialläkaren Åke Nordlander, och bett honom komma genast. Han hade kommit klockan 11 i droskbil, vilken han låtit vänta utanför på Lönnvägen. Nordlander hade meddelat klaganden följande. När han kommit upp i klagandens trappa, hade där stått två uniformerade poliser, vilka genast meddelat honom att de skulle hämta klaganden och bett om hans medverkan. På Nordlanders fråga varför klaganden skulle hämtas hade Nordlander fått till svar att det var på order från stadsfiskalen. Just då hade klagandens hyresvärd, civilflygaren Nils Thüring, infunnit sig. Han hade stannat kvar samt hört och sett resten av förloppet tills klaganden lämnade huset. Nordlander hade frågat poliserna, om det fanns skriftlig order eller resolution på hämtning, men de hade uppgivit att de icke hade någon sådan. De hade i stället visat en originalskrivelse, undertecknad av Löwenberg och ställd till stadsfiskalen i Visby. Skrivelsen hade innehållit en anhållan att klaganden skulle hämtas till rådhusrätten. Nordlander hade frågat poliserna, vad de skulle taga sig till om klaganden vägrade att följa med dem. Svaret hade till en början blivit undvikande, men på direkt fråga, huruvida de ämnade

bruka våld mot klaganden för att få henne med, hade den ene, poliskonstapeln Harry Olovsson, svarat att de måste utföra den order de fått och därför skulle använda våld för att föra klaganden till rådhusrätten, om de ej kunde få klaganden med på annat sätt. — På Nordlanders uppmaning hade klaganden därefter öppnat dörren, och poliskonstaplarna samt Thuring hade jämte Nordlander stigit in i klagandens bostad. Polis-konstapeln Olovsson hade sagt till klaganden, att han hade order att hämta henne till rådhusrätten. Han hade visat nyssnämnda av Löwenberg under-tecknade anhållan om klagandens hämtning. Olovsson hade befallt klaganden att omedelbart följa med honom. Klaganden hade vägrat att följa med, när hon hade känslan av att polisaktionen var ett otillståndigt övergrepp från Löwenbergs sida med syfte att, under former som måste kännas kränkande för klaganden, tvinga henne till svaromål, som han visste att hon icke kunnat förbereda. Hennes vägran att följa med Olovsson hade föranlett en del påpekanden från denne, bland annat att klaganden skulle bli dömd även om hon ej infunne sig i rätten och det skulle hon själv bli lidande på. ”Borgmästaren ansvarar för att det här går rätt till väga och jag vill allvarligen råda fru Nyberg att följa med” hade Olovsson yttrat. Nordlander och klaganden hade avlägsnat sig ur huset och stigit in i Nordlanders väntande droskbil. Den ene polisen hade dröjt sig kvar vid telefonsamtal i klagandens bostad, medan Olovsson följt tätt intill klaganden och Nordlander. Utanför hade uppehållit sig ett antal nyfikna samt ett 10-tal barn ävensom två droskchaufförer. Från grannhusen hade det hela beskådats genom fönstren. Olovsson hade försökt tränga sig in i Nordlanders droskbil men hindrats därifrån av chauffören. Då Olovsson envisats, hade Nordlander och klaganden stigit ur bilen och gått till Nordlanders privatbil, som stått några få meter därifrån. Under förflyttningen dit hade Olovsson i skarp kommandoton ropat: ”Fru Nyberg, stanna! Ni är gripen!” Detta hade de kringstående hört, och var och en som iakttagit dem hade måst få den uppfattningen, att klaganden vore en brottsling, som till varje pris skulle gripas och bortföras av polisen. Nordlander och klaganden hade tagit plats i den förres bil. Olovsson hade ställt sig på fotsteget intill klagandens plats med öppen dörr och vägrat efterkomma Nordlanders uppmaning att stiga ned på marken. Bilen hade körts på detta sätt ett 20-tal meter, varpå den stannats och Olovsson ånyo uppmanats att stiga ned. Han hade fortfarande vägrat att göra detta. Just då hade den andre konstapeln kommit fram och sagt till Olovsson, att borgmästaren telefonledes meddelat honom, att de ”icke behövde hämta fru Nyberg med våld”. Olovsson hade då stigit ned från bilens fotbräda, och Nordlander och klaganden hade kört från platsen.

Den här relaterade skandalösa episoden, fortsatte klaganden, måste för åskådarna ha tett sig som en förbrytarjakt och vore givetvis det allmänna samtalsämnet i staden och i synnerhet vid Lönnvägen. Genom telefon-

påringning från en av Nordlanders vänner hade klaganden erfarit, att för henne nedsättande rykten vore i gång i staden med anledning av polisaktionen. Till ryktenas spridning hade Olovsson bidragit genom ett anmärkningsvärt ogrannlaga uppträdande både före Nordlanders ankomst till platsen och efter det att poliserna släppt klaganden. Nyligen hade klagandens 9-åriga dotter kommit och talat om, att en av hennes lekkamrater sagt till henne, att "det var två poliser som hämtade din mamma häromdagen". Vilka konsekvenser episoden kunde få för klagandens dotter i hennes umgänge med jämnåriga vore lätt att förstå, och att hon hade fått en psykisk chock vore visst. För egen del måste klaganden säga, att polisaktionen gjort ett skakande intryck och att den givetvis skadat hennes anseende. Skandalen hade drabbat även Nordlander, då lysning redan avkunnats för klaganden och honom. Följande dag, den 6 juni 1950, hade klaganden fått kallelse att vid vite av 500 kronor inställa sig till fortsatt förberedelse å rådhuset den 9 juni 1950. Klaganden hade då infunnit sig och biträts av Nordlander. Med anledning av Löwenbergs ovan relaterade beteende mot klaganden ansåge hon, att Löwenberg gjort sig skyldig till tjänstefel dels därigenom att han med vetskap om att klaganden saknade advokat icke beviljat henne nödig tid att förbereda sin talan och rådföra sig med advokat, dels ock därigenom att han utan laga grund beslutat om klagandens hämtning till rätten samt befordrat detta beslut till verkställighet. Klaganden anhölle därför om JO:s ingripande mot Löwenberg, vilket vore det enda sätt, på vilket hon kunde beräknas erhålla någon upprättelse för de tillfogade oförrätterna.

Sedan jag med anledning av innehållet i klagoskriften anmodat Löwenberg att inkomma med yttrande, anförde Löwenberg i avgivet utlåtande följande.

Den 31 maj 1950 hade klagandens omförmälda uppskovsanhållan inlämnats å rådhusrättens kansli. Samma dag hade klaganden och Löwenberg telefonledes talat med varandra om tiden för målets handläggning. Löwenberg hade under detta samtal framhållit, att det ej vore fråga om slutlig handläggning av målet med därvid förekommande argumentering utan endast om en förberedelse, vid vilken det gällde att få klarhet om klagandens ställningstagande till de framställda yrkandena. Enligt Löwenbergs uppfattning hade klaganden för detta ändamål icke haft behov av juridiskt biträde, som skolat hämtas från fastlandet, utan det hade närmast gällt en personlig fråga, vilken hon lämpligen kunnat själv avgöra efter samråd med sin blivande make. Det hade varit därför som Löwenberg under samtalets gång givit uttryck åt den uppfattningen, att det kunde vara onödigt att till förberedelsen kosta på sig biträde av fastlandsadvokat. Vid samtalets slut hade Löwenberg trott, att klaganden och han vore överens i denna sak. Då klaganden ett par dagar senare förnyat sin

framställning och begärt ännu längre rådrum än tidigare, hade Löwenberg fått den uppfattningen att hon av någon anledning önskade förhålla avgörandet, vilket Löwenberg på de i stämningsansökningen angivna grunderna för käromålet ansett ohemult. Då Tage Nybergs talan — förutom yrkande om jämkning av det mellan makarna träffade avtalet om hans rätt till samvaro med flickan, vilket avtal grundat sig på helt andra förutsättningar om parternas vistelseort än de då föreliggande, vilken del av målet icke fordrat någon skyndsammare handläggning utan mycket väl kunnat och enligt Löwenbergs uppfattning sannolikt komme att uppskjutas för fortsatt förberedelse — innefattat yrkande att under viss tidsperiod sommaren 1950 med början den 16 juli få ha barnet hos sig samt Tage Nybergs ombud skolat resa utrikes den 11 juni och icke komma hem förrän någon av de sista dagarna i juni eller någon av de första dagarna i juli, då han tillfälligtvis skulle vara i staden, hade Löwenberg ansett det vara önskvärt att få parternas ståndpunkter i denna senare fråga så klarlagda, att därest särskild huvudförhandling skulle bli erforderlig, denna om möjligt kunde äga rum under ombudets tillfälliga vistelse i staden. Den förberedelse, som klaganden haft, hade så när som på en dag varit lika lång som den vilken förut gällt som laga stämningstid. Att tiden mycket väl skolat räcka till, om klaganden omedelbart velat gripa sig an med saken, framginge av den fortsatta utvecklingen, då målet handlagts den 9 juni med mycket fullständigt och välmotiverat ståndpunktstagande, varjämte redan dessförinnan en skrift ingivits rörande samvaron sommaren 1950.

Vad anginge beslutet om hämtning — anförde Löwenberg vidare — hade detta beklagligtvis tillkommit på grund av ett misstag. Detta misstag hade haft sin ursprungliga grund däri, att Löwenberg betraktat målet som avseende en vårdnadsfråga och olyckligtvis förbisett, att i denna detalj parterna hade dispositionsrätt. Till följd därav hade parterna icke blivit kallade vid äventyr av tredskodom, utan klaganden vid vite. Då klaganden icke inställt sig den 5 juni, hade Löwenberg till en början trott, att hon blivit något försenad, och i väntan på henne handlagt ett annat mål. Därefter hade han ringt till klaganden för att fråga, om hon fått förhinder. Han hade inlett samtalet med att fråga, huruvida hon möjligen glömt bort tiden för målets handläggning. Då hon svarat att så ej vore fallet, hade Löwenberg avslutat samtalet, eftersom han ej varit på det klara med vad han skulle göra. Löwenberg hade därefter rådgjort med advokaten Kjällman om annan tid, som kunde tänkas för handläggning av målet. På grund av tingssammanträde och redan utsatta förberedelser vid häradsrätt samt andra uppgifter, som ombudet haft att fylla, hade möjligheterna syntts nära nog obefintliga att före ombudets resa få någon tid för handläggning av målet. Löwenberg hade då kommit att tänka på den nya möjligheten att hämta svaranden, varvid förelagt vite

icke behövde utdömas och målet kunde handläggas. Olyckligtvis hade Löwenberg då icke erinrat sig det i kommentaren till rättegångsbalken gjorda uttalandet, att hämtning skulle tillgripas endast som en sista utväg. Hade Löwenberg erinrat sig detta, hade han säkerligen avstått från hämtningsbeslutet trots de fördelar som han trott sig kunna vinna. I detta sammanhang ansåge sig Löwenberg böra framhålla, att han ej haft en aning om klagandens inställning gentemot honom, utan trott att han i samtligas verkliga intresse skulle få igång en förberedelse, vilket bort vara möjligt om de bara komme till tals med varandra. Sedan beslutet blivit återkallat, hade det emellertid visat sig, att det funnits en möjlighet att pressa in målet mellan ett par sammanträden under loppet av den 9 juni. Målet hade utsatts till denna dag. Även om beslutet om hämtning varit både oriktigt och olämpligt, hade emellertid genom detsamma knappast någon skada tillfogats klaganden. Redan innan beskedet överlämnats till polisen hade Löwenberg för poliskommissarien framhållit, att varsamhet borde iakttagas. Sedan polismännen kommit till tals med klaganden och erfarit hennes inställning, hade också en av dem ringt till poliskommissarien, vilken i sin tur ringt upp Löwenberg. Löwenberg hade därefter satt sig i telefonförbindelse med polismannen och meddelat, att under föreliggande förhållanden beslutet icke skulle verkställas. Det vore förvånansvärt, att klaganden icke avvaktat resultatet av polismannens samtal med Löwenberg, och det framstode som rent oförklarligt, att Nordlander sökt mitt för näsan på polismännen föra bort klaganden. Hade någon skada uppstått, vilket Löwenberg starkt ifrågasatte, så hade den givetvis orsakats därav. På grund av sin utevaro hade klaganden dömts att utgiva förelagt vite 25 kronor. Även om detta utdömande föranletts av klagandens utevaro, vore Löwenberg — för att skada ej skulle uppstå genom vitesföreläggandet — beredd att erlägga nämnda summa i samband med att saköreslängden expedierades. Klagandens beskyllning mot Löwenberg för partiskhet m. m. måste Löwenberg bestämt avvisa. Löwenberg ville ej gärna tro, att klaganden, i avsikt att skaffa sig en lämplig bakgrund till sin anmälan och särskilt till sitt påstående att Löwenberg med hämtningsbeslutet åsyftat att under för henne kränkande former tvinga henne till svaromål, lämnat en medvetet oriktigt färgad redogörelse för vad som förekommit dem emellan före det hon fått del av hämtningsbeslutet. I stället måste Löwenberg antaga, att klagandens redogörelse berodde på att vad som samtalsvis avhandlats dem emellan av henne uppfattats på ett sätt, som icke vore vanligt och som såge ut att kunna ha något samband med att Löwenberg nödgats träffa beslut, som gått henne emot. I själva verket hade Löwenberg närmast tyckt synd om klaganden och han hade ej hållit för otroligt, att hon i viss mån trakasserats av sin förutvarande make. Därtill hade Löwenberg föranletts av att framställningarna gjorts vid mycket anmärkningsvärda tidpunkter: den ena så nära julen att beslut måst fattas så gott

som inpå denna och den andra nära nog som en lysningspresent. Någon anledning från Löwenbergs sida att trakassera klaganden hade aldrig funnits. Motsatsen hade legat närmare till hands, vilket framginge av att det redan vid jultiden talats om att Nordlander skulle efter vunnen skilsmässa gifta om sig med klaganden samt att Löwenberg sedan många år tillbaka haft Nordlander som uppskattad och omtyckt husläkare och även i umgängeslivet träffade honom hos olika gemensamma bekanta. Slutligen ville Löwenberg upplysningsvis meddela, att klaganden numera vore gift med Nordlander.

I avgivna påminnelser anförde klaganden, bland annat, följande.

Det kunde först konstateras, att Löwenberg icke förnekade riktigheten av klagandens återgivande av telefonsamtalen i maj—juni 1950. Beträffande förberedelsetidens längd försökte Löwenberg göra gällande, att tiden varit tillräcklig. Tiden hade varit från eftermiddagen den 30 maj till förmiddagen den 5 juni, d. v. s. 5½ dag. Denna tid hade enligt Löwenberg "så när som på en dag varit lika lång som den vilken förut gällt som laga stämningstid". Även om så vore fallet, hade tiden ändå varit för kort för klaganden av skäl som hon förut anförde. Advokat hade ej kunnat anskaffas, och Nordlander hade ej varit i tillfälle sätta upp skrivelse i svaromålet före den 7 juni. Personligen hade klaganden, som vore ovan vid ifrågavarande göromål, icke kunnat bemöta den vidlyftiga stämningsansökningen med dess många bilagor, i varje fall icke med så kort förberedelsetid. Hennes tid hade dessutom varit strängt upptagen av åligganden i samband med att hon vid denna tid frånträtt en tjänst som distriktssköterska. Löwenberg gjorde gällande att han trots, att han och klaganden varit överens om att förberedelsetiden vore tillräcklig. Klaganden förnekade, att Löwenberg bibringats en sådan uppfattning. Klaganden hänvisade till sin oemotsagda skildring av telefonsamtalet den 31 maj 1950, vid vilket Löwenberg på klagandens direkta fråga avslagit hennes begäran om uppskov samt vägrat att ge henne skriftligt besked därom. Löwenberg medgav, att Tage Nybergs yrkande om jämkning i avtal icke fordrade någon skyndsammare handläggning, men antydde brådska för den övriga delen av målet, som innefattat yrkande av Tage Nyberg att från den 16 juli 1950 få ha barnet hos sig under viss tid. Någon brådska hade emellertid icke kunnat föreligga, när det legat nära sju veckor mellan stämningens delgivande den 30 maj och den 16 juli. Tage Nyberg hade ju för övrigt haft möjlighet att snabbt få sitt sistnämnda yrkande prövat av överexekutor. Dessutom hade det redan av stämningsansökningen, daterad den 22 maj 1950, jämte därvid fogade bilagor framgått dels att det varit klaganden som denna sommar haft att bestämma tiden för Tage Nybergs samvaro med barnet, dels att denna tid bestämts till minst 14 dagar i följd och dels att klaganden icke vägrat lämna ut barnet och

att Tage Nyberg följaktligen icke varit berättigad att utfå barnet mot klagandens önskan så tidigt som den 16 juli samt att på den grund hans ifrågavarande yrkande icke kunnat lagligen bifallas. I sin egenskap av folkskolestyrelsens ordförande hade Löwenberg icke kunnat vara okunnig om att vid stämningens delgivande barnet ännu icke hade slutat sin vårtermin och att nära tre månader återstått innan barnets sommarlov skolat upphöra. Som det viktigaste i denna detalj framginge av Löwenbergs förklaring, att om uppskov hade beviljats klaganden, hade Kjällman nödgats antingen avstå från andra göromål eller ändra på sin semestertid eller avstå från att biträda Tage Nyberg i den omfattning som tänkts. Klaganden trodde, att Löwenberg talade sanning på denna punkt. Det hade alltså varit för att tillmötesgå Kjällman beträffande fördelningen av dennes göromål och placering av hans semestertid samt för att icke orsaka Tage Nyberg det besvär, som vore förenat med anskaffande av annat ombud, som klaganden medelst vitesföreläggande och förödmjukande polishämtning skolat tvingas att oförberedd eller illa förberedd, uppskakad av polis-ingripandet och utan biträde ingå i svaromål.

Beträffande hämningsförsöket, anförde klaganden vidare, hade det förhållandet att hämtning icke varit tillåten icke hindrat Löwenberg från att besluta om klagandens hämtning och befordra beslutet till verkställighet. Han skylldes på sin okunnighet om förutsättningarna för hämtning i ett fall som detta. Han trodde tydligen fortfarande, att det rört sig om en vårdnadsfråga. Hans ifrågavarande okunnighet utgjorde dock icke ensamt förklaring till hans tilltag. Man borde väl kunna räkna med att en domare, som ej visste hur han skulle handla, gjorde åtminstone ett försök att skaffa sig kännedom därom. Det hade tydligen icke Löwenberg besvärat sig med i sin iver att låta släpa klaganden till rådhusrätten. Det hade därigenom gått honom förbi, att i detta mål förlikning var tillåten och hämtning otillåten. Löwenberg androge som förmildrande omständighet i fråga om det ogrundade hämningsbeslutet, att han för poliskommissariaten framhållit att varsamhet borde iakttagas. Man gjorde sig genast frågan, vad Löwenberg kunde mena med ordet "varsamhet" vid hämtning av en person mot dennes vilja. Männe han menade, att poliskonstaplarna ej skulle få skada klaganden till liv och lem? I så fall finge klaganden medgiva, att de icke misshandlat klaganden kroppsligen. Eller menade han, att lekamligt tvång överhuvudtaget, "våld", icke skulle få brukas? Eller hot om våld? I så fall hade konstaplarna icke rättat sig efter Löwenbergs direktiv, eftersom de hotat att bruka våld för att taga sig in i klagandens bostad och bruka våld på hennes person och utan tvivel skulle ha tillgripit våld, om icke Nordlander genom sin närvaro hållit dem tillbaka från sådana råheter. Det funnes anledning ifrågasätta, huruvida Löwenbergs uppgift om "varsamhet" överensstämde med sanningen. Klaganden ville rörande hithörande omständigheter hänvisa till intyg av Nordlander och Thüring ävensom

till en av poliskonstaplarna avgiven promemoria över händelseförloppet. Av dessa handlingar finge man icke intryck av att varsamhet vid hämtningen varit anbefalld. Löwenberg hade sagt, att även om beslutet om hämtning varit både oriktigt och olämpligt, hade emellertid genom det samma knappast någon skada tillfogats klaganden. Skulle det icke skada anseendet för en person, i detta fall en sjuksköterska som stode i begrepp att gifta sig med en läkare i samma lilla stad, att hon under uppseendeväckande former gjordes till föremål för ett polisingripande som det ifrågasvarande? Eller menade Löwenberg, att klagandens anseende vore värdeöst? Om Löwenberg menade vad han sade i denna sak, så vore hans uppfattning om "skada" och "anseende" ytterligt bristfällig. I varje fall syntes hans uttalande vara omdömeslöst.

Vid påminnelserna voro fogade dels i bestyrkt avskrift den av klaganden återopade av poliskonstaplarna avgivna promemorian, dels ett av Nordlander den 30 juli 1950 utfärdat intyg och dels ett sistnämnda dag upprättat intyg av Thüring.

Polismännens promemoria hade följande lydelse:

"P.M. över händelseförloppet då distriktssköterskan Nyberg, Lönnvägen 3, Visby, skulle hämtas till rådhusrätten 5/6 1950.

Kort före kl 11 beordrade kommissarie Attner undertecknad Olovsson och extra konst. L. Å. Persson att åka och hämta fru Nyberg. Vi erhöilo skriftlig order, utfärdad av borgmästare Löwenberg.

Vi åkte dit i droskbil I 2950, förd av chaufför S. Svensson. Framkomna gingo vi in i nedre lägenheten och träffade en flicka, som på min fråga uppgav att huset var Lönnvägen 3 och att fru Nyberg bodde en trappa upp. Hon sade även att fru Nyberg var hemma, vilket hon hört till nedre lägenheten.

Vi gingo den anvisade trappan upp och knackade på fru Nybergs dörr men erhöilo inget svar. Jag sade då åt Persson att stanna i hallen och gick själv ner till flickan och fick på frågor reda på att hon var 16 år, hembiträde hos civilflygare Thüring som ägde huset, hon var ensam hemma men väntade herr Thüring hem till lunch kl 11. Jag såg att klockan då var 10,55 samt omtalade vårt ärende. Jag sade därefter till henne att vi ämnade invänta herr Thüring och bad henne säga till när han kom, enär vi ville träffa honom.

Därefter gick jag åter upp i trappan till Persson och knackade på fru Nybergs dörr. Därpå sade jag med hög röst mot den låsta dörren, ungefär följande ord: 'Vi är polismän. Vi har order att hämta fru Nyberg till rådhusrätten. Vi hoppas fru Nyberg öppnar dörren och följer med, så vi slipper ta oss in på annat sätt.' Något svar erhöills icke, men hördes steg och en inre dörr som stängdes.

Kort därpå kom herr Thüring, varvid jag sade vårt ärende och lät honom läsa hämtningsordern samt bad honom om hjälp med saken. Här-

vid sade jag, att han kanske som husvärd och känd för fru Nyberg kunde få henne att öppna självmant, eller att han i annat fall möjligen kunde öppna med nyckel. Herr Thüring sade, att han hade nyckel till dörren och att han först skulle försöka ringa upp fru Nyberg i telefon. Han kom strax åter och uppgav, att fru Nyberg icke svarat på telefonen. Herr Thüring och vi polismän stodo så i trappan till övre våningen, då doktor Nordlander kom och gick trappan uppför. Vi hälsade, varpå jag bad honom läsa hämningsordern samt bad att han skulle vara oss behjälplig och få fru Nyberg att godvilligt följa med oss till rådhusrätten. Då Nordlander läst skrivelsen, blev han genast upphetsad och frågade: 'Får hon kvitto på att hon skall hämtas?' Jag sade, att den medförda hämningsordern kunde hon icke få behålla men att hon säkerligen kunde få skriftligt från rådhusrätten. Nordlander upprepade frågan ett flertal gånger och blev för varje gång allt mer upphetsad.

Därefter frågade han, om vi med våld skulle ta oss in i lägenheten. Det skall vi väl inte behöva, utan doktor Nordlander skall väl kunna hjälpa oss så det skulle gå bra ändå, svarade jag. Han upprepade sin fråga och jag svarade liknande. Han frågade då: 'Ja eller nej?' Hårtill svarade jag: 'Ja.' Nordlander knackade då på fru Nybergs dörr och sade hennes namn, varvid hon öppnade. Hon ställde sig därefter mitt i rummet med sin schäferhund bredvid sig i koppel.

Vi gick då in i lägenheten genom den öppna dörren och utan något som helst våld och hälsade på fru Nyberg. Herr Thüring följde med. Jag bad fru Nyberg läsa hämningsordern, varpå hon satte sig på en soffa och läste, varvid jag satte mig på soffkanten bredvid. Då fru Nyberg läst skrivelsen förklarade hon, att hon icke kunde följa med, enär hon icke var beredd på så snar rättegång. Hon hade endast haft sex dagar på sig att förbereda rättegången. Hon var hövlig. Jag sade, att hon ändock borde följa med och om hon behövde kunde hon begära uppskov vid rätten.

Nordlander pratade under tiden om att borgmästaren icke hade rätt att utfärda sådan order och att hon icke skulle bry sig om oss. Jag föreslog honom ringa upp borgmästaren. Han gjorde det icke. Jag sade åt konst. Persson att ringa upp poliskommissarien som han genast gjorde i fru Nybergs tel. Nordlander sade då, att han skulle till sin mottagning, och frågade fru Nyberg: 'Vad skall du göra?', vilket han upprepade flera gånger. Han sade även: 'Du kan följa med mig.' Därpå gick Nordlander åtföljd av fru Nyberg just då borgmästaren ringde. Jag följde fru Nyberg nedför trappan medan Persson svarade i tel. Då vi kommit ner yttertrappan ropade herr Thüring, att borgmästaren ville tala med Nordlander i fru Nybergs telefon. Nordlander svarade, att han icke hade tid, och skyndade mot gatan, där han och fru Nyberg samt hennes medförda schäferhund tog plats i en droskbil. Jag sade då: 'Fru Nyberg är gripen och skall följa oss till rådhusrätten' samt att jag ju lika väl kunde åka i den bil de tagit plats.

Detta var en droskbil förd av chaufför Jonsson, och tydligen hade Nordlander anlant i denna.

Nordlander hoppade då ur bilen och sade, att i så fall tog han sin egen bil, vilken stod intill. De släppte in schäfern och satte sig själva i Nordlanders bil, Nordlander vid ratten och fru Nyberg bredvid. Nordlander startade och körde igång med mig på fotsteget. Då han såg att jag var med, tvärbromsade han efter ett 20-tal meter, vilken sträcka han kört med full gas på motorn. Nordlander hoppade då ur bilen och sprang runt denna till den sida där jag stod, tydligen i avsikt att få bort mig från bilen.

Samtidigt ropade Persson bakifrån, att borgmästaren sagt i tel. att vi icke behövde hämta fru Nyberg med våld utan att vi kunde återvända. Jag steg då ned från fotsteget och gjorde honnör för fru Nyberg och doktor Nordlander och bad om ursäkt för det obehag vi förorsakat dem samt att vi icke längre behövde besvara dem. De körde då omedelbart sin väg och vi gick till den av oss disponerade droskbilen. Jag sade åt chaufförerna att komma ihåg vad som förekommit. Därpå åkte vi till polisstationen och rapporterade för poliskommissarien. Visby den 6 juni 1950.

Harry Olovsson
poliskonstapel.

Skrivelsen av mig genomläst och funnen fullt i överensstämmelse med rätta förhållandet. Lars Åke Persson. E. poliskonst.”

Nordlanders intyg var av följande innehåll.

Den 5 juni 1950 klockan omkring 10.50 hade klaganden per telefon från sin bostad tillkallat Nordlander under uppgift att en karl utanför hennes dörr hotade att taga sig in till henne. Vid Nordlanders ankomst till bostads- huset hade i trappan utanför hennes lägenhet stått två uniformerade polis- konstaplar. Den ene av dem hade varit Olovsson. De hade meddelat Nord- lander, att de hade order att hämta klaganden till rådhusrätten men att de ej kunnat komma in och taga henne, när dörren vore låst. Olovsson hade bett Nordlander hjälpa dem att komma in i klagandens lägenhet, vilket Nordlander genast tillmötesgått, sedan Olovsson på Nordlanders frågor svarat dels att poliserna ämnade taga sig in i lägenheten med våld, därest de ej komme in i den på annat sätt, och dels att de ämnade bruka våld mot klagandens person för att föra henne med sig, nämligen i det fall att hon icke följde dem godvilligt. Inne i klagandens lägenhet hade i hennes närvaro Olovsson bekräftat, att poliskonstaplarna skulle bruka våld mot henne, om hon icke följde dem godvilligt. Sedan klaganden och Nordlander avlägsnat sig ur huset och medan de på gatan voro på väg till Nordlanders bil, tätt följda av Olovsson, hade denne i bestämd ton yttrat: ”Fru Nyberg, stanna! Ni är gripen!” Vid samtal senare på dagen med droskchauffören Knut Jonsson i Visby, vilken kört Nordlander till klagandens bostad, hade denne berättat, att Olovsson — efter det att klaganden och Nordlander i den senares bil avlägsnat sig från platsen — vänt sig till Jonsson och hans

kamrat droskchauffören Sigurd Svensson i Visby, vilken kört poliserna till klagandens bostad, och meddelat dem, att poliserna hade order att hämta klaganden men att de icke kunnat det till följd av Nordlanders närvaro. Olovsson hade tagit fram en skrivelse, som han sagt vara från Löwenberg, samt förklarat att det var hämningsordern och bett chaufförerna läsa skrivelser. Vid telefonsamtal, som Nordlander på eftermiddagen samma dag haft med stadsfiskalen i Visby Tord Wessman, hade denne meddelat, delvis som svar på Nordlanders frågor, följande: Wessman hade icke varit tillstädes när Löwenbergs till honom ställda skrivelse om klagandens hämtning kommit polisen till handa. I Wessmans frånvaro hade instruktionsenligt poliskommissarien A. Attner handlagt ärendet. Attner hade haft befogenhet därtill av det skälet att Löwenberg per telefon framhållit, att ärendet vore brådskande. Attner hade beordrat omedelbar hämtning av klaganden. Intet hade sagts om de medel, som finge användas för hämtningen. Då så förhållit sig, hade poliskonstaplarna varit oförhindrade att taga sig in i klagandens lägenhet med våld samt att använda behövt våld på hennes person för att hämtningen skulle kunna fullföljas enligt order. Hämtning vore tillåten även i mål, där talan om ansvar icke fördes. Rättegångsbalkens 44 kap. 3—6 §§ gäve besked därom.

I Thürings intyg anfördes följande.

Då Thüring den 5 juni 1950 klockan 11 kommit hem till sin bostad, hade han utanför klagandens lägenhet funnit två uniformerade poliskonstaplar. De hade uppgivit, att de hade order att hämta klaganden till rådhusrätten, och hade uppvisat en skrivelse från Löwenberg, som de bett Thüring läsa. De hade frågat, om Thüring hade nyckel till klagandens lägenhet och om Thüring icke med den kunde öppna dörren, så att de kunde taga klaganden. Den ene konstapeln, som uppgivits heta Olovsson, hade sagt: "Om hon inte följer med frivilligt så skall vi bära henne ner i bilen. Vi är ju två stycken." Han hade sagt, att de tänkte taga sig in i klagandens lägenhet med våld, om så behövdes. Han hade tillagt, att han ämnade fullgöra vad han hade order om. Sedan Nordlander efter en kort stund kommit till platsen och klaganden på hans uppmaning öppnat dörren och samtliga stigit in i klagandens lägenhet, hade Nordlander frågat poliserna, om de hade skriftlig order eller resolution i fråga om klagandens hämtning. De hade förnekat, att de hade annan skriftlig handling i saken än den nyssnämnda skrivelser, vilken var ställd till stadsfiskalen i Visby. Nordlander hade i Thürings närvaro frågat Olovsson, huruvida de ämnade bruka våld mot klaganden, om hon icke läte sig hämtas frivilligt. Olovsson hade svarat ja på denna fråga. Nordlander hade därefter frågat klaganden, huruvida hon ämnade följa med poliserna. Hon hade svarat nekande. Nordlander hade då yttrat: "Jaa, jag har inte tid att stanna här längre, det är mitt i min mottagningstid. Du tänker alltså inte följa med poliserna, säger Du, har Du lust att följa med mig hem då?" Klaganden hade svarat,

att hon tänkte följa med Nordlander, varpå denne omedelbart och med betoning på varje ord yttrat: "Nu ber jag herrarna lägga märke till, att jag inte uppmanat fru Nyberg att följa mig utan endast frågat efter hennes önskan i denna sak." En av poliserna hade haft telefonsamtal från klagandens apparat i det rum, vari de alla befunno sig. Han hade därvid begärt ytterligare besked, huruvida poliserna skulle "bära" klaganden ner till bilen, då hon nu vägrade att följa dem. Thürings hembiträde, 16-åriga Vanja Gardelin, hade upplyst Thüring om att poliserna, strax innan Thüring kommit hem den ifrågavarande dagen, sökt upp henne i Thürings bostad och där berättat, att klaganden skulle hämtas av dem till rådhusrätten. Att hämningsförsöket i och vid Thürings fastighet skadat klagandens anseende ställde Thüring utom allt tvivel. Saken vore särskilt känslig för henne, då hon i egenskap av distriktssköterska blivit känd i vida kretsar i trakten och då det varit allmänt bekant, att lysning till äktenskap nyligen hade avkunnats för henne och Nordlander.

I en till riksåklagarämbetet avlåten skrivelse anförde jag därefter följande.

I 44 kap. rättegångsbalken äro bestämmelser meddelade om verkan av parts utevaro från sammanträde för muntlig förberedelse och från huvudförhandling. Beträffande sammanträde för muntlig förberedelse stadgas i 2 § att, därest i sak, varom förlikning är tillåten, ena parten uteblir från sammanträdet och föreläggande meddelats honom att komma tillstådes vid påföljd att treskodom eljest må meddelas mot honom, skall, om den tillstådeskomne parten yrkar det, sådan dom meddelas. Yrkas ej treskodom, skall målet avskrivast. Är det svaranden, som uteblir, må dock på yrkande av käranden målet utsättas till fortsatt muntlig förberedelse. Kommer svaranden ej heller då tillstådes, gäller vad ovan sagts.

I 3 §, som innehåller bestämmelser om förfarandet, då saken är sådan, att förlikning därom ej är tillåten, föreskrives, att om svaranden uteblir och vite förelagts honom, äger rätten att i stället för att förelägga nytt vite förordna, att han skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till senare dag.

Av dessa stadganden framgår, att rättegångsbalken beträffande reglerna om parts utevaro gör en bestämd åtskillnad mellan sådana tvistemål, vari parterna ej äga träffa förlikning, och de mål, i vilka dylik förfoganderätt föreligger. I de förra målen, de s. k. indispositiva målen, kunna parterna icke genom att utebliva bestämma målets utgång. Rätten har i dessa mål att sörja för fullständig utredning, och den äger därför icke giva dom i saken utan materiell prövning. Svaranden bör därför i dessa mål kallas till inställelse vid äventyr av vite. Om han det oaktat uteblir och där-

igenom hindrar förhandlings hållande, kan han hämtas till rätten antingen omedelbart eller till nästa rättegångstillfälle. Är däremot förlikning i målet tillåten och således ett s. k. dispositivt tvistemål föreligger, kan rätten utan krav på bevisning efter en summarisk prövning avgöra målet i händelse av ena partens utevaro. Uteblir svaranden, tages i regel kärandens framställning av omständigheterna i målet för god, vilket medför att käromålet bifalles. I sådana mål kallas därför svaranden till inställelse vid äventyr av tredsdom. Denna ordning är ett synnerligen verksamt medel att förstå en svarande, som anser sig ha anledning bestrida käromålet, att komma tillstädes. I de dispositiva tvistemålen är hämningsförfarande utslutet.

Av mål mellan äkta makar äro de vanligaste av indispositiv natur. Detta är således förhållandet med hemskillnads- och äktenskapsskillnadsmålen. Dit höra också mål om vårdnad av barn i äktenskap. En stor mängd tvister mellan makar äro emellertid sådana, att förlikning av tvisten är medgiven. Så är exempelvis fallet med tvister om underhållsbidrag samt tvist om rätt för make till umgänge med barn, om vilket andra maken erhållit vårdnaden. Att tvister av sistberörda slag äro dispositiva framgår klart av det i 6 kap. 10 § föräldrabalken meddelade stadgandet att om fader eller moder, som är skild från vårdnaden om makarnas barn, ej nöjes med vad i fråga om tillfälle till umgänge med barnet bestämmes av den, som har vårdnaden, skall rätten skilja mellan dem.

I förevarande fall är upplyst, att, sedan klaganden kallats till första inställelse för muntlig förberedelse inför rådhusrätten i Visby den 5 juni 1950 i det mot henne instämnda målet angående ändring i träffat avtal om hennes förutvarande makes rätt till umgänge med deras dotter samt klaganden icke kommit tillstädes å utsatt tid, Löwenberg såsom ensamdomare i rådhusrätten meddelat beslut om klagandens hämtande till rätten, varpå Löwenberg hos stadsfiskalen i staden begärt verkställighet av detta beslut. Med anledning därav ha enligt order två poliskonstaplar infunnit sig i klagandens bostad och anmodat henne att medfölja dem till rådhuset. Först sedan klaganden begivit sig ned på gatan, har på sätt ovan närmare omförmäls hämningsproceduren avbrutits till följd av att Löwenberg vid telefonsamtal, som den ene polismannen under tiden haft med honom, förklarat, att under föreliggande förhållanden beslutet om klagandens inställelse vid rätten icke skulle verkställas.

Mot Löwenbergs förfarande att kalla parterna till inställelse för förberedelse den 5 juni kan icke göras någon anmärkning. Vad klaganden därutinnan anfört förtjänar icke avseende. Men genom beslutet om klagandens hämtande till förberedelsesammanträdet i ifrågavarande dispositiva mål, för vilket beslut Löwenberg ensam är ansvarig, har rådhusrätten i enlighet med vad jag ovan anfört förfarit felaktigt. I sin förklaring har Löwenberg själv medgivit, att han därutinnan gjort sig skyldig till ett fel, som han

förklarar ha sin grund däri, att han icke uppmärksammat, att den omstämda saken var av den beskaffenhet att parterna därom ägde träffa förlikning. Vad Löwenberg sålunda och i övrigt andragit till försvar för det oriktiga beslutet synes mig icke kunna lända honom till ursäkt. De bestämmelser, som reglera i vilka fall hämtning får ske till muntlig förberedelse, äro tydliga, och någon svårighet att avgöra huruvida ifrågavarande mål var indispositivt eller dispositivt förelåg uppenbarligen icke.

Genom de för klagandens inställande vidtagna åtgärderna har klaganden utsatts för synnerlig uppmärksamhet. Utan tvivel har klaganden också tillskyndats lidande genom den personliga påfrestning, som det mot henne utövade tvånget inneburit. Det är icke heller uteslutet, att tvångsåtgärdernas beskaffenhet skadat hennes goda namn och rykte. Till stor del måste dessa klaganden åsamkade lidanden och skador anses vara föranledda av klagandens eget oförstånd att motsätta sig polismyndighetens åtgöranden. Vad klaganden fått utså har dock ytterst förorsakats av Löwenbergs felaktiga hämtningsbeslut.

På grund av det anförda fann jag Löwenberg icke kunna undgå åtal för sitt ifrågavarande felaktiga förfarande. Jag uppdrog därför åt riksåklagarämbetet att vid Svea hovrätt väcka och utföra talan mot Löwenberg för tjänstefel i anmärkta hänseende. Ansvar borde yrkas enligt 25 kap. 4 § strafflagen. Tillfälle borde beredas klaganden att i målet föra talan.

Sedan åtal väckts mot Löwenberg, av vilken klaganden yrkade ersättning med dels 1 000 kronor för skada, som genom hämtningsbeslutet tillskyndats hennes goda namn och rykte samt för henne åsamkat psykiskt lidande, dels ock 500 kronor för hennes arbete och tidsspillan med anmälan till JO och med avgivande av påminnelser, inkom Löwenberg till hovrätten med skriftligt genmäle, däri han under hemställan att de mot honom framställda yrkandena måtte lämnas utan bifall anförde: Han hade efter det han avgivit förklaring i ärendet kommit att bliva alltmera tveksam om riktigheten av den ståndpunkt, han i förklaringen intagit. Vid handläggningen av målet hade han icke haft den ringaste tvekan rörande målets karaktär av ett indispositivt sådant. Denna målets karaktär hade synts honom framgå bland annat dels av den omständigheten att frågan om umgängesrätten i föräldrabalken behandlades i ett kapitel med rubriken "Om vårdnaden", vilket hade synts klart ådagalägga lagstiftarens uppfattning att frågan om umgängesrätten vore att betrakta som en vårdnadsfråga, och dels av att i många skilda sammanhang, vari äktenskapsmålen åberopades som exempel på "blandade mål", såsom dispositiva frågor nämndes spörsmålen om underhåll och om bodelning, medan vårdnaden nämndes som exempel på en indispositiv fråga. Stadgandena i 6 kap. 7 och 10 §§ föräldrabalken utginge ifrån att föräldrarnas vilja i första hand

skulle respekteras, men i båda lagrummen funnes bestämmelser, som inskränkte föräldrarnas fria bestämmanderätt. I 7 § finge denna rätt vika, därest föräldrarnas önsknings vore uppenbart stridande mot barnens bästa. I 10 § föreskrevs att rätten till umgänge med ett barn kunde vara utesluten, om särskilda omständigheter föranledde därtill. Vid bedömning av frågan vad som kunde avses med särskilda omständigheter uppstode spørsmålet, huruvida icke såväl frågan om vårdnaden om barnen som frågan om rätten till umgänge med dem ytterst bleve beroende på vad som överensstämde med barnens bästa. Det torde knappast finnas någon anledning till antagande att så icke skulle vara fallet. Vid sådant förhållande måste en av de i 6 kap. 10 § föräldrabalken omnämnda särskilda omständigheterna vara att hänsyn till barnets bästa krävde, att umgängesrätt fränkades den ena maken, även om båda makarna skulle vara ense i frågan. Detta spørsmål komme visserligen att bli föremål för domstols prövning endast, då frågan särskilt droges inför domstolen, men då så skett måste domstolen ha både rätt och skyldighet att pröva frågan ur synpunkten av vad som bäst överensstämde med barnets bästa. Att en domstol skulle vara skyldig att utan vidare godtaga en överenskommelse om umgängesrätt, huru olämplig den än syntes vara, torde vara otänkbart. Detta skulle kunna leda till att domstolen nödsakades fastställa en överenskommelse om umgängesrätt, som helt spolierade dess beslut i själva vårdnadsfrågan. Mellan vårdnad och umgängesrätt kunde knappast dragas någon bestämd gräns, särskilt ej i de fall, då det bestämdes, att den icke vårdnadsberättigade under längre tid skulle äga rätt att ha barnet hos sig. Detta senare fall förelåge just uti ifrågavarande mål. — Även om de skäl, som sålunda angivits för uppfattningen att mål om rätt till umgänge med barn vore att betrakta som indispositiva, icke skulle finnas bärande, kunde emellertid en felbedömning av frågan icke gärna anses innefatta tjänstefel. Klagandens yrkande om skadestånd bestredes i första hand på den grund att tjänstefel icke ägt rum, i andra hand därpå att den skada, som till äventyrs åsamkats henne, icke berodde på Löwenbergs utan på hennes egna åtgöranden och i tredje hand med hänsyn till oskäligheten av det begärda beloppet. Jämväl yrkandet om ersättning för rättegångskostnader bestredes på den grund att tjänstefel ej förekommit. Vidare åberopades, att det arbete, som föranlett de uppgivna kostnaderna, icke varit nödvändigt för målet samt att det yrkade beloppet vore oskäligt.

Svea hovrätt yttrade i dom den 21 april 1951 följande.

Den rätt till umgänge med barn, varom stadgas i 6 kap. 10 § föräldrabalken, utgör en inskränkning i vårdnadshavarens bestämmanderätt över barnet. I flertalet fall, då frågan om umgängesrätt kommer under domstols prövning, yrkas rätt för den av föräldrarna, som är skild från vårdnaden, att ha barnet hos sig under vissa bestämda tidsperioder, och stunn-

dom kan yrkandet vara så omfattande, att bifall därtill skulle innebära nära nog uppdelning av vårdnaden mellan föräldrarna. Ej sällan äro de frågor, som i mål om umgängesrätt äro föremål för prövning, ömtåliga och svårbedömda, och domstolens avgörande kan få stor betydelse för barnets hälsa och utveckling. Dessa spörsmål beröra en sida av den större frågan om vårdnaden av barnet, och domstolen bör vid avgörandet — liksom i mål angående själva vårdnaden — främst taga hänsyn till barnets bästa. Ett allmänt intresse måste därför anses kräva, att i mål om umgängesrätt avgörandet icke får bli helt beroende av parternas disposition. Därest förhållandet vore det motsatta, skulle ett tidigare avgörande i vårdnadsfrågan lätt kunna åsidosättas genom att domstolen vore skyldig att utan prövning fastställa ett mellan parterna träffat avtal om umgängesrätt.

Med hänsyn till vad nu anförts kan treskodom icke komma i tillämpning i mål om umgängesrätt. I sådant mål skall därför svarandepart kallas till sammanträde för muntlig förberedelse och till huvudförhandling vid äventyr av vite och icke vid äventyr av treskodom. Därest parten, oaktat vite förelagts honom, uteblir från sammanträdet, gives alltså möjlighet att förordna att parten skall hämtas till rätten.

Löwenberg har följaktligen icke gjort sig skyldig till felaktigt förfarande.

Vid denna prövning av ansvarsfrågan kan klagandens ersättningstalan icke bifallas.

På grund av vad sålunda anförts lämnar hovrätten den mot Löwenberg förda ansvars- och ersättningstalan utan bifall.

Då jag fann det vara av principiell betydelse att frågan huruvida Löwenberg i förevarande fall förfarit felaktigt genom att låta till rätten hämta klaganden till förberedelsesammanträde i mål angående umgängesrätt underkastades högsta domstolens prövning, ansåg jag mig böra fullfölja talan mot hovrättens dom. I revisionsinlaga yrkade jag alltså, att högsta domstolen måtte, med ändring av domen, bifalla den mot Löwenberg i målet förda ansvarstalan, och anförde till stöd härför följande.

Frågan huruvida parterna i ett tvistemål äga träffa förlikning är ej av processrättslig natur. Det är de i varje särskilt fall gällande materiella rättsreglerna, som äro avgörande för spörsmålet om parterna äga fritt disponera över tvisteföremålet eller icke. I förevarande fall gäller det därför att bedöma föräldrabalkens allmänna principer beträffande utövandet av vårdnaden av barn i äktenskap och det sätt, på vilket dessa principer kommit till uttryck i lagstiftningen.

I 6 kap. 2—5 §§ föräldrabalken lämnas vissa föreskrifter om utövandet av vårdnaden. I 2 § stadgas, att föräldrarna äro pliktiga att sörja för barnets person och giva det sorgfälligt uppfostran samt att föräldrarna skola tillse, att barnet erhåller uppehälle och utbildning efter vad med hänsyn till föräldrarnas villkor och de tillgångar barnet kan äga ävensom barnets

anlag må finnas tillbörligt. Till föreskrifterna om hur vårdnaden skall utövas hör otvivelaktigt också stadgandet i 10 § första punkten samma kapitel att fader eller moder, som är skild från vårdnaden, ej må betagas tillfälle till umgänge med barnet, med mindre särskilda omständigheter föranleda därtill.

Talan kan i regel ej föras mot vårdnadshavare för att få till stånd uppfyllandet av förpliktelserna i fråga om vårdnaden. Varken make eller barnet självt kan i rättegång framställa anspråk mot vårdnadshavaren om exempelvis viss utbildning, yrkesval el. dyl. Föräldrabalken känner endast ett rättsmedel mot vårdnadshavare, som försummar sin vårdnadsplikt, nämligen att vårdnaden frånges den försumlige enligt 6 § i nämnda kapitel. Från denna allmänna regel gives emellertid ett undantag när det gäller hur vårdnadshavaren utövar vårdnaden beträffande umgängesrätten. Här har i 10 § andra punkten öppnats möjlighet för den av föräldrarna, som ej är vårdnadshavare, att föra talan vid domstol, om han icke vill nöja sig med vårdnadshavarens dispositioner.

I lagberedningens år 1913 avgivna förslag till lag om äktenskaps ingående och upplösning sänkades varje stadgande om umgängesrätten. Lagberedningen anförde härom följande (s. 456): Den, som fått sig tillerkänd vårdnadsrätten beträffande visst barn, skulle enligt förslaget ha denna rätt hel och odelad. Någon motsvarighet till de i vissa främmande lagar förekommande reglerna om befogenhet för andre maken till personligt umgänge med barnet eller till övervakande av dettas uppfostran återfunnes här icke. En splittring av bestämmanderätten över barnets vård och uppfostran kunde lätt medföra slitningar och rivalitet mellan föräldrarna och därmed ödesdigra följder för barnet självt. Ansvaret, men också bestämmanderätten borde därför tillkomma den ene ensam. Naturligtvis kunde den vårdnadsberättigade, och borde han i allmänhet, på lämpligt sätt bereda den andre tillfälle att bibehålla förbindelsen med barnet, men han borde även ha i sin makt att förhindra att denne skaffade sig ett inflytande över barnet, som motverkade arbetet på dess uppfostran. Missbrukade han sin rätt därutinnan, vore detta en omständighet som komme i betraktande, därest fråga uppstode, huruvida vårdnadsrätten borde fränkännas honom.

På hemställan av lagrådet intogos emellertid som ett tredje stycke i 6 kap. 23 § i lagen de bestämmelser rörande umgängesrätten, som nu återfinnas i 6 kap. 10 § föräldrabalken. Lagrådet anförde: Då i följd av separation eller äktenskapsskillnad makarnas barn överlämnades i den enes vård, syntes den andra maken icke böra tillerkännas någon befogenhet att direkt ingripa i fråga om barnens uppfostran eller eljest på det område, som omfattades av rätten att vårda dem. Det vore däremot i allmänhet icke behörigt att betaga den från deltagande i vården uteslutne jämväl rätten till personligt umgänge med barnen och därav följande möjlighet att övervaka

deras uppfostran och vård i övrigt samt vinna rättelse i vad därutinnan kunde försummas genom att hos domstolen begära, att vården fråntoges den försumlige. Endast under särskilda förhållanden, såsom då det gällde att rädda barnen undan ett dåligt inflytande, borde umgänget förhindras. I första hand måste rätten att bestämma, huruvida sammanträffande finge äga rum, samt de närmare villkoren härför överlämnas åt den, som hade barnen om händer. Beredningen hade förutsatt, att dessa grundsatser utan särskilt stadgande skulle bliva gällande. En antydan om desamma i lagtexten syntes dock böra givas. Formellt syntes ock upptagande av en sådan bestämmelse betingas därav, att föreskrift, huru i händelse av tvist mellan makarna i berörda hänseende en lösning skulle vinnas, icke syntes kunna umbäras. I motiven hänvisades beträffande denna fråga till utvägen att få make, som missbrukade rätten att ha barnen i sin vård, skild därifrån. Denna utväg syntes emellertid mindre lämplig. Ett ingripande av så betydelsefull art torde icke stå i rimlig proportion till det mål, för vars ernående det skulle komma till användning. Domstolen kunde jämväl finna sig ställd inför valet mellan att lämna en makes berättigade anspråk på upprätthållandet av förbindelsen mellan honom och barnen obeaktat eller vidtaga en åtgärd, som i och för sig icke kunde anses vara för barnen tjänlig. Att låta domstolen slita tvisten och giva föreskrifter efter omständigheterna torde vara att föredraga.

Av det anförda synes mig framgå, att bestämmelserna om umgängesrätten tillkommit uteslutande i den makes intresse, som är skild från vårdnaden. Dessa bestämmelser förebygga, att den av föräldrarna, som ej har vårdnaden, obehörigen hindras i sin önskan om personligt umgänge med barnet, medan stadgandena i 6 kap. 6 § skyddar barnet mot att vårdnaden jämväl i detta hänseende utövas på sådant sätt, att barnets välfärd äventyras. Spörsmålet om barnets umgänge med den av föräldrarna, som ej har vårdnaden, är otvivelaktigt av synnerligen underordnat intresse för barnets välfärd i jämförelse med andra förhållanden beträffande vårdnadens utövande, såsom exempelvis skolgång, hälsovård, bestämmande av religion m. m. Någon anledning att omgärda umgängesrätten med ett speciellt rättsskydd utöver talerätten kan rimligen icke föreligga.

Att frågan om umgängesrätten är dispositiv synes mig klart framgå av lagens ordalydelse. Vårdnadshavaren äger icke "betaga" den andre av föräldrarna rätten att umgås med barnet. Någon tanke på att domstol skulle tillägga den icke vårdnadshavande en rätt till umgänge med barnet, som han ej önskar, kan icke gärna ifrågakomma. Endast i den mån han icke "nöjes" med vårdnadshavarens dispositioner förefinnes något rättsskydd. Har vårdnadshavaren träffat dispositioner, som tillfredsställa den icke vårdnadshavande, finnes icke utrymme för någon tillämpning av det ifrågavarande lagstadgandet. Lagtexten giver icke i något hänseende vid handen, att domstolen skulle äga meddela förordnande om umgängesrätten,

när föräldrarna icke tvista utan äro ense om hur den skall vara anordnad. Den inskränkning i vårdnadshavarens bestämmanderätt över barnet, som ligger i det ifrågavarande stadgandet, är således helt beroende av i vilken omfattning den av föräldrarna, som ej har vårdnaden, gör denna inskränkning gällande.

Såsom förut framhållits är 6 kap. 10 § föräldrabalken att anse såsom ett specialstadgande i förhållande till 2 § i samma kapitel. Däremot har denna fråga om vårdnadens utövande intet gemensamt med kapitlets 7 §, som lämnar föreskrifter om vem som skall ha vårdnaden. Att från bestämmelserna i 7 § om inskränkning i parternas fria dispositionsrätt analogivis sluta sig till att sådan inskränkning även skulle gälla fall enligt 10 § kan icke vara riktigt.

I detta sammanhang må innebörden av en förlikning i en tvist om umgängesrätten med några ord beröras. Vårdnadshavaren bestämmer ensam hur umgänget med barnet må ske. Från vårdnadshavarens sida är det alltså fråga om en ensidig viljeförklaring rörande det sätt, på vilket han i detta hänseende ämnar utöva vårdnaden. För den av föräldrarna åter, som är skild från vårdnaden, innebär förlikningen endast att han förklarar, att han icke ämnar påkalla annan ordning i umgängesfrågan, än den som vårdnadshavaren bestämt. Den rättsliga giltigheten av avtal mellan föräldrarna om umgängesrätten kan ifrågasättas. Det kan i allmänhet icke antagas vara föräldrarnas mening att den ordning, om vilken de enats, skall bliva bestående för framtiden. Och även om de åsyftat detta, torde det ligga i rättsförhållandets egen natur, att en dylik orubblighet icke kan tillerkännas avtal om umgängesrätt. I viss mån torde vad nu sagts gälla även domstols avgörande i frågor (jfr NJA 1923 s. 426). Det synes mig sålunda antagligt, att en domstol icke bör kunna vägra fastställa avtal mellan föräldrar om annan ordning för umgängesrätten, än den som i tidigare dom blivit bestämd, endast på den grund att ändringen icke är påkallad av några ändrade förhållanden.

Ehuru frågan, huruvida förlikning i mål om umgängesrätt är tillåten eller icke, är av materiellrättslig natur, ha emellertid vissa processuella bestämmelser meddelats, som tydligt utvisa, att lagstiftarna utgått från att parterna äga fri dispositionsrätt i dessa mål. Under tiden före tillkomsten av den nya rättegångsbalken ansågs det nämligen erforderligt att i åtskilliga lagar inom familjerättens område intaga uttryckliga bestämmelser om processen i indispositiva mål. Dessa bestämmelser gällde giltigheten av parts erkännande, förbud mot bjuden ed, skyldighet för domstol att sörja för erforderlig utredning och bevisning m. m.

I lagen om äktenskaps ingående och upplösning återfunnos dessa bestämmelser i 7 kap. 9 §, som gällde för alla tvister i äktenskapsmål. Där stadgades emellertid undantag för särskilda, i sammanhang med huvudsaken förekommande frågor, om vilka parterna kunde träffa avtal. Något utta-

lande om vilka dessa frågor voro gjordes icke. Rörande rättegången i mål om vårdnad av barn stadgades i 6 kap. 23 § andra stycket att, innan förordnande om vem som skulle ha vårdnaden om barn efter hemskillnad eller äktenskapskillnad meddelades jämlikt första stycket i paragrafen, skulle yttrande inhämtas från barnavårdsnämnden, när anledning därtill förekomme. När de på lagrådets initiativ tillkomna bestämmelserna om umgängesrätten infogades i lagen, placerades de såsom ett tredje stycke i samma paragraf. Den processuella regeln i andra stycket blev därför icke tillämplig i mål om umgängesrätt.

Vid tillkomsten år 1920 av den nya äktenskapslagstiftningen upptogs icke de ifrågavarande stadgandena om vårdnad om barn i giftermålsbalken, utan dessa sammanfördes i lagen den 11 juni 1920 om barn i äktenskap. Föreskrifterna om rättens förordnande rörande vårdnadshavare meddelades i lagens 8, 9 och 11 §§, medan umgängesrätten reglerades i 12 §. De processuella bestämmelserna om indispositiva mål upptogs i 19 §. Till skillnad från vad som skett i lagen om äktenskaps ingående och upplösning uppräknades nu de mål angående vårdnaden, å vilka dessa processuella regler skulle tillämpas, nämligen mål enligt 8, 9 och 11 §§. Där nämndes icke 12 §, vilket synes mig utgöra ett klart bevis för lagstiftarens uppfattning att mål enligt denna paragraf ansågos vara dispositiva. Enligt hittills rådande praxis torde domstolarna icke heller ha ansett sig befogade att självant införskaffa bevisning i sådana mål.

Genom tillkomsten av föräldrabalken har den rättsliga karaktären av vårdnadstvister icke undergått någon förändring i nu omhandlade hänseenden. De särskilda processuella bestämmelserna om behandlingen av indispositiva mål ha emellertid på grund av nya rättegångsbalkens tillkomst utslutits såsom obehövliga. Då föräldrabalken behandlades i riksdagen, avslogos motioner, vari hemställts att 6 kap. 10 § måtte kompletteras med en bestämmelse av innehåll, att umgängesrätten skulle ha en sådan utformning att den icke menligt inverkade på barnets kroppsliga eller själsliga hälsa. Första lagutskottet hade icke funnit tillräcklig anledning föreligga att föreslå någon ändring av lagrummet, enär det även utan uttryckligt stadgande därom syntes vara uppenbart, att domstolens föreskrifter i ämnet skulle utformas med nämnda grundsats för ögonen. Detta uttalande synes mig icke tyda på att utskottet ansett förlikning i mål om umgängesrätt vara utsluten utan måste hänföra sig till de fall, då domstolen har att skilja mellan tvistande parter.

Av omständigheterna vid tillkomsten av lagstadgandena om umgängesrätten, av dessa stadgandens innebörd och lydelse samt av det sätt, på vilket lagstiftaren senare behandlat stadgandena, framgår således enligt min mening, att i mål om umgängesrätt förlikning kan träffas mellan parterna och stadfästas av rätten. Vad hovrätten till stöd för en motsatt uppfattning anfört synes mig icke vara bärande.

Hovrätten anför såsom avgörande domskäl, att frågan om umgängesrätten skulle så nära beröra frågan om vårdnaden av barnet, att ett allmänt intresse måste kräva, att föräldrarnas disposition i detta hänseende inskränktes. Hovrätten har härvid icke beaktat den stora skillnaden mellan tvist om vem som skall ha vårdnaden av barnet och tvist om sättet för vårdnadens utövande. Den förra tvisten rör en statusfråga, vari rättsförhållandet icke kan bestämmas annorledes än genom domstols dom. Det är just denna omständighet, som grundar det allmänna intresse som utesluter parternas fria disposition. Något sådant förhållande föreligger alls icke i en tvist om umgängesrätten. Även bestämmelserna i 6 kap. 4 § föräldrabalken om barns rätt att träffa arbetsavtal utgöra en inskränkning i vårdnadshavarens bestämmanderätt över barnet och beröra en sida av vårdnaden, men icke heller hovrätten torde anse tvister om giltigheten av eller samtycke till avtal, som där sägs, vara av indispositiv natur. Det allmänna intresse, som skall bevakas i vårdnadsfrågor, är såväl i fråga om umgängesrätten som beträffande övriga, ofta långt viktigare spörsmål om vårdnadens utövande i erforderlig grad tillgodosett genom stadgandena i 6 kap. 6 § föräldrabalken om en försumlig vårdnadshavares skiljande från vårdnaden.

Hovrätten yttrar vidare, att frågor om umgängesrätt äro av betydelse för barnets hälsa och utveckling och att domstolen bör vid avgörandet främst taga hänsyn till barnets bästa. Vad hovrätten här anfört är icke av betydelse vid bedömandet av frågan om förlikning i mål om umgängesrätt är tillåten eller icke. Med samma motivering kunde det göras gällande, att tvister om bidrag till barns underhåll och uppfostran skulle vara indispositiva. Barnets hälsa och utveckling kan vara helt beroende av underhållsbidragets storlek, och vid bestämmandet av bidragsbeloppet måste domstolen fästa det största avseende vid barnets behov. En vårdnadshavare kan så eftersätta barnets rätt till underhåll, att barnet icke kan få den uppfostran, som förutsättes i 6 kap. 2 § föräldrabalken. Trots dessa omständigheter äro tvister om underhåll till barn otvivelaktigt dispositiva. Givet är, att då föräldrarna tvista om umgängesrätten, domstolen har att iakttaga vad barnets bästa fordrar. Härom är dock icke, som hovrätten anser, fråga i främsta rummet, utan frågan gäller, huruvida den av föräldrarna, som är skild från vårdnaden, kan på grund av någon särskild omständighet berövas rätten att sammanträffa med sitt barn. Till de omständigheter, som därvid kunna komma i fråga, hör otvivelaktigt också möjligheten att sammanträffandet kan medföra psykisk eller fysisk skada för barnet. Men det skulle ej stå i strid mot lagens innebörd om t. ex. en moder, som icke har vårdnaden, skulle erhålla rätt att sammanträffa med barnet, även om sammanträffandet måste anses vara menligt för barnet;

ett förbud för modern att få träffa sitt barn kan nämligen framstå såsom en så stor hårdhet mot henne, att betänkligheterna i fråga om barnets bästa få vika.

Slutligen har hovrätten framhållit, att föräldrarna skulle — om mål rörande umgängesrätten vore dispositiva — kunna förlikas på sådant sätt, att umgängesrätten kunde innebära nära nog en uppdelning av vårdnaden mellan dem och att ett tidigare avgörande i vårdnadsfrågan lätt kunde åsidosättas genom att domstolen vore skyldig att utan prövning fastställa en förlikning. Häremot torde kunna invändas, att det icke lär vara uteslutet, att en domstol, som konstaterar att en förlikning i fråga om umgängesrätten i verkligheten innebär en uppdelning av vårdnaden eller ett åsidosättande på annat sätt av ett förordnande om vårdnaden, skall kunna på sådan grund vägra fastställa förlikningen. Denna avser ju då icke umgängesrätten. Det må vidare erinras om att ett avgörande av vårdnadsfrågan när som helst och mycket lättare än efter förlikning vid domstol kan åsidosättas helt enkelt genom att föräldrarna, utan att draga saken inför rätta, överenskomma om en annan anordning än den avgörandet innehåller.

I själva verket förefaller hovrättens dom i förevarande mål mindre vara grundad å rättsliga synpunkter än på en allmän känsla av olust vid tanken på att domstol skulle vara nödsakad fastställa en förlikning om umgängesrätten, som domstolen funne oförenlig med barnets bästa eller eljest olämplig. Det måste emellertid ej sällan inträffa, att en domstol nödgas fastställa en förlikning, som den finner motbjudande ur skälighets- eller rättvisesynpunkt. Här ovan har talats om tvister rörande underhållsbidrag och sådana, som hänföra sig till stadgandena i 6 kap. 4 § föräldrabalken. Även i ett vanligt skuldfordringsmål kan en förlikning strida mot vad domstolen anser vara rätt och riktigt. Förlikningen kan exempelvis uppenbarligen vara grundad på error juris eller med fog misstänkas utgöra ett led i en utpressning eller en ockeraffär utan att domstolen därför kan vägra stadfästa förlikningen.

Som regel äro tvistemål dispositiva, och de fall, då förlikning ej är tillåten, utgöra undantag. Det fordras därför objektivt påtagbara omständigheter, som visa att parterna sakna dispositionsrätt. Denna fråga kan icke lösas med hänsyn till vad i ett visst fall kan anses lämpligt eller skäligt. Kännetecken på att en sak är indispositiv torde utgöra antingen att det rör sig om en statusfråga, att rättsförhållandet ej kan lösas annat än genom domstols dom, att representant för det allmänna skall eller äger föra talan o. dyl. eller ock att av lagtexten klart framgår att avgörandet icke helt ligger i parternas hand. Intet förhållande av nu angivet slag föreligger i tvist om umgängesrätt. På grund av den betydelse för rättegångsförfarandet, som rättegångsbalken tillmäter spörsmålet om förlikning är

tillåten eller icke, skulle otvivelaktigt ett fastställande av hovrättens dom i förevarande mål minska rättssäkerheten beträffande processordningen.

Jämväl klaganden fullföljde talan mot hovrättens dom.

Kungl. Maj:t har genom dom den 13 december 1951 fastställt hovrättens dom.

4. Felaktig beräkning av strafftid.

Vid granskning av fångförteckning från fångvårdsanstalten å Långholmen fann jag anledning till anmärkning beträffande en av fångvårdsstyrelsen den 20 april 1949 meddelad resolution angående verkställighet av ett Åke Herman Norbäck den 16 mars 1949 ådömt frihetsstraff. Av handlingarna i ärendet framgick följande.

Genom utslag den 21 september 1944 dömdes Norbäck av fältskyddsrätten nr 3 för förolämpning av överordnad krigsman till fängelse en månad. Norbäck avtjänade detta straff till fullo under tiden den 22 augusti—den 22 september 1945.

Den 19 november 1945 dömde Svea hovrätt genom utslag, som vann laga kraft, Norbäck, med tillämpning av 4 kap. 3 § allmänna strafflagen och 33 § strafflagen för krigsmakten samt med undanröjande av straffbestämningen i ovannämnda utslag den 21 september 1944, för i samråd med annan förövd grov stöld, häleri, olovligt förfogande över vara som varit under beslag samt förolämpning av överordnad krigsman till straffarbete fyra månader. Från detta straff skulle avräknas vad Norbäck kunde ha utstått av det honom genom utslaget den 21 september 1944 ådömda straffet.

Sedan Norbäck den 23 december 1948 häktats för ytterligare brott, för vilka han ställts under tilltal vid Stockholms rådhusrätt, förklarade sig Norbäck samma dag vilja avtjäna det honom genom hovrättens utslag ådömda straffet och började undergå bestraffningen.

Genom resolution den 30 december 1948 förordnade fångvårdsstyrelsen, att Norbäckes bestraffning skulle sluta den 8 april 1949. Beslut därom meddelades av t. f. förste byråsekreteraren Sten Feltner på grund av delegation.

I det mot Norbäck senast anhängiggjorda målet dömde Svea hovrätt genom dom den 16 mars 1949 med tillämpning av 4 kap. 3 § strafflagen och med undanröjande av straffbestämningen i utslaget den 19 november 1945 Norbäck för ovannämnda och nya brott till gemensamt straff av straffarbete åtta månader, varifrån skulle avräknas vad Norbäck utstått av det honom genom utslaget den 19 november 1945 ådömda straffet.

Sedan Norbäck den 20 mars 1949 förklarar sig nöjd med domen den 16 mars 1949, förordnade fångvårdsstyrelsen genom resolution den 20 april

1949 — meddelad av t. f. förste byråsekreteraren Harry Tibbling på grund av delegation — med ändring av resolutionen den 30 december 1948, att Norbäck skulle jämlikt 1 § lagen om villkorlig frigivning villkorligt frigivas den 28 juni 1949, såframt laga hinder däremot ej mötte.

Sedan jag med anledning av vad sålunda förekommit anmodat fångvårdsstyrelsen att till mig inkomma med yttrande, anförde fångvårdsstyrelsen i ett av Feltner undertecknat utlåtande följande.

Vid meddelandet av resolutionen den 30 december 1948 hade fångvårdsstyrelsen beaktat, att Norbäck var intagen i fångvårdsanstalt utan att vara häktad *i målet*. Lagen den 21 december 1945, nr 873, om ändring i vissa delar av strafflagen innehöller icke några övergångsbestämmelser till ledning för bedömande, huruvida 4 kap. 6 § strafflagen skulle i förevarande fall tillämpas enligt sin äldre eller enligt sin nya lydelse. Då hovrättens utslag den 19 november 1945 vunnit laga kraft före ikraftträdandet den 1 juli 1946 av lagen om ändring i vissa delar av strafflagen, hade fångvårdsstyrelsen tillämpat 4 kap. 6 § strafflagen enligt dess äldre lydelse.

På anmodan av mig avgav därefter Tibbling yttrande, däri han anförde följande.

Genom resolutionen den 30 december 1948 hade fångvårdsstyrelsen med anledning av hovrättens lagakraftvunna utslag den 19 november 1945 förordnat, att det Norbäck genom utslaget ådömda straffet skulle sluta den 8 april 1949. Därav framginge, att fångvårdsstyrelsen vid prövningen av de i samband med straffrättsberäkningen uppkomna verkställighetsfrågorna funnit att 4 kap. 6 § strafflagen skulle tillämpas enligt sin äldre lydelse beträffande avräkningen av det Norbäck tidigare ådömda fängelsestraffet samt att straffarbetsstraffet finge verkställas under häktningstid, oaktat Norbäck häktats i annat mål efter det utslaget vunnit laga kraft. Sedan Norbäck den 20 mars 1949 avgivit nöjdförklaring beträffande domen den 16 mars 1949, hade det tillkommit Tibbling, som under april månad 1949 innehaft ett tillfälligt förordnande såsom förste byråsekreterare å fångvårdsstyrelsens socialbyrå, att meddela ändringsresolution med anledning av det förhöjda straff som genom domen ådömts Norbäck. Vid tiden för resolutionens meddelande den 20 april 1949 hade det icke förekommit någon ändring beträffande fångvårdsstyrelsens praxis i de ovannämnda verkställighetsfrågorna. Det syntes tveksamt, huruvida Tibbling såsom tillfällig vikarie å tjänsten vid meddelandet av ändringsresolutionen bort upptaga berörda frågor till förnyad prövning, i synnerhet som en dylik prövning kunnat medföra att Norbäck icke fått räkna strafftid under häktningen, varigenom dagen för hans villkorliga frigivning hade kommit att fastställas till en senare dag än den som angivits i resolutionen den 20 april 1949. En omprövning enbart av frågan om den tid, med vilken fängelsestraffet skolat avräknas,

syntes icke lämpligen ha kunnat ske. Frågan huruvida straffdom kunde befordras till verkställighet medan den dömde hölles häktad i annat mål, därest domen blivit verkställbar innan den dömde häktades i det nya målet, vore för närvarande föremål för regeringsrättens prövning.

I 13 § lagen den 21 december 1945 om verkställighet av frihetsstraff m. m., vilken lag trädde i kraft den 1 juli 1946, stadgas, att om den, som skall undergå straff eller skyddsåtgärd som avses i lagen, är häktad i målet, när domen, såvitt angår honom ådömt ansvar, må verkställas, skall styresmannen vid den fängvårdsanstalt eller föreståndaren för det häkte där han förvaras omedelbart befordra domen till verkställighet.

Andra stycket samma paragraf innehåller bestämmelser om straffverkställighet i fall, där den dömde icke är häktad i målet. Härutinnan föreskrives bland annat, att om nöjdförklaring mottages å den fängvårdsanstalt, vari den dömde enligt fängvårdsstyrelsens bestämmande skall intagas, eller om den dömde är intagen i sådan anstalt när domen eljest förekommer till verkställighet, skall styresmannen eller den som är i hans ställe omedelbart befordra domen till verkställighet. Av ett av regeringsrätten den 24 april 1950 meddelat utslag framgår, att domen skall befordras till verkställighet, även om den dömde hålles häktad i annat mål.

I 17 § förordnas, att vid verkställighet av straffarbete eller fängelse skall strafftiden, där ej annat följer av vad i lagen vidare stadgas, räknas, om den dömde hålles häktad i målet, från den dag då domen må verkställas såvitt angår honom ådömt ansvar och i annat fall från den dag då han för straffets undergående intages i fängvårdsanstalt eller, om han utan att vara häktad är intagen i sådan anstalt, från den dag då domen hos styresmannen föreligger till verkställighet.

I 18 § heter det, att för den som börjat undergå straffarbete på viss tid eller fängelse skall fängvårdsstyrelsen så snart ske kan fastställa dagen för strafftidens slut eller, om 1 § lagen om villkorlig frigivning är tillämplig, den dag då villkorlig frigivning enligt nämnda lagrum skall äga rum, såframt laga hinder däremot ej möter.

Enligt 20 § andra stycket skall, om avbrott i verkställigheten av straffarbete eller fängelse ägt rum, tiden för avbrottet, i den mån ej annat följer av vad vidare i lagen stadgas, läggas till slutdagen.

I 21 § stadgas att, om till verkställighet förekommer straffarbete eller fängelse, varifrån skall avräknas vad den dömde utstått av honom förut ådömt sådant straff, räknas hela strafftiden från den dag då verkställigheten av sistnämnda straff började. Har den dömde frigivits från detta straff, skall för bestämmande av slutdagen den tid, varunder verkställighet icke ägt och ej heller skall anses hava ägt rum, anses såsom avbrott varom sägs i 20 § andra stycket.

I 4 kap. 6 § strafflagen äro bestämmelser meddelade om beräkning av strafftid, då vid tillämpning av 2—5 §§ samma kap. fängelse skall övergå till straffarbete. I paragrafens första stycke är stadgat, att därvid viss tids fängelse anses svara mot straffarbete under hälften så lång tid. Enligt en i samband med tillkomsten av 1945 års verkställighetslag genom lag den 21 december 1945 vidtagen ändring i lagrummet, vilken trädde i kraft den 1 juli 1946, skola dock, när straff som den dömda undergått skall avräknas å annat straff, fängelse och straffarbete räknas lika.

Övergångsbestämmelserna till verkställighetslagen innehålla icke några föreskrifter av betydelse för här ifrågakvarande spörsmål. Beträffande den genom lagen den 21 december 1945 vidtagna ändringen i 4 kap. 6 § strafflagen ha några särskilda övergångsbestämmelser icke utfärdats.

Av de anförda bestämmelserna framgår, att då någon som undergått straff för begånget brott med tillämpning av 4 kap. 3 § strafflagen ånyo dömts gemensamt för samma och ytterligare brott, som förövats innan verkställigheten av nämnda straff börjat, det nya straffet skall verkställas sålunda, att detsamma utlägges från den dag det redan avtjänade straffet börjat och till den därvid erhållna slutdagen lägges tiden för avbrottet mellan — regelmässigt — frigivningen och dagen för den senast påbörjade straffverkställigheten. Vid bestämmandet av strafftiden i sådant i 21 § verkställighetslagen avsett fall att tidigare undergången fängelsestraff skall avräknas å ett till verkställighet förekommande straffarbete kommer följaktligen fängelse att räknas lika med straffarbete.

De nu angivna principerna för strafftidens bestämmande ha, då annat ej bestämts, varit avsedda att tillämpas vid meddelande av verkställighetsresolutioner i alla efter den nya lagens ikraftträdande den 1 juli 1946 till verkställighet förekommande fall, oavsett om laga kraftägande dom å straffet förelegat före eller först efter nämnda dag och utan hänsyn till att det tidigare undergångna straffet avtjänats före lagens ikraftträdande. Vad särskilt angår stadgandet i 4 kap. 6 § strafflagen om fängelsestraffets likställande med straffarbete vid avräkning torde vara uppenbart, att denna från och med den 1 juli 1946 genom ändring i strafflagen gällande regel, som medför lindrigare straff för den dömda, skall tillämpas i varje efter sagda dag förekommande fall, då avräkning av fängelse å straffarbete skall ske med tillämpning av nya verkställighetslagen. Denna regel överensstämmer med de principer, som sedan länge gällt i fråga om tillämpningen av ändrade bestämmelser i strafflagen och som måste anses grundade på innehållet i promulgationsförordningen till 1864 års strafflag.

I förevarande fall var upplyst, att fångvårdsstyrelsen, sedan Norbäck under tiden den 22 augusti—den 22 september 1945 avtjänat honom ådömt fängelsestraff av en månad, genom resolution den 30 december 1948 förordnat, att ett Norbäck den 19 november 1945 med tillämpning av 4 kap.

3 § strafflagen ådömt straffarbete av fyra månader, som Norbäck börjat avtjäna den 23 december 1948, skulle sluta den 8 april 1949. Denna av Feltner bestämda slutdag hade uppenbarligen varit felaktigt beräknad, men den hade icke kommit att stå fast, då Norbäck ånyo med tillämpning av 4 kap. 3 § strafflagen dömts till straff, som förelåg till verkställighet redan före berörda den 8 april. Det fel, som vidlådde nämnda resolution, föranledde därför icke något ytterligare uttalande från min sida.

Då fängvårdsstyrelsen med anledning av det Norbäck senast ådömda straffet haft att meddela verkställighetsresolution hade i enlighet med de av mig ovan utvecklade principerna straffet bort utläggas från den 22 augusti 1945. Då straffet utgjort straffarbete åtta månader, hade jämlikt 1 § lagen om villkorlig frigivning 5/6 av straffet bort utläggas med sex månader tjugo dagar och alltså såsom preliminär dag för villkorlig frigivning bestämmas den 14 mars 1946. Med anledning av stadgandena i 20 och 21 §§ verkställighetslagen samt 4 kap. 6 § strafflagen hade härtill bort läggas tiden för avbrottet mellan frigivningen den 22 september 1945 och dagen för den senast påbörjade straffverkställigheten, d. v. s. den 23 december 1948. Då denna avbrottstid skolat beräknas till tre år tre månader en dag, hade den slutliga dagen för villkorlig frigivning bort bestämmas till den 15 juni 1949.

I den av fängvårdsstyrelsen genom Tibbling meddelade resolutionen den 20 april 1949 hade dagen för den villkorliga frigivningen bestämts till den 28 juni 1949. Härigenom hade Tibbling förfarit felaktigt.

Vad Tibbling till försvar för det begångna felet anfört syntes mig med hänsyn till vad jag ovan utvecklat i fråga om den rätta tolkningen av hithörande bestämmelser icke kunna lända honom till ursäkt. Detta syntes mig så mycket mindre kunna ske, som frågan om tillämpningen av bestämmelsen om fängelses likställande med straffarbete vid avräkning av undergånget straff varit föremål för prövning redan år 1947. Enligt ett i regeringsrättens årsbok 1947 (s. 82 o. f.) refererat rättsfall hade det i 4 kap. 6 § strafflagen genom lag den 21 december 1945 införda stadgandet att i sådant fall fängelse och straffarbete räknas lika ansetts tillämpligt, oaktat den tidigare bestraffningen till fullo verkstälts före sistnämnda lags ikraftträdande.

På grund av den felaktiga resolutionen den 20 april 1949, för vilken Tibbling var ansvarig, hade Norbäck i stället för att frigivas den 15 juni 1949 blivit kvarhållen i fängvårdsanstalt till den 28 juni 1949. Genom det av Tibbling begångna felet hade sålunda skada tillskyndats Norbäck, och jag fann därför Tibbling icke kunna undgå åtal för detsamma.

Under åberopande av vad jag ovan anfört uppdrog jag åt riksåklagarämbetet att utföra talan om ansvar å Tibbling jämlikt 25 kap. 4 § straff-

lagen för tjänstefel i enlighet med vad jag ovan utvecklade. Tillfälle borde beredas Norbäck att i målet föra talan.

Svea hovrätt, varest åtalet väcktes samt Norbäck yrkade ersättning av Tibbling för psykiskt lidande med 300 kronor och för förlorad arbetsinkomst med 400 kronor, mot vilka ersättningsbelopp i och för sig Tibbling icke hade något att erinra, yttrade i dom *den 17 maj 1951* följande.

I övergångsbestämmelserna till den i föreliggande fall tillämpliga lagen den 21 december 1945 om verkställighet av frihetsstraff m. m., som trädde i kraft den 1 juli 1946, finnes icke i fråga om beslut om beräkning av strafftid, vilka meddelas efter ikraftträdandet, stadgat något undantag från tillämpningen av lagens bestämmelser. Dessa skola följaktligen tillämpas vid meddelande av resolutioner i alla efter den 1 juli 1946 till verkställighet förekommande fall, oavsett om lagkraftätagande dom å straffet förelegat före eller efter nämnda dag och utan hänsyn till att tidigare ådömt straff, som skall avräknas, avtjänats före den 1 juli 1946.

När domen den 16 mars 1949 förekom till verkställighet, skulle strafftiden hava beräknats enligt 21 § straffverkställighetslagen och den dag, då villkorlig frigivning enligt 1 § lagen om villkorlig frigivning skulle äga rum, hava fastställts till den 15 juni 1949.

Tibbling har vid meddelande av resolutionen den 20 april 1949 tillämpat de bestämmelser om beräkning av strafftid, vilka gällde före den 1 juli 1946, och fastställt dagen för den villkorliga frigivningen till den 28 juni 1949. Härigenom har Tibbling handlat i strid mot gällande författning.

Emellertid var Tibbling vid tiden för meddelandet av nyssnämnda resolution endast tillfälligt förordnad att uppehålla den befattning, på vars innehavare det ankommer att å fängvårdsstyrelsens vägnar besluta i ärenden om beräkning av strafftid. Tibblings uppgift att fängvårdsstyrelsen även efter den 1 juli 1946 i fall, liknande det nu ifrågavarande, plägat tillämpa före nämnda dag gällande bestämmelser om beräkning av strafftid bestyrkes av utredning, som Tibbling förebragt i målet. Vad sålunda förekommit bör visserligen icke föranleda, att Tibbling undgår ansvar för tjänstefel, men omständigheterna få betraktas som synnerligen mildrande.

Tibbling är skyldig att ersätta den skada, som Norbäck lidit därigenom att han i stället för att frigivas den 15 juni 1949 blivit kvarhållen i fängvårdsanstalt till den 28 samma månad.

Hovrätten prövar lagligt döma Tibbling jämlikt 25 kap. 4 § strafflagen för tjänstefel att till kronan utgiva 5 dagsböter å 10 kronor.

Tibbling förpliktas att till Norbäck i skadestånd gälda 700 kronor.

Mot hovrättens dom har Tibbling fullföljt talan. Målet är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

5. Vägran av församlingspräst att förrätta vigsel av fränskild.

Av handlingarna i ett härstädes upptaget ärende inhämtas följande.

Västra Frölunda församling, vilken sedan den 1 januari 1945 ingår i Göteborgs stad, bildar tillsammans med Askims församling ett pastorat. Enligt den för prästerskapet i pastoratet gällande, av domkapitlet i Göteborg den 25 maj 1943 fastställda tjänstefördelningen ankommer det på komministern i pastoratet att ombesörja kyrkliga förrättningar för den del av Västra Frölunda församling, som bildar Älvsborgs kyrkobokföringsdistrikt. Särskild pastorsexpedition för distriktet finnes anordnad inom detsamma.

Genom beslut den 22 maj 1950 förordnade domkapitlet pastoratsadjunkten Daniel Nordblom att från och med den 1 till och med den 31 augusti 1950, under vilken tid komministern i Västra Frölunda och Askims församlingars pastorat Melcher Håkansson beviljats semesterledighet, uppehålla Håkanssons komministertjänst.

Den 12 augusti 1950 innehöll Aftontidningen under rubriken "Präst på västkusten vägrar att viga fränskilda personer" en artikel av följande lydelse:

"En av Göteborgs stifts yngre präster, vice komministern i Västra Frölunda, Daniel Nordblom, har vägrat att viga en fränskild med den motive- ringen att det skulle vara stridande mot hans samvete. Han har förklarat att man finge åtala honom eller avsätta honom hellre än han skulle vilja ge efter för sin övertygelse.

Den man som pastorn vägrat vigsel har omtalat att pastorn förklarat att om han skulle viga så skulle han inte underlåta att i sitt tal till kontrahenterna erinra om den tidigare skilsmässan.

Pastor Nordblom förnekar att han fällt ett sådant yttrande men han säger sig ha förklarat, att talet 'inte skulle bli så nöjsamt' då han inte kunde säga något som strider mot bibelns bud. Han hade också tillagt att om mannen ville göra anmälan var han i sin fulla rätt.

Pastor Nordblom stöder sig också på grundlagen om att 'kungen äger ingens samvete tvinga eller tvinga låta'. Han åberopar också bergspredikan, Matt. 5: 31—32 och 1 Kor. 7: 10—11 där Paulus utvecklar samma tema. Han tillägger också att om kontrahenter, av vilka någon är fränskild, vill ha sitt nya äktenskap inregistrerat i kyrkböckerna, så finns möjligheten till borgerlig vigsel. 'Men i mina ögon är de inte gifta', slutar han."

Sedan jag med anledning av innehållet i tidningsartikeln anmodat domkapitlet att efter Nordbloms hörande avgiva yttrande, inkom domkapitlet med yttrande av Nordblom jämte eget utlåtande.

Nordbloms yttrande innehöll följande.

En dag i början av augusti månad 1950 hade en man infunnit sig på pastorsexpeditionen för Älvsborgs kyrkobokföringsdistrikt och anhållit om lysningsbevis. Sedan han fått beviset, hade mannen sagt, att hans fästnö önskade att vigseln skulle förrättas av Håkansson, vilken varit hennes konfirmationslärare. Nordblom hade meddelat, att Håkansson åtnjöte semester under augusti månad, varpå mannen frågat, om icke någon vore förordnad i Håkanssons ställe. På Nordbloms svar att han innehade sådant förordnande hade mannen frågat, om Nordblom ville förrätta vigseln. Då Nordblom i lysningsboken sett att mannen vore frånskild, hade Nordblom sport, om så vore förhållandet. Då mannen bejakat frågan, hade Nordblom svarat, att han icke önskade förrätta vigseln. Nordblom kunde icke bestämt säga hur orden fallit, men han mindes, att han till en början endast uttryckt sin önskan. Därefter hade Nordblom sökt förklara, att denna hans önskan icke berodde på någon ovilja mot att tillmötesgå en människa utan endast hade sin grund däri, att Nordblom i detta fall icke kunde fungera som vigselförrättare, emedan hans samvete, bundet av Skriftens ord, förbjöde honom detta. Mannen hade då yttrat något om att han kunde vända sig till domkapitlet. Nordblom hade svarat, att mannen naturligtvis hade full rätt att taga ett sådant steg, men att icke ens domkapitlet kunde förmå Nordblom att ändra sitt beslut. Nordblom hade bett mannen betänka, huru denne själv skulle ha känt det, om någon sökt tvinga honom att handla mot sin djupt grundade övertygelse. Nordblom hade gång på gång sökt framhålla, att hans vägran icke berodde på någon egensinnighet eller någon önskan att döma mannen utan endast därpå, att Nordblom ansåge sig icke kunna handla i uppenbar strid mot bibelns ord. Mannen hade förklarat, att han vore ganska väl insatt i kyrkliga frågor, och undrat om icke Nordblom enligt lag vore skyldig att viga. Härpå hade Nordblom endast svarat, att Konungen enligt grundlagen ägde "ingens samvete tvinga eller tvinga låta". Nordblom hade vidare påpekat, att möjlighet funnes till borgerlig vigsel. Mannen hade emellertid hållit fast vid att Nordblom vore skyldig att viga och förklarat, att saken skulle bringas till tidningspressens kännedom. Nordblom hade nu så gott han kunnat sökt klargöra för mannen sin ställning och hade haft alla skäl att förmoda, att mannen varit på det klara med att Nordblom icke kunde ändra mening. För att ytterligare understryka det i sak ohållbara i att vidhålla kravet på att Nordblom skulle förrätta vigseln hade Nordblom bett mannen tänka sig in i en situation med Nordblom som vigselförrättare — en situation som blott kunde tänkas, icke bliva verklighet. I det sammanhanget hade Nordblom nämnt något om det i tidningsartikeln omtalade, mindre nöjsamma talet. Nordblom skulle såsom vigselförrättare icke ha kunnat säga annat än vad Skriften sade eller: "Vad nu Gud har sammanfogat, det må människan icke åtskilja." Dessa ord inginge ju också i själva vigselformuläret. Nordblom hade aldrig tänkt att förrätta vigseln och följaktligen ej heller tänkt att hålla något

mindre nöjsamt eller annat tal. Detta borde mannen ha förstått, enär Nordblom omnämnt talet endast för att framhålla, huru bakvänt allting skulle ha varit vid en sådan vigsel. Nordblom ville tillägga, att samtalet, trots det brännbara ämnet, förts lugnt och sansat.

Nordblom anförde vidare: Såsom redan nämnts hade Nordbloms vägran sin grund endast däri, att hans samvete förbjöde honom att handla mot Skriftens ord. Några av dessa ord funnes angivna i tidningsartikeln. Mot Nordblom skulle kunna andragas, att han vid prästvigningen lovat att troget efterleva kyrkans lag och ordning samt att villigt efterkomma vad honom bleve ålagt. Detta löfte måste emellertid ses mot bakgrund av de övriga prästlöftena. Orimligt vore ju, om i uttrycket kyrkans lag och ordning skulle inrymmas något, som strede mot de ord som uttalats av kyrkans Herre själv. Om en präst skulle vara förpliktad att åtaga sig allt vad honom bleve ålagt, skulle ingen kunna inför Gud åtaga sig ett sådant prästämbete. Samtliga prästlöften förutsatte givetvis lydnad mot Gud, icke blott då det gällde rent andliga utan också då det gällde mera världsliga ting. Detta hade Nordblom inför den allvetande Guden och med den stora räkenskapsdagen för ögonen lovat att redligt och samvetsgrant med Guds nåd och hjälp efterkomma. Detta löfte ville Nordblom ej heller i framtiden bryta. — Till sist ville Nordblom framhålla, att dissenterlagskommitténs förslag till religionsfrihetslag gäve pastor laglig rätt att vägra vigsel av frånskild, såvida icke det tidigare äktenskapet blivit upplöst genom den andra frånskilda partens senare timade död. Detta visade, att kommittén insett att en motstridighet förefunnnes mellan Guds ord och gällande mänsklig lag, vilken kunde försätta en präst i en sådan situation, att han tvingades lyda antingen Gud eller människor.

För egen del anförde domkapitlet: Den man, som Nordblom vägrat viga, hade icke för domkapitlet anmält Nordbloms handlingssätt och icke heller i enlighet med bestämmelserna i lagen den 12 november 1915 om fullföljd av talan mot beslut i vissa ärenden rörande äktenskaps ingående hos domkapitlet anfört besvär över något sådant beslut. Enligt vad domkapitlet inhämtat hade den man, som tydligen åsyftades i ärendet, blivit vigd av kyrkoherden i pastoratet den dag han själv önskat. På grund därav syntes mannen, med hänsyn till de av Nordblom uttalade betänkligheterna mot att förrätta vigsel av en frånskild, ha avstått från att påfordra vigsel av Nordblom.

Biskopen Giertz ävensom ledamöterna av domkapitlet Högberg och Staxäng läto därjämte till protokollet anteckna följande: När det gällde vigsel av frånskilda syntes i vissa fall en konflikt kunna uppkomma mellan den skyldighet, som enligt giftermålsbalken åläge en svensk präst såsom vigselförrättare, och hans övertygelse om innebörden av den trohet mot kyrkans lära och bekännelse, vartill han jämväl vore lagligen förpliktad. Därför syntes det vara angeläget, att denna konfliktsituation snarast möj-

ligt undanröjdes genom en lagändring av det slag, som dissenterlagskommittén föreslagit i sitt år 1949 avgivna betänkande.

I ärendet blev vidare upplyst dels att de trolovade, vilka Nordblom vägrat viga, voro chauffören Nils Karl Bertil Hamfeldt och Edla Marianne Berntsson, båda kyrkobokförda inom Älvsborgs kyrkobokföringsdistrikt under adress Cedergatan 29, Göteborg, dels ock att Nordblom sedan den 1 oktober 1950 efter förordnande tjänstgjorde såsom vice kyrkoadjunkt i Laholms pastorat.

I en till förste stadsfiskalen i Göteborg avlåten skrivelse anförde jag därefter följande.

Enligt 4 kap. 1 § giftermålsbalken ingås äktenskap med kyrklig eller borgerlig vigsel.

Kyrklig vigsel må enligt 2 § äga rum inom svenska kyrkan, om båda de trolovade äro medlemmar av kyrkan eller den ene är medlem därav och den andre tillhör annat kristet trossamfund.

I 3 § stadgas, att de trolovade till vigsel inom svenska kyrkan äga välja den präst inom kyrkan de själva åstunda; dock är ej annan skyldig att viga än präst i församling, av vilken endera är medlem.

Ifrågavarande bestämmelser ha med oförändrat innehåll överförts till giftermålsbalken från lagen den 12 november 1915 om äktenskaps ingående och upplösning. Under förarbetena till sistnämnda lag dryftades i olika sammanhang frågan om skyldighet för präst att viga fränskild person. Under riksdagsbehandlingen förordades sålunda i en inom första kammaren väckt motion, nr 70, av herr von Mentzer borttagande av den jämväl tidigare gällande ovillkorliga skyldigheten för vigselförrättare att sammanviga personer i de fall, då någon av dem förut varit gift och vunnit äktenskapskillnad av annan anledning än hor. Yrkandet avstyrktes emellertid enhälligt av lagutskottet och vann ej någondera kammarens bifall. Sedan Kungl. Maj:t därefter beslutat inhämta kyrkomötets godkännande av vissa stadganden, däribland de nu ifrågavarande, i det av riksdagen för dess del antagna lagförslaget, väcktes samma spörsmål inom kyrkomötet i en motion, nr 46, av herr Larsson, varjämte vissa närliggande frågor behandlades i andra motioner. Ej heller här vunno yrkandena om ändring av lagförslaget på denna punkt bifall. På hemställan av kyrkolagsutskottet antog kyrkomötet såsom kyrkolag i oförändrat skick de nu förevarande stadgandena.

Lagens ståndpunkt är sålunda fullt klar. Därest hinder för äktenskapet icke möter enligt giftermålsbalken och de i samma balk uppställda förutsättningarna för erhållande av vigsel inom svenska kyrkan jämväl äro för handen, är präst i församling, där endera av de trolovade är kyrkobokförd, skyldig att förrätta vigsel, då han därom anmodas. Den omständigheten att prästen för sin del skulle anse det strida mot kyrkans bekännelse att med-

giva vigsel av frånskilda fritager icke prästen från denna skyldighet. Vigselskyldigheten är å andra sidan icke förenad med prästämbetet såsom sådant utan beror av innehavet av prästerlig befattning i församlingstjänst.

I förevarande fall har Nordblom mottagit förordnande att uppehålla befattningen såsom komminister i Västra Frölunda och Askims församlingars pastorat, med vilken befattning följer skyldighet att ombesörja kyrkliga förrättningar för Älvsborgs kyrkobokföringsdistrikt. Det har till följd härav ålegat Nordblom att på begäran förrätta vigsel av trolovade, om åtminstone den ene av dem var kyrkobokförd inom distriktet.

Utrett är att Nordblom, medan han uppehöll komministertjänsten, vägrat att viga ett inom distriktet kyrkobokfört par, som begärt att Nordblom skulle förrätta vigseln. Såsom enda skäl för sin vägran har Nordblom uppgivit, att mannen vore frånskild. Nordblom har sålunda icke ens påstått, att laga hinder mött mot vigseln. Att sådant hinder ej heller förelegat får anses framgå redan av den omständigheten att de trolovade sedermera vigdes av kyrkoherden i pastoratet.

Vid dessa förhållanden har Nordblom genom sin vägran att viga åsidosatt sin tjänsteplikt. Då Nordblom — som ånyo mottagit förordnande å befattning, med vilken följer skyldighet att förrätta vigsel — enligt vad hans förklaring i ärendet giver vid handen icke har för avsikt att framdeles ställa sig lagens föreskrifter till efterrättelse, finner jag Nordbloms förfarande icke kunna undgå beivran.

Jag uppdrog alltså åt förste stadsfiskalen att vid vederbörlig domstol i laga ordning väcka och utföra åtal mot Nordblom för tjänstefel i anmärkta hänseende. Ansvar borde yrkas enligt 25 kap. 4 § strafflagen.

Åtalet anhängiggjordes vid *rådhusrätten i Göteborg*, där Nordblom biträdades av advokaten Åke Eckerstein såsom offentlig försvarare. Sedan rådhusrätten uppdragit åt professorn Halvar Sundberg att som sakkunnig avgiva utlåtande rörande frågan huruvida bestämmelserna i borgerlig lag skulle kunna tillerkännas prevalens i förhållande till svenska kyrkans be-kännelse, avgav Sundberg utlåtande i saken. Ersättning härför tillerkändes Sundberg av allmänna medel med 1 500 kronor.

I dom *den 18 september 1951* lämnade rådhusrätten åtalet utan bifall.

Eckerstein tillerkändes ersättning för försvaret av Nordblom med 1 355 kronor, därav 1 250 kronor i arvode, att utgå av allmänna medel och stanna å statsverket.

Den ersättning, 1 500 kronor, som tillerkänts Sundberg för det av honom såsom sakkunnig avgivna utlåtandet, skulle stanna å statsverket.

Såsom domskäl anförde rådhusrätten följande.

Enligt vederbörligt förordnande hade Nordblom i augusti månad 1950 under semesterledighet för ordinarie innehavaren uppehållit komminister-

tjänsten i Västra Frölunda pastorat. Med tjänsten följer skyldighet att utföra kyrkliga förrättningar för Älvsborgs kyrkobokföringsdistrikt. En dag i början av augusti 1950 hade Hamfeldt inställt sig på pastorsexpeditionen och på därom till Nordblom framställd begäran erhållit lysningsbevis för sig och sin trolovade, vilka båda voro kyrkobokförda inom distriktet. Sedan Hamfeldt uttryckt önskan om att vigseln skulle förrättas av den ordinarie komministern och Nordblom upplyst, att denne hade semester med Nordblom såsom vikarie, hade Hamfeldt begärt, att Nordblom skulle förrätta vigseln.

Angående vad därefter förekommit vid Hamfeldts besök på pastorsexpeditionen har Nordblom uppgivit: Han hade i kyrkoboken sett, att Hamfeldt vore frånskild, och Hamfeldt hade på fråga bekräftat detta. Han hade då genast sagt, att han icke önskade förrätta vigseln, vilket inneburit och av Hamfeldt även uppfattats såsom en vägran att viga. Vid det fortsatta samtalet hade Nordblom medgivit, att han enligt giftermålsbalken vore skyldig viga, men förklarar samvetet bjuda honom att ej göra det, enär Guds ord förbjöde det.

Hörd såsom vittne har Hamfeldt berättat: På Hamfeldts fråga om Nordblom ville förrätta vigseln hade Nordblom svarat nej och tillagt, att han icke kunde göra det, enär hans samvete förbjöde honom att viga en frånskild. Nordblom hade icke fört på tal anledningen till skilsmässan, och när Hamfeldt senare under samtalet frågat om Nordblom icke skulle taga reda därpå, hade Nordblom svarat med några bibelcitater, som Hamfeldt nu ej kunde erinra sig. Sedermera hade kyrkoherden i Västra Frölunda församling i enlighet med Hamfeldts önskan vigt honom och hans fästmö den 19 augusti 1950.

Nordblom har bestritt ansvarsyrkandet och förklarar: Det vore visserligen riktigt, att han enligt stadgandet i 4 kap. 3 § giftermålsbalken varit skyldig förrätta den begärda vigseln, men enär han vid prästvigningen förbundit sig att lyda Guds ord och kyrkans bekännelse, som förbjöde honom att viga frånskilda, hade han av samvetesskäl måst vägra sin medverkan vid vigseln. Det hade varit hans tjänsteplikt att vägra.

Nordblom har, såsom han medgivit, varit skyldig förrätta den begärda vigseln.

Svenska kyrkans bekännelse är fastslagen genom 1571 års kyrkoordning, som i princip fortfarande är gällande. Av det i § 28 i regeringsformen uppställda kravet att innehavare av prästerliga ämbeten skola omfatta den rena evangeliska läran framgår, att bekännelsen har borgerlig giltighet.

Nordblom har såsom bevis åberopat ett av biskopen Giertz på begäran av Nordblom avgivet, den 11 maj 1951 dagtecknat utlåtande i frågan, huruvida Nordblom i nu förevarande fall handlat i enlighet med kyrkans bekännelse.

I utlåtandet har Giertz sammanfattningsvis uttalat: "Enligt vad sålunda

anförts kan ingen tvekan råda därom, att äktenskapet enligt den Heliga Skrift och kyrkans bekännelseskrifter är ouplösligt. Undantag från denna regel inträda enligt Matt. 5: 32 och 19: 9 'för otukt' och enligt 1 Kor. 7: 15 i det fall, då den 'icke troende vill skiljas'. På grund härav medgiva bekännelseskrifterna nytt äktenskap för den oskyldiga parten, och kyrkoordningen preciserar detta till att gälla vid äktenskapsbrott eller egenvilligt övergivande från den andra partens sida. — Det synes alltså enligt Guds ord och kyrkans bekännelse icke riktigt att förrätta vigsel i alla de fall, då sådan av frånskilda personer påfordras. Nya testamentet betecknar nytt giftermål efter en obefogad skilsmässa såsom äktenskapsbrott. Det kan alltså uppenbarligen inträda fall, då prästen enligt Guds Ord och kyrkans bekännelse icke finner sig kunna medverka till ett nytt äktenskap. Hans vägran blir i sådana fall grundad på den lydnad mot Ordet och bekännelsen, vartill han genom sitt ämbete och därför gällande bestämmelser är förpliktad. — Tydligen kan här uppkomma en konflikt med andra bestämmelser, som ålägga prästen att såsom tjänstgörande i viss församling viga de församlingsbor, som påfordra det. Huru prästen i en sådan konflikt enligt bekännelseskrifterna bör handla, torde framgå av artikel XVI i Augsburgska bekännelsen: 'Därför böra de kristna ovillkorligen lyda sin överhet och sina lagar, blott dessa icke bjuda något, som är synd, ty då böra de mera lyda Gud än människor.' — Av handlingarna framgår icke, om i här förevarande fall den frånskilde anført någon omständighet av ovan angiven art i samband med sin skilsmässa, som kunnat utgöra skäl för Nordblom att förrätta vigseln. Har så icke skett och kunna sådana skäl icke anföras, är enligt mitt bedömande Nordbloms vägran att förrätta vigseln grundad på Guds Ord och kyrkans bekännelse."

Nordblom har påstått, att beträffande Hamfeldt icke förelegat något av de utav Giertz angivna fall, då präst enligt Guds ord och kyrkans bekännelse är skyldig att viga frånskild, samt till styrkande därav åberopat en utav Göteborgs rådhusrätt, å fjärde avdelningen, den 13 juli 1950 meddelad dom, enligt vilken rådhusrätten, sedan rådhusrätten i Ystad den 10 maj 1949 dömt till hemskillnad mellan Hamfeldt och hans dåvarande hustru, på gemensam ansökan av makarna dömt till äktenskapsskillnad mellan dem.

Rådhusrätten finner med anledning av vad nu upptagits, att Nordbloms vägran varit grundad å svenska kyrkans bekännelse.

Åklagaren har förklarat sig icke vilja ifrågasätta allvaret i Nordbloms samvetsbetänkligheter.

Frågan om skyldighet för präst inom svenska kyrkan att viga, då någon av de trolovade är frånskild, har sedan länge varit föremål för behandling och diskussioner i kyrkomöte och riksdag; även i motioner till 1951 års kyrkomöte har detta spörsmål förts på tal.

Vid 1915 års kyrkomöte anförde chefen för justitiedepartementet, stats-

rådet Berndt Hasselrot, angående den skyldighet att förrätta vigsel, som ålåg prästen såsom ämbetsman: "Då äktenskapsskillnad är tillåten enligt den borgerliga lagen, och det uppenbarligen måste tillkomma den borgerliga lagen att bestämma de villkor, under vilka äktenskapsskillnad må kunna ske, framstår det för mig såsom klart, att så länge vår svenska kyrka är statskyrka, så länge kunna prästerna, vilka i sin egenskap av ämbetsmän måste vara världslig ordning undergivna, icke äga anspråk på rätt att undandraga sig att förrätta vigsel, då den i behörig ordning påkallas av därtill enligt borgerliga lagen berättigade personer. Denna grundsats om prästs ovillkorliga vigselkyldighet har också med kyrkomötets bifall fastslagits i gällande lag, och den grundsatsen kastas ju icke över ända, därest nu föreliggande förslaget avslås." — Beträffande den pliktcollision, som kunde uppkomma för en präst i nu ifrågakvarande avseende, tillade statsrådet: "För övrigt vill jag här öppet erkänna, att jag icke kan förstå det myckna talet om samvetsnöd uti ifrågakvarande hänseende. Det lär nämligen icke kunna förmenas själasörjaren att på ett för en själasörjare värdigt sätt för vederbörande framhålla de betänkligheter, som enligt hans mening kunna resa sig mot det tilltänkta äktenskapet. Finnes någon anledning tro, att vigsel skall påfordras, sedan prästen förklarat sig ogilla äktenskapet? Det överensstämmer helt visst ej med svenskmannasinet att mottaga välsignelse från dens läppar, vars hjärta måhända är färdigt till välsignelsens motsats. Kan ett enda exempel anföras, då präst verkligen tvingats att förrätta vigsel?"

Juris professorn Sundberg finner i ett den 25 maj 1951 i målet avgivet utlåtande, vilket Nordblom åberopat såsom bevis, detta yttrande otvetydigt giva vid handen, att avsikten icke varit att betrakta en vigselvägran, föranledd av prästs uppfattning om sin bundenhet vid kyrkans bekännelse, såsom ett straffbart tjänstefel.

På prästerligt håll har man tolkat Hasselrots yttrande på samma sätt som Sundberg.

Juris professorn C. E. Reuterskiöld har uttalat att, enär stadgandet om kyrklig vigsel i 4 kap. 3 § giftermålsbalken hade kyrkorättslig natur och det kyrkorättsliga äktenskapet därigenom erkänts, prästens hindersprövning även hade att omfatta de kyrkorättsliga hindren.

Dissenterlagskommittén framlade i sitt 1949 avgivna betänkande med förslag till religionsfrihetslag m. m. förslag till lagstiftning av innehåll, att präst icke skulle vara skyldig viga, därest någon av de trolovade vore frånskild och andre maken i tidigare äktenskap levde.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Herman Zetterberg, har i yttrande över betänkandet i denna del uttalat: "Det synes förhålla sig så att ett mindre antal bland prästerna känner samvetsbetänkligheter mot att, åtminstone i vissa fall, viga frånskild, under det att det stora flertalet anser att den kyrkliga välsignelsen icke bör vägras någon som begär denna. Av

viss betydelse i detta sammanhang är, hur man skall uppfatta vigselförrättarens medverkan vid äktenskapets ingående. Enligt äldre såväl kyrklig som världslig rätt, vilken alltjämt kommer till uttryck i vårt nu gällande kyrkliga vigselformulär, tänkas kontrahenterna själva inför vigselförrättaren och i närvaro av församling eller vittnen träffa en överenskommelse om äktenskap. Den rättsliga innebörden av vigselförrättarens uppgift är således att offentligen konstatera att överenskommelsen föreligger; till hans förklaring härom, stadfästelsen, anknyta rättsverkningarna. Därefter har han att, vid det viktiga steg kontrahenterna tagit, giva dem den kyrkliga välsignelsen. Kyrkans medverkan vid vigseln innefattar således, enligt den nu angivna uppfattningen, icke något bedömande av det tillämnade äktenskapet ur religiösa eller etiska synpunkter; det ankommer på kontrahenterna själva att i sådant hänseende taga ståndpunkt till sitt äktenskap.”

Vid granskning av lagförslaget i lagrådet yttrade justitierådet Tore Strandberg: ”I likhet med kommittén finner jag det rimligt att skälig hänsyn toges till prästens samvete, om detta icke medför att samhällets intresse eller annans rätt därigenom kränkes. Att en präst, vilken hyser samvetsbetänkligheter av ovan antydd art, skall kunna av lagen tvingas att förrätta vigsel i fall varom nu är fråga och att han genom att i enlighet med vad hans samvete såsom kyrkans tjänare bjuder honom vägra sin medverkan till vigseln skall utsätta sig för risken att dömas till ansvar för tjänstefel, måste — även med den uppfattning rörande vigselförrättarens medverkan vid äktenskapets ingående som kommit till uttryck i remissprotokollet — enligt min mening, såsom innefattande ett obehörigt intrång i samvetsfriheten, anses i hög grad stötande.”

Genom sin vägran att viga har Nordblom åsidosatt den tjänsteplikt, som åvilat honom jämlikt bestämmelsen i 4 kap. 3 § giftermålsbalken. I princip böra samvetsbetänkligheter icke föranleda till befrielse från påföljd för lagbrott. Rådhusrätten anser emellertid — med beaktande av ovan upptagna samt i målet i övrigt förekomna omständigheter — att det skulle utgöra ett obehörigt intrång i samvetsfriheten, därest präst, som hyser samvetsbetänkligheter med anledning av förefintligt, på svenska kyrkans bekännelse grundat vigselhinder icke skulle vara berättigad vägra viga frånskild utan att därigenom ådraga sig straffansvar. Särskilda skäl tala sålunda för att Nordbloms vägran att viga icke bör föranleda till straff för tjänstefel.

Med denna utgång av åtalet fann jag mig icke kunna åtnöjas. Jag anmodade därför förste stadsfiskalen i Göteborg att hos hovrätten för Västra Sverige fullfölja talan mot rådhusrättens dom och framhöll därvid följande.

Då såväl de objektiva som de subjektiva förutsättningarna för ett straff-

bart tjänstefel från Nordbloms sida visats föreligga, synes hans vägran att viga i förevarande fall ha bort föranleda en fällande dom.

Rådhusrätten synes ha utgått från förefintligheten av en objektiv strafffrihetsgrund, som ansetts betingad av att Nordblom befunnit sig i konflikt mellan å ena sidan sin ställning som tjänsteman och å andra sidan sina samvetsbetänkligheter med hänsyn till skyldigheten att såsom prästman handla i enlighet med kyrkans bekännelse. En sådan strafffrihetsgrund saknar emellertid stöd av lag. Rådhusrättens ståndpunkt innebär uppenbarligen ett efterskänkande av straffpåföljd för ett brottsligt förfarande, men svensk rätt innehåller icke något allmänt stadgande om möjlighet för domstol att eftergiva straff. (Jfr strafflagberedningens promemoria med förslag till lagstiftning om domstols rätt att nedsätta eller eftergiva påföljd för brott samt om eftergift av åtal. SOU 1948: 40.) Mig veterligt har ej heller i rättspraxis någon liknande befrielse från ansvarspåföljd förekommit. Vid de tillfällen, då frågan om skyldighet för präst inom svenska kyrkan att förrätta vigsel av fränskild varit föremål för behandling, har icke ifrågasatts annat än att detta spörsmål skulle lösas i lagstiftningsväg.

Tydligen anser rådhusrätten, att rättigheten för en präst att vägra fullgöra sin tjänsteplikt är begränsad till sådana fall, då hans vägran är grundad på svenska kyrkans bekännelse. Svenska kyrkans bekännelse innefattas i dess bekännelseskriter, och till dessa hör icke 1571 års kyrkoordning, som för övrigt är upphävd genom 1686 års kyrkolag. (Se § 2 regeringsformen och kap. 1 § 1 kyrkolagen samt företalet till lagen.) Bekännelseskriterna uttala sig icke rörande spörsmålet huruvida vigsel av fränskilda är tillåtlig eller icke. Detta spörsmål har följaktligen icke gjorts till en bekännelsefråga i svenska kyrkan. Det kan ej heller gärna göras gällande, att uppfattningen att präst äger viga fränskilda skulle stå i strid mot svenska kyrkans bekännelse. Vore så fallet, måste ju giftermålsbalkens stadgande i 4 kap. 3 §, som är av kyrkolags natur, strida mot bekännelsen och den del — sannolikt majoriteten — av Sveriges prästerskap, som viger fränskilda, stämplas såsom icke bekännelsetrogen.

Väl är enligt § 16 regeringsformen samvetsfrihet i princip tillerkänd envar, men detta grundlagsstadgande länder icke till inskränkning i tjänstemans skyldighet att uppfylla sina i lag stadgade tjänsteplikter. En tjänsteman kan i många fall i sin tjänsteutövning tänkas komma i konflikt med sitt samvete, så t. ex. kan en officer anse sig förhindrad att bära vapen, en domare att tillämpa en enligt hans mening orättfärdig lagstiftning, en utmätningsman att verkställa en hård eller oriktig dom, en borgerlig vigselförrättare att viga fränskilda etc. Finner tjänstemannen, att han av sitt samvete förbjudes att fullgöra de åligganden, som äro förenade med tjänsten, och vill han ej dagtinga med samvetet, synes intet annat återstå för honom än att han lämnar tjänsten. Att antaga och kvarstå i en tjänst med därav följande förmåner men bryta mot tjänsteplikten, då han så anser

påkallat av samvetsnöd, är icke en godtagbar lösning av konfliktsituationen. En präst i församlingstjänst intager i detta hänseende icke någon undantagsställning i förhållande till andra tjänstemän.

I domen har såsom grund för att det av rådhusrätten omförmälda inkränget i samvetsfriheten är att anse som obehörigt vidare åberopats — förutom ”i målet i övrigt förekomna omständigheter”, om vilka omständigheter jag saknar kännedom — vissa yttranden i samband med lagstiftning i ämnet. Vad rådhusrätten därutinnan upptagit i domskälen synes mig icke vara av beskaffenhet att tarva några kommentarer, lika litet som vissa vetenskapsmäns i domskälen återgivna uttalanden.

Målet är beroende på hovrättens prövning.

6. Fråga om försummelse vid utfärdande av pass.

Av handlingarna i ett genom klagomål av ingenjören Åke Johannesson, Lagmansvägen 6 i Bofors, härstädes anhängiggjort ärende framgår följande.

I en till länsstyrelsen i Örebro län den 15 april 1947 inkommen ansökan anhöll klaganden, med återställande av ett för honom tidigare utfärdat pass, om utfärdande av nytt pass för obegränsat giltighetsområde. Vid ansökningen, som ingavs i två exemplar, voro fogade bland annat två fotografier av klaganden.

Med anledning av ansökningen utfärdade e. o. länsnotarien Sven Kaufeldt på länsstyrelsens vägnar den 15 april 1947 pass för klaganden (nr Ya 2063), vilket översändes till landsfiskalen i Karlskoga distrikt för utlämnande till klaganden.

Först år 1949 begagnade sig klaganden av passet för utrikes resa.

Enligt en av klaganden den 11 juni 1949 till kriminalstatspolisen i Stockholm lämnad redogörelse avreste klaganden den 27 maj 1949 från Trelleborg till Odra Port i Polen för att såsom medlem av en idrottstrupp om tillhopa 17 personer deltaga i handbollstävlingar i Tjeckoslovakien, dit truppen hade inresevisering med genomresevisering för Polen. Klaganden passerade i likhet med truppens övriga medlemmar både den svenska passkontrollen i Trelleborg och den polska i Odra Port utan anmärkning. Resan fortsattes med tåg genom Polen. Truppen ankom på morgonen den 28 maj till gränsstationen mot Tjeckoslovakien, Mittelwalde. Tåget gjorde uppehåll på gränsstationen och passen samlades upp för kontroll. Då idrottstruppens pass återlämnades, behöll passkontrollanten klagandens pass, som han granskade närmare, och påpekade, att passfotot saknade stämpel. Efter en stunds tveksamhet uppmanade passkontrollanten klaganden att medfölja till en kontrollexpedition. Truppens ledare och övriga medlemmar försökte övertyga passkontrollanterna, att passet var äkta. Det hela sluta-

de med att klaganden kvarhölls och truppen i övrigt fick sätta sig på tåget, som fortsatte in i Tjeckoslovakien. — Klaganden fördes sedan under bevakning till en stad, belägen längre in i landet, och blev där insatt i ensamcell, där han fick sitta från lördag kväll till måndag eftermiddag, då han frigavs vid 16-tiden och fick återvända till Mittelwalde. Efter att ha nödgats övernatta där inreste klaganden på morgonen den 31 maj 1949 i Tjeckoslovakien. Efter ankomsten till Prag uppsökte klaganden svenska beskickningen därstädes och erhöll av denna biljett för att återförenas med idrottstruppen i Linz. På beskickningen fick klaganden sitt passfotografi stämplat med två genomtrycksstämplar och en färgstämpel, den senare utvisande att stämplingen skett genom beskickningens försorg. Den 1 juni 1949 sammanträffade klaganden med den övriga truppen, och efter tävlingarnas slut återvände han den 7 juni över Odra Port till Trelleborg.

Inför statspolisen uppgav klaganden vidare: Då klaganden tvingats lämna truppen och tåget i Mittelwalde, hade han av de polska passkontrollanterna förvägrats att i tågkupén hämta sin sommaröverrock, som därmed gått förlorad. Rocken hade inköpts år 1948 till ett pris av 130 kronor. Den hade varit föga begagnad och i mycket gott skick. I rockens fickor hade klaganden förvarat diverse nycklar till sin bostad i Stockholm samt till sin arbetsplats och till sina resväskor. Han hade nu beställt nya nycklar, vilka han beräknade komma att kosta ungefär 10 kronor. Enligt uppgift av konsuln Rosborg i Prag kunde klaganden förvänta en räkning från utrikesdepartementet på färdkostnaden från Prag till Linz och eventuellt för resan från Mittelwalde till Prag. — Klaganden hade icke nyttjat passet för någon utrikes resa förrän vid detta tillfälle. Han hade tidigare icke haft anledning att närmare granska sitt pass utan varit av den uppfattningen, att detta varit korrekt utfärdat och försett med erforderliga stämplat.

I en till länsstyrelsen i Örebro län den 3 november 1949 inkommen skrift anhöll klaganden därefter, under åberopande av ovan omförmälda förhållanden, att länsstyrelsen måtte bereda honom ersättning med tillhopa 472 kronor för lidna ekonomiska förluster samt för psykiskt lidande genom frihetens förlust under tre dagar och placering i cell under svåra förhållanden. I förstnämnda hänseende yrkade klaganden gottgörelse med 130 kronor för den i samband med arresteringen förlorade överrocken, 10 kronor för förlorade nycklar, 4 kronor för ”lösen av länsstyrelsens förklaring m. m.”, 48 kronor för kostnad för resa Prag—Linz (erlagd av beskickningen i Prag) och 80 kronor för tre förlorade semesterdagar. För psykiskt lidande yrkade klaganden ersättning med 200 kronor.

Sedan länsstyrelsen anmodat landsfogden i länet att avgiva yttrande över klagandens framställning, verkställde landsfogden Henrik Enhörning utredning i saken.

Landsfogdens förhørsprotokoll innehöll rörande beskaffenheten av ifrågakomna pass, vilket, efter makulering, vid tiden för landsfogdens utredning

förvarades hos statens kriminaltekniska anstalt men överlämnades till landsfogden, följande:

”Å fotobladet i passet (sid. 4) fanns ett foto, som med två metallklammer fastsatts vid bladet. Enligt de uppgifter, som ingenjör Johannesson lämnat till polisen i Stockholm, hade på svenska beskickningen i Prag passfotot blivit stämplat med två genomtrycksstämplar och en färgstämpel. Genomtrycksstämplarna återfunnos i övre högra och nedre vänstra hörnet av fotot och å motsvarande delar av fotobladet i passet, medan färgstämpelein återfanns i nedre högra hörnet av fotot och å motsvarande del av fotobladet. Å detta blad funnos dessutom fragment av genomtrycksstämplar invid övre vänstra och nedre vänstra hörnet av fotot, medan å själva fotot icke funnos några häremot svarande stämpelavtryck. Från statens kriminaltekniska anstalt har dessutom införskaffats Johannessons ansökan om pass, dagtecknad den 14 april 1947. Enligt anteckning å denna handling har passet nr Ya 2063 utfärdats av Sven Kauffeldt den 15 april 1947. Vid denna handling fanns fogat ett annat foto av Johannesson. Å detta foto funnos i övre vänstra och nedre vänstra hörnet avtryck av två genomtrycksstämplar. Dessa avtryck syntes väl svara mot de å passets fotoblad iakttagna fragmenten av genomtrycksstämplar. Härav kunde med säkerhet den slutsatsen dragas, att de båda fotografierna av någon anledning blivit utbytta mot varandra. Eftersom de sistnämnda genomtrycksstämplarna uppenbarligen anbringats av befattningshavare hos länsstyrelsen och passet därefter översänts till landsfiskalen i Karlskoga distrikt för att tillställas Johannesson medan passansökningen med åtföljande foto expedierats till statens kriminaltekniska anstalt, måste utbytet hava skett å länsstyrelsen.”

Såvitt kunde utrönas hade hos länsstyrelsen befattning med passet tagits allenast av föredraganden Kauffeldt och extra skrivbiträdet Kerstin Olausson.

Kauffeldt lämnade vid förhör inför landsfogdeaspiranten T. Engelberth en redogörelse för behandlingen å landskansliet av passärenden och den granskning, som av föredraganden brukade verkställas. Härav må här intagas följande: ”I föredragandens granskning ingår alltid en granskning av passets allmänna utseende, exempelvis kontroll av stämpeln, kontroll av att raderingar ej skett i passet samt kontroll av att fotografiet i passet är utan anmärkning samt riktigt insatt och avstämplat. Därest ett pass på grund av brister i något av nu angivna hänseenden icke godkännes av föredraganden, får skrivbiträdet utskrive ett nytt pass med nytt nummer. Därvid måste i den nya passboken inklistras och genomtrycksstämplas det fotografi, som från början fastsatts å det exemplar av ansökningen, som skall sändas till statens kriminaltekniska anstalt. Det med den gamla genomtrycksstämpelein försedda fotografiet anbringas i stället å anstaltens exemplar av ansökningshandlingen. I samband härmed måste ansöknings-

handlingarna och registerkortet förses med det nya passnumret. Sedan föredraganden granskat samt undertecknat passet och tecknat bevis där- om å ansökningshandlingarna, överlämnas det jämte ansökningshandlingar- na till skrivbitrådet för expediering. Passet översändes till angivet avhämtn- ingsställe eller lämnas till länsstyrelsens kassaexpedition.”

Beträffande utfärdandet av klagandens pass i april 1947 uppgav Kauf- feldt vid förhöret, att han på grund av det stora antal pass han utfärdat och den tid, som förflutit sedan passet utfärdats, numera icke kunde erinra sig några närmare omständigheter rörande tillvägagångssättet. Det funnes ingen anledning antaga, att tillvägagångssättet varit annorlunda än det vanliga. Föredragningsskyldigheten i passärenden brukade alternera mellan olika befattningshavare i länsstyrelsen. Kauffeldt hade under större delen av år 1947 varit sådan föredragande. Han hade tidigare vid olika tillfällen varit föredragande i passärenden och hade god vana vid sådana ärenden, vilka för övrigt i regel vore rutinärenden. Antalet utfärdade pass under april månad 1947 torde ha varierat mellan 10 och 25 stycken per dag. Vid denna tid hade passärendena förberetts av skrivbitrådesaspiranten Kerstin Olausson, som då var relativt nyanställd vid länsstyrelsen. Det vore ostri- digt att utbytet av fotografi i klagandens pass skett på länsstyrelsen och att utbytet skett så, att det exemplar, som tidigare varit fäst vid det ena exemplaret av ansökningshandlingarna, insatts i passboken och vice versa. Det förhål- landet att å ansökningshandlingarna anteckningen om passets nummer icke ändrats visade, att utbytet icke skett på grund av någon anmärkning från föredraganden mot utskriften av passboken. Utbytet av fotografierna kunde alltså ha skett efter det Kauffeldt undertecknat passet men innan handlingarna expedierats från länsstyrelsen. Kauffeldt funne det oförklar- ligt, att utbyte av fotografi skett i klagandens pass. En förväxling av foto- grafierna kunde ju teoretiskt tänkas ha skett, men detta byggde då på att båda lossnat från passet respektive ansökningshandlingarna. Därvid vore att märka, att det kort, som ursprungligen varit fäst vid ansökningshand- lingen, varit fastnitat och icke fastklistrat vid denna. Å det kort, som nu- mera funnes fäst i passet ifråga, kunde man iakttaga märken efter nitar. Dessa märken syntes även passa mot märken efter nitar å förenämnda exemplar av ansökningshandlingarna. Kauffeldt kunde icke yttra sig om vem som verk- ställt utbytet av fotografierna, men utbytet så som det utförts överens- stämde icke med praxis vid behandlingen av passärenden. Kauffeldt vore av den uppfattningen att klagandens pass, då Kauffeldt undertecknat det- samma, varit i behörig ordning. Han kunde rimligtvis icke svara för vad som därefter inträffat med passet. Kauffeldt ansåge sig icke vara ersätt- ningsskyldig gentemot klaganden för den skada denne lidit genom att det ifrågavarande passet sedermera funnits behäftat med viss bristfällighet.

Kerstin Olausson, som varit anställd å länsstyrelsen sedan den 1 januari

1947, uppgav vid förhör inför Engelberth bland annat, att hon iordningställt det för klaganden i april 1947 utfärdade passet. Hon hade nu icke något speciellt minne av detta, men hon igenkände sin handstil i passboken och å registerkortet samt i anteckningarna å ansökningshandlingarna. Hon kunde icke giva någon förklaring till huru utbytet av fotografierna tillgätt. Vissa slags fotografier vore svåra att fästa med klister vid passen, enär de vore blanka på baksidan. Klagandens fotografier vore av denna sort. Numera godtoges icke dylika som passfotografier. Därest ett fotografi lossnade efter det präglingstämpel åsatts passet, brukade Kerstin Olausson icke försöka fästa detsamma igen, utan då utskreves ny passbok. Hon brukade aldrig fästa fotografierna i passböckerna med häftapparat, och hon funne det anmärkningsvärt, att i det ifrågavarande passet fotografiet vore fästat med häftapparat. Detta kunde ju dock ha skett vid ett senare tillfälle än det, då passet iordningstälts. Utbytet av fotografierna måste dock ha skett på länsstyrelsen, enär det exemplar, som vore fästat vid kriminaltekniska anstaltens exemplar av ansökningshandlingarna, vore försett med delar av präglingstämpeln, vilka delar passade in i två i passboken befintliga delar av stämplarna. Kerstin Olausson hade icke något minne av att hon skulle ha utfört bytet av fotografierna, men hon kunde icke förklara, huru bytet eljest kunde ha tillgätt eller angiva vem som eljest kunde tänkas ha utfört detta.

I ett till länsstyrelsen avgivet utlåtande anförde landsfogden Enhörning därefter följande: Av handlingarna torde framgå, att fotografiet i klagandens pass måste ha blivit utbytt inom länsstyrelsens lokaler. Däremot hade Enhörning icke lyckats klarlägga vem som vidtagit denna åtgärd. Såvitt kunnat utrönas, hade inom länsstyrelsen blott föredraganden Kauffeldt och Kerstin Olausson tagit befattning med passet. Båda hade emellertid bestämt förnekat all kännedom om hur utbytet skett. Tillräckliga skäl att ändock väcka åtal mot endera av dem för tjänstefel, varigenom klaganden skulle erhålla tillfälle att samtidigt föra skadeståndstalan, ansåge Enhörning icke föreligga. Emellertid hade å länsstyrelsen ett fel blivit begånget, varigenom klaganden åsamkats lidande och kostnader. Enhörning ansåge det icke vara mer än rimligt, att klaganden bereddes ersättning härför med ett skäligt belopp. Enhörning ville därför ifrågasätta, om icke möjligen hänvändelse borde göras till Kungl. Maj:t med begäran om erforderliga medel till en uppgörelse med klaganden. I annat fall torde någon annan utväg för klaganden till gottgörelse icke återstå än att han hänvisades till att själv söka åstadkomma en uppgörelse med Kauffeldt eller Kerstin Olausson.

I skrivelse den 19 maj 1950 till klaganden meddelade därefter länsstyrelsen, att då landsfogden förklarar sig sakna anledning att föranstalta om åtal för tjänstefel, ingen annan möjlighet syntes förefinnas för klaganden

än att i vanlig rättegång föra talan om ersättning för den påstådda skadan samt att länsstyrelsen alltså funnit klagandens framställning icke kunna föranleda vidare åtgärd.

I en den 29 december 1950 hit inkommen klagoskrift hemställde klaganden därefter, under åberopande av den förut verkställda utredningen, att JO måtte pröva, huruvida icke åtal borde väckas mot Kauffeldt eller annan person som kunde visas vara ansvarig för passets felaktiga utfärdande, så att klaganden kunde få sina skadeståndsanspråk prövade av domstol.

Sedan jag i anledning av klagoskriften anmodat länsstyrelsen att efter hörande av Kauffeldt och Kerstin Olausson inkomma med yttrande, inkom länsstyrelsen med yttranden från dessa ävensom med eget utlåtande.

Kauffeldt anförde, under hänvisning till vad han tidigare uppgivit i saken, i sitt yttrande följande.

Det vore fastslaget, att fotografibytet i klagandens pass måste ha skett under passärendets handläggning hos länsstyrelsen. Emellertid vore det vidare ostridigt, att det fotografi, som nu vore fastnitat vid ansökningen, någon tid under ärendets behandling i länsstyrelsen varit vederbörligen inklistrat i passboken och att detsamma instruktionsenligt även varit försett med två präglingstämplar. I det skicket hade det sålunda icke funnits någon anledning till anmärkning mot passet. Vid utredningen hade, såvitt Kauffeldt kunnat finna, icke framkommit någon omständighet, som kunde tyda på att fotografibytet skett innan Kauffeldt granskat och undertecknat passet. Kauffeldt hävdade därför, att passet ännu befann sig i sin ordning, när han skilde sig från detsamma och avlämnade det för expediering. Fotografibytet måste ha skett först därefter. Det hade skett utan Kauffeldts vetskap och mot givna föreskrifter. Kauffeldt ansåge sig vid handläggningen av ifrågavarande passärende icke ha åsidosatt någon honom åliggande skyldighet enligt landshövdinginstruktionen eller länsstyrelsens arbetsordning eller eljest underlåtit någon på honom ankommande åtgärd. — Då klaganden åsamkats lidande och skador på grund av att hans av länsstyrelsen utfärdade pass varit behäftat med en felaktighet, som åstadkommits under ärendets behandling i länsstyrelsen, ansåge Kauffeldt klaganden vara berättigad till skäligt skadestånd. Alldeles oavsett vem eller vilka befattningshavare i länsstyrelsen, som bure ansvaret för felet, ansåge Kauffeldt, att staten på grund av sitt ansvar för befattningshavares tjänsteåtgärder i första hand hade att hålla klaganden skadeslös. Hans rätt till ersättning syntes Kauffeldt icke böra uppehållas av den omständigheten att ansvarsfrågan icke kunnat klarläggas i sådan grad, att åtal mot någon för felet ansvarig kunnat anställas.

Kerstin Olausson åberopade i sitt yttrande vad hon berättat vid den av

landsfogden verkställda utredningen samt anförde vidare: Då hon icke hade något speciellt minne av behandlingen av klagandens passansökning, måste varje försök att från hennes sida rekonstruera händelseförloppet endast resultera i ett antagande. Hon funne det emellertid ytterst osannolikt, att hon, på sätt i ärendet antytts, i sin oerfarenhet på eget bevåg skulle ha utbytt fotografiet i ett redan undertecknat pass, detta i all synnerhet som hon haft tillgång till gällande instruktioner och goda möjligheter att rådfråga äldre befattningshavare å länsstyrelsen. Hon hade vid tiden för utfärdandet av ifrågavarande pass nyss fyllt 17 år och hade tjänstgjort på länsstyrelsens passavdelning ungefär en månad. Med hänsyn därtill och till vad i ärendet i övrigt framkommit ansåge hon, att hon icke rimligen kunde anses ansvarig för passets felaktiga utfärdande. Hon hemställde därför, att klagandens skrivelse, i vad densamma kunde anses innefatta begäran om åtal mot henne för tjänstefel, måtte lämnas utan avseende. Hon ansåge emellertid, att klaganden hade rätt till skälig ersättning med anledning av vad som passerat, och hon instämde i denna del i vad Kauffeldt anförde.

Länsstyrelsen anförde i sitt utlåtande följande.

Genom utredningen i ärendet hade icke kunnat fastslås, av vilken anledning utbyte av fotografi å passet ägt rum. Länsstyrelsen ansåge emellertid uppenbart, att Kerstin Olausson, som vid tiden för passets utfärdande var tämligen nyanställd, icke utan särskild anmodan av föredraganden vidtagit åtgärd med passet, sedan det underställts föredraganden. Den troligaste förklaringen vore, att Kauffeldt vid granskningen funnit, att en ring saknats över första bokstaven i klagandens förnamn, och givit order om komplettering. Då den obetydliga kompletteringen, som skolat göras med särskilt bläck, varit synnerligen enkel, hade Kauffeldt ansett sig kunna underskriva passet. Som antagligen samtidigt granskade pass varit så felaktiga, att order givits om deras makulering, hade Kerstin Olausson förmodligen sammanblandat de bristfälliga passen och vidtagit åtgärd för makulering jämväl av klagandens pass, därvid fotografiet borttagits. Sedan hon uppmärksammat att passet varit underskrivet, hade hon i stället fastsatt det vid ansökningen fogade andra fotografiet men försummat att stämpla det i vederbörlig ordning ävensom förbisett att verkställa kompletteringen. Med hänsyn till Kerstin Olaussons ungdom och ringa erfarenhet borde det ha ålegat Kauffeldt att på nytt granska det ofullständiga passet, varför han måste anses ansvarig för att passet expedierats i ofullständigt skick. Annan utredning än klagandens egna påståenden hade icke presterats om att det ofullständiga passet medfört klagandens anhållande vid försök att utresa ur Polen. Det vore tänkbart, att andra orsaker föranlett detta. Länsstyrelsen ifrågasatte också skäligheten av de av klaganden framställda ersättningsanspråken. Såsom av landsfogdens promemoria framginge hade denne underhandlat med klaganden om nedsättning av kravet, vilket klaganden icke gått med på. Länsstyrelsen ansåge ett belopp av 250

kronor utgöra skälig ersättning för klaganden åsamkad förlust och tidsspillan. Därest klaganden åtnöjdes med detta belopp, syntes ärendet kunna regleras utan rättegång.

I avgivna påminnelser anförde klaganden följande.

Länsstyrelsen hade ifrågasatt, om det felaktiga passet varit orsaken till anhållandet i Polen. Att så varit fallet torde kunna belysas av utrikesdepartementet, som säkerligen hade en rapport i ärendet. Vidare ansåge länsstyrelsen ett belopp av 250 kronor vara skälig ersättning. Då klagandens anspråk emellertid vore välgrundade, hade klaganden icke kunnat finna länsstyrelsens erbjudande vara en för honom godtagbar lösning. På klagandens initiativ hade ett personligt sammanträffande mellan honom och Kauffeldt ägt rum. Därvid hade Kauffeldt vidhållit sin tidigare deklarerade inställning i ansvarsfrågan, varför klaganden hemställde, att JO måtte pröva saken.

Från utrikesdepartementet införskaffade jag därefter departementets akt angående klagandens kvarhållande. Av akten framgick, att klagandens kvarhållande uppenbarligen förorsakats av att länsstyrelsen i Örebro län underlåtit stämpla fotografiet i hans pass. Genom beskickningens i Prag försorg hade klaganden försetts med biljett till Linz.

Sedan jag därefter med överlämnande av samtliga handlingar i ärendet anmodat Kauffeldt att inkomma med nytt yttrande, anförde Kauffeldt följande.

I sitt utlåtande hade länsstyrelsen redogjort för huru fotografibytet möjligen kunde ha tillgått. Redogörelsen baserade sig dock endast på ett antagande, och det faktiska händelseförloppet kunde ha varit annorlunda. Blotta antagandet om tillvägagångssättet syntes Kauffeldt icke kunna tagas till intäkt för ett påstående att Kauffeldt bort efter undertecknandet ånyo ha granskat passet och att han därför vore ansvarig för att passet expedierats i ofullständigt skick. En dylik eftergranskning ansåge länsstyrelsen ha varit särskilt påkallad med hänsyn till det på passavdelningen tjänstgörande skrivbitrådets ungdom och ringa erfarenhet. Däremot ville Kauffeldt framhålla, att det enligt länsstyrelsens arbetsordning icke ankomme på föredraganden att tillse, att personalen behörigen fullgjorde sina åligganden. Som föredragande i passärenden, vilket uppdrag Kauffeldt för övrigt fullgjort endast tillfälligt, hade Kauffeldt icke haft någon bestämmanderätt i fråga om personalplacering med hänsyn till arbetets svårighets- eller angelägenhetsgrad, utan Kauffeldt hade givetvis endast haft att acceptera den personal, som var placerad på avdelningen. Enligt Kauffeldts uppfattning sträckte sig hans ansvarighet icke till åtgärder, som obehörigen vidtagits med passet efter undertecknandet. Det förefölle Kauffeldt

alldeles orimligt, att en föredragande skulle ha ansvar för åtgörande i oförstånd av personal, som föredraganden själv icke haft befogenhet att utvälja. Verkningarna av det förelupna felet hade blivit särdeles stora med hänsyn till rådande extraordinära förhållanden i det land, där felet upptäckts. Normalt syntes felet ha kunnat tillrättas utan att klaganden åsamkats förlust eller tidsspillan. Denna omständighet ansåge Kauffeldt ytterligare tala för att statsverket borde i stället för enskild befattningshavare hålla klaganden skadeslös. Under åberopande av vad han sålunda och tidigare i ärendet anfört hemställde Kauffeldt, att klagandens anmälan mot honom för tjänstefel måtte lämnas utan avseende och att i stället åtgärd måtte vidtagas för att bereda klaganden ersättning av statsmedel. Därest emellertid JO likväl skulle anse Kauffeldt ansvarig för felet, vore Kauffeldt villig att utan rättegång ersätta klaganden med det av länsstyrelsen som skäligt bedömda beloppet, 250 kronor.

I en till landsfogden i Örebro län avlåten skrivelse anförde jag därefter följande.

I ärendet är upplyst, att det av länsstyrelsen i Örebro län den 15 april 1947 utfärdade passet för klaganden på länsstyrelsens vägnar utfärdats av e. o. länsnotarien Kauffeldt såsom föredragande vid nämnda tidpunkt i ärenden rörande utfärdande av pass. Av den verkställda utredningen måste anses framgå, att det i passet insatta exemplaret av klagandens fotografi, sedan detsamma vederbörligen stämplats, blivit utbytt mot det exemplar av samma fotografi, som skolat fogas till den i ärendet behandlade ansökningsen, samt att detta utbyte skett medan passet ännu befann sig inom länsstyrelsens lokaler. Huru utbytet skett är väl icke fastslaget, men sannolikt synes vara, att det tillgått på sätt länsstyrelsen utvecklat i sitt utlåtande. Huru därmed än må vara, måste, då annan befattningshavare icke visats ansvarig för utbytet, ansvaret därför åvila föredraganden Kauffeldt. Såsom utfärdare av passet ålåg det uppenbarligen honom att övervaka det slutliga färdigställandet av den undertecknade handlingen och tillse, att den vid expedierandet till den myndighet, som hade att tillhandahålla klaganden passet för avhämtning, befann sig i felfritt skick. Detta har emellertid Kauffeldt uppenbarligen underlåtit eller i allt fall icke gjort med sådan noggrannhet, att det skedda utbytet av fotografiet upptäckts. Härigenom har Kauffeldt låtit komma sig till last en försummelse, som — även om det därigenom begångna tjänstefelet skulle kunna betraktas såsom mindre allvarligt — dock måste göra honom ensam ansvarig för den skada, som därav kunde föranledas.

Av handlingarna i ärendet framgår, att klaganden på grund av felaktigheten i det sålunda utfärdade passet under resa utomlands anhållits och

tagits i fängsligt förvar under flera dagar samt dessutom förlorat vissa tillhörigheter och åsamkats extra utgifter för sin vidare resa. För den honom därigenom tillskyndade skadan har klaganden fordrat ersättning med 472 kronor. Kauffeldt, som i första hand ansett statsverket bära ersätta den skada som uppkommit genom det förelupna felet, har bestritt ersättningskyldighet för egen del men slutligen förklarar sig villig att, om jag ansåge honom ersättningsskyldig, utgiva ersättning till klaganden med ett av länsstyrelsen såsom skäligt uppskattat belopp av 250 kronor. Härmed har klaganden icke velat låta sig åtnöja.

Enligt min mening måste den av klaganden begärda skadeersättningen anses skälig. Kauffeldts antagande att statsverket skulle bära ansvaret för av tjänstemän begångna fel saknar grund, och någon framställning om utbetalning av ersättning i sådant hänseende av billighetsskäl kan icke tänkas vinna bifall under annan förutsättning än att skedd utredning ådagalagt, att någon tjänsteman icke kunnat ställas till ansvar för tjänstefel. I förevarande fall måste, såsom ovan framhållits, Kauffeldt anses ytterst ansvarig för den felaktighet, som ostridigt vidlådit klagandens pass, och hans ersättningsskyldighet bör därför i stället underställas domstols prövning. Med hänsyn härtill finner jag Kauffeldt icke kunna undgå åtal för den försummelse han låtit komma sig till last vid utfärdandet av ifrågakomna pass.

På grund av vad jag sålunda anfört uppdrog jag åt landsfogden att vid vederbörlig domstol i laga ordning väcka och utföra åtal mot Kauffeldt för tjänstefel i anmärkta hänseende. Ansvar borde yrkas jämlikt 25 kap. 17 § strafflagen enligt lagrummets lydelse före den 1 januari 1949. Tillfälle borde beredas klaganden att i målet föra talan; och borde av honom i målet framställda ersättningsanspråk, i den mån de funnes befogade, av landsfogden understödjas.

Rådhusrätten i Örebro, där åtalet anhängiggjordes och klaganden förde talan om skadestånd, yttrade i dom *den 31 oktober 1951* följande.

Kauffeldt har vitsordat, att han i egenskap av föredragande utfärdat ovannämnda pass, men bestritt, att han därvid låtit någon försummelse komma sig till last eller att han eljest kunde anses ansvarig för det fel som förelupit, samt har bland annat anfört följande: Jämte Kauffeldt hade vid passärendets handläggande deltagit allenast ett extra skrivbiträde. Det torde få tagas för visst, att det ursprungligen vid passet fogade fotografiet på sätt åklagaren gjort gällande utbytt mot det andra fotografi, som klaganden bifogat sin ansökan om pass, ävensom att detta utbyte ägt rum inom länsstyrelsen. Kauffeldt förnekade emellertid, att anledningen till utbytet varit den som åklagaren gjort gällande. Kauffeldt hade nämligen tagit reda på vilka pass som ifrågavarande dag utfärdats av honom och i

intet av dessa fall hade den första utskriften av passet makulerats. Ringen över klagandens förnamn "Åke" saknades fortfarande i passet. Denna lilla felaktighet hade tydligen icke observerats av Kauffeldt eller skrivbiträdet. Den mest sannolika förklaringen till utbytet av fotografi vore den, att skrivbiträdet efter det Kauffeldt underskrivit passet men före expedierandet märkt att fotografiet lossnat samt att hon med anledning därav bytt ut fotografierna men därvid glömt kontrollstämpla det sist insatta. Annan anledning till utbytet vore dock icke utesluten. Kauffeldt gjorde emellertid gällande, att passet varit fullt i sin ordning när han undertecknat detsamma och utlämnat det för stämpelbeläggning och expediering. Enligt den för länsstyrelsen gällande arbetsordningen hade Kauffeldt icke haft skyldighet att kontrollera ärendets vidare gång. Enligt arbetsordningen ålåg det en landskanslist att inom varje arbetsdetalj leda och övervaka skrivbiträdenas arbete samt tillse att biträdena behörigen fullgjorde sina skyldigheter. Denna ordning hade visserligen i praktiken icke tillämpats men vore dock uttryckligen föreskriven i arbetsordningen. Kauffeldt ansåg sig förty vid utfärdandet av passet hava iakttagit allt som ålegat honom.

Rådhusrätten finner av passets samt de båda fotografiernas utseende ävensom vad övrigt förekommit framgå, att det numera vid passansökningen fogade fotografiet ursprungligen varit fäst vid passet med klister samt försett med vederbörliga kontrollstämplar.

Denna omständighet ger stöd för att såsom Kauffeldt gjort gällande passet var i behörig ordning, när han undertecknade detsamma och utlämnade det för stämpelbeläggning och expediering. Att åtgärder med det å passet anbringade fotografiet härefter vidtagits kan skäligen icke läggas Kauffeldt till last såsom tjänsteförsummelse.

Rådhusrätten finner sig icke kunna bifalla den mot Kauffeldt i målet förda talan.

Rådhusrättens dom vann laga kraft. Med anledning av målets utgång fann jag mig därefter böra hos Konungen göra framställning om ersättning till klaganden av statsmedel. (Se nedan s. 267 o. f.)

7. Försummelse av landsfiskal med avseende å besvarandet av länsstyrelsens remisser m. m.

Vid en av mig den 16 maj 1949 företagen inspektion av länsstyrelsen i Kopparbergs län iaktogs vid granskningen av ett antal äldre till landskansliets handläggning hörande ärenden bland annat följande.

Ett i ekonomidiariet för år 1948 antecknat ärende Bu 171 avsåg ansökan av Rich. Lindquist, Vanadisvägen 31 B i Stockholm, om öppethål-

lande av kiosk i Gräf, Gagnefs socken. Ansökningen hade den 17 november 1948 remitterats till landsfiskalen i Gagnefs distrikt för inhämtande av yttrande från kommunalnämnden i sagda socken och för eget yttrande. Den 11 december 1948 hade från sökanden inkommit viss komplettering av ärendet. Ehuru landsfiskalen den 10 februari, den 26 april och den 13 maj 1949 erhållit påminnelser om redovisning av ärendet, hade handlingarna ännu icke återställts till länsstyrelsen.

Automobildiarier, avd. A 4: "Debitering av bilskatt för fordon som icke anmälts till registrering inom föreskriven tid" utvisade beträffande nedan nämnda ärenden följande.

1) Ärendet nr 39-6 för år 1945. Den 1 november 1946 hade länsstyrelsen anmodat landsfiskalen i Gagnefs distrikt att verkställa utredning angående underlåten registrering av en Bengts Anders Bengtsson i Sägmyra tillhörig bil. Trots påminnelser den 27 september 1948 och den 26 april 1949 hade utredning ej inkommit.

2) Ärendet nr 156-6-1946. Den 5 februari 1948 hade landsfiskalen i Gagnefs distrikt anmodats inkomma med ytterligare utredning angående eventuell skattskyldighet för en bil, tillhörig Falu Yllefabriks Aktiebolag i Sägmyra. Trots påminnelse den 26 april 1949 hade utredning ej inkommit.

3) Ärendet nr 662-6-1946. Den 14 december 1946 hade landsfiskalen i Gagnefs distrikt anmodats inkomma med utredning angående anledningen till att s. k. polisintyg utfärdats för en Erik Uno Johansson, box 45, Bjursås, tillhörig bil. Utredning hade inkommit först den 4 april 1949 efter påminnelse den 9 oktober 1948. På grund av dröjsmålet med utredningen hade länsstyrelsen den 2 maj 1949 överlämnat handlingarna i ärendet till landsfogden.

4 och 5) Samma var förhållandet med två andra ärenden av enahanda beskaffenhet, det ena beträffande Bertil Näs och det andra beträffande Stig Emil Karén, vilka ärenden också överlämnats till landsfogden.

6) Ärendet nr 773-6-1946. Den 18 december 1946 hade landsfiskalen i Gagnefs distrikt anmodats inkomma med utredning angående anledningen till att s. k. polisintyg utfärdats för en Sven Oskar Vinlöf, box 228, Sägmyra, tillhörig bil. Trots påminnelser den 9 oktober 1948 och den 26 april 1949 hade utredning ej inkommit.

Av utsökningsdiariet för år 1948, nr 2-30, framgick, att Emmy Wahlström i Hammarslund den 31 augusti 1948 anmält, att från landsfiskalen i Gagnefs distrikt i införselärendet 18/1947 (Karl Harry Wahlström mot Emmy Wahlström) icke redovisats några medel. Ärendet hade den 31 augusti 1948 remitterats till landsfiskalen, som efter påminnelse inkommit med yttrande den 25 november 1948. Ärendet hade sedermera den 5 januari 1949 ånyo remitterats till landsfiskalen för nytt yttrande. Trots påminnelse den 6 april 1949 hade yttrande ej inkommit.

Sedan jag med överlämnande av ett utdrag av det vid inspektionen förda protokollet anmodat landsfogden i Kopparbergs län att efter hörande av landsfiskalen i Gagnefs distrikt Ivar Landén inkomma med yttrande, överlämnade t. f. landsfogden Börje Holmgren protokoll över ett av honom hållet förhör med Landén ävensom ett av Landén avgivet yttrande, varjämte Holmgren avgav eget utlåtande.

Enligt förhørsprotokollet hade Landén i fråga om det i ekonomidiariet antecknade ärendet uppgivit följande: Ärendet hade enligt allmänna dagboken inkommit till landsfiskalen den 26 november 1948 och den 29 november remitterats till kommunalnämnden i Gagnef för yttrande. Påminnelserna av den 10 februari och den 26 april 1949 vore icke införda i dagboken. Orsaken kunde icke vara annan, än att de givits per telefon och omedelbart besvarats. Landéns kontorsbiträde hade upprepade gånger per telefon hos kommunalnämnden efterhört ärendet och fått besked om att nämnden ännu icke behandlat detta, varom kontorsbiträdet underrättat länsstyrelsen per telefon. Landén kunde icke uttala sig om med vilken tjänsteman vid länsstyrelsen kontorsbiträdet i så fall talat, men det måste ha varit med den, som fört diariet. Beträffande påminnelsen från länsstyrelsen den 13 maj 1949, som varit skriftlig, hade Landén enligt anteckningar i allmänna dagboken besvarat denna den 25 maj och därvid meddelat länsstyrelsen, att ärendet ännu icke redovisats av kommunalnämnden. Den 30 maj 1949 hade kommunalnämndens ordförande av kontorsbiträdet ånyo påmints om ärendet. Ordföranden hade uppgivit, att ärendet expedierats från kommunalnämnden samma dag. Den 2 juni 1949 hade ärendet inkommit till landsfiskalen och samma dag expedierats till länsstyrelsen. Landén hade själv icke kunnat genom tvångsåtgärder framtvinga redovisning från kommunalnämnden. Detta hade varit länsstyrelsens sak att göra.

I fråga om de anmärkta ärendena i automobildariet hade Landén uppgivit följande.

Ärendet under 1: Enligt anteckningar i allmänna dagboken nr 444—296/1946 hade ärendet inkommit den 5 november 1946 och samma dag remitterats för yttrande till fjärdingsmannen David Bruhn i Sågmyra. Vid Bruhns avgång ur tjänst den 29 mars 1949 hade Landén verkställt inventering hos denne. Landén hade därvid icke uppmärksammat ifrågavarande ärende såsom oredovisat. Bruhn hade icke överlämnat några handlingar rörande detsamma till sin efterträdare eller till Landén. Nuvarande innehavaren av Bruhns befattning hade den 19 oktober 1949 på telefonförfrågan meddelat, att ärendet antecknats i Bruhns dagbok såsom inkommet den 7 november 1946. Någon anteckning om ärendets behandling funnes icke. På landsfiskalskontoret funnes icke någon handling, som tillhörde ärendet. Några anteckningar om påminnelser av den 27 september 1948 och den 26 april 1949 funnes icke i allmänna dagboken. Landén kunde

icke erinra sig att påminnelser inkommit, och han förmenade att han i så fall omedelbart skulle ha vidtagit åtgärder för att snabbt redovisa ärendet. Han vore därför övertygad om, att påminnelser icke inkommit. Genom förbiseende hade Landén icke upptäckt, att ärendet kommit att stå oredovisat i allmänna dagboken 1946. Förbiseendet ville Landén förklara på det sättet, att balansförteckningar icke brukade föras i allmänna dagboken. Skyldighet att föra sådana balansförteckningar föreläge icke. Landén hade emellertid för avsikt att i framtiden föra balansförteckning jämväl i sagda dagbok.

Beträffande ärendet under 2: Enligt anteckning i allmänna dagboken hade ärendet inkommit till landsfiskalen den 16 februari 1946. Ärendet hade, troligen dagen därpå, remitterats till Bruhn. Vid inventering den 1 februari 1948 hos Bruhn hade Landén icke kunnat påträffa handlingarna i ärendet. Bruhn hade icke kunnat lämna upplysningar om dessa. Sedan Bruhn avgått ur tjänst, hade Landén vid ett besök i Bruhns förra tjänstlokal städat ett Bruhn tillhörigt, kvarstående skåp och där anträffat handlingarna. Landén hade tagit hand om dessa, gjort den begärda utredningen och den 25 maj 1949 redovisat ärendet till länsstyrelsen. Någon anteckning i allmänna dagboken om påminnelse från länsstyrelsen den 26 april 1949 funnes icke, men Landén förmodade, att en sådan påminnelse kunde ha varit anledning till att Landén gjort efterforskningar och därvid påträffat handlingarna i ärendet i Bruhns tjänstlokal samt att denna redovisats samtidigt med ärendet.

Beträffande ärendet under 3: Enligt anteckning i allmänna dagboken hade ärendet den 16 december 1946 inkommit till landsfiskalen och samma dag remitterats till fjärdingsmannen Gustaf Valfrid Wennér i Bjursås för utredning. Troligen i början av år 1949 hade en kvinnlig tjänsteman hos länsstyrelsen ringt och frågat, om ärendet var redovisat. Landén hade då funnit, att ärendet alltjämt stod öppet i diariet. Beträffande anledningen till att han icke tidigare uppmärksammat, att ärendet var oredovisat, hänvisade Landén till förklaringen under 1 ovan. Dessutom ville Landén framhålla, att arbetsbördan på landsfiskalskontoret vore sådan, att varken han själv eller hans personal hunnit fortlöpande kontrollera förändret av dagböckerna. Han hade måst lita på att fjärdingsmännen redovisat till dem remitterade ärenden i rätt tid. Efter ovannämnda påminnelse per telefon hade Landén efter genomgång av dagböckerna, verkställd av kontorspolisen, låtit upprätta en förteckning över de ärenden, som Wennér icke redovisat, och anmodat denne att senast inom en vecka redovisa alla ärenden. Bland annat hade ifrågavarande ärende redovisats av Wennér den 30 mars 1949. Landén hade redovisat ärendet till länsstyrelsen den 2 april 1949. Påminnelsen den 9 oktober 1948 funnes icke antecknad i allmänna dagboken. Landén kunde icke erinra sig denna. Hade sådan ankommit, hade åtgärder omedelbart vidtagits för ärendets redovisning.

Ärendet under 4: Ärendet angående Näs funnes antecknat i allmänna dagboken såsom inkommet den 23 november 1946 och samma dag remitterat till Wennér för utredning. Vid förfrågan rörande det under punkt 3 omnämnda ärendet hade vederbörande tjänsteman vid länsstyrelsen frågat även efter ärendet angående Näs. Landén hade därvid uppmärksammat, att ärendet var oredovisat. Även detta ärende hade varit upptaget på den förteckning över oredovisade ärenden, som Landén överlämnat till Wennér med anmodan om redovisning inom en vecka. Wennér hade redovisat ärendet den 30 mars 1949, och Landén hade den 2 april 1949 redovisat ärendet till länsstyrelsen.

Ärendet under 5: Ärendet angående Karén hade inkommit till landsfiskalen den 30 januari 1947 och samma dag remitterats till Bruhn. Den 19 april 1948 hade ärendet återkallats av länsstyrelsen. Landén hade anmodat Bruhn att insända handlingarna till landsfiskalskontoret. Handlingarna hade kommit landsfiskalen tillhanda först den 9 april påföljande år. Landén hade omedelbart vidarebefordrat handlingarna till länsstyrelsen.

Ärendet under 6: I allmänna dagboken funnes antecknat, att ärendet inkommit den 19 december 1946 och samma dag remitterats till Bruhn för åtgärd. Bruhn hade enligt anteckning i den av honom förda dagboken redovisat ärendet till landsfiskalen den 21 januari 1947. Anteckning därom funnes dock icke i landsfiskalens allmänna dagbok. Däremot funnes i denna antecknat, att ärendet den 3 mars 1947 återgått till Bruhn för delgivning av registreringsföreläggande. Då sådan anteckning gjorts, hade ärendet inkommit samma dag som det återremitterats. Anteckningar om att ärendet återkommit till Bruhn funnes icke i den av denne förda dagboken. Landén kunde icke lämna vidare upplysningar om ärendet. Möjligen hade Bruhn slarvat bort handlingarna. Anledningen till att Landén icke observerat att ärendet stått oredovisat hade varit densamma som i fråga om övriga oredovisade ärenden.

Beträffande ärendet nr 2—30 i utsökningsdiariet för år 1948 hänförde sig Landén vid förhöret till innehållet i ett till länsstyrelsen den 25 maj 1949 avgivet yttrande i saken. Yttrandet innehöll följande.

Landén hade den 6 september 1948 meddelat beslut om införsel i Karl Harry Wahlströms lön. Beslutet hade delgivits arbetsgivaren Per Wästtjärns på kvällen samma dag. Landén hade emellertid icke ansett sig ha någon anledning delgiva införselsökanden, när Wästtjärns påföljande morgon meddelat, att Wahlström den 6 september 1948 av Wästtjärns söner, som vistades i skogen och mätte in ved som huggits, på begäran erhållit sin avlöning. Samtidigt hade Wahlström meddelat, att han ej skulle fortsätta arbetet. Sönerna hade icke haft reda på att införsel skulle komma att meddelas, då de vistats i skogen hela dagen. Wahlström hade tagit ut sin avlöning och slutat, när han visste, att införsel skulle meddelas så snart Landén kunnat utröna hans arbetsgivares namn. Ett införselbeslut

av den 22 november 1948 hade av Landén bilagts hans yttrande till länsstyrelsen i detta mål, varför Landén ansett, att införselsökanden därigenom blivit underrättad om införseln. Landén ansåge på dessa grunder, att han fullgjort sina skyldigheter enligt införsellagens bestämmelser. Emmy Wahlström hade frågat, vilka tjänsteåtgärder Landén ämnade vidtaga mot en arbetsgivare Olsson för att han underlåtit anmäla, att Wahlström slutat sin anställning hos honom. För att kunna utfärda ett strafföreläggande hade Landén måst införskaffa dagsbottsutredning angående Olsson. Först den 19 maj 1949 hade Olsson kunnat anträffas och sådan utredning erhållas. Den 20 maj 1949 hade Landén utfärdat strafföreläggande för förseelsen, vilket den 24 maj godkänts av Olsson. Olsson hade därigenom ådömts 5 dagsböter à 5 kronor för förseelsen. Han hade tidigare vistats på för Landén okända platser i skogarna men hade nu kommit fram till bygden. För att kunna lämna Emmy Wahlström upplysning i denna sak hade Landén ej tidigare kunnat redovisa ärendet.

Vid förhöret uppgav Landén därjämte, att han före redovisningen av ärendet telefonledes lämnat landssekreteraren samma upplysningar som yttrandet innehöle.

Genom beslut i detta ärende den 10 juni 1949 fann länsstyrelsen ärendet icke föranleda annan åtgärd än att handlingarna däri överlämnades till Emmy Wahlström under återopande av vad Landén anförde.

I yttrandet till mig anförde Landén följande.

Å landsfiskalskontoret i Gagnefs distrikt förde den därstädes anställda kontorspolisen, bland annat, i Landéns ställe allmänna brevdagboken på eget ansvar jämlikt bestämmelserna i kungl. kungörelsen den 30 augusti 1941 om landsfiskalsassistenter samt övriga tjänstebiträden åt landsfiskalerna. Landéns av annat tjänstearbete strängt upptagna tid tilläte ej Landén att utföra detta arbete. Vid skötseln av dagboken måste Landén förlita sig på kontorspolisen. Detta skedde givetvis icke utan kontroll, som dock ej kunde bli fullt effektiv på grund av Landéns arbetsbörda. Kontorspolisen och skrivbiträdet å kontoret hade också en sådan arbetsbörda, att de vore överlastade med löpande göromål hela dagarna. Landén hade tidigare gjort framställning om utökning av kontorspersonalen med ytterligare ett biträde, så att kontorspolisen någon gång skulle kunna avkopplas för att biträda med utredningsarbete, vartill han även vore avsedd. Landéns framställning hade emellertid icke vunnit gehör hos länsstyrelsen eller hos dåvarande landsfogden, varför Landén resignerat. Inom distriktet saknade Landén utredningspolis och måste därför själv utföra alla brottmålsutredningar. Dessa vore mycket krävande, emedan distriktet vore ett tungarbetat resedistrikt. Inom detta finnes endast en arrestlokal, belägen 13 km från Landéns stationsort. Ett av polisdistrikten disponerade arrestlokal i Falun, belägen 40 km från Landéns stationsort, vilket även försvårade ut-

redningsarbetet och gjorde det tidsödande. Under åren 1946—1949 hade Landén haft sammanlagt 42 anhållna och 19 häktade för brott. I de flesta fall hade det varit utredningar om brott å andra orter förutom de brott, som förövats inom distriktet. Beträffande åklagarverksamheten ville Landén framhålla, att han tjänstgjorde som åklagare å två tingsställen, Leksand och Rättvik, båda belägna utom distriktet, det första 9 km och det andra 29 km från stationsorten. Så gott som varje måndag och även någon tisdag bevistade Landén ting, vartill komme häktningsförhandlingar och extra ting med häktade. Personer hade dessutom gripits inom distriktet för brott å andra orter, vilket också medfört tyngande utredningsarbete. Före den 1 juli 1948 hade Landén varit förordnad som civilförvarschef inom hela landsfiskalsdistriktet. Detta hade medfört mycket arbete med utbildning och uttagning av personal och upprättande av planer. Under åren 1946—1948 hade det varit högsäsong på utfärdande av körtillstånd å motorfordon och avgivande av yttranden över ansökningar om körtillstånd, bensin och gummidäck. Dessa ärenden och överflyttningen av utlänningsärendenas handläggning till landsfiskalskontoren hade betydligt ökat arbetsbördan för såväl personalen som Landén. Landéns tid hade därför icke räckt till kontrollarbete i detalj av dagbokföringen, utan Landén hade måst lita på sina underlydande. Det hade emellertid visat sig, att fjärdingsmännen Bruhn och Wennér ej fyllt måttet. Bruhn hade slutat på egen begäran och Landén hade i hans ställe erhållit en mycket bra fjärdingsman. Landén hade fråntagit Wennér allt utredningsarbete och lagt detta på den nye fjärdingsmannen, för att det ej skulle kunna bli en återupprepning. Vid tiden för ”de oredovisade ärendenas uppkomst” hade Landén icke haft någon aning om att Bruhn och Wennér börjat missköta sina tjänsteåligganden. Det hade visat sig senare. Beträffande de anmärkta ärendena återopade Landén vad han anfört vid t. f. landsfogden Holmgrens förhör i denna sak. Därav framginge, att inkomna ärenden vid ankomst och vid återkomst till kontoret omgående vidaresänts respektive redovisats. Handlingarna till de under 1 och 6 upptagna till automobilariet hörande ärendena, som Bruhn slarvat bort, hade av Landén rekonstruerats och Landén hade verkställt de utredningar, som den 29 oktober 1949 översänts till länsstyrelsen. Genom det anförda hade Landén velat visa, hur tyngande arbetsbördan vore såväl för honom som för personalen på kontoret. Till förebyggande av upprepning komme Landén att låta föra balanslängd till brevdagboken vid slutet av varje år.

I det avgivna utlåtandet anförde Holmgren följande.

I de fall då anteckning icke funnes i diariet om påminnelserna från länsstyrelsen gjorde Landén gällande, att dessa troligen gjorts per telefon. Vid förfrågan på länsstyrelsen uppgåve vederbörande tjänstemän, att påminnelserna i regel gäves skriftligen enligt särskilt formulär. Vederbörande

tjänsteman å automobildiariet uppgåve, att i varje fall påminnelserna den 26 april 1949 rörande till detta diarium hörande ärenden avgivits skriftligen. Vederbörande på ekonomidiariet uppgåve, att påminnelsen den 26 april 1949 i ärendet Bu 171 år 1948 avgivits skriftligen och att påminnelsen den 10 februari 1949 troligen varit skriftlig. Däremot hade påminnelsen den 13 maj 1949 skett per telefon. Beträffande ärendet nr 2—30 år 1948 i utsökningsdiariet funnes i länsstyrelsens diarium följande anteckningar:

”31/8 1948 landsfiskalen i Gagnefs distrikt för yttrande.

10/11 skriftlig påminnelse.

25/11 ank. svar.

27/11 landsfiskalen i Ragunda distrikt för påminnelse från klaganden.

27/12 ank. svar.

5/1 1949 landsfiskalen i Gagnefs distrikt för förnyat yttrande.

6/4 skriftlig påminnelse.

18/5 påminnelse per telefon.

25/5 förnyad påminnelse per telefon av landssekreteraren.

27/5 telegrafisk påminnelse.

28/5 ank. svar.”

Härav framginge, anförde Holmgren vidare, att i flertalet fall påminnelserna avgivits skriftligen. Så mycket mera anmärkningsvärt vore det då, att Landén sade sig i de flesta fall icke ha ägt kännedom om påminnelserna. En anledning till att ärendena ej inom behörig tid blivit redovisade kunde i viss mån vara den, att vid årssluten de då oavslutade ärendena icke balanserats över till följande år. Därigenom hade Landén icke haft möjlighet att överblicka balansen. Emellertid komme Landén i fortsättningen vid årssluten att låta föra balanslängd över oavslutade ärenden i allmänna dagboken. Sedan Landén överlämnat ärendena till fjärdingsmännen Bruhn och Wennér, hade Landén förlitat sig på att dessa i vanlig ordning skolat redovisa ärendena. Emellertid hade det visat sig, att dessa personer underlåtit detta. Bruhn hade numera på egen begäran slutat sin anställning. Wennér hade frantagits allt utredningsarbete och sysslade numera endast med indrivningsverksamhet. Givetvis hade det ålegat Landén att kontrollera, att fjärdingsmännen i rätt tid fullgjorde sina åligganden. Arbetsbördan på landsfiskalskontoret hade dock varit av den omfattningen, att detta i någon mån kunde förklara Landéns underlåtenhet därvidlag. Ehuru Landén således icke hållit sig tillräckligt å jour med de löpande ärendena å expeditionen, hade Landén efter alla de påminnelser han otvivelaktigt fått i de nu aktuella ärendena bort kunna redovisa dessa tidigare än som skett. Genom sitt dröjsmål med redovisningen hade Landén enligt Holmgrens uppfattning gjort sig skyldig till viss försummelse i tjänsten. Med hänsyn till ovan nämnda förhållanden inom Gagnefs landsfiskalsdistrikt syntes Landéns försummelse dock endast böra föranleda en

allvarlig erinran att i fortsättningen redovisa remisser utan onödig tidsutdräkt.

Sedan jag därefter berett länsstyrelsen tillfälle att yttra sig i ärendet, anförde länsstyrelsen i avgivet utlåtande följande.

Samtliga de ärenden, varom här vore fråga, hade numera blivit redovisade och avgjorda. Vid det förhör, som av Holmgren hållits med Landén i anledning av anmärkningarna, hade denne gjort gällande, att i de fall, då anteckning icke funnes i länsstyrelsens diaries beträffande de gjorda påminnelserna, dessa troligen gjorts per telefon. Med anledning därav finge länsstyrelsen anförda, att på landskansliets samtliga arbetsdetaljer påminnelser nästan undantagslöst utfärdades genom ifyllande av blanketter av för ändamålet avsett innehåll. Endast i undantagsfall hade telefonpåminnelser tillgripits. Länsstyrelsen åberopade i denna fråga en av föreståndaren för automobil detaljen avgiven promemoria ävensom innehållet i bilagda diarietdrag. Enligt påminnelseblankettens ordalydelse ålåg det den, mot vilken påminnelsen riktades, att skyndsamt till länsstyrelsen inkomma med svar eller ock uppgiva anledningen till dröjsmålet med remissens besvarande. Denna skyldighet måste även anses föreligga efter en muntlig påminnelse. Landén hade i regel underlåtit att avgiva svar å påminnelserna. En upprepning av dem hade i regel också varit resultatlös. Det vore uppenbart, att Landén haft skyldighet att i vederbörligt diarium göra anteckning om inkomna påminnelser. Även i detta avseende syntes Landén ha visat försumlighet. Vid Holmgrens förhör hade Landén beträffande det påtalade ärendet i ekonomidiariet för år 1948 uppgivit, att kommunalnämnden förorsakat dröjsmålet med ärendets redovisande och att han icke genom tvångsåtgärder kunnat framtvunga redovisning från kommunalnämnden, utan att detta varit länsstyrelsens sak att göra. Hade Landén besvarat de tidigare påminnelserna i ärendet och därvid uppgivit denna omständighet, hade länsstyrelsen givetvis vidtagit åtgärder för att påskynda ärendets behandling hos kommunalnämnden. Landén hade i sin förklaring i ärendet anført, att han hade en stor arbetsbörda och otillräcklig hjälp i arbetet. Förutom en "kontorspolis" med långvarig erfarenhet och polisskoleutbildning hade Landén till sin hjälp ett biträde för skriv- och kontorsgöromål. Sistnämnda befattning, som innehades av Landéns hustru, hade tillträtts av henne före äktenskapet. Makarna Landén hade två minderåriga barn i åldern $3\frac{1}{2}$ och $1\frac{1}{2}$ år. Huruvida Landén under sådana omständigheter — och med hänsyn tagen jämväl till svårigheten att under nuvarande förhållanden erhålla kvalificerad arbetskraft till hjälp i hemmet — hade möjlighet att i erforderlig utsträckning utnyttja sin hustru i kontorsarbetet undandroge sig länsstyrelsens bedömande. Länsstyrelsen hade sökt utröna anledningen till att Landén, såsom han påstått, icke kunnat ägna erforderlig tid åt tillsynen och skötseln av expeditions-

arbetet. Länsstyrelsen hade därvid särskilt ägnat uppmärksamhet åt omfattningen av de av Landén företagna tjänsteresorna. I sådant syfte hade länsstyrelsen granskat en del av Landéns reseräkningar ävensom reseräkningar, avgivna av landsfiskaler i distrikt som i storleksordning vore jämförliga med eller överträffade Gagnefs distrikt. Länsstyrelsen hade därvid konstaterat, att Landén i fråga om antalet resdagar per månad redovisat det ojämförligt största antalet liksom även att Landén i fråga om begärda traktamentsersättningar per månad vida överträffade de övriga landsfiskaler, med vilka jämförelse verkstälts. Länsstyrelsen hade med anledning därav dragit den slutsatsen, att Landén, vilken i allmänhet ägnat största delen av månadens dagar åt tjänsteresor, icke företagit dessa resor på det planmässiga och ändamålsenliga sätt som ålegat honom. Med anledning av vad sålunda anförts övervägde länsstyrelsen att låta genom landsfogden verkställa en undersökning å landsfiskalskontoret till utrönande av, huruvida icke en rationalisering av arbetet därstädes kunde äga rum, bland annat genom att vissa utredningar med därav föranledda tjänsteresor lämpligen kunde uppdragas åt kontorspolisen, vederbörande fjärdingsmän eller i förekommande fall statspolisen. Därigenom skulle Landén beredas möjlighet att ägna större uppmärksamhet åt expeditjonsarbetet än vad hittills varit fallet. Länsstyrelsen ansåge i likhet med Holmgren, att Landén genom vad som ovan påtalats gjort sig skyldig till försummelse i tjänsten, och finge länsstyrelsen därför föreslå, att JO ville tilldela Landén den bestraffning, som kunde finnas lämplig.

I skrivelse den 22 december 1949 till mig förklarade sig länsstyrelsen sedermera, till belysande av det nonchalanta och självrådiga sätt på vilket Landén behandlat en ledighetsansökan från konstapeln å landsfiskalskontoret i Gagnefs distrikt R. Fagerlund, vilja överlämna sagda ansökan, varav framgick följande.

I en till landsfiskalen den 29 november 1949 inkommen, till länsstyrelsen ställd ansökan hade Fagerlund anhållit om tjänstledighet under tiden den 5—den 8 december 1949 för genomgående i Falun av en utbildningskurs för tjänstegrenschefer m. m. inom civilförsvaret, vartill Fagerlund kallats av länsstyrelsen. Ansökningen hade inkommit till länsstyrelsen den 19 december 1949, försedd med följande påskrift:

”Överlämnas vördsamt till Länsstyrelsen i Kopparbergs län med tillstyrkande av bifall till ansökningen och får jag anhålla, att fjärdingsmannen Sven Arne Eriksson, Insjön, som uppehållit tjänsten förordnas som vikarie under nämnda tid. Fagerlund önskar uppgift, därest han måste vidkännas löneavdrag, om storleken av detta, så att han kan få ersättning härför av civilförsvarsmedel. Insjön i Gagnefs distrikts landsfiskalskontor den 16 december 1949.

Ivar Landén.”

I skrivelsen till mig anförde länsstyrelsen vidare: Visserligen hade den av Fagerlund begärda ledigheten föranletts av en kallelse från länsstyrelsen till en till Falun förlagd utbildningskurs inom civilförsvaret. Men det hade givetvis det oaktat ålegat Landén att i god tid före kursens början översända den till honom ingivna tjänstledighetsansökan till länsstyrelsen, i synnerhet som Landén ansett vikarie för Fagerlund erforderlig. Denna vikariatsfråga hade först den 19 december 1949 underställts länsstyrelsens prövning. Länsstyrelsen ville i detta sammanhang upplysningsvis meddela, att länsstyrelsen vid kortare ledighet för semester eller annan anledning icke plägade förordna vikarie för biträdespersonal å landsfiskalskontor, där mer än ett biträde funnes anställt.

På anmodan av mig inkom Holmgren med infordrat yttrande från Landén i anledning av länsstyrelsens skrivelse ävensom med eget utlåtande.

Landén anförde i sitt yttrande följande.

Fagerlund hade efter samråd mellan Landén och civilförsvarschefen föreslagits att deltaga i en utbildningskurs för tjänstegrenschefer i Falun men skulle icke kunna godkännas på grund av sina värnpliktsförhållanden. Han hade emellertid slutligen erhållit denna kallelse och inlämnat ansökan om tjänstledighet under tiden den 5—den 8 december 1949 för att bevista kursen. Ansökningen hade ingivits och av Fagerlund införts i brevdagboken den 29 november 1949 samt behandlats av Landén den 30 november. Sistnämnda dag hade Fagerlund känt sig dålig och befarat, att han hölle på att få samma sjukdom, som han haft i maj månad 1949, då han hastigt insjuknat och blivit sängliggande i 16 dagar. Ansökningen hade av denna orsak icke den dagen insänts till länsstyrelsen. Påföljande dags morgon eller den 1 december 1949 hade Fagerlunds hustru ringt och meddelat, att Fagerlund insjuknat på kvällen och hade en temperatur av 39° på morgonen. De hade sedan kallat på verksläkaren, doktor Gustaf Lodhammar i Leksand, som undersökt Fagerlund i hemmet. Han hade föreskrivit, att Fagerlund skulle ligga till sängs, tills han varit feberfri i två dagar. Fru Fagerlund hade samtidigt meddelat Landén, att Fagerlund trodde, att han ej skulle hinna tillfriskna i sådan tid att han kunde bevista civilförsvarskursen, då han råkat få samma sjukdom som han haft i maj månad 1949. Hans ansökan om tjänstledighet under tiden den 5—den 8 december 1949 för att bevista kursen hade av denna anledning icke kunnat insändas. Om Landén handlat rätt — mänskligt sett — skulle han ha avfört denna ansökan och återställt den till Fagerlund med anledning av sjukdomen. Både Fagerlund och Landén hade dock haft den åsikten att det var önskvärt, att han bevistade kursen, om det fanns någon möjlighet. På grund därav hade ansökningen fått kvarligga. Verksläkaren hade ej vid sjukbesöket utfärdat något läkarintyg åt Fagerlund men skulle sända sådant enligt löfte. Han hade ej heller vid första undersökningen kunnat uttala sig om,

hur lång tid Fagerlund skulle bli sjukskriven till en början. Då intet intyg kommit, hade Landén satt sig i förbindelse med verksläkaren och bett honom sända sådant. Därvid hade överenskommit, att verksläkaren till en början skulle utfärda intyg för tiden den 1—den 4 december 1949 och sända Landén intyget. Innan detta intyg kommit Landén tillhanda, hade Fagerlund icke kunnat insända ansökan om sjuktjänstledighet, när han vore skyldig styrka med läkarintyg, att han var oförmögen att tjänstgöra. I det nödläge, som Landén kommit i, särskilt med hänsyn till att Fagerlunds sjukdom skulle kunna bli lika långvarig som i maj 1949, hade Landén såsom ansvarig för landsfiskalskontorets skötsel ansett sig, i likhet med vad som skett under de sju år han tjänstgjort inom distriktet, nödsakad ordna med en vikarie för Fagerlund. Arbetsbördan å kontoret vore sådan, att tre biträden hade full sysselsättning, men det funnes endast två anställda. Till den 1 september 1945 hade ett s. k. krisbiträde funnits förordnat å kontoret utöver de två fasta biträdena, men länsstyrelsen hade efter nämnda dag funnit skäl avslå Landéns framställning om dylikt biträde. Kontorets arbetsbörda hade dock hela tiden bara ökat i stället för att minska. Landén hade därför, såsom förut skett vid ett flertal tillfällen, för att kontorstjänsten ej skulle äventyras ordnat så att Eriksson, som vore väl insatt i dessa göromål, även nu skött Fagerlunds göromål. Landén hade givetvis förlitat sig på att länsstyrelsen i likhet med vad som tidigare skett skulle förordna Eriksson som vikarie, då ansökningarna kommo in. Länsstyrelsen hade tidigare förordnat honom ävensom andra under ledigheter av lika längd och i en del fall någon dag längre. Landén kunde ej underlåta framhålla, att länsstyrelsen nästan helt saknade aspiranter å biträdestjänsterna, som kunde förordnas som vikarier. Landsfiskalerna hade därför varit hänvisade till att själva lösa vikariefrågan, om det ej gällt ledigheter om en månad eller längre tid. Åtgärden att låta Eriksson fullgöra Fagerlunds arbetsåligganden hade vidtagits på grund av Landéns ansvar för kontorstjänstens behöriga skötande, när det icke funnes någon möjlighet att låta det ena biträdets arbete ligga nere ens en dag. På söndagskvällen den 4 december hade Fagerlund meddelat, att han toge risken av att bli friskskriven för att kunna närvara vid utbildningskursen och ej försaka denna, och han hade därpå satt sig i förbindelse med verksläkaren och meddelat detta. Denne hade då ånyo lovat att sända intyg. Fagerlund hade sedan bevistat kursen. Verksläkaren hade påmint om intyget per telefon såväl av Landén som av Eriksson, men intet intyg hade kommit. Landén hade framhållit för verksläkaren, att Fagerlund måste ha intyget för att kunna insända sin ansökan om sjukledighet. Här hade först och främst förelegat skyldighet för Fagerlund att begära sjukledighet under tiden den 1—den 4 december 1949, varefter skolat följa den ledighet, varom han till Landén tidigare ingivit ansökan. Fagerlund hade dock hindrats ingiva ansökan om sjukledigheten, då han icke erhållit läkar-

intyget. Trots ytterligare påminnelser hade intet intyg kommit. Fagerlund hade kommit i tjänst igen och även själv påmint om intyget. Detta hade ankommit den 16 december 1949. Samma dag hade Fagerlund skrivit sin ansökan om sjukledighet under tiden den 1—den 4 december 1949 och denna hade samma dag expedierats med Landéns yttrande, varjämte ansökan om tjänstledighet under tiden den 5—den 8 december 1949 bifogats med åtecknat yttrande. Å ingen av dessa ansökningar hade Landén kunnat återfinna landsfogdens yttrande. Fagerlund förde brevdariet och hade infört och expedierat de båda ansökningarna. De hade avgått med posten den 16 december 1949. Av vilken orsak de kommit länsstyrelsen tillhanda först den 19 december undandroge sig Landéns bedömande. Länsstyrelsen hade sedan den 27 december 1949 beslutat om Fagerlunds tjänstledighet på grund av sjukdom under tiden den 1—den 4 december och för bevistande av kursen under tiden den 5—den 8 december 1949, vilket framginge av utdrag ur landskansliets tjänstledighetsdiarium. Å detta funnes vid platsen "Förordnad vikarie" endast två streck. Någon upplysning om anledningen till att vikarie icke förordnats och att Landéns framställning därom icke bifallits hade Landén icke erhållit. Först genom länsstyrelsens skrivelse till JO hade Landén erfarit, att länsstyrelsen icke plägade förordna vikarie vid kortare ledigheter för biträdespersonal, där mer än ett biträde funnes anställt. Fagerlunds ledighet kunde ej kallas kortare, då den räckt åtta dagar. Av vilken orsak länsstyrelsen vid sin anmälan endast fogat Fagerlunds ansökan om tjänstledighet för bevistande av kursen och ej hans ansökan om sjukledighet, vilka båda ansökningar hade sammanhang med varandra, undandroge sig Landéns bedömande. Båda ansökningarna hade dock behandlats av länsstyrelsen i samma beslut. Fagerlunds ansökan om sjukledigheten talade ett tydligt språk om orsaken till att ansökningarna av Landén insänts den 16 december 1949. Bestämmelserna i 23 kap. 4 § nya rättegångsbalken syntes ej ha tillämpats av länsstyrelsen vid anmälan utformande.

Under återopande av det anförda bestred Landén på det allra bestämdaste, att han behandlat Fagerlunds ansökningar på ett nonchalant och självrådigt sätt, och hemställde, att länsstyrelsens skrivelse icke måtte föranleda någon JO:s vidare åtgärd.

I sitt utlåtande anförde Holmgren följande.

I motsats till Landén vore Holmgren av den uppfattningen att Fagerlund omedelbart bort ha ansökt om sjukledighet och ej väntat med detta tills läkarintyg erhållits. Detta hade senare kunnat insändas till länsstyrelsen. Hade så skett, hade Fagerlunds tjänstledighetsansökan även i behörig tid kunnat insändas och behandlas av länsstyrelsen. Landéns tilltag att utan att samråda med landsfogden eller länsstyrelsen låta Eriksson tjänstgöra som vikarie för Fagerlund ansåge Holmgren väl självrådigt.

Landén hade åtminstone per telefon kunnat förhöra sig om länsstyrelsens uppfattning därvidlag, innan han lät Eriksson påbörja tjänstgöringen. Frågan huruvida Landén vid handläggningen av här ifrågavarande ärende gjort sig skyldig till straffbar försummelse syntes Holmgren böra bedömas i samband med handläggningen av det hos JO tidigare anhängiggjorda ärendet rörande försummelse i tjänsten av Landén.

Sedan ärendet härstädes vilat i avbidan på slutförandet av vissa av landsfogden företagna undersökningar rörande Landéns förhållande i tjänsten i andra hänseenden, anförde landsfogden i en den 9 september 1950 hit inkommen skrivelse följande.

Sedan en längre tid tillbaka vore landsfogden sysselsatt med utredning av flera tjänstefel begångna av Landén. Utredningen vore ännu icke slutförd, och Landén hade ditintills endast delvis hörts. För närvarande vore han intagen på sjukhus och kunde icke höras. Formellt beslut i åtalsfrågan ansåge landsfogden sig icke kunna meddela förrän utredningen slutförts och Landéns hälsotillstånd blivit sådant, att landsfogden kunde verkställa fullständigt förhör med honom. Utredningen hade dock fortskridit så långt, att landsfogden redan nu kunde meddela, att åtal komme att av honom anhängiggöras mot Landén för tjänstefel.

Av vad som förekommit i det hos mig anhängiga ärendet framgick, att Landén i utövningen av sin tjänst som landsfiskal gjort sig skyldig till såväl försummelse med avseende å besvarandet av länsstyrelsens ovan omförmälda remisser som även felaktigt förfarande vid behandlingen av Fagerlunds tjänstledighetsansökan och det i samband därmed lämnade uppdraget åt annan person att uppehålla Fagerlunds tjänst. Med hänsyn därtill och då landsfogden förklarat sig komma att ställa Landén under åtal för tjänstefel i andra hänseenden, överlämnade jag de till ärendet härstädes hörande handlingarna till landsfogden för att tagas i övervägande i samband med anhängiggörandet av det åtal, som av honom komme att väckas mot Landén.

Sedan landsfogden efter ytterligare utredningar ställt Landén under åtal vid *Nedansiljans domsagas häradsrätt* för ovan omförmälda tjänstefel jämte ett flertal andra, delvis svåra, förbrytelser i tjänsten m. m., yttrade häradsrätten i dom *den 10 november 1951*, såvitt angår de av mig till åtal hänskjutna tjänstefelen, följande.

Landén har beträffande ansökningen från Lindquist uppgivit, att dröjsmålet berott på att yttrande skolat inhämtas från kommunalnämnden i Gagnefs socken, innan Landén kunnat besvara remissen i ärendet. Trots

upprepade påstötningar hade kommunalnämnden icke kunnat förmås att inkomma med sitt yttrande till Landén. Landén kunde sålunda icke anses ansvarig för dröjsmålet. Beträffande övriga remissärenden hade det ankommit på de Landén underställda polismännen Fagerlund eller Bruhn att verkställa utredning eller på annat sätt handlägga dessa ärenden. Därvid hade uppstått dröjsmål för vilka Landén icke kunde anses ansvarig och remissvaren hade därigenom avlåtits senare än eljest bort ske. Vad åklagaren påstått beträffande Fagerlunds ledighet var riktigt, men på grund av Fagerlunds sjukdom och då det därjämte varit fråga om ledighet för att bevista en av länsstyrelsen själv anordnad kurs hade tjänstledighetsansökningen icke kommit att avsändas tidigare än som skett. Eriksson hade frivilligt anmält sig som vikarie för Fagerlund utan anspråk på särskild ersättning för det arbete som han därigenom vid sidan av sin ordinarie tjänst påtog sig. För att dock bereda honom någon ersättning hade Landén föreslagit Eriksson till förordnandet som vikarie.

Häradsrätten finner det beträffande samtliga remissärenden ådagalagt att Landén dröjt med svar längre än som med hänsyn till omständigheterna i varje särskilt fall kan anses försvarligt. I ärendet angående Lindquist hade Landén — därest kommunalnämndens yttrande icke kunnat på annat sätt inom rimlig tid erhållas — bort anmäla förhållandet till länsstyrelsen för åtgärd som må hava ankommit på denna. I de ärenden då det ålegat Landén underställd befattningshavare att vidtaga anbefalld eller eljest vederbörande åvilande handläggning av ärendena hade Landén bort tillse, att befattningshavaren fullgjort sin skyldighet. Landén hade icke ens påstått, att han i dessa fall utövat någon sådan tillsyn. Att Landén med avseende å Fagerlunds tjänstledighet förfarit felaktigt är slutligen uppenbart.

I detta sammanhang har fråga uppkommit huruvida Landéns arbetsbörda varit så omfattande, att de dröjsmål vartill han gjort sig skyldig varit ursäktliga och att han till följd därav borde vara fri från ansvar. Den utredning som härutinnan förekommit — huvudsakligen i form av vittnesmål av Fagerlund samt t. f. landsfiskalerna Gustaf Giltze och Gösta Hägler vilka efter varandra uppehållit Landéns tjänst sedan hösten 1950 — har i huvudsak visat följande: Under Landéns tjänstetid har arbetet varit mycket krävande, även om man kunnat märka en minskning av arbetsuppgifterna under de sista åren på grund av att det börjat hända mindre i distriktet. Särskilt hade tidigare förekommit en anhopning av brottnålsärenden. Till omkring 1948 hade av de Landén underställda fem fjärdingsmännen tre icke varit lämpade att handhåva några större utredningar. Enligt Fagerlunds uppfattning hade Landén icke organiserat sitt arbete på rätt sätt. Sålunda hade han icke trivts med kontorsarbetet under dagen utan helst velat arbeta på kvällar och nätter. Själv hade Fagerlund nödgats arbeta till klockan 2 eller 3 på morgnarna men Landén hade arbetat över i ändå

större utsträckning. Enligt samma vittnesmål hade Landén — trots att han fått bättre fjärdingsmän efter 1948 — även i fortsättningen tagit på sig onödigt mycket av smärre ärenden. Dessutom hade han ibland varit borta på jakt under kontorstid. Av Giltzes vittnesmål framgår att — sedan balansen från Landéns tid avarbetats — arbetsbördan i distriktet varit medelsvår och ingalunda betungande. Giltze har tillika omvittnat, att Fagerlund var en utmärkt kontorsman.

Häradsrätten anser sig kunna i detta sammanhang som ett för rätten känt förhållande anmärka, att en påtaglig nedgång i antalet brottmål från Gagnefs landsfiskalsdistrikt skett under de senaste åren, särskilt sedan Landén lämnat tjänsten. Påfallande har därvid varit frånvaron av grövre brottmål samt invecklade trafikmål.

Efter denna prövning finner häradsrätten att Landén — även om hans arbetsbörda vid vissa tidpunkter varit svår att bemästra — likväl icke kan undgå ansvar för att han genom försummelse med avseende å remissärendena gjort sig skyldig till tjänstefel. Däremot anser häradsrätten att Landéns handläggning av Fagerlunds tjänstledighetsärende icke bör för Landén föranleda ansvar. Häradsrätten har nämligen i detta sammanhang beaktat att Landén icke handlat i ond avsikt samt att det inom statsförvaltningen understundom förekommer, att vikariat-förordnanden av praktiska skäl regleras i efterhand.

I domslutet yttrade häradsrätten följande.

Häradsrätten dömer Landén jämlikt 12 kap. 1 §, 13 kap. 11 §, 25 kap. 1, 4 och 7 §§ samt 16 och 17 §§ — sistnämnda två lagrum enligt deras lydelse före den 1 januari 1949 — ävensom 4 kap. 1 och 2 §§ allt strafflagen för urkundsförfalskning, osant intygande, grovt osant intygande, tjänstemissbruk, tjänstefel, grovt tjänstefel, uppsåtlig förbrytelse i tjänsten av förhastande och varav ringa skada följt samt tjänstefel genom försummelse och oskicklighet dels till suspension ett år från befattningen som landsfiskal och — såvitt angår tiden efter den 1 januari 1952 — som landsfiskal på övergångsstat, dels ock till fängelse sex månader.

Häradsrätten ålägger Landén att ersätta statsverket av allmänna medel förskjutna vittneskostnader samt kostnader för hans offentlige försvarare — vilken tillerkänts ersättning av allmänna medel med 4 818 kronor 85 öre — med 2 930 kronor 27 öre.

Häradsrätten förordnar, att övriga av allmänna medel i målet förskjutna kostnader — även i vad de eljest bort slutligt gäldas av Landén — skola stanna å statsverket.

Mot häradsrättens dom har landsfogden ävensom Landén fullföljt talan i Svea hovrätt. Målet är beroende på hovrättens prövning.

**8. Kränkande uttalanden om enskild person i tjänsteskrivelse.
— Uppställande av obehörigt villkor för erhållande av statsbidrag och lån för reparation av lantarbetarbostad.**

I. Av handlingarna i ett genom klagomål av lantbrukaren Gustaf Adolf Johansson i Långåker, Grebbestad, hans hustru Hildegard Johansson och makarnas son Erik Johansson-Listad härstädes anhängiggjort ärende inhämtas följande.

Hildegard Johansson, som på grund av testamente hade dispositionsrätt för sin livstid till hennes barn tillhöriga fastigheten Långåker 1⁴ i Tanums socken, hade under åren 1934—1947 av släktingar i Amerika arrenderat dem tillhöriga jordbruksfastigheterna Långåker 1² och 1³, med vilka förstnämnda fastighet sambrukats sedan lång tid tillbaka. Sedan släktingarna i Amerika avlidit, läto deras arvingar utbjuda Långåker 1² och 1³ till försäljning å auktion den 25 februari 1947. Fastigheterna inropades därvid av fiskaren John Karlsson i Långeby. Karlssons avsikt med inköpet av Långåker 1² och 1³ var av allt att döma främst att få del i den till hemmanen Långåker, Skäggeröd och Linnebacka hörande samfällda strandplatsen Knät och det för nämnda hemman gemensamma fisket, vilket Karlsson arrenderade.

I ansökan den 28 april 1947 anhöllo John Karlsson samt hans söner Axel Karlsson och Erik Karlsson om Kungl. Maj:ts tillstånd till förvärvet av fastigheterna. Denna ansökan remitterades för yttrande till egnahemsstyrelsen, som över densamma hörde egnahemsnämnden och jordbrukskommissionen i Göteborgs och Bohus län. Efter det egnahemsnämnden avgivit sitt yttrande i ärendet, avlät egnahemsnämndens ordförande, dåvarande egnahemsdirektören Folke Jonasson, den 23 maj 1947 till egnahemsstyrelsen en så lydande skrivelse:

”Kungl. Egnahemsstyrelsen, Stockholm.

Under återställande av närslutna handling utgörande bilaga till John Karlssons, Långeby pr Grebbestad, ansökan om rätt att förvärva jordbruksfastigheterna Långåker 1² och 1³ i Tanums socken.

Yttrande i ärendet har redan avgivits av egnahemsnämnden och insänts till ordföranden i länets jordbrukskommission den 17 maj 1947. I egnahemsnämndens yttrande framhålles att något sambruk mellan den av John Karlsson ägda jordbruksfastigheten 9/128 mtl. Långeby och 1/3 mtl. Långåker knappast kan äga rum, därtill är avståndet för stort emellan de två fastigheterna, men kan givetvis någon av J. Karlssons söner sköta om brukningen av Långåker och intaga sina huvudmål i föräldrahemmet. Detta anses dock av John Karlsson som en nödfallsutväg, ty såväl hans som sönerns intresse är fisket och ej lantbruk och hade Långåker—Skäggeröd—Linnebackas byamän ej gjort anspråk på hyra för tomtplats för sjöboden och brygga hade han ej haft

någon tanke på att köpa 1/3 mtl. Långåker. Hildegard Johanssons man, Gustaf Johansson, har undertecknad känt sedan 1914 och sett huru han slösat bort arv, gjort konkurs och visat sig oduglig till någon som helst ekonomisk verksamhet samt åtminstone varit tidvis arbetsovillig och alltid lögnaktig. Vid auktion å 1/3 mtl. Långåker bjöd han 70 % av fastighetens tax.värde d. v. s. det belopp vartill han kunde erhålla inteckningslån utan borgen. Att lämna honom egnahemslån till förvärv av fastigheten är otänkbart. Hildegard Johansson har varit gift en gång förut och i arv efter en son i 1:a giftet har hennes barn i 2:a giftet erhållit fastigheten Långåker 1⁴ om 6,8 har åker. En sammanläggning av jordbruksfastigheterna Långåker 1², 1³ och 1⁴ är mycket lämplig då därigenom skulle erhållas en lämpligt arronderad fastighet med en åkerareal av 19,5 hektar. Ehuru böningshuset på 1⁴ är långtifrån bra, är det dock bättre än å 1²⁻³ och där bor familjen Johansson. Sonen Erik Johansson har fått goda vitsord, men får han stå under faderns inflytande någon tid ännu, är det att befara en stark försämring i arbetets villighet och skötsel av ekonomiska ting, varför undertecknad ställer sig mycket tveksam om egnahemslån skulle kunna lämnas honom för köp av 1²⁻³ för sammanläggning med 1⁴.

John Karlsson syftar till att söka få en del av utmarken till Långåker 1²⁻³, varå sjöbodnar och båtbrygga äro belägna, avstyckade så att han får rätt till fiske m. m. tryggade. Låter sig detta genomföras är han säkerligen villig att sälja huvuddelen av Långåker med dess åkerjord, vilket ur jordbrukssynpunkt får tillstyrkas. Uddevalla den 23 maj 1947.

På tjänstens vägnar:
Folke Jonasson.”

Sedan därefter egnahemsstyrelsen ävensom lantmäteristyrelsen avgivit yttranden i ansökningsärendet, lämnade Kungl. Maj:t genom resolution den 5 december 1947 John Karlssons och hans söners ansökan om förvärvs-tillstånd utan bifall.

I den hit insända klagoskriften påtalades, förutom annat som jag funnit ej föranleda någon min vidare åtgärd, innehållet i Jonassons ovanintagna skrivelse till egnahemsstyrelsen. I denna del anförde klagandena: Före ovanberörda auktion å Långåker 1² och 1³ hade John Karlsson vänt sig till Gustaf Adolf Johansson såsom ombud för Hildegard Johansson och Listad, vilken då fullgjort sin värnplikt, samt föreslagit, att John Karlsson och hans båda söner skulle inropa dessa fastigheter för högst 17 000 kronor. Fastigheterna hade efter förvärvet omedelbart skolat överlätas på Listad, sedan från försäljningen undantagits dels två tomtområden och dels fastigheternas andel i samfällda fisket och i landplanen Knät samt säljarna dessutom medgivits väg över fastigheterna. Av den vid auktionen fastställda köpeskillingen hade Karlsson och hans söner skolat svara för en femtedel. Sedan John Karlsson och hans söner köpt fastigheterna och

arrederat ut dem till Hildegard Johansson för att, som det av dem antogs, underlätta möjligheterna att erhålla Kungl. Maj:ts tillstånd till köpet, hade Karlsson uppställt nya skärpta villkor för överlåtelsen av desamma, så att Listad ej ansett sig kunna gå med på dessa, så mycket mindre som ägarna till hemmanen Långåker, Skäggeröd och Linnebacka å sin sida vänt sig mot John Karlssons och hans söners tanke på att utbryta den på Långåker 1² och 1³ belöpande andel i landplanen Knät. I denna situation hade egna-hemsdirektören Jonasson med all kraft och utan hänsyn till övriga jordbruksägares intressen sökt att till varje pris få Kungl. Maj:ts bifall till John Karlssons och hans söners ansökan om förvärvstillstånd. I detta syfte hade Jonasson i ovanintagna skrivelse uttalat sig synnerligen nedsättande, ja ärekränkande, om Gustaf Adolf Johansson, då han om denne yttrade, att han "slösat bort arv, gjort konkurs och visat sig oduglig till någon som helst ekonomisk verksamhet samt åtminstone varit tidvis arbetsovillig och alltid lögnaktig". Om Listad sade Jonasson, att han fått goda vitsord, men att om han finge stå under faderns inflytande någon tid ännu, det vore att befara stark försämring i arbetsvillighet och skötsel av ekonomiska ting, varför Jonasson ställde sig mycket tveksam om egnahemslån skulle kunna lämnas honom. I skrivelsen upplystes, att Gustaf Adolf Johansson under auktionen bjudit 70 procent av det belopp, vartill fastigheterna sedermera sålts. I verkligheten hade Gustaf Adolf Johansson ej avgivit något bud å fastigheterna. Uppgiften saknade större betydelse i och för sig men visade å andra sidan ovederhäftigheten i Jonassons yttrande till egnahemsstyrelsen. Övriga uppgifter rörande Gustaf Adolf Johansson vore av samma halt. Denne hade aldrig ärvt något. Han hade däremot uppfostrat sju egna barn och en styvson utan ett öres bidrag från stat och kommun. Han hade aldrig anmälts eller åtalats för något brott och han hade aldrig anlitat egnahemsnämnden för vare sig lån eller bidrag. Före år 1947 hade Gustaf Adolf Johansson träffat Jonasson en gång och detta så långt tillbaka som år 1917. Vid de underhandlingar, som under 1947 förts mellan Gustaf Adolf Johansson och Jonasson, hade Johansson uppträtt som ombud för hustrun och sonen. Han hade sålunda för egen del ej varit spekulant på fastigheterna. Jonasson kunde för sina hätska och ärekränkande uttalanden om Gustaf Adolf Johansson ej åberopa, att denne såsom spekulant på fastigheterna var part och därför i yttranden till överordnade myndigheter kunde nedsättas hur mycket som helst. Under åberopande av vad sålunda anförts hemställde klagandena, att JO måtte föranstalta om åtal mot Jonasson för det han i skrivelsen till egnahemsstyrelsen uttalat sig ärekränkande om Gustaf Adolf Johansson.

I ett med anledning av klagoskriften infordrat yttrande anförde Jonasson i förevarande del följande.

Jonasson ville bestämt tillbakavisa påståendet att han skulle intagit en partisk ståndpunkt till förmån för John Karlsson och hans söner. Jonasson hade endast handlat på sätt han ansett bäst främja såväl fiskets som jordbrukets utövare. Han hade sökt få till stånd en sammanläggning av Långåker 1² och 1³ med Långåker 1⁴ men misslyckats på grund av motstånd från klagandenas sida. Egnahemsnämnden hade ansett sig ej kunna godtaga Gustaf Adolf Johansson som egnahemslånetagare och med en viss tvekan sonen Listad. De uttalanden, som gjorts om dessa personer, hade skett för att klargöra detta ståndpunktstagande och ej för att skada någon. Det hade kanske kunnat ske med mindre kraftiga ord, och ville Jonasson nu beklaga denna del i sin skrivelse.

Klagandena avgåvo därefter påminnelser.

II. I en hit inkommen klagoskrift anförde lantbrukaren Fritjof Fredriksson i Hålkekärr, Ucklum, i huvudsak följande.

Såsom ägare till fastigheten Hålkekärr i Ucklums socken hade Fredriksson i maj 1948 skrivit till egnahemsnämnden i Göteborgs och Bohus län och begärt upplysning om möjligheterna för honom att erhålla ett lån för reparation av en arbetarbostad å egendomen. Den 24 maj 1948 hade Fredriksson från egnahemsnämnden erhållit ett svar, varav framgått att det förelåge stora utsikter för honom att erhålla sådant lån. I svaret hade dock ställts det absoluta villkoret, att de för reparationen nödiga ritningarna skulle uppgöras av Lantbruksförbundets byggnadsförening u. p. a. Sedan Fredriksson övertänkt saken, hade han uppdragit åt sin fader, förre lantbrukaren Oskar Fredriksson, att resa till Uddevalla och vidare underhandla i saken med egnahemsnämnden. Denne hade av egnahemsnämnden hänvisats till en ingenjör Erik Friman såsom varande byggnadsföreningens representant. Oskar Fredriksson hade uppsökt och träffat Friman. Efter en stunds samtal med Friman hade överenskommit, att Friman omedelbart skulle medfölja i bil till Hålkekärr för att på ort och ställe sätta sig in i vad som skulle göras. Där hade Fritjof Fredriksson framlagt sina synpunkter på hur reparation av huset lämpligast borde utföras, men detta hade Friman ej velat gå med på utan förfäktat sin mening med resultat, att Fritjof Fredriksson givit Friman fria händer att ordna saken och upprätta en ritning, som kunde godkännas av den långivande myndigheten. En av de första dagarna i juni månad 1948 hade ritningarna varit klara att översändas till egnahemsnämnden, som vid den tidpunkten haft att handlägga dylika ansökningsärenden. Den 1 juli 1948 hade handläggningen av dylika låneärenden övertagits av bostadsstyrelsen. Ingenting hade avhörtts i ärendet förrän den 10 september 1948, då Fredriksson fått ett meddelande från bostadsstyrelsen att ritningarna icke kunde godkännas. Det hade visat sig omöjligt att genom Friman få fram några ritningar, som

kunnat godkännas. I följd därav hade Fredriksson tvingats att avstå från det ifrågasatta lånet och själv anskaffa medel för reparationens utförande, enär han väntat en arbetare som skulle inflytta och bostaden icke kunnat användas i befintligt skick. Så småningom hade Fredriksson från byggnadsföreningen erhållit en räkning å 202 kronor jämte ränta utgörande arvode för de av föreningen för Fredrikssons räkning upprättade totalt värdelösa ritningarna. Då Fredriksson vägrat att betala, hade Fredriksson, efter stämning, av Inlands häradsrätt ålagts att betala ritningarna jämte rättegångskostnaderna. Fredriksson ville nu underställa JO:s prövning, huruvida egnahemsnämnden haft befogenhet att bestämma sådana villkor att endast Lantbruksförbundets byggnadsförening u. p. a. kunde godkännas för upprättande av nödiga ritningar till ifrågavarande reparation och på detta sätt hindra Fredriksson att anlita den auktoriserade arkitekt, som han själv ansett lämplig. Denna monopolbestämmelse hade orsakat hela det trassel, som uppstått i denna sak, och Fredriksson ansåge, att en dylik bestämmelse vore ett djupt intrång i den enskildes rättigheter. Skulle det visa sig, att egnahemsnämnden överskridit sin befogenhet, hemställde Fredriksson om vidtagande av sådana åtgärder, att ett uppreparande förhindrades.

Vid klagoskriften var i bestyrkt avskrift fogad en så lydande skrivelse:
 ”Herr Fritjof Fredriksson, Hålkekärr, Ucklum.

Till svar å Eder skrivelse får vi meddela, att för reparation av lantarbetarebostad kan erhållas dels bidrag och dels lån. Det senare amorteras med 1/20 årligen och är räntefritt de tio första åren, varefter erlägges 3,25 % ränta å återstående kapital under de tio sista åren av den tjugoföråriga amorteringstiden. Bostaden skall förses med värmeledning och avlopp samt därtill vattenledning om det kan ske för rimlig kostnad. Bostaden skall omfatta minst 2 rum och kök. Om den förses med värme-, vatten- och avloppsledningar, kan ett bidrag erhållas å 400: — och om bostaden omfattar 3 rum och kök jämte nämnda bekvämligheter, kan erhållas ett bidrag å 600: — kronor.

För att bidrag och lån skall kunna erhållas fordras att LBF byggnadsförening, Uddevalla, uppgör ritning m. m. till reparationen. Det är föga troligt att ritning m. m. kan uppgöras 'om' denna behandlas av egnahemsnämnden, godkännas av Kungl. Egnahemsstyrelsen i Stockholm och sedan byggnadstillstånd erhållas, så att arbetet hinner utföras i år. Uddevalla den 24 maj 1948.

På tjänstens vägnar
 Folke Jonasson.

Lån + bidrag får uppgå till högst 80 % av kostnaden.”

Sedan jag i anledning av klagomålen anmodat bostadsstyrelsen att efter vederbörandes hörande inkomma med yttrande, överlämnade styrelsen ett

från Jonasson infordrat yttrande i ärendet, varjämte styrelsen avgav eget utlåtande.

I det avgivna yttrandet anförde Jonasson följande.

Enligt egnahemsnämndens erfarenhet vore ritningar, som inkomme i samband med ansökningar om lån och bidrag för reparation av lantarbetarbostäder, i regel uppgjorda av någon i orten boende byggnadssnickare och så ofullständiga, i synnerhet i fråga om arbetsbeskrivningen, att de ej kunde läggas till grund för egnahemsnämndens bedömning av ärendet. När sökanden i sådant fall hänvisades till kunnig person för omarbetande av förslaget, orsakade det större tidsutdräkt och kostnader än om kunnig person fått ärendet om hand från början. Vid här ifrågavarande tidpunkt hade Jonasson ej känt till något annat arkitektkontor i länets mellersta del än Lantbruksförbundets byggnadsförenings kontor i Uddevalla som skulle ha kunnat framkomma med ett förslag, som haft utsikt att vinna gillande av bostadsstyrelsen och möjliggöra för Fritjof Fredriksson att erhålla av honom önskat lån och bidrag. När hans fader, Oskar Fredriksson, varit i Uddevalla hade denne icke haft något att invända mot anlåtande av byggnadsföreningen. Fritjof Fredriksson hade ej heller haft något att invända däremot, då Jonasson besiktigat lantarbetarbostaden och på platsen genomgått byggnadsföreningens förslag till reparation av denna. Inför de starkt ökade kostnader för bostadens reparation, som medförts av bostadsstyrelsens krav i en skrivelse den 10 september 1948, hade Fritjof Fredriksson avstått från lantarbetarbostadslån och -bidrag och ej fullföljt ansökan. Bostaden hade reparerats under hösten 1948 och Jonasson hade därunder besökt platsen, men han hade ej kontrollerat, i vilken utsträckning byggnadsföreningens förslag till reparation kommit till användning under reparationen. Jonasson beklagade, att han i sin skrivelse den 24 maj 1948 formulerat det som en fordran att byggnadsföreningens arkitektkontor i Uddevalla skulle anlitas. Men innehållet finge fattas som en anvisning på den billigaste arkitekt, som funnits att tillgå och som kunnat framkomma med ett godtagbart förslag till lantarbetarbostad.

Bostadsstyrelsen anförde i sitt utlåtande följande.

Inom bostadsstyrelsen och länsbostadsnämnderna betraktades det som en självklar sak, att Lantbruksförbundets byggnadsförening u. p. a. (LBF) icke kunde givas någon ensamrätt i fråga om projektering av byggnadsföretag, för vilka lån söktes hos nämnda myndigheter. Någon särskild åtgärd för att förhindra en upprepning inom den bostadspolitiska organisationen av vad som förekommit i detta ärende vore icke påkallad. Inom egnahemsorganisationen hade förhållandet helt säkert varit detsamma. Det torde räcka med en hänvisning till att Jonasson i sitt yttrande oförbehållsamt medgivit, att den klandrade formuleringen varit ett missgrepp.

Vid utlåtandet var fogad en den 8 februari 1951 dagtecknad skrivelse från

Friman till bostadsstyrelsen, däri Friman bland annat anförde: Formuleringen av egnahemsnämndens i Uddevalla brev gåve icke en riktig bild av förhållandena i Bohuslän vid ifrågakomna tid. Det hade icke på något sätt varit regel, att egnahemsnämnden fordrat att byggnadsföreningen skolat göra ritningar, utan i detta fall syntes en olycklig formulering tillfälligtvis ha använts.

I avgivna påminnelser anförde Fritjof Fredriksson, bland annat, följande.

Av bostadsstyrelsens utlåtande framginge, att ämbetsverket toge bestämt avstånd från tanken att byggnadsföreningen innehade någon ensamrätt att utföra projektering av byggnadsföretag, för vilka lån söktes hos myndigheter. Genom detta uttalande syntes klart, att Jonasson, som vid ifrågakomna tidpunkt företrätt egnahemsnämnden i Uddevalla, handlat egenmäktigt, då han uppställt som villkor för lån att ritningar och dylikt skulle uppgöras av föreningen. Saken vore enligt Fredrikssons förmenande av allmänt intresse, enär det utan tvekan vore mycket lätt att övertyga en i gällande förordningar mindre bevandrad lantbrukare, att byggnadsföreningen verkligen hade sådan ensamrätt. Ville det sig sedan så illa, att den av föreningen utsedde arkitekten eller ingenjören såsom i detta fall icke förmådde framkomma med en ritning som godkändes av bostadsstyrelsen, kunde detta medföra stor ekonomisk skada, liksom nu för Fredriksson. Jonasson uppgåve i sitt yttrande, att Fredrikssons fader vid sitt besök i Uddevalla icke haft något att invända mot att byggnadsföreningen anlätades för uppgörandet av förslag till ombyggnad jämte ritningar. Det vore ju en självklar sak, att sedan Fredriksson erhållit brev från egnahemsnämnden med bestämda uppgifter om vad han hade att iakttaga, därest lån skulle kunna beviljas, det ju ej varit någon mening med att försöka ändra på dessa föreskrifter, då Fredriksson ej kunnat drömma om att han varit utsatt för vilseledande uppgifter. Fredriksson ville emellertid understryka, att det enligt hans mening icke kunde vara fråga om någon oskyldig felformulering av Jonassons skrivelse den 24 maj 1948, vilket styrktes av den omständigheten att Jonasson i skrivelse den 3 juni 1948 upprepat sin uppmaning till Fredriksson att anlita byggnadsföreningen för uppgörandet av ändringsritningarna.

Vid påminnelserna var fogad en styrkt avskrift av sistnämnda skrivelse, så lydande:

”Herr Fritjof Fredriksson, Hålkekärr, Ucklum.

Härmed får vi översända ansökningshandlingar för lantarbetarbostadslån och bidrag. Det torde observeras vad som står angivet å sid. 2 om vilka handlingar som skola åtfölja ansökningshandlingarna och får vi än en gång uppmana Eder att anlita LBF för uppgörandet av uppmättningsritning samt ritning å de ändringar, som skola vidtagas. Först när fullständiga ritningar före-

ligga, kan ärendet underställas egnahemsnämndens och egnahemsstyrelsens prövning. Uddevalla den 3 juni 1948.

På tjänstens vägnar:
Folke Jonasson.”

I en till landsfogden i Göteborgs och Bohus län avlåten skrivelse anförde jag därefter följande.

I. Vid fullgörandet av sina tjänsteåligganden äro statens befattningshavare mången gång nödsakade att om enskilda personer göra uttalanden, som överskrida yttrandefrihetens vanliga gränser. Härvid har emellertid befattningshavaren en oavvislig skyldighet att iakttaga takt och urskillning. Rätten att i en tjänsteskrivelse om en enskild person lämna för dennes anseende menliga upplysningar eller fälla ofördelaktiga omdömen måste därför vara begränsad till vad som är oundgängligen nödvändigt för bedömandet av det ärende skrivelsen avser. Kritik eller klander får ej framföras på ett kränkande eller sårande sätt. Uttryck, som tyda på ringaktning eller som äro förolämpande, kunna icke anses tillåtliga. Det måste beaktas, att ett av myndighet gjort uttalande i en tjänsteskrivelse erhåller en särskild tyngd och kan på grund av sin offentlighet vinna en avsevärd spridning och allvarligt skada den, mot vilken det är riktat.

Vad förevarande fall beträffar har Jonasson i den skrivelse, som han i egenskap av egnahemsdirektör avlåtit till egnahemsstyrelsen den 23 maj 1947 i ärendet rörande John Karlssons ansökan om förvärvstillstånd, om Gustaf Adolf Johansson gjort uttalanden, som uppenbarligen varit menliga för dennes ära och medborgerliga anseende. Även om Jonasson ansett de av honom lämnade uppgifterna om Johansson vara av betydelse för ärendets avgörande och oavsett huruvida Jonasson haft någon grund för sina påståenden eller icke, ha dessa i skrivelsen givits en sådan form, att de varit för Johansson sårande och onödigt kränkande. Särskilt synes mig detta vara fallet beträffande påståendet att Johansson alltid varit lögnaktig, liksom ock i fråga om det för Johansson nedsättande yttrandet om dennes inflytande på Listad. Jämväl i övrigt har Jonassons skrivelse enligt min mening avfattats i en sådan ton av ringaktning mot Johansson, att den icke kan undgå anmärkning.

Vad Jonasson anført till sitt försvar synes mig icke kunna godtagas, även om Jonasson numera kommit till insikt om att alltför kraftiga ord använts om Gustaf Adolf Johansson och funnit sig böra beklaga användandet av dessa. Jag finner därför Jonasson icke kunna undgå åtal för vad han genom påtalade uttalanden i en tjänsteskrivelse låtit komma sig till last.

II. Vad angår de av Fritjof Fredriksson anförda klagomålen framgår av den i ärendet verkställda utredningen, att Jonasson i en av honom den 24

maj 1948 till Fredriksson avlåten skrivelse angående möjligheterna för denne att erhålla statsbidrag och lån för reparation av en lantarbetarbostad meddelat, att för att bidrag och lån skulle kunna erhållas fordrades, att Lantbruksförbundets byggnadsförening u. p. a. i Uddevalla uppgjorde ritning m. m. till reparationen. Jonasson har självfallet icke ägt någon befogenhet att uppställa ett dylikt villkor för beviljande av en ansökan från Fredriksson om bidrag och lån för angivna ändamål.

Till sitt försvar har Jonasson åberopat, att uppställandet av ifrågakomna villkor för erhållande av bidrag och lån allenast varit en felaktig formulering av en anvisning till Fredriksson om en lämplig och billig arkitektfirma. Att så ej varit fallet bestyrkes emellertid av innehållet i Jonassons skrivelse den 3 juni 1948, däri Fredriksson ånyo uppmanats att för uppgörande av ritningar m. m. för reparationen av lantarbetarbostaden anlita Lantbruksförbundets byggnadsförening u. p. a. Jag finner därför, att Jonasson genom uppställandet av påtalade villkor förfarit felaktigt. I detta sammanhang vill jag framhålla, att även om Jonasson icke avsett att uppställa villkor i angivna hänseende, hans skrivelser formulerats på sådant sätt att han därigenom måste anses ha gjort sig skyldig till vårdslöshet i tjänsten. Då Fredriksson, enligt vad utredningen i ärendet giver vid handen, genom Jonassons förfarande kan ha tillskyndats skada, finner jag Jonasson icke kunna undgå åtal för vad han i sagda hänseende låtit komma sig till last.

På grund av vad ovan anförts uppdrog jag åt landsfogden att vid vederbörlig domstol i laga ordning väcka och utföra åtal mot Jonasson för tjänstefel i anmärkta hänseenden samt å honom yrka ansvar enligt 25 kap. 17 § strafflagen enligt lagrummets lydelse före den 1 januari 1949, jämfört med 4 kap. 1 och 2 §§ samma lag. Tillfälle borde beredas vederbörande målsägande att i målet föra talan.

Rådhusrätten i Uddevalla, varest åtalet väcktes och Gustaf Adolf Johansson yrkade skadestånd av Jonasson med 1 000 kronor, yttrade i dom *den 22 november 1951* följande.

Jonasson har inför rådhusrätten medgivit, att han i skrivelserna uttryckt sig så, som åklagaren påstått, men överlämnat till rätten att bedöma, huruvida förfarandet vore straffbart, varjämte Jonasson uppgivit: Han medgäve, att de uttryck han i skrivelsen av den 23 maj 1947 använt sig av beträffande Gustaf Adolf Johansson varit för kraftiga, men han hade velat få en lösning på jordförvärvsfrågan och varit orolig för att egnahemsnämnden själv skulle tvingas att förvärva fastigheterna. Han hade känt byråchefen Nils Collin sedan 30 år tillbaka, och hans avsikt hade varit, att endast Collin skulle erhålla del av skrivelsen. Han hade sålunda ej förstått, att skrivelsen varit offentlig. — Det hade ej varit hans avsikt att för Fritjof Fredriksson uppställa som lånevillkor, att ritningarna upprättades

av Lantbruksförbundets byggnadsförening. När det gällde lantarbetarbo-städer anlidade hushållningssällskapet alltid denna förening, vilken på grund av statsbidrag kunde hålla en lägre taxa. Han hade ej känt till någon annan firma, som med utsikt till omedelbart godkännande kunde upprätta sådana ritningar. Hans skrivelser hade tillkommit för att hjälpa Fredriks-son att få frågan snabbt behandlad.

Åklagaren har som skriftliga bevis åberopat styrkta avskrifter av skri-velserna den 23 maj 1947 samt den 24 maj och den 3 juni 1948.

Jonasson har bestritt Johanssons skadeståndsyrkande men vitsordat 100 kronor såsom skäligt belopp i och för sig.

Rådhusrätten finner, att Jonasson genom att i skrivelsen till egnahems-styrelsen av den 23 maj 1947 om Gustaf Adolf Johansson använda uttryck, som för dennes ära och anseende varit kränkande, visat oskicklighet i sin tjänst samt att Jonasson genom att i skrivelserna till Fritjof Fredriksson av den 24 maj och den 3 juni 1948 såsom villkor för erhållande av lån föreskriva anlidade av viss arkitektfirma gjort sig skyldig till oförstånd i sin tjänst.

För den skada, Johansson lidit genom Jonassons åtgörande, bör Johans-son skäligen anses gottgjord med ett belopp av 200 kronor.

Rådhusrätten dömer Jonasson jämlikt 25 kap. 17 § strafflagen enligt detta lagrums lydelse före den 1 januari 1949, jämfört med 4 kap. 1 och 2 §§ samma lag, för oskicklighet och oförstånd i tjänsten att till kronan utgiva 20 dagsböter, envar om 15 kronor.

Rådhusrätten förpliktar Jonasson att till Johansson utgiva dels skade-stånd med 200 kronor och dels ersättning för rättegångskostnader med 75 kronor.

Advokaten Christian Geijer tillerkännes för sitt åt Johansson i rätte-gången lämnade biträde ersättning av allmänna medel med 305 kronor.

Rådhusrätten förpliktar Jonasson att ersätta statsverket kostnaderna för Johansson beviljad fri rättegång.

Om denna dom voro två av rådhusrättens ledamöter ense. Borgmästaren anförde:

”Lika med majoriteten finner jag Jonasson hava visat oskicklighet i ämbetet såsom direktör hos egnahemsnämnden i Göteborgs och Bohus län genom att på sätt som skett uttala sig angående målsäganden Johansson i berörda skrivelse av den 23 maj 1947 till Kungl. Egnahemsstyrelsen.

Vad däremot beträffar Jonassons åtgärder att i skrivelse till Fritjof Fredriksson angående visst byggnadsföretag dels av den 24 maj 1948 upp-giva, att det för erhållandet av bidrag och lån från egnahemsnämnden för ifrågavarande byggnadsföretag fordrades att ritningar uppgjordes av Lant-bruksförbundets byggnadsförening i Uddevalla, dels av den 3 juni 1948 uppmana Fredriksson att anlita nämnda förening för ritningars uppgöran-

de, finner jag väl Jonasson hava visat oförstånd i ämbetet, men då ingenting motsäger Jonassons uppgifter, att hans avsikt icke varit att uppställa villkor om anlåtande av föreningen för uppgörande av ritningar utan endast att genom hänvisning till nämnda firma underlätta för Fredriksson att snabbast möjligt erhålla lån, böra åtgärderna skäligen icke medföra ansvar för Jonasson.

Ifråga om skadestånd till Johansson är jag ense med majoriteten.

Med ogillande av åtalet i övrigt dömer jag Jonasson jämlikt 25 kap. 17 § strafflagen, lagrummets lydelse före den 1 januari 1949, att till kronan böta 20 dagsböter, envar om 15 kronor.

Ifråga om skadestånd och rättegångskostnader är jag ense med majoriteten.”

Rådhusrättens dom har vunnit laga kraft.

II. Redogörelse för ärenden, som föranlett åtgärd för disciplinär bestraffning.

1. Polisman har under utövning av sin tjänst varit påverkad av spritdrycker.

I en till mig inkommen skrift uppgav poliskonstapeln Östen Bergman i Södertälje, förutom annat varom här icke är fråga, att en konstapel vid poliskåren i Södertälje vid ett flertal tillfällen uppträtt spritpåverkad under tjänstutövning.

På anmodan av mig verkställde landsfogden i Stockholms län utredning i ärendet och inkom därmed ävensom med eget utlåtande.

Vid utredningen hölls av överkonstapeln vid kriminalstatspolisen i Stockholm Helge Pålson förhör med Bergman och ett flertal polismän och andra personer i Södertälje. Därvid förekom i hithörande delar följande.

Bergman uppgav: Vid något tillfälle i slutet av januari eller början av februari 1950 hade inspektionskonstapeln Gunnar Skarle för Bergman omtalat, att poliskonstapeln Inge Herbert Enström vid flera tillfällen uppträtt spritpåverkad i tjänsten. Skarle hade sagt sig själv ha iakttagit detta vid ett tillfälle. Skarle hade uppgivit, att han rapporterat fallet för poliskommissarien Erik Eriksson. Skarle hade icke sagt om rapporten föranlett någon åtgärd. Bergman hade emellertid fått den uppfattningen, att det icke vidtagits någon åtgärd med anledning av denna rapport. Sedermera hade vid ett flertal tillfällen under våren 1950 konstaplarna Stig Zackrisson, Olof Nanndahl och Sune Erlandsson berättat för Bergman, att Enström varit spritpåverkad i tjänsten vid upprepade tillfällen.

Nanndahl uppgav vid förhör: Redan år 1948 hade Nanndahl av äldre kolleger hört omtalas, att Enström uppträtt spritpåverkad under tjänstgöring vid olika tillfällen. Överkonstapeln Reinhold Walentin Johansson hade vid ett tillfälle i december månad 1949 i Zackrissons närvaro berättat, att han vid två olika tillfällen dels 1946 och dels 1948 anmält för stadsfiskalen i staden, att Enström uppträtt spritpåverkad i tjänsten. Johansson hade berättat, att han först anmält förhållandet för kommissarien Eriksson och därefter för stadsfiskalen och vidare att någon åtgärd icke vidtagits mot Enström. Själv hade Nanndahl icke sett Enström spritpåverkad. Eftersom Enström haft sin tjänst vid kriminalavdelningen, hade de icke haft något med varandra att göra. Någon gång på våren 1950 hade Skarle för Nanndahl berättat, att han vid ett tillfälle troligen under 1948 iakttagit Enström berusad i kommissariens tjänsterum. Enström hade då varit så berusad, att han fallit från stolen. Kommissarien hade vid tillfället varit

närvarande i rummet. Händelsen hade utspelat sig på dagen under tjänstetid.

Poliskonstapeln Erik Valdemar Söderberg berättade: Vid något tillfälle, troligen en eftermiddag under 1948, hade Söderberg blivit beordrad att skjutsa Enström med polisbilen. Enström hade vid tillfället tjänstgjort såsom kriminalkonstapel. Redan före avfärden hade Söderberg sett, att Enström var spritpåverkad i sådan grad "att det inte passade under tjänstgöring". Söderberg kunde nu icke så noga minnas sina iakttagelser beträffande Enström då, men han komme bland annat ihåg, att det till och med märkts något på Enströms gång, att denne var spritpåverkad. Under bilfärden hade Enström besökt troligen två olika platser i något tjänsteärende, varefter Söderberg fått tillsägelse att skjutsa honom till hans bostad i Östertälje. Bilfärden hade skett någon gång mellan klockan 16 och 18 på dagen. Söderberg hade återvänt ensam från Enströms bostad till polisstationen med bilen. Söderberg hade icke anmält det inträffade för någon bland polisbefälet, emedan han varit av den bestämda uppfattningen att kommissarien, som kort före avfärden från polisstationen samtalat med Enström, ägt kännedom om Enströms onykterhet. Söderberg hade ryktesvis hört, att Enström vid ytterligare tillfällen uppträtt spritpåverkad i tjänsten, men han hade själv icke gjort några iakttagelser i den vägen.

Poliskonstapeln Olof Runo Nybohm förklarade, att han icke kunde erinra sig ha sett Enström spritpåverkad under tjänstutövning. Däremot hade Nybohm vid åtminstone två tillfällen för två eller tre år sedan sett Enström spritpåverkad på allmän plats — dock icke i så hög grad att han haft anledning att rapportera Enström för fylleri.

Poliskonstapeln Sigurd Karl Bertil Cullbrand uppgav: Vid ett par tillfällen år 1949 hade Cullbrand iakttagit Enström spritpåverkad inne på polisstationen. Om Enström vid dessa tillfällen varit i tjänst, visste icke Cullbrand. Enström hade då haft civiltjänst. Han hade icke varit berusad, men det hade luktat sprit om honom.

Skarle uppgav: Han hade sett Enström spritpåverkad vid flera tillfällen under senaste åren. Han kände Enström alltsedan han började vid poliskåren i Södertälje, och några år hade de bott tillsammans i polisstationens logement. Skarle kunde dock icke påminna sig ha sett Enström spritpåverkad i tjänsten. Skarle förnekade, att han för Zackrisson berättat, att Enström skulle ha uppträtt spritpåverkad i tjänsten och att denne vid ett tillfälle våren 1947 skulle ha fallit omkull på kommissariens rum. Vidare förnekade Skarle, att han uppgivit, att kommissarien skulle ha varit närvarande och att han rapporterat för kommissarien, att Enström varit spritpåverkad i tjänsten.

Vid förhör med Enström förnekade denne, att han vid något tillfälle uppträtt berusad eller spritpåverkad i tjänsten. Han erinrade sig, att han under år 1947 (troligen fram till den 1 september) delat tjänsterum med

kommissarien Eriksson. Han kunde emellertid icke minnas, att han under denna tid vid något tillfälle besökt sitt tjänsterum i spritpåverkat tillstånd. Det kunde dock vara möjligt, att han vid något tillfälle, då han varit tjänstefri, besökt polisstationen och gått in på tjänsterummet i något ärende och att han vid något sådant tillfälle varit i mindre grad spritpåverkad. Uppgiften att Enström vid ett tillfälle skulle ha uppträtt berusad i kommissariens tjänsterum under tjänstetid och i kommissariens närvaro vore helt och hållet sanningslös.

Sedan Enström erhållit del av Söderbergs uppgift att Söderberg vid något tillfälle under 1948 med polisbilen skjutsat Enström i tjänsten och att Enström då skulle ha varit spritpåverkad, förklarade Enström, att han icke kunde påminna sig det av Söderberg omtalade tillfället. Söderberg hade många gånger skjutsat Enström med polisbilen i tjänsten och hade också vid flera tillfällen avlämnat Enström i bostaden, därför att Enström haft tjänsteärende åt det hållet. Enström bestrede dock på det bestämdaste, att han vid något sådant tillfälle varit spritpåverkad.

Vidare uppgav Enström: Vid något tillfälle troligen under år 1941 i samband med en festtillställning på polisens logement hade Enström blivit påverkad av den förtärda spriten. Han hade hört talas om att bromyltabletter skulle vara verksamma mot berusning, och därför hade han vid tillfället förtärt några sådana tabletter. Sedermera hade emellertid Enström iakttagits i fastigheten av en utomstående person, som rapporterat för polischefen att Enström uppträtt berusad. Detta hade föranlett polischefen, stadsfiskalen Petrus Sundin, att tilldela Enström en muntlig varning. Senare hade Enström icke tilldelats någon bestraffning och han hade icke heller blivit förhörd med anledning av spritförtäring i tjänsten eller annorledes.

Poliskommissarien Eriksson uppgav: Eriksson hade för sin del aldrig sett eller erhållit rapport om att Enström uppträtt spritpåverkad i tjänsten. Överkonstapeln Johansson hade emellertid troligen under våren 1948 omtalat för Eriksson, att han vid ett tillfälle avlyssnat ett samtal mellan poliskonstaplarna på vaktrummet, varvid han hört att samtalet rört sig om att Enström skulle ha varit spritpåverkad. Huruvida Enström skulle ha varit spritpåverkad i eller utom tjänsten, hade Johansson icke uppfattat, och ej heller hade han uppfattat, när Enström skulle ha varit spritpåverkad. Johansson och Eriksson hade kommit överens om att Johansson skulle försöka utröna saken närmare och, därest något skulle framkomma, detta skulle rapporteras för Eriksson. Samtidigt hade Eriksson och Johansson överenskommit, att de skulle skärpa sin uppmärksamhet gentemot Enström genom att bland annat inspektera honom under hans tjänstgöring. Eriksson för sin del hade sedan under olika tider på dygnet kontrollerat Enström vid upprepade tillfällen, men Eriksson hade icke förmärkt, att Enström varit påverkad av spritdrycker.

Beträffande Söderbergs påstående att Enström i spritpåverkat tillstånd

skulle ha samtalat med Eriksson, innan Enström begav sig ut i ett tjänsteärende tillsammans med Söderberg, förklarade Eriksson, att detta fölle på sin egen orimlighet, enär i så fall Eriksson givetvis skulle ha förhindrat Enström att uträtta tjänsteärendet. Om Söderberg gjort en sådan iakttagelse, skulle det ha varit hans skyldighet att meddela kommissarien eller annat polisbefäl sin iakttagelse beträffande Enströms onykterhet.

Polisöverkonstapeln Johansson uppgav: I slutet av 1948 eller början av 1949 hade Johansson bland konstaplarna i kåren en längre tid hört rykten om att Enström ofta uppträtt spritpåverkad i tjänsten. I samband därmed hade Johansson uppsökt kommissarien Eriksson och för honom framhållit, att han hört dessa rykten och att han ansåge det vara motiverat med en skärpt uppmärksamhet gentemot Enström. Eriksson och Johansson hade därför kommit överens om att alltemellanåt — även nattetid — inspektera Enström i tjänsten. Eriksson hade vid tillfället frågat, om Johansson själv gjort några iakttagelser, som bestyrkte dessa rykten. I övrigt hade intet förekommit vid samtalet med Eriksson. Under den tid som Enström i fortsättningen tjänstgjort på ordningspolisen hade Johansson haft Enström under skärpt uppmärksamhet men aldrig märkt, att denne uppträtt spritpåverkad i sin tjänst. — Vid ett tillfälle under år 1946 eller 1947 hade Johansson sett Enström komma in på polisstationen under dagen. Enström hade då varit tydligt spritpåverkad, dock icke berusad. Johansson, som väl kände Enström, hade på hans uppträdande sett, att han var spritpåverkad, dock ej i högre grad. Enström hade vid denna tid tjänstgjort på kriminalavdelningen, och Johansson hade undersökt tjänstgöringsboken och funnit, att Enström var tjänstefri. Därför hade Johansson icke ansett sig ha någon anledning att vidtaga någon åtgärd i saken. Han hade därför icke rapporterat förhållandet till sina överordnade.

Stadsfiskalen Sundin förklarade, att han den 20 juli 1943 meddelat Enström varning med anledning av att denne under fritid uppträtt spritpåverkad. Därefter hade icke Sundin mottagit rapport om att Enström varit spritpåverkad vid något tillfälle och hade icke heller själv gjort någon sådan iakttagelse. Om så varit fallet, skulle Sundin givetvis ha beivrat saken — särskilt som han med hänsyn till vad som tidigare förekommit mot Enström icke haft anledning att "lägga fingrarna emellan". Även om det icke inkommit rapport om något dylikt, skulle Sundin, om han själv iakttagit Enström spritpåverkad, icke ha kunnat undvika att beivra saken, och i sin egenskap av polischef skulle han ovillkorligen ha ingripit mot Enström i sådant fall.

På egen begäran hördes Söderberg ånyo, varvid han berättade: Han vore övertygad om att Enström varit synbart spritpåverkad vid det tillfälle, då han skjutsat Enström med polisbilen i tjänsten. Han erinrade sig nu, att Enström haft att verkställa utredningar med anledning av vissa personers underlåtenhet att lösa radiolicens. Söderberg ville också bestämt

erinra sig, att Enström samtalat med Eriksson före avfärden. Han kunde dock icke taga på sin ed, att Enström och kommissariern samtalat med varandra. Under tjänsteresan med polisbilen hade Enström först besökt en person, som bott Hertig Karls väg 38 men som han dock icke träffat hemma. Därefter hade Enström och Söderberg gemensamt besökt Söderbergs bostad, som var belägen i fastigheten intill. Söderberg kunde icke erinra sig deras ärende dit, men besöket där hade varat omkring 10 minuter. Vid tillfället hade Söderbergs hustru varit hemma, och hon hade samtalat med Enström. Tjänsteresan hade sedan fortsatts och avslutats med att Enström avlämnats vid sin bostad. Vid tillfället ifråga hade det märkts på Enströms gång — han hade gått något ostadigt — att han var spritpåverkad. Vidare hade det luktat sprit om honom. Dessutom hade det framgått väl av Enströms uppträdande vid besöket i Söderbergs bostad, där han "larvade" med Söderbergs son. Enström hade icke varit berusad i vanlig bemärkelse, men han hade enligt Söderbergs uppfattning varit märkbart spritpåverkad.

Kanslibiträdet fru Karin Ingegerd Söderberg berättade vid förhör: Fru Söderberg vore gift med poliskonstapeln Söderberg sedan år 1944. Sedan samma år kände hon Enström. Vid något tillfälle i slutet av år 1948 hade hennes make vid 17-tiden kommit hem till bostaden i sällskap med Enström. Maken hade vid tillfället skjutsat Enström med polisbilen i tjänsten. Hon visste bestämt, att Enström strax dessförinnan sökt en person i en grannfastighet angående försummad radiolicens. Vid sammanträffandet med Enström hade fru Söderberg genast märkt, att han var spritpåverkad. Hon hade känt en stark spritlukta från honom, och det hade även på Enströms sätt att tala märkts, att han var spritpåverkad. Han hade dock icke varit berusad. Fru Söderberg hade kokat kaffe åt Enström och sin make, och sedan de druckit kaffet, hade dessa avlägsnat sig från bostaden. Deras besök hade varat omkring 20 minuter.

I det avgivna utlåtandet anförde landsfogden i hithörande del följande.

Det syntes mot Enströms bestridande icke vara styrkt, att Enström under tjänstgöring uppträtt spritpåverkad. Däremot hade Enström medgivit, att det kunde vara möjligt att han vid något tillfälle, då han varit tjänstefri och tillfälligt i något ärende besökt sitt tjänsterum å polisstationen, kunde ha varit i mindre grad spritpåverkad. Det kunde tilläggas, att Enström vore känd såsom en duglig polisman. För egen del ansåge landsfogden det vara tillräckligt, att polischefen erinrade Enström om att denne borde för framtiden vinnlägga sig om att undvika att ge anledning till anmärkning i nu ifrågavarande avseende.

Bergman avgav påminnelser, varjämte Söderberg inkom med en skrift, däri han efter att ha tagit del av den verkställda utredningen och landsfogdens utlåtande förklarade sig vilja anföra följande.

I utlåtandet hade landsfogden uttalat, att det mot Enströms bestridande icke syntes vara styrkt, att Enström under tjänstgöring uppträtt spritpåverkad. Fordrades det mer än två ojäviga vittnen för att full bevisning skulle föreligga? Såväl Söderbergs hustru som Söderberg hade lämnat vittnesmål, som enligt Söderbergs förmenande borde vara fällande. Enström hade på det bestämdaste bestritt, att han varit spritpåverkad i tjänsten. I detta fall ville Söderberg hänvisa till de av honom lämnade uppgifterna, och Söderberg vore villig att gå ed på dessa uppgifter. Eriksson sade sig icke ha någon anledning att underlåta att beivra en sådan sak. En anledning kunde kanske vara, att Enströms hustru vore systerdotter till Erikssons hustru.

Den av länsstyrelsen i Stockholms län den 2 september 1927 utfärdade instruktionen för polispersonalen i Södertälje stads polisdistrikt innehöll i 14 § följande föreskrift: "Polisman må icke under tjänstgöring förtära rusdrycker. Han må ej heller under tjänstgöring vara påverkad av sådana drycker och bör fördenskull undvika dylik förtäring under tiden närmast före tjänstgöring."

I den nu gällande allmänna polisinstruktionen den 4 juni 1948 synes nämnda föreskrift vara ersatt av stadgandet i 4 § att polisman skall såväl i som utom tjänsten uppträda på ett sätt som ingiver förtroende och aktning. Av chefen för inrikesdepartementet meddelade tryckta anvisningar till denna instruktion innehåller beträffande rusdrycksförtäring allenast följande uttalande: Att polisman under tjänstutövning icke får förtära än mindre vara påverkad av rusdrycker är självklart.

Vad förevarande fall beträffar syntes genom vad poliskonstapeln Söderberg och dennes hustru Karin Ingegerd Söderberg uppgivit få anses utrett, att poliskonstapeln Enström vid ett tillfälle år 1948 under utövning av sin tjänst varit påverkad av spritdrycker. Med hänsyn till i ärendet upplysta omständigheter fann jag Enströms därigenom visade oförstånd i tjänsten icke kunna lämnas obeivrat. Jag överlämnade därför under åberopande av innehållet i 31 § första stycket och 33 § polisreglementet den 4 juni 1948 handlingarna i ärendet till polischefen i Södertälje för den åtgärd mot Enström, som kunde finnas påkallad.

Polischefen i Södertälje yttrade i beslut den 26 juni 1951 följande.

Genom vad i ärendet förekommit måste anses utrett, att Enström vid något tillfälle i troligen slutet av 1948 under utövning av sin tjänst varit påverkad av spritdrycker.

Enström har härigenom åsidosatt honom åliggande skyldighet att i tjänsten uppträda på ett sätt som ingiver förtroende och aktning.

Med stöd av 31 § första stycket och 33 § polisreglementet den 4 juni 1948 prövar jag skäligt för tjänstefel tilldela Enström varning.

Polischefens beslut har vunnit laga kraft.

2. Olämpligt uppträdande av inspektionskonstapel mot annan polisman.

I en till mig inkommen klagoskrift anförde poliskonstapeln Sune Erlandsson i Södertälje följande.

Den 2 april 1951 hade Södertälje polisförening haft sammanträde, varvid diskussion förekommit rörande en i november 1950 gjord anmälan till JO angående vissa förhållanden vid poliskåren i staden. Erlandsson hade icke varit tillstädes vid sammanträdet, enär han ansett saken icke för det dåvarande vara något att diskutera, då densamma låge under utredning hos JO. Men Erlandssons frånvaro från mötet hade tydligen retat inspektionskonstapeln Edvin Axelsson. Denne hade nämligen påföljande dag, den 3 april, på förmiddagen då Erlandsson hade vakttjänstgöring å poliskontoret infunnit sig där och gått fram till Erlandsson samt i ilsken ton yttrat: "Jaså, du vågade inte gå på mötet i går kväll", varefter han tillagt: "Djävla kräk." Axelsson hade därefter avlägsnat sig direkt till överkonstapelsrummet. Dörren mellan överkonstapelsrummet och vaktlokalen hade vid tillfället varit stängd. Axelsson hade fällt nämnda yttrande med klar och tydlig röst i närvaro av extra poliskonstapeln Börje Andersson. Erlandsson kände sig djupt kränkt av Axelssons yttrande och ansåge, att han icke behövde finna sig i dylika tillmälen. En polisman i befälsställning borde icke uppträda på sådant sätt. Även en annan konstapel, Olof Nann Dahl, hade tidigare samma dag på liknande sätt ärekränkts av Axelsson.

Sedan jag med anledning av innehållet i klagoskriften anmodat stadsfiskalen i Södertälje att efter Axelssons hörande inkomma med yttrande, inkom stadsfiskalen Ola Olsson med infordrat yttrande från Axelsson jämte protokoll över verkställd utredning i saken ävensom med eget utlåtande.

Axelsson anförde i sitt yttrande följande.

Vid årsmöte med Södertälje polisförening den 26 februari 1951 hade till diskussion upptagits bland annat en av poliskonstapeln Östen Bergman till JO ingiven anmälan mot ett flertal polismän i staden. Då nämnda anmälan ansetts innehålla en mängd osanningar och förvrängningar av de faktiska förhållandena, hade enhälligt beslutats, att ett nytt möte skulle utlysas och att till detta skulle kallas Svenska polisförbundets ombudsman Malte Lindell. På detta möte hade samtliga parter skolat få tillfälle säga sin mening i saken. I beslutet därom hade även Erlandsson deltagit. Det beslutade mötet hade hållits den 2 april 1951. Erlandsson, som vid tiden för mötet haft tjänstgöring, hade meddelats permission för beivrande av detsamma. Erlandsson hade emellertid förklarat, att han icke hade någon anledning att bevista detta möte utan föredroge att fullgöra sin tjänst. Över detta Erlandssons handlingsätt hade de flesta polismännen blivit ganska upprörda och ansett, att Erlandsson uppträdde synnerligen osolida-

riskt genom att icke bevista mötet. Den 3 april 1951 — dagen efter mötet — hade Axelsson varit tjänstefri. Vid 13-tiden hade Axelsson haft ett ärende in på polisstationen. Erlandsson hade då haft vakttjänst därstädes. När Axelsson passerat genom vaktrummet, hade han gått fram till Erlandsson och yttrat följande: "Jaså, du är så feg att du icke vågade gå till mötet igår kväll och svara för dina handlingar." Det vore möjligt, att Axelsson därefter tillagt: "Jäkla kräk." Men Axelsson vore icke övertygad om detta. Yttrandet hade fällts i vanlig samtalston och icke, som Erlandsson gjort gällande, i ilsken ton eller med särskilt hög röst. Axelsson bestrede, att yttrandet kunde anses som ärekränkning. Erlandssons uppgift att Axelsson tidigare på dagen skulle ha yttrat något liknande till Nanndahl vore en lögnaktig beskyllning, som Axelsson tillbakavisade på det bestämdaste. Med anledning av vad han sålunda anfört hemställde Axelsson, att JO måtte lämna Erlandssons anmälan utan avseende.

Vid förhör inför stadsfiskalen hade enligt utredningsprotokollet t. f. extra poliskonstapeln Börje Otto Henry Andersson uppgivit följande: Andersson, som skolat börja sin tjänstgöring klockan 13 den 3 april 1951, hade 10—15 minuter dessförinnan infunnit sig på polisstationen. Strax före klockan 13 hade Axelsson, vilken ej var i tjänst, civilklädd kommit in på polisstationen, där även Erlandsson uppehållit sig. När Axelsson fått se Erlandsson, hade Axelsson gått fram till denne och yttrat ungefär följande: "Jaså, du var så feg, att du inte vågade gå på mötet i går och stå för dina handlingar. Jäkla kräk." Därefter hade Axelsson gått in på överkonstapelns rum. Såvitt Andersson kunde erinra sig, hade Erlandsson ej svarat Axelsson något. Nanndahl hade klockan 13 kommit in på polisstationen, där han och Erlandsson samtalat om vad Axelsson yttrat, men Andersson kunde ej erinra sig vad som sagts. Kort därefter hade båda lämnat polisstationen.

Nanndahl hade vid förhör berättat: Någon gång mellan klockan 10 och 11 den 3 april 1951, då Nanndahl haft vakttjänstgöring på polisstationen, hade Axelsson, vilken icke var i tjänst, kommit in på polisstationen. När han på väg in till överkonstapelns rum passerat Nanndahl, hade han yttrat ungefär följande: "Djävla feiga kräk, vågade ni inte gå på mötet i går kväll." Detta yttrande hade Nanndahl uppfattat som riktat mot de polismän, som ej infunnit sig på polisföreningens möte den 2 april och icke endast mot Nanndahl. Efter ett kort uppehåll hade Axelsson tillagt: "Förbannade skitstövlar." Därefter hade Axelsson gått in på överkonstapelns rum men sedan efter endast några minuter lämnat polisstationen. Nanndahl hade ej svarat Axelsson, han hade ej fäst sig vid saken. Senare samma dag hade Erlandsson för Nanndahl berättat, att han blivit ärekränkt av Axelsson, som kallat honom "djävla kräk". Nanndahl hade då omtalat, att han också blivit tilltalad på samma sätt av Axelsson.

I utlåtandet anförde Olsson följande.

Genom vad Axelsson vid det ifrågavarande tillfället den 3 april 1951

yttrat till Erlandsson måste han anses ha åsidosatt bestämmelserna i 4 § andra stycket och 5 § allmänna polisinstruktionen den 4 juni 1948. Frågan om Axelssons bestraffning härför syntes Olsson kunna handläggas av polischefen som disciplinmål.

I en till polischefen i Södertälje avlåten skrivelse anförde jag därefter följande.

I allmänna polisinstruktionen den 4 juni 1948, som i 4 § första stycket innehåller föreskrift att polisman i sin tjänstutövning skall uppträda hövligt och hänsynsfullt samt vinnlägga sig om självbehärskning, stadgas i andra stycket samma paragraf, att polisman såväl i som utom tjänsten skall uppträda på ett sätt som ingiver förtroende och aktning. I 5 § heter det vidare, att polisman skall medverka till att god anda råder inom polis-kåren och främja gott samarbete i tjänsten.

Även utan sådana uttryckliga föreskrifter åligger det varje tjänsteman att å tjänsterummet, även om han för tillfället skulle vara tjänstefri, iakttaga lugn och behärskning och ej låta förleda sig till vrede eller till att använda ord, som ej i det dagliga livet anses tillåtliga. Genom användande av sådana ord undergräver tjänstemannen aktningen för tjänsten, och är det fråga om en polisman, gör han sig därigenom uppenbarligen skyldig till en överträdelse av ovan omförmälda föreskrift i 4 § andra stycket allmänna polisinstruktionen.

Av vad som förekommit i här förevarande ärende framgår, att inspektionskonstapeln Axelsson vid sammanträffandet med polismannen Erlandsson å polisstationen i Södertälje den 3 april 1951 förgått sig mot denne genom användande av uttryck, som under inga förhållanden varit passande. Axelsson synes mig härigenom ha brutit mot nyssnämnda föreskrift i 4 § allmänna polisinstruktionen. Axelssons förfarande torde även strida mot vad som åligger ett polisbefäl enligt 5 § samma instruktion.

Vid prövning av detta ärende finner jag, att Axelsson genom sitt uppträdande i förevarande fall gjort sig skyldig till tjänstefel av sådan beskaffenhet att, även om det icke skäligen bör föranleda åtal mot honom inför domstol, det i allt fall icke bör lämnas obeivrat.

På grund av vad jag sålunda anført överlämnade jag under återopande av innehållet i 31 § första stycket och 33 § polisreglementet den 4 juni 1948 handlingarna i ärendet till polischefen för den åtgärd mot Axelsson, som polischefen kunde finna påkallad.

Polischefen i Södertälje yttrade i beslut den 26 juni 1951 följande.

Genom vad Axelsson erkänt samt övrigt i ärendet förekommit är utrett, att Axelsson den 3 april 1951, då han varit tjänstefri, på polisstationen i

Södertälje till Erlandsson i uppretad ton yttrat: "Jaså, du vågade inte gå på mötet i går kväll. Djävla kräk."

Härigenom har Axelsson åsidosatt bestämmelserna i 4 § andra stycket och 5 § allmänna polisinstruktionen den 4 juni 1948.

Med stöd av 31 § första stycket och 33 § polisreglementet den 4 juni 1948 prövar jag skäligt för tjänstefel tilldela Axelsson varning.

Polischefens beslut har vunnit laga kraft.

III. Redogörelse för vissa ärenden, som ej föranlett åtgärd enligt I eller II.

För nedbringande av tryckningskostnaderna för berättelsen har jag, i likhet med vad tidigare skett, under denna avdelning intagit redogörelse för allenast ett mindre antal under år 1951 behandlade ärenden.

1. Fråga om stämpelbeläggning i lagsökningsmål av ett såsom grund för ansökningen åberopat avbetalningskontrakt.

I en hit inkommen skrift anförde Aktiebolaget Inkassotjänst i Stockholm klagomål över att rådhusrätten i Malmö i ett av klaganden där anhängiggjort lagsökningsmål, vari rådhusrättens första avdelning meddelat utslag den 20 februari 1950, belagt två såsom grund för ansökningen åberopade kontrakt angående avbetalningsköp med stämpel å tillhopa 2 kronor 80 öre, motsvarande 40 öre för varje fulla 100 kronor av det kapitalbelopp, 727 kronor, ansökningen avsåg.

Kontrakten, som jag låtit infordra i ärendet, voro avfattade å tryckta formulär med sedvanligt äganderättsförbehåll samt bestämmelse om, bland annat, rätt för säljaren att vid köparens underlåtenhet att fullgöra sina förpliktelser enligt kontraktet antingen på en gång utkräva hela den oguldnade delen av köpeskillingen eller återtaga varorna.

Sedan jag med anledning av innehållet i klagoskriften anmodat rådhusrättens i Malmö första avdelning att inkomma med yttrande, anförde rådmannen Hans Falck, som på rådhusrättens vägnar meddelat förevarande utslag, i avgiven förklaring följande.

Avbetalningskontrakt, som företeddes för vinnande av betalning, stämpelbelades av rådhusrätten i enlighet med vad i stämpelförordningen vore

föreskrivet beträffande skuldebrev. Detta förfarande hade tillämpats av rådhusrätten alltsedan angivna förordning trätt i kraft, när man ansett att avbetalningskontrakt vore ett skriftligt fordringsbevis, som stode skuldebrevet så nära, att det borde stämpelbeläggas som sådant. Såvitt Falck kunnat utröna hade någon erinran mot denna omkring trettiofemåriga praxis icke tidigare förekommit. Numera hade Falck erfarit, att avbetalningskontrakt icke stämpelbelades vid ett flertal domstolar i Malmöhus län. Därest av rådhusrätten tillämpad praxis ansåges icke vara riktig, komme Falck själfvallet att icke längre stämpelbelägga avbetalningskontrakt.

Sedan jag anhållit om statskontorets yttrande i ärendet, anförde statskontoret i avgivet utlåtande följande.

I olika sammanhang hade statskontoret under senare år i remissyttrandet framhållit, att bestämmelserna i stämpelförordningen, enkannerligen dess 3 och 8 §§, voro föråldrade och i behov av översyn. Bestämmelsernas avfattning hade enligt vad ämbetsverket erfarit i åtskilliga fall föranlett tveksamhet hos domstolar och förvaltningsmyndigheter, om stämpelbeläggning skulle ske eller icke och om vilken rubrik som i det särskilda fallet skulle komma till användning. Därigenom hade i flera avseenden olika praxis kommit att tillämpas på skilda håll inom landet. Det föreliggande fallet gäve ytterligare belägg härför. Vad anginge själva saken finge statskontoret till en början framhålla, att, såvitt ämbetsverket kunnat finna, stämpel till enskilda handlingar enligt 8 § stämpelförordningen torde ha avsetts skola utgå, då handlingen kunde hänföras till någon av de i paragrafen uppräknade rubrikerna. Av uppräknningen syntes framgå, att densamma avsetts vara uttömmande och att följaktligen någon analogisk tillämpning av rubrikerna icke skulle äga rum. I detta sammanhang kunde uppmärksammas sista stycket i 8 §, enligt vilket med avhandling skulle förstås varje skriftligen avfattad handling, evad den hade formen av ett mellan två eller flera personer slutet avtal eller icke, vilken i det avseende, varom i varje fall vore fråga, medförde upplåtelse av rättighet eller åtagande av förpliktelse. Denna bestämmelse, vilken första gången återfunnes i 1914 års stämpelförordning, syntes till sin innebörd väl överensstämma med 1880—1881 års stämpelkommitterades uttalanden (s. 65), att en handlings stämpelpliktighet i allmänhet borde bestämmas av dess innehåll, icke av dess form. Emellertid torde berörda bestämmelse, som för övrigt gällde allenast vissa rubriker i 8 §, icke kunna åberopas som stöd för en extensiv tillämpning av de särskilda rubrikerna i paragrafen. Under 8 § återfunnes under ett tiotal rubriker handlingar, vilka skulle fördes med stämpel då de för vinnande av in-teckning eller betalning företeddes hos offentlig myndighet. Någon rubrik för avbetalningskontrakt funnes icke. Av de rubriker, som i förevarande sammanhang voro av intresse, kunde nämnas certeparti och växel, vilka betingade en stämpel av 25 öre för varje

fulla 100 kronor av det kapitalbelopp för vilket betalning söktes, samt köp av lösören, vilka i säljarens vård kvarbliva, godkänd räkning och skuldebrev, för vilka stämpeln utgjorde 40 öre för 100 kronor. Samtliga dessa rubriker avsåge rättsförhållanden, vilka liksom avbetalningsköpet karakteriserades av en överflyttning av värdebelopp från en person till en annan. Ur sakliga synpunkter syntes därför tvekan icke kunna råda därom, att stämpelbeläggning av avbetalningskontrakt, som företeddes för vinnande av betalning, mot bakgrunden av stämpelförordningens bestämmelser i övrigt vore motiverad. Ur formella synpunkter syntes spörsmålet icke lika klart. Det ville emellertid förefalla ämbetsverket, som om en del avhandlingar om avbetalningsköp utan vidare skulle falla in under rubriken "köp av lösören, vilka i säljarens vård kvarbliva". Enligt lagen om avbetalningsköp förstodes nämligen med sådant köp avtal, varigenom lösöre såldes mot betalning i särskilda poster, av vilka en eller flera skulle erläggas efter det godset utgivits till köparen. Ett avbetalningskontrakt, enligt vilket varan vid det tillfälle, då betalning söktes, befunde sig hos säljaren, torde således utan vidare vara stämpelpliktigt. E contrario skulle givetvis därav kunna dragas den slutsatsen, att avbetalningskontrakt i andra fall vore stämpelfria. En dylik slutsats måste dock enligt statskontorets mening anses förhastad. Rubriken ifråga hade nämligen icke tillkommit i samband med lagen om avbetalningsköp. Fråga uppstode då, huruvida annan rubrik i 8 § kunde vara tillämplig å de avbetalningskontrakt, som icke redan enligt det föregående finge anses stämpelpliktiga. Därvid borde särskilt uppmärksammas rubrikerna "räkning, godkänd" och "skuldebrev", vilka båda tillkommit före lagen om avbetalningsköp. Sistnämnda rubrik hade rådhusrätten åberopat som stöd för sitt i ärendet påtalade förfarande att stämpelbelägga de avbetalningskontrakt, varom vore fråga. Onekligen kunde kontrakten sägas stå skuldebrevens nära, men de utgjorde dock icke som skuldebrevens ensidiga, till det yttre fristående utfästelser att erlægga ett penningbelopp. Mera närliggande syntes det vara att karakterisera ett avbetalningskontrakt som en godkänd räkning. Köpesumman vore fixerad, och köparen hade förbundit sig att erlægga beloppet på i kontraktet närmare angivet sätt. Sammanfattningsvis finge statskontoret som sin mening uttala, att sakliga skäl talade för stämpelbeläggning av avbetalningskontrakt, då det för vinnande av betalning företeddes för domstol, samt att formellt sett nu gällande bestämmelser i stämpelförordningen icke uteslöte stämpelbeläggning av kontrakten vid dylika tillfällen. Skulle emellertid avsaknaden i 8 § av en direkt för samtliga avbetalningskontrakt gällande rubrik medföra, att dessa kontrakt icke rätteligen ansåges kunna stämpelbeläggas, vore det enligt statskontorets mening angeläget, att åtgärder omedelbart vidtoges för en ändring av paragrafen.

I en till Falck avlåten skrivelse anförde jag därefter följande.

I 8 § kungl. förordningen den 19 november 1914 angående stämpelavgiften uppräknas ett stort antal rubriker, envar angivande viss art av enskild handling. Beträffande de sålunda angivna handlingarna gäller enligt paragrafens första stycke, att de skola, även där de äro utfärdade av offentlig myndighet, förses med stämpel på sätt vid varje rubrik finnes föreskrivet. I anslutning till de skilda rubrikerna anges i vilka situationer stämpelbeläggning skall äga rum och sättet för stämpelavgiftens beräkning. De fall, som främst äro av intresse i förevarande sammanhang, äro sådana, där föreskrift givits, att handlingen skall förses med stämpel, när den för vinnande av betalning företes hos offentlig myndighet. Sådan bestämmelse gäller bland annat för vissa avhandlingar om begränsade saksrätter till fast egendom, certeparti (fraktslut), försäkringsbrev, check och växel, avhandling om livränta, godkänd räkning och skuldebrev (revers). Någon rubrik för avbetalningskontrakt, ordersedel eller dylikt finns icke.

Under rubriken "Köp av fartyg (pråm)" stadgas i de två sista styckena: Sökes på grund av köpeavhandling om fast egendom eller om fartyg hos offentlig myndighet inteckning eller på grund av köpeavhandling, som nyss nämnts, eller köpeavhandling om lösören, vilka i säljarens vård kvarbliva, betalning för ogulden köpeskilling, skall köpeavhandlingen förses med särskild stämpel av 40 öre för varje fulla 100 kronor av det kapitalbelopp, för vilket inteckning eller betalning sökes; dock är köpeavhandling fri från sistnämnda stämpel, då på grund därav fordran bevakas i konkurs eller inteckning sökes i järnväg.

Enligt paragrafens sista stycke förstås däri med avhandling varje skriftligen avfattad handling, evad den har formen av ett mellan två eller flera personer slutet avtal eller icke, vilken i det avseende, varom i varje fall är fråga, medför upplåtelse av rättighet eller åtagande av förpliktelse.

Ehuru såsom nyss angivits någon för avbetalningskontrakt särskilt avsedd bestämmelse icke finnes i 8 §, torde böra undersökas, huruvida icke handling av ifrågavarande art är hänförlig under annan rubrik eller analogivis kan likställas med uttryckligen stämpelpliktig handling. Häröfver må följande framhållas.

I det av särskilt tillkallade sakkunniga år 1881 avgivna betänkandet med förslag till kungörelse angående stämpelavgiften, vilket låg till grund för 1883 års förordning i ämnet, anförde de kommitterade (s. 10 o. f.), att en granskning av den då gällande stämpeltariffen gäve vid handen en väsentlig skillnad mellan å ena sidan expeditioner från och inlagor till offentliga myndigheter och å andra sidan övriga stämpelpliktiga handlingar, varmed avsåges avhandlingar om transaktioner mellan enskilda, i det att för förstnämnda handlingar stämpelplikt vore regel och stämpelfrihet undantag, medan däremot övriga slag av handlingar vore underkastade stämpel endast så framt de i författningen speciellt upptagits såsom stämpelpliktiga.

De kommitterade höllo före, att denna olikhet mellan de båda kategorierna av stämpelpfiktiga handlingar betingade en väsentlig olikhet i uppställningen av tariffen för vardera, så att tariffen i den del den rörde enskilda handlingar borde inskränka sig till ett angivande av de *stämpelpfiktiga* handlingarna. På ett annat ställe i förslaget (s. 60) anförde kommitterade beträffande den allmänna uppställningen av tariffen under förslagets Art. II — motsvarande 8 § i 1914 års stämpelförordning — att däri endast upptagits stämpelpfiktiga handlingar och att således alla handlingar, som icke uttryckligen däri omförmäldes, redan därigenom och utan särskilt undantagsstadgande vore fria från stämpel.

Såsom statskontoret antytt i sitt yttrande torde det således kunna antagas, att uppräkningsen i 8 § stämpelförordningen avsetts skola tolkas restriktivt. Detta torde också vara den gängse uppfattningen i rättstillämpning och doktrin.

Sålunda har beträffande lagfartsstämpel i några rättsfall från tiden före ikraftträdandet av de i stämpelförordningen vidtagna ändringar, varigenom bland annat förvärv av fast egendom på grund av tillskott vid bildande av bolag upptogs som stämpelpfiktigt fång, till avgörande förelegat frågan om stämpelpfikt vid fång av denna art. Stämpelskyldighet har icke ansetts föreligga, ehuru dessa fång onekligen stå köp eller byte nära. De särskilda sakkunniga, som utarbetat förslaget om ovanberörda ändringar i stämpelförordningen, ansågo till och med att sådana fång kunde direkt inpassas under befintliga bestämmelser om byte av fast egendom. (Se härom prop. 232/1921 s. 23.) Motiveringen i de åsyftade avgörandena i praxis har varit, att "stämpelskyldighet för fång av ifrågavarande beskaffenhet icke vore föreskriven" eller liknande uttryckssätt. (NJA 1921 s. 5 och 1922 s. 441 samt SvJT 1919 ref. s. 76; jfr också NJA 1921 not. B 325, 326.) På samma sätt har tidigare frågan om stämpelskyldighet vid förvärv av fast egendom genom skifte vid likvidation av aktiebolag lösts. (NJA 1917 s. 63.) — I 1922 års rättsfall anförde ett justitieråd till utveckling av sin mening, bland annat, att stämpelförordningen i 2 kap. uppräknade allenast de stämpelpfiktiga fången och att för att stämpelpfikt skulle äga rum ett förvärv således måste kunna inpassas under någon av de uppräknade rubrikerna, varvid man ej finge gå för långt i analogisk tillämpning. — I sitt arbete "Om skatt till stat och kommun" anför Eberstein med avseende å lagfartsstämpel (s. 491), att endast de i stämpelförordningen såsom skattepfiktiga uppräknade fången äro, såsom numera blivit i praxis erkänt, underkastade stämpelpfikt. — Frågan om räckvidden av bestämmelserna i 8 § stämpelförordningen har vidare nyligen behandlats i betänkandet med förslag till lag om registrerade föreningar m. m. (SOU 1949: 17) i anslutning till de föreslagna bestämmelserna om fusion. Utredningsmannen har där bland annat upptagit till diskussion frågan huruvida lagfartsstämpel skall uttagas å förvärv genom fusion (s. 243 o. f.) och är synbarligen benägen an-

se, att stämpelplikt icke föreligger, enär fusionen bör betraktas som ett särskilt fång, på vilket ej utan starka skäl böra tillämpas för andra rättsinstitut uppställda regler, samt att i vart fall en analogisk tillämpning av bestämmelserna i stämpelförordningen bör avböjas, ”då den principen måste upprätthållas att rubrikerna i stämpelförordningen skola tolkas restriktivt”. (Jfr SvJT 1951 s. 295 o. f.)

Om man således torde äga att avvisa en analogisk tillämpning av rubrikerna i 8 § stämpelförordningen, kvarstår frågan huruvida någon av de däri uppräknade rubrikerna är direkt tillämplig å avhandlingar om avbetalningsköp.

Till en början må erinras att — såsom tidigare anförts — en uttrycklig bestämmelse finnes om stämpelplikt vid krav på betalning av ogulden köpeskilling enligt, bland annat, köpeavhandling om lösören, vilka kvarbliva i säljarens vård. Statskontoret har i sitt utlåtande velat hänföra avbetalningskontrakt, enligt vilket varan vid det tillfälle då betalning sökes befinna sig hos säljaren, till denna rubrik.

Det kan emellertid enligt min mening starkt ifrågasättas, huruvida denna tolkning är riktig. Med köp av lösören, vilka i säljarens vård kvarbliva, torde med säkerhet kunna antagas ha åsyftats endast de egentliga lösöreköpen enligt kungl. förordningen den 20 november 1845. Detta synes mig framgå dels av ett uttalande av de kommitterade i omförmälda förslag (s. 67), att ”med undantag för de i *inskränkt mening s. k. lösöreköpen*, avhandlingar om köp, byte eller gåva av annan lös egendom än fartyg icke äro stämpel underkastade”, dels av det förhållandet, att för avhandlingar om köp av lösören, vilka i säljarens vård kvarbliva, föreskrivits stämpelplikt även då avhandlingen företes för intagande i vederbörande myndighets protokoll. Sistnämnda stadgande hänför sig uppenbarligen till bestämmelserna i 1845 års förordning. Det rimmar enligt min mening också bäst med den restriktiva tolkningsmetod, som måste användas vid bestämmandet av de i stämpelförordningens 8 § uppräknade rubrikernas räckvidd, att betrakta varje rubrik såsom hänförande sig till ett speciellt institut. Visserligen kan, såsom också statskontoret ansett, den faktiska situationen vid avbetalningsköp i undantagsfall överensstämma med läget vid lösöreköp, om nämligen godset en tid kvarbliver i säljarens besittning och därefter utgives till köparen, innan samtliga poster av köpeskillingen erlagts. Men de båda instituten äro så olikartade och uppbäras av så skilda ändamål, att det icke torde bereda någon större svårighet att i det enskilda fallet avgöra, huruvida en företedd handling utgör ett kontrakt om lösöreköp enligt 1845 års förordning eller om avbetalningsköp. Någon närmare utveckling av innebörden i de två instituten torde här icke behöva ske. Det kan räcka med att erinra, att reglerna om lösöreköp avse att bereda köparen sakrättsligt skydd mot säljarens borgenärer, under det att det typiska avbetalningsköpet inrymmer ett förbehåll till säljarens skydd. Det synes

mig böra framhållas, att statskontoret i sin beskrivning av avbetalningsköpet utelämnat just det led, som reglerar säljarens skydd.

Statskontorets åsikt att vissa avbetalningskontrakt äro stämpelpfiktiga enligt reglerna för lösöreköp synes mig vidare medföra otillfredsställande konsekvenser. Om det nämligen antages, att övriga avbetalningskontrakt vore stämpelfria, skulle besittningen till godset bliva avgörande för frågan om stämpelpfikt eller stämpelfrihet vid avbetalningsköp. Antages däremot, att övriga avbetalningskontrakt vore stämpelpfiktiga enligt annan rubrik, skulle resultatet bliva en mot paragrafens metod och anda helt stridande klyvning av ett så klart avgränsat och enhetligt institut som avbetalningsköpet.

Rådhusrätten i Malmö har ansett avbetalningskontrakt skola stämpelbeläggas enligt reglerna för skuldebrev, medan statskontoret är benäget att anse reglerna för godkänd räkning tillämpliga å andra avbetalningskontrakt än dem, som enligt statskontorets mening skola stämpelbeläggas enligt vad som gäller för lösöreköp. Gemensamt för dessa uppfattningar är synbarligen, att man bortser från avbetalningskontraktets ömsesidighet och endast tager i betraktande avtalets ena sida, nämligen köparens betalningsutfästelse. Härom må följande framhållas.

De kommitterade upptogo i sitt tidigare omnämnda förslag (s. 100) en bestämmelse av innehåll att, om på grund av köpeavhandling hos offentlig myndighet söktes inteckning eller betalning för ogulden köpeskilling, köpeavhandlingen skulle förses med stämpel lika med skuldebrev. Denna bestämmelse motiverades med (s. 67) att den överensstämde med dittills alltid iakttagen praxis. I propositionen (7/1883 s. 14) fick bestämmelsen emellertid utan närmare motivering en annan, av riksdagen med en smärre formell jämkning sedermera antagen avfattning, som innebar en inskränkning av bestämmelsens räckvidd. Det föreslogs nämligen — i anslutning till rubrikerna Köp av fast egendom, Köp av lösören, vilka i säljarens vård kvarbliva, och Köp av fartyg, vars dräktighet överstiger 40 ton — en bestämmelse att, om på grund av köpeavhandling ”varom härövan förmäles”, hos offentlig myndighet söktes inteckning eller betalning för ogulden köpeskilling, köpeavhandlingen skulle vara försedd med särskild stämpel lika med förpantningsbrev. Motsvarande bestämmelse enligt stämpelförordningens nuvarande lydelse inskränker på enahanda sätt stämpelpfikten vid krav på ogulden köpeskilling till köpeavhandlingar om fast egendom, fartyg eller lösören, vilka i säljarens vård kvarbliva.

Varken i propositionen eller vid riksdagsbehandlingen förekommo några uttalanden, som kunna tjäna till ledning vid bedömandet av frågan, huruvida berörda inskränkning i den av de kommitterade föreslagna bestämmelsen om köpeavhandlingens likställighet med skuldebrev skett för att bryta med den praxis, som enligt de kommitterade alltid jämställt köpeavhandlingar vid krav på ogulden köpeskilling med skuldebrev, eller om man

ansett reglerna för skuldebrev utan särskild hänvisning tillämpliga å andra köpeavhandlingar än dem som sålunda särskilt angivits. Sistnämnda antagande måste enligt min mening avvisas. Det skulle nämligen stå i mycket dålig överensstämmelse med den restriktiva metod, som enligt vad upprepade gånger i det föregående framhållits präglar 8 § i stämpelförordningen, att giva uttryckliga regler för vissa särskilt angivna köpeavhandlingar men antaga, att andra likartade handlingar utan särskild reglering skulle vara hänförliga under speciella rubriker i paragrafen. Fastmer måste det enligt min mening antagas, att bestämmelsen om stämpelpfikt vid krav på ogulden köpeskilling enligt köpeavhandling om fast egendom, fartyg eller lösören, som kvarbliva hos säljaren, är uttömmande och att sålunda stämpelfrihet föreligger, när ogulden köpeskilling utsökes på grund av köpeavhandling av annan art än någon av de nämnda. Enligt min mening kunna därför reglerna om stämpelpfikt vid skuldebrev eller godkänd räkning icke åberopas som stöd för stämpelbeläggning av avbetalningskontrakt.

För fullständighetens skull torde böra framhållas, att man till stöd för den nu kritiserade uppfattningen icke synes kunna åberopa det veterligen enda närliggande fall, som redovisats i rättsfallssamlingarna, nämligen SvJT 1949 s. 748. I detta rättsfall, som bland annat rörde frågan om stämpelbeläggning, då in-teckning för ogulden köpeskilling söktes på grund av förskrivning i köpekontrakt om fast egendom, ansåg hovrätten stämpelavgift skola utgå på sätt för skuldebrev funnes stadgat, enär köpekontraktet innehöll förskrivning av oguldna köpeskillingsbeloppet jämte in-teckningsmedgivande och alltså vore i denna del att anse som skuldebrev.

Rättsfallet är märkligt såtillvida, att hovrätten icke åberopat ovan återgivna bestämmelse om stämpelbeläggning av bland annat köpeavhandling om fast egendom, på grund varav sökes in-teckning för ogulden köpeskilling, utan infogat köpekontraktet i vad det avsåg oguldna köpeskillingen under reglerna för stämpelbeläggning av skuldebrev. Trots detta synes mig avgörandet emellertid icke stå i strid med min ovan hävdade mening. Det är nämligen att märka, att ogulden köpeskilling vid försäljning av fast egendom i svensk rätt utgör ett klart utformat, sakrättsligt institut. Vidare utgjordes den sökta åtgärden i rättsfallet av in-teckning, för vilket ändamål kontraktet innehöll uttryckligt in-teckningsmedgivande. Dessa förhållanden kunna enligt min mening förklara, varför kontraktet i denna del behandlats som ett fristående skuldebrev. Några slutsatser utöver den gräns, som uppdrages av dessa speciella förhållanden, kan enligt min mening icke dragas av rättsfallet.

Den praxis i förevarande hänseende, som sedan länge tillämpats av rådhusrätten i Malmö, är således enligt min mening felaktig. Jag har emellertid icke något intryck av att rättstillämpningen på området skulle vara så vacklande, att en framställning från min sida om lagstiftningsåtgärder kan vara påkallad. Tvärtom har en förfrågan hos de stora häradsrätterna om-

kring Stockholm samt Stockholms rådhusrätt givit vid handen, att avhandlingar om avbetalningsköp icke stämpelbeläggas i lagsökningsmål vid någon av dessa domstolar.

Med hänsyn till att Falck förklarar sig villig att — därest rådhusrättens i Malmö praxis skulle visa sig vara felaktig — vidtagna åtgärder för ändring därutinnan fann jag mig kunna låta bero vid mina ovan gjorda uttalanden.

2. Felaktig handläggning av lagsökningsmål.

Av handlingarna i ett genom klagomål av Ragnar Appelqvist i Stockholm härstädes anhängiggjort ärende inhämtas följande.

I en den 30 oktober 1950 till rådhusrätten i Jönköping ingiven ansökan om lagsökning anhöll klaganden om åläggande för Gustaf Gustafsson i Jönköping att till klaganden utgiva 11 900 kronor jämte ränta och ersättning för kostnader. Som grund för ansökningen åberopades avskrifter av två av Gustafsson accepterade växlar, den ena, lydande å 14 400 kronor, förfallen till betalning den 15 november 1948 samt för utebliven betalning protesterad den 17 november 1948 och den andra, lydande å 2 500 kronor, förfallen till betalning den 10 december 1948.

I skriftligt svar å ansökningen bestred Gustafsson kravet samt anförde vidare: Den åberopade växeln å 14 400 kronor vore en handling, som rätteligen tillkomme Gustafsson men vilken ej utlämnats till honom. Det finge anses stridande mot tro och heder att åberopa ett Gustafsson tillhörigt fordringsbevis såsom grund för fordran mot honom. Handlingen å 2 500 kronor kunde ej innefatta någon fordran mot Gustafsson, när han aldrig fått valuta för densamma.

Sedan klaganden förelagts att bemöta svaret med påminnelser, anförde han i en till rådhusrätten den 16 november 1950 ingiven skrift följande.

Såsom betalning för en skuld hade klaganden på hösten 1948 av en man vid namn Paulson erhållit en av Gustafsson accepterad växel å 14 400 kronor. När klaganden avkrävt Gustafsson likvid på grund av växeln, hade Gustafsson uppgivit, att hans ekonomiska ställning vore sådan, att han icke kunde infria växelbeloppet, samt föreslagit en ackordsuppgörelse. För det fall förslaget icke godtoges, hade Gustafsson hotat att försätta sig i konkurs. Den 22 november 1948 hade i följd därav träffats ett avtal mellan Gustafsson och klaganden att klaganden skulle nöja sig med ett belopp å 5 000 kronor såsom full likvid för växeln under förutsättning dock, att beloppet erlades senast den 25 november 1948. I avtalet hade vidare föreskrivits, att om Gustafsson icke senast angivna dag inbetalade 5 000 kronor, klaganden skulle äga utkräva hela växelbeloppet. Av dessa 5 000 kronor hade Gustafsson inbetalt endast 2 500 kronor samt lämnat den andra

i målet åberopade accepten på resterande 2 500 kronor. Enär sistnämnda accept emellertid icke blivit inlöst av Gustafsson samt denne sålunda icke fullföljt sitt åtagande enligt avtalet av den 22 november 1948, ägde klaganden rätt att kräva full likvid enligt växeln å 14 400 kronor med avdrag för det av Gustafsson avbetalade beloppet 2 500 kronor. Klaganden vore villig att mot utfående av kapitalbeloppet 11 900 kronor jämte ränta och kostnader till Gustafsson utgiva båda växlarna. Klaganden hemställde därför, att rådhusrätten utan vidare dröjsmål måtte meddela utslag i målet.

Rätten hänsköt målet såsom tvistigt till rättegång samt utsatte målet till första inställelse den 11 december 1950.

I en den 30 november 1950 hit inkommen skrift anförde klaganden, att rätten förfarit felaktigt genom att hänskjuta målet såsom tvistigt till rättegång, trots att Gustafsson icke styrkt sin invändning mot kravet, samt att klaganden genom den tidsutdräkt, som därigenom vållades, komme att lida rättsförlust.

Sedan jag med anledning av innehållet i klagoskriften anmodat rådhusrätten att till mig inkomma med yttrande, anförde rådmannen Hans Åkesson, som handlagt förevarande lagsökningsmål, i avgiven förklaring följande.

Av klagandens påminnelser i målet framginge, att parterna den 22 november 1948 träffat en överenskommelse, enligt vilken klaganden nöjde sig med ett belopp om 5 000 kronor såsom full likvid för växeln å 14 400 kronor under förutsättning, att beloppet 5 000 kronor vore inbetalt senast den 25 november 1948, samt att Gustafsson betalat klaganden 2 500 kronor och lämnat honom accept å återstående 2 500 kronor. Med hänsyn till vad klaganden sålunda uppgivit och då möjlighet att ånyo höra Gustafsson icke förelegat, hade Åkesson funnit, att Gustafsson haft skäl för sin invändning mot kravet, samt jämlikt 12 § första stycket lagsökningslagen beslutat hänskjuta målet såsom tvistigt till rättegång. Det av klaganden hävdade anspråket på snabbhet i avgörandet måste med hänsyn till i lagsökningsmålet förekomna omständigheter i förevarande fall träda tillbaka för kravet på rättssäkerhetens tillgodeende.

I avgivna påminnelser anförde klaganden följande.

Han hade vid ansökningens ingivande beräknat att på grund av lagsökningsutslaget vinna utmätning i de kvartalshyror, som Gustafsson i sin egenskap av fastighetsägare skulle uppbära omkring den 1 januari 1951. Enär emellertid målet hänskjutits till rättegång samt, efter att ha handlagts vid första inställelse den 11 december 1950, utsatts till huvudförhandling först den 5 februari 1951, hade klaganden gått miste om denna möjlighet. Genom ett av Gustafsson framlagt förlikningserbjudande hade kla-

ganden ställts inför valet att antingen taga emot 2 000 kronor jämte ersättning för advokatkostnader eller också att icke få något, då Gustafsson i sådant fall komme att begäras i konkurs. Klaganden hade förklarat sig beredd att acceptera Gustafssons anbud, då klaganden icke såge någon möjlighet att erhålla ett snabbt exekutivt förfarande och då han vore övertygad om Gustafssons vilja och förmåga att draga ut på rättegången i det oändliga. Klagandens "matematiska förlust" komme därför att uppgå till 9 900 kronor.

I en sedermera hit inkommen skrivelse anförde Åkesson, att målet avskrivits den 5 februari 1951, enär ingen av parterna inställt sig vid den till nämnda dag utsatta huvudförhandlingen, samt att enligt vad Åkesson erfarit från Gustafssons ombud parterna dessförinnan träffat förlikning av innehåll, att Gustafsson skulle till klaganden betala 1 200 kronor mot utbekommande av de i målet återopade växlarna.

Enligt 1 § första stycket lagen den 20 december 1946 om lagsökning och betalningsföreläggande kan gäldenär lagsökas enligt lagens bestämmelser för fordran som grundar sig å skuldebrev eller annat skriftligt fordringsbevis och är till betalning förfallen. Lagen är enligt 93 § andra stycket växellagen tillämplig även å växelfordran. I 3 § lagsökningslagen stadgas, att ansökningen skall avvisas, därest den återopade handlingen icke innefattar bevis om fordran eller rätten eljest prövar hinder möta för ansökningens upptagande. Upptages ansökningen, skall enligt 4 § gäldenären föreläggas att inom viss av rätten bestämd tid efter lagsökningshandlingarnas delfående skriftligen svara å ansökningen vid påföljd att målet ändå avgöres. Gäldenärens underlåtenhet att inom förelagd tid skriftligen svara å ansökningen medför enligt 6 §, att rätten skall avgöra målet på de skäl borgenären företett. Enligt 7 § äger rätten, om gäldenärens svar föranleder därtill, förelägga borgenären att innan målet avgöres bemöta svaret med påminnelser. I sistnämnda paragraf heter det vidare, att ej må eljest flera skrifter växlas än en å vardera sidan.

Rörande det fortsatta förfarandet må till en början framhållas, att rätten icke kan ogilla borgenärens talan i lagsökningsmålet utan har att antingen ålägga gäldenären betalningsskyldighet (13 §) — här bortses från det fall att lagsökningen avser betalning ur intecknad egendom — eller under vissa förutsättningar hänskjuta målet såsom tvistigt till rättegång.

Förutsättningarna för att målet skall hänskjutas till rättegång behandlas i 10—12 §§, av vilka de två förstnämnda paragraferna samt 12 § andra stycket avse vissa specialfall. I 10 § stadgas sålunda, att sådant hänskjutande skall ske, om den som sökes nekar sin hand och förskrivning och ej

förut på något av vissa i lagrummet angivna sätt erkänt handlingen. Enligt 11 § skall målet behandlas såsom tvistigt och hänskjutas till rättegång, om gäldenären invänder, att den handling varå kravet grundas icke är gällande mot honom, därför att han blivit tvungen eller förledd att utgiva handlingen, och han visar sannolika skäl för invändningen samt icke har försummat att anmäla och kungöra tvånget eller förledandet så som i paragrafens andra stycke sägs. 12 § andra stycket avser de fall, då kravet grundas å fordringsbevis, vari gäldenären betingat sig vederlag för den utfästa betalningen, samt gäldenären gör invändning som har avseende å vederlaget. Målet skall då hänskjutas till rättegång, om gäldenären förebragt sannolika skäl för invändningen eller borgenärens rätt till betalning eljest finnes stridig. I 12 § första stycket — vars tillämplighet uppenbarligen förutsätter att situationen icke är sådan som enligt vad ovan angivits avses i paragrafens andra stycke — stadgas: ”Gör gäldenären mot kravet annan invändning än i 10 och 11 §§ sägs och vill styrka den, skall han genast förete sina bevis; ej må andra än skriftliga bevis gälla. Finnes gäldenären hava skäl för invändningen, hänskjute rätten målet såsom tvistigt till rättegång.”

I förevarande mål har frågan huruvida gäldenärens invändning bort föranleda målets hänskjutande till rättegång varit att bedöma enligt 12 § första stycket.

Beträffande tillkomsten av detta lagrum må följande anföras.

Före ikraftträdandet av lagen den 18 juni 1937 om lagsökning och om handräckning för fordran, vars bestämmelser i hithörande delar väsentligen oförändrade upptogos i nu gällande lag, funnos regler om lagsökning för gäld i 2 kap. utsökningslagen. De däri givna bestämmelserna om lagsökningsmåls förvisande såsom tvistigt till domstol (24—27 §§) överensstämde till sin innebörd med vad som stadgas i 10 och 11 §§ samt 12 § första stycket i nu gällande lag.

I motiven till sitt år 1876 avgivna förslag till utsökningslag anförde nya lagberedningen under 2 kap. efter att hava kritiskt granskat förutvarande praxis i lagsökningsmål (s. 72): ”Ett själva exekutionen föregående förfarande kan således ej undvaras, men ehuru därvid en gäldenär, även om han erkänner sig hava underskrivit den till grund för kravet åberopade handlingen, ej slutligen må betagas möjligheten att emot anspråket framställa andra jäv, måste dock, såvida lagsökningsförfarandet ej skall förfela sitt ändamål och antaga karaktären av en verklig rättegång, såsom villkor för att på grund av jäven exekutionen må förhindras böra fordras, att desamma genast framställas och med skriftliga bevis styrkas. En fordran som grundar sig på ett av gäldenären utgivet, klart och förfallet skuldebrev, bör således vid lagsökningsförfarandet förutsättas vara ovillkorligen betalningsgill, så länge ej medelst anteckning å skuldebrevet eller annat skriftligt bevis styrkes, att skulden blivit infriad eller avbetalning därå skett; och

genom andra invändningar eller på grund av tvistiga genfordringsanspråk, vilka ej utan omgång och tidsutdräkt kunna erhålla erforderlig utredning, bör ej fordringsägaren i sin rätt till skyndsamt exekution uppehållas.”

Beredningen föreslog, såvitt avsåg gäldenärs rätt till invändningar, en bestämmelse av innehåll, att — med undantag endast av de fall att gäldenären nekade sin hand och förskrivning eller att, då han påstode sig på grund av tvång eller förledande ha utgivit den av borgenären till grund för lagsökningen åberopade handlingen, sådana förhållanden vore för handen, som i förslagets 25 § omförmäldes — gäldenären icke finge i lagsökningsförfarandet till sitt fredande från betalningsskyldighet begagna sig av andra jäv än dem, vilka han kunde styrka genast och med samma slag av bevisning, som borgenären å sin sida måste förete, eller skriftlig handling.

Med anledning av att vid förslagets granskning i högsta domstolen två av domstolens ledamöter ville, att det föreslagna stadgandet skulle ändras i sådan riktning att detsamma ej bleve ovillkorligt utan medgäve rätt för överexekutor att, även om skriftliga bevis ej åberopats, likväl kunna, när skälig anledning därtill förekomme, förklara ett mål tvistigt, anförde statsministern till statsrådsprotokollet, att stadgandet vore en naturlig konsekvens av föreskriften i förslagets 12 § att den sökande å sin sida också måste grunda sin talan å skriftlig handling samt försvarades även av den gäldenären givna rätten till återvinning vid domstol.

Förslaget bibehölls oförändrat i lagens slutliga avfattning.

Trygger anför i sin kommentar till utsökningslagen (andra upplagan 1916 s. 88 o. f.), att om gäldenären påstode existensen av något rättsfaktum, varigenom fordringen upphört eller i övrigt rättssituationen förändrats till hans förmån d. v. s. gjorde han, såsom det hette i 27 §, mot kravet jäv, hade han icke blott att genast förete sina bevis, utan han måste till sitt förfogande ha skriftliga bevis, ty andra finge icke gälla. Med stöd av uttalanden i motiven anser Trygger sig kunna fastslå, att den bevisning, gäldenären sålunda har att förebringa, måste vara av den styrkan, att den i och för sig utgör fullt bevis för den av honom såsom jäv åberopade omständigheten.

Med Tryggers uppfattning överensstämmer ett uttalande av Matths Falk i dennes år 1879 utgivna kommentar till utsökningslagen, däri (s. 6) anföres: ”Men å andra sidan kan ej heller gäldenären, då nämligen betalningssgill handling av borgenären åberopats, till sitt fredande från betalningsskyldighet göra andra invändningar än dem, vilka han genast kan styrka med *skriftlig* handling, såvida gäldenären ej vill påstå, att fordringsbeviset, varå kravet grundats, är falskt eller tillkommet genom tvång eller förledande, som han i vederbörlig ordning anmält och kungjort.”

Beträffande innebörden av 12 § första stycket gällande lagsökningslag kan sålunda sammanfattningsvis sägas: För att en av gäldenären gjord invändning, som icke är hänförlig till något av de i 10 och 11 §§ samt 12 §

andra stycket angivna fallen, skall föranleda målets hänskjutande såsom tvistigt till rättegång, måste invändningen stödjas av skriftliga bevis. Sammanställes 12 § första stycket med 11 § första stycket framgår av lagtextens avfattning, att den bevisning, som erfordras enligt förstnämnda lagrum, måste vara i varje fall starkare än enbart sannolikhetsbevisning.

I förevarande fall har borgenären till grund för sin ansökan om lagsökning åberopat till betalning förfallna, av gäldenären accepterade växlar. Gäldenären har häremot icke förebragt någon bevisning till stöd för sin invändning att växlarna icke vore gällande mot honom. Enligt min mening hade Åkesson därför redan vid mottagandet av gäldenärens förklaring bort ålägga honom betalningsskyldighet och icke utställa förklaringen till påminnelser. Vad borgenären sedan anfört i påminnelserna synes icke heller ha varit av sådan beskaffenhet, att det minskat växlarnas värde såsom bevis för att borgenären ägde av gäldenären utbekomma det utsökta beloppet. I stället för att hänskjuta målet såsom tvistigt till rättegång hade Åkesson därför enligt min mening bort jämlikt 13 § lagsökningslagen ålägga gäldenären betalningsskyldighet.

Ehuru jag följaktligen ansåg Åkesson ha förfarit oriktigt vid handläggningen av ifrågavarande lagsökningsmål, torde dock icke omständigheterna vara sådana, att det anmärkta förfarandet skulle kunna påtalas såsom tjänstefel. Med anledning därav lät jag i ärendet bero vid att giva Åkesson del av mina synpunkter i saken, vilka jag upptog i en till Åkesson avlåten skrivelse.

3. Felaktigt förfarande från vattenfallsstyrelsens sida genom träffande av överenskommelse i vattenmål med sakägare utan hörande av deras ombud eller för dem särskilt förordnat biträde.

I en hit inkommen klagoskrift anförde advokaten Ulf Berglöf i Skellefteå, förutom annat som jag ej funnit föranleda någon min vidare åtgärd, följande.

I ett vid Mellanbygdens vattendomstol anhängigt mål angående tillstånd för kungl. vattenfallsstyrelsen att reglera vattnets avrinning ur Vojmsjön i Vilhelmina socken, Västerbottens län, hade länsstyrelserna i Västerbottens och Västernorrlands län genom gemensamt beslut den 1 februari 1947 med stöd av 11 kap. 35 § andra stycket vattenlagen förordnat klaganden att kostnadsfritt tillhandagå sakägarna. I målet hade vid skilda tillfällen framställts vissa yrkanden från sakägare angående bland annat båtbyggor. Frågorna därom syntes ha diskuterats och yrkanden framställts vid flera tidpunkter och senast vid sammanträde med vattendomstolen i november 1949. Därvid hade vattenfallsstyrelsen i vissa fall utfäst

sig att iordningställa bryggor och i andra fall bestritt yrkandena. Formliga uppgörelser mellan parterna syntes icke, annat än i ett fall, ha kommit till stånd under tiden till och med detta sammanträde. I en till vattendomstolen ingiven, den 28 januari 1950 dagtecknad promemoria med vissa kompletterande uppgifter i målet hade emellertid vattenfallsstyrelsen anmält, att styrelsen träffat avtal med vissa sakägare angående bland annat anordnande av båtbyggor. Av avtalen framginge, att dessa liksom ett tidigare träffat avtal uppgjorts direkt med vederbörande sakägare, trots att dessa anlitat ombud för utförande av deras talan i målet. Ombuden syntes icke ens ha underrättats om avtalens existens. Bortsett från att det numera ansåges höra till god ton att icke i något mål träffa avtal direkt med vederbörande parter utan ombudens medverkan eller i vart fall utan ombudens vetskap, vore i dessa fall att märka, att ifrågavarande avtal i allmänhet syntes mycket oförmånliga för sakägarna. Detta gällde särskilt avtalen om iordningställande av båtbyggor, vari stadgades att sakägarna utan ersättning skulle svara icke blott för underhåll och förnyelse av bryggorna utan även för allt besvär med flyttning av dem allteftersom vattensståndet varierade. Tydligt vore, att sakägarna själva icke ägt förmåga att överskåda avtalens verkliga innebörd. Det förefölle otroligt, att avtalen skulle kommit till stånd, om avtalsförslagen underställts vederbörande ombud. Vidare utgjorde den typ av bryggor, som föreskrevs i avtalen, en tekniskt sett mycket otillfredsställande lösning i de fall, där, såsom här i allmänhet vore förhållandet, stränderna vore långgrunda och dyga. Vattenfallsstyrelsens förfaringsätt hade beträffande ett avtal även lett till att vederbörande ombud till vattendomstolen anmält, att han icke ansåge sina huvudmän bundna av avtalet. — Klaganden hemställde, att JO ville föranstalta om utredning i saken samt för framtvingande av ett mera korrekt tillvägagångssätt för framtiden från vattenfallsstyrelsens sida i frågor rörande sjöregleringsföretag vidtagna de åtgärder, vartill utredningen kunde giva anledning.

I en vid klagoskriften fogad bilaga med närmare utveckling av de fall, som avsågos i klagoskriften, anförde klaganden i huvudsak följande.

1. Enligt protokoll från vattendomstolens undersökning i augusti 1947 hade vattenfallsstyrelsen förklarat sig beredd att ordna en gemensam brunn för fastigheterna Tresunda 2¹³ och 2¹⁴. I februari 1949 hade vattenfallsstyrelsen emellertid träffat avtal med vederbörande fastighetsägare, att dessa själva skulle utföra brunnen eller andra motsvarande anordningar mot en ersättning av 500 kronor till dem vardera. Vattenfallsstyrelsen hade i avtalet för all framtid fritagit sig från vidare ersättningskyldighet för fastigheternas vattenförsörjning. Ombud för fastighetsägarna vore agronomen G. Lundgren. — 2. Sedan vattenfallsstyrelsen vid undersökning den 25 september 1947 på yrkande av juris kandidaten W. Krüger, som vore ombud för Dikanäs samfällighet/1921 (fastighet nr 135), förklarat sig villig

att å fastigheten iordningställa båtbyggga, som kunde användas för småbåtar vid varierande vattenstånd — samt vattenfallsstyrelsen vid sammanträde den 16 november 1949 uttalat att man dessutom finge tänka sig ersättning till samfälligheten — hade vattenfallsstyrelsen i januari 1950 träffat avtal med två byamän för samfällighetens räkning, innebärande att vattenfallsstyrelsen skulle utföra en flytbrygga av trä om 3×5 meter jämte tillhörande landgång samt att ingen ersättning skulle utgå. — 3. Vattenfallsstyrelsen hade tidigt träffat avtal om ersättning till ett flertal fastigheter inom Tresunda samfällighet, för vilken Lundgren i målet vore ombud. Vid undersökning i augusti 1947 hade byåldermannen yrkat, att båtbygggor, användbara under hela den tid roddfart vanligen förekomme, skulle anordnas i anslutning till allmänna vägen såväl i Södra som i Norra Tresunda. Vid vattendomstolens sammanträde den 16 november 1949 hade flera sakägare yrkat, att riktig brygga skulle anordnas och vara färdig innan sjön reglerades. Vattenfallsstyrelsen hade sedan i januari 1950 träffat avtal med bymännen genom byåldermannen att vattenfallsstyrelsen skulle utföra fem bygggor av samma beskaffenhet, som omnämnts beträffande Dikanäs samfällighet/1921, samt att ingen ersättning skulle utgå. — 4. Sedan ägaren av fastigheten Tresunda 1³⁴ träffat avtal med vattenfallsstyrelsen om bland annat ersättning med 400 kronor för båt- och tvättplats samt ägaren av Tresunda 1³⁵, som gränsade till 1³⁴, yrkat ersättning med samma belopp, hade vattenfallsstyrelsen beträffande 1⁴⁵ medgivit tillhoppa 300 kronor för försvårad överfart samt för båt- och tvättplats. I januari 1950 hade emellertid med fastigheternas ägare träffats avtal om gemensam flytbrygga av tidigare angiven typ. Avtalet föreskrev, att inga ersättningar skulle utgå för olägenheter beträffande båtfart, försvårad överfart och tvätt. Denna bestämmelse syntes i detta fall medföra, att tidigare avtalad respektive medgiven ersättning för ifrågavarande olägenheter icke skulle utgå, allra helst som samma bestämmelse funnes vid tidigare omnämnda avtal, där olägenheterna på grund av strandförhållandena vore väsentligt större och där ersättning tidigare ej avtalats. Ombud för fastighetsägarna vore Lundgren. — 5. Vid undersökning i augusti 1947 hade ägaren av fastigheten Sandvik 1⁸ yrkat ersättning med 500 kronor för svårigheter beträffande båtfart, vilket belopp medgivits av vattenfallsstyrelsen. I januari 1950 hade styrelsen emellertid med fastighetsägaren träffat avtal om flytbrygga av förut beskriven typ. Avtalet innehöll den vanliga klausulen om att ingen som helst ersättning skulle utgå, varför meningen syntes vara att tidigare medgivna belopp, 500 kronor, ej skulle utgivas. Ombud för fastighetsägaren vore klaganden. — 6. Beträffande fastigheterna Tresunda 1¹⁸, 1³⁶ och 1³⁷, för vilka Lundgren förde talan, hade i januari 1950 träffats avtal om att vattenfallsstyrelsen skulle leverera viss kvantitet vattenledningsrör som ersättning för olägenheter beträffande fastigheternas vattenförsörjning.

Sedan jag med anledning av innehållet i klagoskriften anmodat vattenfallsstyrelsen att avgiva yttrande, inkom styrelsen med förklaring, vid vilken var fogad en av agronomie doktorn Sigurd Eriksson utarbetad promemoria angående, bland annat, omständigheterna vid ingäendet av de påtalade överenskommelserna.

Promemorian innehöll följande.

Efter det att vattenfallsstyrelsen med sakägarna och i viss utsträckning med dessas ombud diskuterat utförandet av fasta sluttande stembryggor utefter Vojmsjöns stränder såsom kompensation för de olägenheter, som skulle komma att uppstå efter Vojmsjöns reglering, hade någon gång under vintern 1949—1950 en lägre tjänsteman hos vattenfallsstyrelsen skickats upp för att med sakägarna på ort och ställe diskutera var och hur dylika stembryggor skulle utföras. När tjänstemannen kommit till tals med sakägarna, hade dessa meddelat honom, att de icke önskade dylika stembryggor. På hans fråga, vad de i stället ville ha, hade de först icke kunnat giva något svar, men så småningom hade de förklarat, att de önskade liknande bryggor, som handlanden i Tresund, den största byn vid Vojmsjön, hade, enär denna brygga fungerat utmärkt. Handlandens brygga var en flytbrygga av just den typ, som det sedermera träffats avtal om. Då denna bryggtyp legat helt utanför de direktiv, som tjänstemannen fått, hade han ringt från Tresund till Eriksson och meddelat sakägarnas önskemål samt å deras vägnar hemställt, att vattenfallsstyrelsen skulle gå med på att bygga flytbryggor. Eriksson hade först ställt sig avvisande, då han ansett, att det lätt skulle kunna bli framtida komplikationer rörande skötsel och underhåll av dylika bryggor, men slutligen hade han givit med sig på villkor att vattenfallsstyrelsen skulle slippa skötsel och underhåll av bryggorna. Det vore således icke från vattenfallsstyrelsens sida, som förslag om dylika bryggor framlagts. Det förhölle sig i stället så, att vattenfallsstyrelsen givit efter för ett önskemål från sakägarhåll och detta med tvekan. Vattenfallsstyrelsen hade också i brev den 30 mars 1950 till envar av berörda sakägare förklarat, att enär det från vederbörande sakägares ombud anmärkts på att den träffade överenskommelsen skulle vara oförmånlig för sakägaren och att överenskommelsen träffats utan att ombudet närvarit, vattenfallsstyrelsen vore villig att, sedan erfarenhet under två säsonger vunnits rörande bryggorna, taga avtalet under omprövning samt att, om det därvid skulle visa sig att bryggorna vore olämpliga för sitt ändamål, förhandla med sakägaren om annan lösning av frågan. Vidare hade vattenfallsstyrelsen låtit konstruera en tyngre och en lättare typ av flytbrygga samt i brev den 1 mars 1950 meddelat de sakägare, som vore i fråga, att de på vattenfallsstyrelsens arbetsplats i Nyluspen vid Vojmsjöns utlopp kunde få bese bryggorna i förväg och välja vilken typ de önskade. Av vad sålunda anförts torde framgå, att vattenfallsstyrelsen icke försökt komma undan lättvindigt utan i stället handlat med sakägarnas bästa för ögonen. Någon avsikt att

i sammanhanget gå bakom ryggen på ombuden hade givetvis icke förelegat. Om en sakägare meddelade vattenfallsstyrelsens tjänstemän, som hade att utföra vissa förebyggande åtgärder, att han ville ha en brygga eller något annat utfört på ett visst sätt, så kunde det icke rimligtvis begäras, att i fall, där det gällde dylika förhållandevis bagatellartade ärenden, arbetet skulle försinkas, därför att ett ombud först skulle tillfrågas. Sakägarna hade i regel ombud, som befunno sig på orter väsentligt avlägsna från reglerings-sjöarna.

I sitt yttrande anförde vattenfallsstyrelsen följande.

Det vore även för vattenfallsstyrelsen känt, att det ansåges höra till god ton bland ledamöter av advokatsamfundet att icke träffa avtal direkt med parter, som hade ombud, utan ombudens medverkan eller vetskap. Bortsett från att denna uppfattning icke torde vara normerande för vattenfallsstyrelsens eller andra statens tjänstemän, vilka syntes ha att på bästa sätt tillvarata kronans intressen, kunde ett strikt uppehållande av en sådan etikett leda antingen till orimliga kostnader för kronan eller till skada för kronans motparter. Särskilt i mål av den beskaffenhet, varom nu vore fråga, förekomme icke sällan den situationen, att medverkan av advokat eller eljest juridiskt skolad ombud för part skulle medföra en sådan fördyring med hänsyn till resekostnader, ersättning för tidsspillan och arvode för medverkan av ombudet, att vattenfallsstyrelsens tjänstemän icke skulle stå till svars med att överhuvudtaget tillmötesgå framställningar från part om uppgörelse. Att parten i dylikt fall ofta skulle lida förlust torde vara uppenbart, då en sakägare i ett vattenmål rimligen icke skulle vända sig till sökanden med framställning om uppgörelse, om han ansåge sig kunna utan olägenhet avvakta vattendomstolens avgörande i ersättningsfrågan. Att nu ifrågavarande sakägare, vilka väl kände förhållandena på platsen, skulle vara mindre kompetenta än klaganden att bedöma värdet av de bryggor vattenfallsstyrelsen på deras egen begäran erbjudit dem eller att bedöma kostnaderna för underhåll och förnyelse av bryggor samt det arbete, som erfordrades för att flytta bryggorna med hänsyn till varierande vattenstånd, förefölle mindre sannolikt. Ej heller förefölle det riktigt att påstå, att sakägarna själva icke ägt förmåga att överskåda avtalens verkliga innebörd, då denna innebörd icke vore annan än den angivna. När därtill komme, att vattenfallsstyrelsen dels erbjudit sakägarna att välja mellan olika bryggtyper, dels förklarat sig villig att, för den händelse bryggorna skulle visa sig vara olämpliga för sitt ändamål, förhandla med sakägarna om annan lösning av frågan, därvid givetvis, om överenskommelse icke skulle komma till stånd, vattendomstolen ägde avgöra frågan, hade man svårt att värja sig för intrycket att klagandens uppfattning vore den, att han ensam till skillnad från sakägarna, vattenfallsstyrelsens tjänstemän och vattendomstolen vore kompetent att bedöma vilka bryggor, som vore lämpliga som kompensation för vattenståndsvariationerna i Vojmsjön.

Detta intryck förstärktes ytterligare av klagandens reflexion att bryggorna utgjorde "en tekniskt sett mycket otillfredsställande lösning". Då det med hänsyn till innehållet i klagoskriften måste antagas, att klaganden förmenade att vattenfallsstyrelsens tjänstemän vore oförmögna att bedöma frågan ur teknisk synpunkt, borde det framhållas, att vederbörande tjänstemän ansett lämpligt att pröva de bryggor, sakägarna själva valt att få såsom kompensation, under två säsonger, för att man därefter slutligen skulle kunna taga ställning till vad som tekniskt sett vore den mest tillfredsställande lösningen. Att ett sakägarombud i ett fall till vattendomstolen anmält, att han icke ansåge sina huvudmän bundna av ingånget avtal, torde icke utan vidare innebära, att avtalet vore för dem ofördelaktigt. Såsom av handlingarna framginge, vore klaganden ombud för endast en av de sakägare han i bilagan till klagoskriften omnämmt. Vattenfallsstyrelsen veterligen hade icke något av de andra ombuden ansett anledning föreligga att påtala ifrågavarande överenskommelser. Klaganden vore, såvitt vattenfallsstyrelsen kände till, ombud för ytterligare endast en av det stora antalet sakägare i målet. — Vattenfallsstyrelsen hävdade, att det borde vara vattenfallsstyrelsen obetaget att avgöra, huruvida styrelsen skulle förhandla om avtal med motparter i vattenmål eller andra mål, utan att styrelsen tillkallade partsombud eller krävde medverkan av sådant ombud. Styrelsen bestred, att nu ifrågavarande avtal inneburit ett åsidosättande av motparts rätt, samt hemställde, att klagomålen måtte av JO lämnas utan avseende.

I ett på klagandens begäran i ärendet avgivet utlåtande anförde styrelsen för Sveriges advokatsamfund följande.

De synpunkter vattenfallsstyrelsen i sitt yttrande givit uttryck åt kunde advokatsamfundets styrelse icke ansluta sig till. Det kunde vara, att de kollegiala plikter som gällde för advokater inbördes och som bland annat föreskreve, att den kollega som företrädde motparten icke finge förbigås samt att alla förhandlingar med motparten borde föras genom dennes advokat, icke vore normgivande för vattenfallsstyrelsens eller andra statens tjänstemän. Den omständigheten att dessa — såsom vattenfallsstyrelsen framhållit — hade att på bästa sätt tillvarataga kronans intressen uteslöte emellertid icke, att detta skedde på ett sätt, varigenom enskilda intressen icke eftersattes. Detta syntes vara så mycket mera angeläget i vattenmål, som lagstiftaren genom bestämmelsen i 11 kap. 35 § 1 mom. andra stycket vattenlagen särskilt sörjt för att de, vilkas rätt berördes i saken, erhöles biträde för att rätt kunna tillvarataga sina intressen. Att det i ett dylikt fall skulle ankomma på vederbörande tjänstemans godtycke, huruvida han med förbigående av biträdet ville förhandla om avtal direkt med motparten, vore en uppfattning som advokatsamfundets styrelse icke kunde dela. Huruvida nu ifrågavarande sakägare varit kompetenta att själva

bedöma omfattningen av de ekonomiska förpliktelser de åtagit sig genom de med vattenfallsstyrelsen utan deras ombuds medverkan träffade avtalen samt överskåda dessas verkliga innebörd, vore för frågans principiella bedömning utan betydelse. De synpunkter vattenfallsstyrelsen i övrigt anfört till stöd för sin uppfattning förefölle emellertid icke heller bärande. Det vore visserligen sant, att det skulle komma att medföra oproportionellt stora kostnader och onödig tidsspilla, om avlägset boende biträden skulle personligen tillkallas varje gång ett avtal med sakägare skulle träffas. Men detta vore ju icke på något sätt erforderligt och torde heller icke av ombuden ifrågasättas, i varje fall icke när fråga vore om förhandlingar eller överenskommelser av ringare omfattning. Däremot förefölle det rimligt, att sakägarnas ombud underrättades om sålunda utan deras medverkan förda förhandlingar samt att därvid till äventyrs träffade överenskommelser icke bleve mellan parterna bindande utan att först ha av ombudet granskats och godkänts. — Under hänvisning till vad sålunda anförts ville advokatsamfundets styrelse såsom sin uppfattning uttala, att vattenfallsstyrelsens av klaganden påtalade förfaringssätt icke kunde anses tillfredsställande. Förfaringssättet kunde vara ägnat att leda till rättsförluster för enskilda sakägare, och det vore därför önskvärt, att en ändring därutinnan komme till stånd i syfte att undanröja dessa olägenheter.

I avgivna påminnelser anförde klaganden följande.

Klaganden hade icke — såsom vattenfallsstyrelsen ville göra gällande — anfört klagomålen i egenskap av ombud för två sakägare utan såsom i målet förordnat ”allmänt ombud”. På grund av speciella omständigheter hade klaganden i målet uppträtt även såsom ombud för enskilda sakägare. Bevekelsegrunderna för klagomålen vore, att klaganden under sin befattning med målet bibragts den uppfattningen att vattenfallsstyrelsen såge alltför rationellt på sina uppgifter utan att samtidigt i tillbörlig omfattning vidtaga åtgärder för rättssäkerhetens skydd. Att såsom vattenfallsstyrelsen motivera sin rationella behandlingsmetod med en eljest inträffande kostnadsstegring tydde på en fullständig missuppfattning av olägenheterna just för de av sjöregleringen handgripligt berörda personerna, i all synnerhet som dylika kostnader bleve försvinnande små i förhållande till företagets sammanlagda nytta. Vattenfallsstyrelsen syntes mena, att med hänsyn till dessa detaljfrågors relativt ringa omfattning för styrelsen — i motsats till deras storleksordning för sakägaren — denne finge nöja sig med vad styrelsen funne lämpligt. Men därmed vore rättssäkerheten i fara, och det vore just på detta förhållande klaganden åsyftat att rikta uppmärksamheten genom sin anmälan. Beträffande frågan om lämpligheten att låta de i målet anlitade ombuden deltaga i avtalsuppgörelserna hänvisade klaganden till det av styrelsen för advokatsamfundet avgivna yttrandet. Den 11 augusti 1950 hade vattendomstolen avkunnat dom i målet. Av domen

framginge, att vattendomstolen ansett vissa av de avtalade bryggorna olämpliga samt i vissa fall helt frångått avtalen och i andra tillerkänt sakägaren ersättning utöver avtalen. Dessutom hade i några fall det slutliga avgörandet uppskjutits tillsvidare. I domen hade därjämte givits en beskrivning å lämplig konstruktion å bryggor samt gjorts ett uttalande beträffande bryggornas framtida underhåll. Därutöver hade domstolen även meddelat andra bestämmelser, som ej heller de innebure något godkännande av de av vattenfallsstyrelsen träffade dispositionerna. Eftersom vattendomstolen i betydande omfattning förpliktat vattenfallsstyrelsen att utöver vad som bestämts i avtalen svara för bland annat underhåll av bryggorna, syntes domstolen dela den av klaganden framförda åsikten angående avtalens sätt att tillgodose sakägarnas intressen. De ifrågavarande avtalen hade utgjort ett effektivt sätt att till vattenfallsstyrelsens förmån för alltid reglera samtliga genom företaget uppkomna ersättningsanspråk.

Klaganden åberopade i övrigt tre vid påminnelserna fogade typavtal med det huvudsakliga innehåll, som angivits i den tidigare omförmälda bilagan till klagoskriften. Ett av dessa avtal avsåg den under punkten 6 i bilagan omförmälda leveransen av vattenledningsrör till fastigheterna Tresunda 1¹⁸, 1³⁶ och 1³⁷ samt innehöll utöver vad i bilagan angivits bestämmelser om att underhållet av anläggningen skulle åvila fastighetsägarna samt att genom avtalet slutligt reglerats samtliga mellanhavanden mellan vattenfallsstyrelsen och fastighetsägarna angående olägenheter med försvårad vattenhållning till följd av företaget.

Sedan vattenfallsstyrelsen beretts tillfälle att ånyo yttra sig i ärendet, anförde styrelsen följande.

Den för vattenfallsstyrelsen vägledande synpunkten vore, att i de fall, då en vattenfallsstyrelsens motpart i ett vattenmål eller eljest ville underhandla med styrelsen för att erhålla uppgörelse och därigenom ersättning snabbare än om eventuella tvistefrågor skulle avgöras av domstol, styrelsen icke borde ställa sig avvisande utan göra en så grundlig utredning, som förhållandena påkallade, och därefter, om enighet kunde nås, ingå avtal. Ville motparten anlita ombud eller biträde, vore det honom helt naturligt obetaget, men det torde icke ankomma på vattenfallsstyrelsen att söka förmå motparter att anskaffa eller anlita ombud eller biträde. Ytterligare kunde i denna del endast anmärkas — även om det kunde synas sakna betydelse för det principiella bedömandet — att varje slags formell kontroll av ingångna avtal genom juridiskt skolad biträde enligt vattenfallsstyrelsens erfarenhet medförde extra kostnader men torde vara av ringa värde åtminstone i vattenmål, då det icke numera torde vara okänt för sakägare i sådana mål att de alltid kunde ingiva eventuella avtal till vederbörande vattendomstol för prövning. — Klaganden syntes antaga, att han skulle

vara "allmänt ombud" i målet, vilket emellertid icke vore fallet. Klaganden hade av länsstyrelserna i Västerbottens och Västernorrlands län jämlikt 11 kap. 35 § 1 mom. andra stycket vattenlagen förordnats att biträda sakägare i målet. Detta medförde skyldighet för klaganden att tillhandagå de sakägare, som så önskade, med kostnadsfria råd angående bevakande av deras rätt. Annan innebörd torde länsstyrelsernas förordnande icke kunna ha. — Vattenfallsstyrelsen försökte givetvis att fullgöra sina uppgifter så rationellt som möjligt. Detta innebure emellertid enligt vattenfallsstyrelsens egen mening icke, att styrelsen i sin verksamhet skulle vare sig vara berättigad till eller överhuvud ha någon anledning att kränka motstående intressen. Det vore uppenbart och tyvärr ofrånkomligt, att reglering av en sjö eller en älv i regel medförde olägenheter för motstående intressen. Att de enskilda individer, som drabbades av dessa olägenheter, ofta nog hade en svag ekonomisk ställning vore ävenledes väl känt. En rationell syn på vattenfallsstyrelsens uppgifter måste medföra, att man, samtidigt som man sökte att på ett tekniskt-ekonomiskt lämpligt sätt tillvarataga och utnyttja landets vattenkraft, gjorde vad som vore möjligt för att icke motstående intressen skulle drabbas oskäligt. I den mån intrång och olägenheter icke kunde undvikas, vore det givet, att vederbörande skulle ha skälig ersättning därför. Därom rådde icke någon oenighet. Att bestämma skälig ersättning vore däremot ofta mycket svårt. Vattenfallsstyrelsen saknade åtminstone i detta sammanhang anledning att göra en utredning angående rättegångskostnaderna i vattenfallsstyrelsens olika ansökningsmål. Det torde ändock vara ganska klart, att dessa kostnader vore mycket betydande; om icke vattenfallsstyrelsen sökte hålla dem nere, skulle de sannolikt bli än större. Att anordnandet av en båtplats eller anskaffandet av en brygga åt en enda sakägare vore en "detaljfråga" för vattenfallsstyrelsen vore uppenbart, men lika klart vore, att i vattenmål ett synnerligen stort antal sådana och likartade detaljfrågor förekomme, varför det för styrelsen vore ett problem av icke ringa omfattning att på lämpligt sätt lösa dessa frågor. Styrelsen försökte också i görligaste mån att i samråd med sina motparter i regleringsmål och andra vattenmål lösa sådana frågor så, att motparten finge full kompensation utan att kostnaden bleve oskälig. Att man icke alltid lyckades med denna uppgift vore naturligt. I dylika fall, liksom eljest om en sakägare vore missnöjd med vad vattenfallsstyrelsen gjort eller erbjudit, hade han ju alltid möjligheten att vända sig till vederbörande vattendomstol. Det vore därför svårt att förstå, att rätts-säkerheten skulle komma i fara genom att, såsom tidigare nämnts, vattenfallsstyrelsen icke, då motparter begärde uppgörelse, såsom villkor för sådan uppställde att motparterna skulle anlita juridiskt biträde. Beträffande de omtalade bryggornas beskaffenhet hänvisade vattenfallsstyrelsen till sitt tidigare yttrande och ville därutöver endast anmärka följande. Såsom av vattendomstolens dom framginge skulle försök göras med olika

bryggtyper, för att man skulle få erfarenhet av de i de olika fallen lämpligaste konstruktionerna. Vattenfallsstyrelsen hade i enlighet med trädfade avtal tillverkat nio flytbryggor för sakägare vid Vojmsjön. Av dessa bryggor vore sju s. k. stockbryggor, varav sex av impregnerat virke och en av oimpregnerat, samt två s. k. fatbryggor. Den i domen givna beskrivningen på lämpliga konstruktioner av bryggor strede icke mot den av vattenfallsstyrelsen i målet hävdade uppfattningen men saknade i detta sammanhang betydelse. Angående frågan om vem som borde underhålla bryggorna kunde framhållas, att enligt vattenfallsstyrelsens uppfattning i de fall, då värdet av en brygga täckte den genom regleringen åstadkomna olägenheten plus det kapitaliserade värdet av framtida underhåll, vederbörande sakägare borde svara för underhållet, medan däremot i de fall, då bryggans värde endast svarade mot olägenheten, det framtida underhållet helt naturligt borde bekostas av regleringsrättshavaren. I detta hänseende förelåge icke någon oenighet.

Då ett statligt verk under utövande av affärsdrivande verksamhet engagerar sig i rättsförhållanden med enskilda, är myndighetens ställning såtillvida överensstämmande med den enskildes, att även myndighetens handlande är underkastat privaträttsliga regler och i första hand bestämmes genom affärsmässiga överväganden. Men den betydelsefulla skillnaden föreligger dock, att myndigheten är ett offentligrättsligt subjekt, vars verksamhet — oavsett dess privaträttsliga karaktär — utgör offentlig förvaltning. Häri ligger, att myndigheten måste iakttaga en opartiskhet och objektivitet, som icke kan krävas av den enskilde, och att därför de speciella statliga affärsintressen myndigheten inom sitt område företräder icke få drivas så hårt, att ett opartiskt hänsynstagande till den enskildes motstående intressen eftersättes. Dessa normer för myndighetens handlande betingas uppenbarligen av nödvändigheten av tillit till och förtroende för den offentliga förvaltningen överhuvud.

I föreliggande fall har påtalats, att vattenfallsstyrelsen otillbörligt efterfattat vissa sakägares intressen genom att med dessa sakägare träffa för dem oförmånliga överenskommelser utan att sakägarnas ombud, däribland klaganden, ägt kännedom härom. Av de berörda ombuden var klaganden tillika förordnad jämlikt 11 kap. 35 § 1 mom. andra stycket andra punkten vattenlagen att tillhandaga sakägarna i målet.

Vattenfallsstyrelsen har i huvudsak gjort gällande, att det icke ankomme på styrelsen att vid förhandlingar med motparter påfordra, att dessa anlitate ombud, samt att medverkan av juridiskt ombud vid förhandlingar angående detaljfrågor skulle medföra onödiga kostnader, vilka det ålåg styrelsen att för ett rationellt fullgörande av sina uppgifter undvika, även-

som att i föreliggande fall de berörda sakägarna själva varit kompetenta att bedöma de ifrågavarande överenskommelsernas innebörd.

Med hänsyn till att, innan de påtalade överenskommelserna träffades, målet varit anhängigt under flera år samt ett flertal sammanträden inför vattendomstolen hållits, måste enligt min mening vattenfallsstyrelsen ha känt till att de sakägare, med vilka uppgörelser träffades, hade anlitat ombud för utförande av sin talan i målet. Likaledes måste det ha varit vattenfallsstyrelsen bekant, att klaganden förordnats jämlikt 11 kap. 35 § 1 mom. andra stycket andra punkten vattenlagen att biträda sakägare i målet. Beträffande frågan, vilken ställning klaganden på grund av detta förordnande intagit, må följande framhållas.

Sedan det i första stycket av nyssnämnda lagrum stadgats skyldighet för vattenrättsdomaren att om ansökan av bland annat den beskaffenhet, som i föreliggande mål är i fråga, underrätta kammarkollegium, som har att föra talan för tillgodoseende av berörda allmänna intressen, heter det i lagrummets andra stycke: Föres efter ty nu sagts talan i målet av allmänt ombud, åligge ombudet att på begäran tillhandagå dem, vilkas rätt beröres i saken, med kostnadsfria råd angående bevakandet av deras rätt. Menar part, att på grund av företagets omfattning eller eljest åliggande av nu nämnd art bör uppdragas åt annan än allmänt ombud, göra anmälan där- om hos KB i det län, inom vilket det företag eller den åtgärd ansökningen avser huvudsakligen skall verkställas; och må KB, där så prövas erforderligt för tillvaratagande av sakägarnas rätt, förordna särskild person att på sätt nyss nämnts biträda dem.

Lagrummets lydelse föranleder till antagandet, att det särskilt förordnade biträdet avsetts skola fungera enbart såsom rådgivare åt sakägarna och sålunda icke såsom biträde för talans förberedande och utförande. Att detta varit avsikten med bestämmelsen framgår också av förarbetena. I det år 1917 framlagda betänkandet med förslag till vattenlag m. m., som ligger till grund för gällande vattenlag, anförde de sakkunniga i motiven till en föreslagen bestämmelse om förordnande av allmänt ombud (s. 388), att det för att det allmänna ombudet skulle kunna på ett effektivt sätt bevaka förekommande allmänna intressen vore av vikt, att ombudet beredde sig tillfälle att genom överläggningar med enskilda sakägare förvärva kännedom om de lokala synpunkterna å företaget samt att det då låge nära till hands, att det allmänna ombudet jämväl ålades skyldighet att på begäran tillhandagå sakägarna med råd angående bevakandet av deras rätt. Departementschefen ansåg (prop. 128/1918 s. 330), att det knappast syntes vara något att erinra mot den tanke, som låg bakom den föreslagna bestämmelsen, nämligen att i ansökningsmål rörande företag av större omfattning möjlighet borde beredas sökandens motparter att erhålla kostnadsfri rätts- hjälp. Däremot fann departementschefen, att det kunde resas betänkligheter av såväl principiell som praktisk art mot förslaget att en och samma

person skulle i ett och samma mål såväl bevaka det allmännas rätt som ock vara enskilda parter behjälplig att tillvarataga deras intressen. I förra hänseendet vore arrangemanget olämpligt, enär det allmännas och den enskildes intressen i ett vattenmål lätt kunde komma i kollision med varandra, och i senare avseendet kunde framhållas, att, om det allmänna ombudet skulle vara till verklig nytta för de enskilda sakägarna, ombudet måste vara för dem lätt tillgängligt, en förutsättning som emellertid syntes komma att i de flesta fall brista, enär ombudet väl i regel komme att vara bosatt i Stockholm. Departementschefen ansåg därför, att det borde beredas möjlighet att, där särskilda skäl motiverade sådant, till de enskilda sakägarnas medhjälpare förordnades annan än det allmänna ombudet. Såsom framgår av de anförda uttalandena torde avsikten icke ha varit att giva det särskilt förordnade biträdet annan ställning gentemot sakägarna än den rådgivande funktion, som det allmänna ombudet skulle äga. Det har synbarligen varit synpunkter av annan art som motiverat bestämmelsen. (Se även *Tidskrift för Sveriges advokatsamfund* 1946 s. 302 o. f.)

Den omständigheten att lagstiftaren sålunda ansett det nödigt att, när särskilda skäl så påkalla, tillförsäkra sakägare i vissa vattenmål sakkunnigt biträde torde grunda sig på den synpunkten, att de åtgärder som skola företagas ofta medföra för den enskilde sakägaren svåröverskådliga tekniska och ekonomiska konsekvenser. Ett indirekt stöd för antagandet att överväganden av denna art ligga bakom ifrågavarande bestämmelse finner man däri, att departementschefen i propositionen framhöll, att som förutsättning för ett förordnande av särskilt biträde ej uppställts och ej heller borde uppställas, att sakägarnas oförmåga att själva tillvarataga sina intressen skulle ha sin grund i förhållanden av ekonomisk natur.

Det får därför förutsättas att i de fall, då man funnit skäl föreligga att förordna sådant biträde, det ifrågasatta företagets konsekvenser för den enskilde sakägaren ansetts svårbedömbara för honom.

Visserligen avse överenskommelserna i föreliggande fall frågor, som i förhållande till hela företagets omfattning framstå såsom obetydliga. Såsom klaganden påpekat ha emellertid förhållandena icke tett sig så för den enskilde sakägaren. Ur dennes synpunkt torde det ha rört sig om relativt betydande ekonomiska värden. Vad vattenfallsstyrelsen i sina yttranden anført därom, att de berörda sakägarna själva kunnat bedöma överenskommelsernas innebörd, anser jag icke kunna utan vidare godtagas. Det kan vara, att sakägarna möjligen kunnat ur praktisk synpunkt tillfredsställande bedöma de överenskomna skadeförebyggande åtgärdernas tjänlighet för avsedda ändamål. Men eftersom uppgörelserna innefattat en slutlig reglering av frågan om kompensation för de olägenheter, som i varje särskilt fall voro i fråga, torde ombuden ha haft större förutsättningar än sakägarna att bedöma överenskommelsernas konsekvenser. I varje fall måste de uppgörelser, som avsågo båtbyggor, anses vara för sakägarna

oförmånligare än vad dessa skäligen behövt godtaga. Det torde kunna hållas för visst att, därest ombuden medverkat, dessa överenskommelser icke skulle ha träffats.

Enligt min mening hade därför tillbörlig hänsyn till motpartens intressen krävt, att vattenfallsstyrelsen antingen förvissat sig om att ombuden fått kännedom om de pågående förhandlingarna eller i varje fall tillsett, att överenskommelserna icke blevo slutligt gällande, förrän ombuden eller klaganden i dennes egenskap av särskilt förordnat biträde lämnats tillfälle att yttra sig däröver. Detta gäller även om initiativet till överenskommelserna utgått från sakägarna. Däremot torde det knappast ha varit erforderligt, att ombuden varit närvarande vid förhandlingarna. På grund härav kan vattenfallsstyrelsens invändning att ombudens medverkan skulle ha medfört en avsevärd kostnadsökning icke tillmätas större betydelse. Ombudens medverkan hade ju enklast kunnat erhållas genom att förslag till skriftliga uppgörelser tillställts dem för godkännande.

Enär vattendomstolen funnit sig oförhindrad att oberoende av överenskommelserna upptaga de däri reglerade frågorna till prövning samt någon skada följaktligen ej torde ha vållats de berörda sakägarna, lät jag bero vid mina ovan gjorda uttalanden, vilka jag genom skrivelse till vattenfallsstyrelsen bragte till styrelsens kännedom.

4. Fråga huruvida en till fakultets undervisningsnämnd inkommen skrivelse från fakultetsmedlem är att anse såsom allmän handling. Tillika fråga om rätt för envar att hos rektorsämbetet vid universitetet få del av handlingen.

I en till mig den 27 januari 1950 inkommen klagoskrift anförde filosofie licentiaten Lars Boman i Uppsala följande.

Enligt vad klaganden erfarit hade professorn i medicin vid universitetet i Uppsala E. Ask-Upmark den 21 februari 1949 till medicinska fakultetens undervisningsnämnd avlåtit en skrivelse rörande utländska medicine studerandes möjlighet att följa kurser i medicin vid universitetet. En fotostatisk kopia av skrivelsen funnes tillgänglig för klaganden. För att kunna publicera skrivelsens innehåll hade klaganden önskat få bekräftat, att densamma vore att anse såsom allmän handling. Klaganden hade därför den 23 januari 1950 haft ett samtal med universitetets rektor i frågan huruvida handlingen vore offentlig. Rektorn hade därvid anmodat klaganden att inkomma med en formell skrivelse i saken, och i enlighet därmed hade klaganden samma dag avlåtit en skriftlig framställning till rektorn med begäran om avskrift av Ask-Upmarks ifrågavarande skrivelse. Alternativt hade klaganden anhållit att, därest handlingen icke skulle anses som offent-

lig, beslut i saken måtte meddelas av rektorsämbetet jämte besvärshänvisning. Till svar å framställningen hade rektorsämbetet i skrivelse den 25 januari 1950 allenast meddelat, att den åsyftade skrivelsen från Ask-Upmark icke funnes förvarad bland universitetets handlingar. Klaganden hemställde om utredning i saken.

Enligt fotostatkopior — sedermera intagen i tidningen Ergo — hade Ask-Upmarks skrivelse följande lydelse:

”Till Medicinska Fakultetens Undervisningsnämnd.

På frågan om antalet utländska medicinska studerande, som utöver fastställt maximalantal tjänstgörande skulle kunna medtagas under propedeutisk och grundläggande kurs i ämnet medicin svaras:

1. Som maximiantal gäller 20, *icke* som nu erhållits 25.
2. Som extra utöver de antagna kan medges tillträde för en person för varje *fullbordat* tio-tal som medgivits inträde i vanlig ordning å kursen således för en kurs av mindre än 20 en, för en kurs på 20 två, för en kurs över 20 ingen.
3. Detta gäller givetvis under förutsättning att ingen svensk härigenom utestänges.
4. Av utlänningar komma i första rummet balter i fråga. Direkt *icke* önskvärda är individer av slaviskt ursprung, således ryska, tjeckiska, polska eller serbiska individer.

Upsala 21.2.49.

Erik Upmark.”

Sedan jag i anledning av klagoskriften genom remiss den 27 januari 1950 anmodat rektorsämbetet att avgiva yttrande i ärendet, inkom rektorn vid universitetet professorn Fredrik Berg med infordrade yttranden från medicinska fakultetens dekanus professorn Robin Fåhræus, fakultetens notarie S. H. T. Kihlgren och medicine kandidaten M. Holmdahl ävensom med eget utlåtande.

Kihlgren anförde i sitt yttrande följande: Vid sammanträde med medicinska fakultetens undervisningsnämnd den 3 februari 1949 hade fråga uppkommit om införande av särskild bestämmelse beträffande utländska medicine studerandes tillträde till de för medicine licentiatexamen anordnade kurser och tjänstgöringar. Protokoll fördes *icke* vid nämndens sammanträden, och Kihlgren hade därför *icke* varit närvarande. Vid sammanträdet hade utom nämndens ledamöter, dekanus samt professorerna G. Blix och J. Waldenström, jämväl de i vederbörlig ordning utsedda studentombuden varit närvarande. Någon dag senare hade Kihlgren av Fåhræus informerats om den överläggning i ärendet, som ägt rum, och anmodats att från vederbörande klinikchefer infordra uppgift för varje kurs och tjänstgöring å det antal platser, till vilka utländska sökande i förekommande fall skulle kunna antagas utöver det i klinikföreskrifterna fastställda maxi-

antalet. I anledning därav hade klinikcheferna av Kihlgren genom cirkulärskrivelse anmodats att inkomma med nämnda uppgift. Uppgifter hade därefter lämnats: a) i en del fall per telefon, b) i en del fall muntligen i samband med fakultetens sammanträde den 21 februari 1949 och c) i en del fall skriftligen av klinikchefen eller å dennes vägnar av det å kliniken anställda kanslibiträdet. I fråga om de under a) och b) nämnda fallen hade Kihlgren omedelbart gjort minnesanteckningar för ärendets vidare beredning. Beträffande de under c) nämnda, skriftligen lämnade uppgifterna hade en del tydligen varit hastigt nedkastade eller personligt avfattade (med ingressen: "Bäste Broder" och avslutningen: "Hjärtliga hälsningar"). Det nu av klaganden efterlysta brevet syntes vara det svar, Ask-Upmark lämnat på ovannämnda cirkulärskrivelse. Frågan torde därefter ha behandlats vid sammanträden med undervisningsnämnden den 7 och den 18 mars 1949, varefter ärendet anmälts vid fakultetens sammanträde sistnämnda dag men blivit bordlagt, då det icke ansetts tillräckligt utrett. Sedermera hade Uppsala medicinares förening till fakulteten inkommit med en den 4 april 1949 dagtecknad skrift i samma ärende, innefattande en fullständig inventering rörande de utländska medborgare det här gällt, de kurser som för var och en av dem kommit ifråga samt uppgift å önskat antal extraplatser för varje kurs. Denna skrift funnes intagen i fakultetens protokoll för den 25 april 1949 under § 10. Fakulteten hade beslutat anmoda vederbörande ämnesrepresentanter att snarast möjligt inkomma med uppgift om de godkände det av föreningen sålunda uppgjorda förslaget angående antalet extraplatser. I anledning därav hade sedermera skriftliga svar inkommit från professorerna J. Naeslund, B. Jacobowsky och E. Hedvall, t. f. professorerna G. von Bahr, O. Mellander och G. Herberts samt biträdande läraren G. Öberg, vilka svar funnes intagna under § 24 i fakultetens protokoll för den 16 maj 1949. Däri funnes vidare antecknat dels att t. f. professorn S. Annersten förklarar sig godkänna förslaget i vad kirurgitjänstgöringarna anginge och dels att Ask-Upmark förklarar, att vid tjänstgöringarna i medicin kunde mottagas en utländsk studerande. Enligt fakultetens beslut hade meddelande angående vad sålunda förekommit tillställts föreningen. Därmed hade detta ärende varit slutbehandlat av fakulteten. För Kihlgren hade därefter givetvis uppkommit frågan, hur det skulle förfaras med de handlingar som icke intagits i fakultetens protokoll, och det hade därvid för Kihlgren förefallit uppenbart, att de inkomna uppgifterna — Kihlgrens minnesanteckningar däri inbegripna — och en av honom upprättad promemoria icke längre hade något som helst sakligt intresse. Med hänsyn därtill och även till den personliga karaktären hos en del av svaren hade Kihlgren icke satt i fråga, att uppgifterna skulle behöva arkiveras, och i överensstämmelse med sin uppfattning att nämnda uppgifter och anteckningar icke vore allmänna handlingar hade Kihlgren därför icke ansett sig böra överlämna desamma för framtida förvaring i universitetets arkiv. Förvisso

kunde det icke rimligen begäras, att Kihlgren då bort kunna förutse, att klaganden åtta månader senare av en eller annan anledning skulle göra gällande, att ett av svaren ägt ett sådant intresse att det borde publiceras. För riktigheten av Kihlgrens uppfattning att de ifrågavarande uppgifterna och anteckningarna icke varit offentliga torde en hänvisning till 2 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen vara tillfyllest.

Holmdahl anförde: Holmdahl hade under läsåret 1948—1949 varit ombud för den akademiska ungdomen i medicinska fakultetens undervisningsnämnd. Efter av Holmdahl där begärd utredning av frågan, huru många extraplatsor som vid de kliniska tjänstgöringarna och kurserna kunde ställas till förfogande för utländska studerande, hade fakultetsnotarien Kihlgren tillställt samtliga professorer och kursledare i de kliniska ämnena en skriftlig förfrågan därom. De i ärendet influtna svaren hade tillställts bland andra Holmdahl kort före frågans behandling i undervisningsnämnden. Vid sammanträde i nämnden hade beslutats, att ny förfrågan i ärendet skulle utsändas till kursledarna, enär de influtna svaren ej varit fullständiga och därför ej tillåtit ärendets slutgiltiga behandling. Bland svaren på fakultetsnotariens första förfrågan hade funnits den av klaganden åsyftade skrivelsen från Ask-Upmark. Då Holmdahl ansett, att frågan om de utländska studenternas av viss kategori möjlighet att vinna tillträde till den kliniska undervisningen borde föredragas i studentkårens undervisningsutskott, hade Holmdahl någon dag efter det ärendet behandlats i undervisningsnämnden hos Kihlgren begärt att utfå Ask-Upmarks skrivelse. Denna hade då utlämnats till Holmdahl, som därvid uppmanats att snarast återställa densamma. Holmdahl hade därpå tagit en fotostatisk kopia av skrivelsen för att utan onödigt dröjsmål kunna återlämna originalhandlingen till Kihlgren.

Fåhræus anförde under hänvisning till innehållet i Kihlgrens och Holmdahls yttranden följande: I Fåhræus' delvis utplånade minnesbilder rörande förhistorien till denna affär finnes ingenting, som motsade de i nämnda yttranden lämnade uppgifterna. Fåhræus ville således betyga, att undervisningsnämndens sammanträden haft en helt förtrolig karaktär även vid de tillfällen då studenterna varit tillkallade och att de skriftliga uppgifter, som lämnats till nämnden, icke av dess ordförande och sannolikt ej heller av uppgiftslämnarna betraktats som offentliga handlingar. Vid föredragningen av till nämnden eller till Fåhræus såsom ordförande ställda skrivelser hade Fåhræus som regel uteslutit sådana delar av innehållet, som synts honom vara irrelevanta för frågornas sakliga bedömande. Därmed sammanhänge det förhållandet att protokoll aldrig förts vid nämndens sammanträden.

I det avgivna utlåtandet anförde Berg följande.

Berg hade icke något väsentligt att tillägga till de av Kihlgren, Holmdahl och Fåhræus avgivna yttrandena. Kihlgrens förfarande att icke för för-

varing omhändertaga de handlingar, bland vilka den av Ask-Upmark insända skrivelsen ingick, funne Berg vara fullt motiverat och överensstämmande med de vid universitetet tillämpade normerna i fråga om arkivering bland "acta" av infordrade uppgifter, minnesanteckningar och dylikt. I klagoskriften uppgåve klaganden, att Berg den 23 januari "anmodat" honom att inkomma med formell skrivelse i ärendet. Då klaganden vid samtalet med Berg begärt att få taga del av originalet till den företedda fotostatkopian, hade Berg omedelbart frågat Kihlgren, huruvida skrivelsen vore intagen i fakultetens protokoll eller inginge bland andra omhändertagna handlingar. Kopian hade ett par dagar tidigare i ett telefonsamtal omnämnts och upplästs för Berg, och han hade vid det tillfället förmodat, att originalet utgjorde en bilaga till fakultetsprotokollet. På Bergs fråga hade Kihlgren svarat, att skrivelsen icke omhändertagits, och detta hade Berg meddelat klaganden. Vid deras fortsatta samtal, då klaganden ej syntes vilja godtaga Bergs upplysning att skrivelsen icke inginge vare sig bland protokollsbilagor eller "acta", hade Berg förklarat sig villig att på skriftlig framställning av honom lämna skriftligt besked i överensstämmelse med sitt muntliga svar. Någon anledning att "anmoda" honom att inkomma med en skrivelse hade Berg givetvis ej haft. De återstående punkterna i klagandens inläga utgjorde en sammanfattning av vad som förevarit, och Berg hade beträffande denna intet annat att tillägga, än att han vid ett senare samtal med klaganden, dagen före dennes besök hos JO, uttalat en bestämd önskan att få ett personligt sammanträffande med någon eller några av de för Berg ej namngivna juridiska experter, vilka klaganden åberopade som stöd vid fasthållandet av sin uppfattning att den ifrågasvarande skrivelsen måste vara en allmän handling. Bergs önskan i detta avseende hade emellertid ej tillmötesgått.

Sedan därefter genom min expedition den 21 februari 1950 begärts upplysning av Kihlgren om var Ask-Upmarks ifrågakomna skrivelse samt övriga handlingar, som Kihlgren enligt sitt yttrande ansett ej behöva arkiveras, dåmera förvarades, meddelade Kihlgren i skrivelse den 26 februari 1950, att han efterforskat handlingarna på olika tänkbara ställen men ej påträffat desamma och att han alltså icke lyckats vinna någon klarhet i frågan.

I avgivna påminnelser anförde klaganden följande.

Kihlgren hade i sina inlagor ej upplyst om när handlingen för honom förkommit. Däremot hade Berg tillkännagivit, att den icke omhändertagits. Innebörden av sistnämnda uttryck fattade klaganden så, att Berg därvid avsett omhändertagande för förvaring enligt 2 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen. Enär handlingen i själva verket funnits vid den tidpunkt, då av-

skrift därav beställts, syntes det klaganden som om avseende fästs mera vid sättet för dess förvaring än dess förekomst hos myndigheten. Att handlingen verkligen funnits vid tidpunkten för klagoskriftens ingivande stode klart av samtal mellan Uppsala studentkårs ordförande, teologie kandidaten Per-Erik Rönquist, och Fåhræus, vilket syntes framgå av en skrivelse till klaganden från Rönquist rörande undervisningsnämndernas ställning och därmed sammanhängande och i denna sak relevanta fakta. Sedan klaganden hos JO påkallat prövning av handlingens offentlighet, ifrågasatte klaganden, om icke universitetsmyndigheterna lämpligen kunde ha angivit icke blott att den berörda handlingen icke omhändertagits utan jämväl att den vid tidpunkten för klagomålen ännu fanns. Kihlgren hade åberopat, att handlingen efter fakultetens sammanträde icke längre hade något sakligt intresse. Ask-Upmark hade i sin skrivelse givit tillkänna möjligheten att urvalet av medicine studerande till hans kurser avsetts ske med särskild hänsyn till deras härkomst. Av detta förhållande syntes framgå, att innehållet i handlingen, frånsett frågan om antalet studerande som kunde vinna inträde på de ifrågavarande kurserna, kunde sägas ha sakligt intresse. Klaganden vore slutligen angelägen beriktiga den av honom lämnade uppgiften att Berg vid personligt samtal "anmodat" klaganden inkomma med skriftlig begäran om avskrift, när denna begäran ej tillkommit på anmodan utan i samförstånd med Berg och på klagandens initiativ.

Vid påminnelserna var fogad den åberopade skrivelsen från Rönquist, vilken skrivelse bland annat innehöll följande.

Undervisningsnämnderna vore jämlikt universitetsstatuterna § 108 ett officiellt universitetsorgan, som hade att minst en gång årligen sammanträda med ombud för den akademiska ungdomen. Redan av det faktum att undervisningsnämnderna vore en i universitetsstatuterna påbjuden institution torde kunna fastslås, att sammanträden med dessa till sin karaktär vore jämförliga med t. ex. fakulteternas sammanträden. Av det förhållandet att ombud alltid måste ha åtminstone möjlighet att svara inför sin uppdragsgivare måste den slutsatsen dragas, att sammanträdena icke kunde anses ha förtrolig karaktär. Fåhræus torde ej heller i sitt utlåtande till rektorsämbetet ha avsett, att det av universitetsstatuterna framginge att undervisningsnämndernas sammanträden skulle ha förtrolig karaktär, utan fastmer velat uttala, att de av honom och fakulteten betraktats såsom jämförliga t. ex. med en fakultetskommitté. Denna Fåhræus' uppfattning ändrade givetvis icke den karaktär, som undervisningsnämnderna erhållit genom att vara en i universitetsstatuterna påbjuden institution. — Under hänvisning till vad ovan sagts ville Rönquist såsom sin bestämda uppfattning uttala, att Ask-Upmarks skrivelse — vilken enligt vad som framkommit vid ett samtal med Fåhræus några dagar efter JO:s remiss till rektorsämbetet ännu fanns i förvar, om också ej bland universitetshandlingar — på grund av den officiella ställning, som enligt universitetsstatuterna till-

komme undervisningsnämnderna, bort intagas bland universitetets handlingar. Det syntes närmast vara överflödigt att därutöver påpeka, att handlingar av detta slag måste finnas tillgängliga för att studentkårens eget organ för undervisningsfrågor skulle kunna följa nämndernas arbete. — Denna Rönquists skrivelse hade varit underställd såväl Berg som Fähræus för korrigerings av eventuella sakfel.

Sedan jag därefter anmodat Fähræus att till mig inkomma med fullständigt yttrande rörande vad han hade sig bekant om förvaringen av ifrågakomna handling samt om det förhållandet att handlingen icke längre återfunnes bland medicinska fakultetens eller universitetets handlingar, anförde Fähræus i avgivet yttrande följande.

Fähræus ville till en början beträffande sitt tidigare uttalande att undervisningsnämndens sammanträden haft en helt förtrolig karaktär framhålla, att undervisningsnämnden vid medicinska fakulteten i Uppsala — antingen studenterna varit närvarande eller icke — enligt vedertagen praxis arbetat på alldeles samma sätt som varje av fakulteten för någon speciell fråga tillsatt kommitté. Någon sekreterare hade således icke varit närvarande vid sammanträdena och några protokoll hade icke förts. Fähræus ville därmed icke ha sagt, att undervisningsnämndens helt informella arbetssätt varit det riktiga. Såsom dekanus hade Fähræus helt enkelt förfarit i likhet med sina företrädare under en följd av år — en praxis som tidigare icke medfört några olägenheter. Då studenterna hos rektorsämbetet anhållit att utbekomma den till undervisningsnämnden av Ask-Upmark ingivna skrivelsen, hade Fähræus icke av Berg tillfrågats om sin uppfattning rörande skrivelsens karaktär. Bergs uppmaning till studenterna att sätta sig i förbindelse med den medicinska fakultetens dekanus hade av dessa lämnats utan avseende. Detta ärende — vad beträffade skrivelsens ifrågasatta karaktär av offentlig handling — hade kommit till Fähræus' kännedom först någon tid efter det att rektorsämbetet utan Fähræus' hörande förklarar, att skrivelsen icke fanns förvarad bland universitetets handlingar. Vad anginge den efterlysta skrivelsens senare öden ville Fähræus hänvisa till ett bifogat, på hans anmodan avgivet yttrande av Kihlgren. Till slut ville Fähræus endast erinra därom, att en av studenternas representanter i undervisningsnämnden tagit en för Fähræus företedd fotostatkopier av Ask-Upmarks skrivelse. All sannolikhet talade för att denna fotostatkopier alltjämt funnes i behåll. Det syntes sålunda icke föreligga någon risk för att innehållet i ifrågavarande skrivelse förintats, för den händelse JO skulle anse originalet vara offentlig handling.

Kihlgrens åberopade yttrande innehöll följande.

Sedan Kihlgren lördagen den 28 januari 1950 genom tidningen Upsala fått kännedom om klagandens anmälan till JO, hade han vid sin hemkomst i sin portfölj inlagt den av honom upprättade, i hans tidigare ytt-

rande omförmälda promemorian jämte i densamma åberopade uppgifter och minnesanteckningar, däribland även Ask-Upmarks skrivelse, vilka handlingar Kihlgren haft liggande i sin bostad. Vid Fåhræus' besök hos Kihlgren å universitetet söndagen den 29 januari 1950 omkring klockan 10 hade Kihlgren för honom företett nyssnämnda handlingar. Med bestämdhet visste Kihlgren sig ha ånyo ur sin portfölj å universitetet tisdagen den 31 januari omkring klockan 15 framtagit handlingarna och därefter åter inlagt dem i portföljen. Kihlgren hade sedermera — i anledning av justitieombudsmansexpeditionens skrivelse till honom den 21 februari 1950 — den 23 februari omkring klockan 18 ämnat ånyo taga fram handlingarna men därvid funnit, att de icke längre lågo i hans portfölj. Under de därefter närmast följande dagarna och även senare hade Kihlgren verkställt intensiva efterforskningar på olika tänkbara ställen såväl å universitetet som i sin bostad utan att han dittills lyckats vinna någon klarhet i frågan. Såväl för sin egen som för Fåhræus' skull beklagade Kihlgren, att han icke kommit att förverkliga en plan, som han söndagen den 29 januari haft att inlägga handlingarna i kassafack i avvaktan på utgången av ifrågasvarande ärende.

På anmodan avgav därefter Berg nytt yttrande i ärendet. Berg anförde följande.

Klagandens antagande att med Bergs uttryck "omhändertagits" avsetts ett omhändertagande för förvaring i tryckfrihetsförordningens mening vore givetvis riktigt. Detta torde också klart ha framgått av Bergs den 25 januari 1950 lämnade besked till klaganden. Därvid hade Berg fäst avseende uteslutande — och ej blott "mera" — vid sättet för den efterfrågade skrivelsens förvaring. Av betydelse för klaganden hade ju endast varit frågan, huruvida skrivelsen var en allmän handling eller ej, och sålunda huruvida den kunde ställas till klagandens förfogande för publicering eller ej. Rönquist framhölle, att sammanträdena i en undervisningsnämnd ej kunde anses ha förtrolig karaktär, och utginge från att Fåhræus med sitt uttryck endast avsett, att nämndens sammanträden betraktats såsom jämförliga med t. ex. en fakultetskommittés sammanträden. Berg delade denna Rönquists uppfattning men skulle vilja förtydliga detta därhän, att överläggningarna inom nämnden, liksom inom fakulteten och dess särskilda kommittéer, kunde och i vissa fall även måste ha förtrolig karaktär, en uppfattning som knappast torde strida mot Rönquists egen. Däremot delade Berg icke utan vidare Rönquists mening att den ifrågasvarande skrivelsen också borde ha intagits bland universitetets allmänna handlingar. Under ärendets behandling i undervisningsnämnden hade skrivelsen varit tillgänglig för nämndens ledamöter. Den hade utlånats till Holmdahl i dennes egenskap av studentrepresentant inom nämnden och den hade sålunda icke undandragits studentkårens organ för undervisningsfrågor. — Fåhræus' se-

nast avgivna yttrande gäve Berg anledning att något ingå på det formella ansvaret i fråga om handlingars arkivering vid universitetet, enär Fåhræus' uppfattning i detta avseende ej syntes helt överensstämma med Bergs egen. För konsistorie-, drätselnämnds- och fakultetsprotokollens riktighet, inklusive fullständighet i fråga om bilagor, ansvarade gemensamt — därom torde meningarna knappast vara delade — ordföranden (rektor, respektive dekanus), sekreteraren och eventuellt utsedda särskilda justeringsmän, såvida ej den kollegiala myndigheten själv efter protokollets uppläsning förklarade detsamma justerat. För arkivering (omhändertagande för förvaring) av memorial, inkomna skrivelser m. m., vilka ej bilagts protokollet, ansvarade däremot enligt Bergs mening sekreteraren, d. v. s. i fråga om konsistorierna akademisekreteraren och i fråga om fakulteterna fakultetsnotarierna. Denna mening delades av universitetets akademisekreterare, och i överensstämmelse därmed och i enlighet med mångårig praxis hade de akademiska korporationernas sekreterare verkställt den erforderliga sovringen av handlingar, som skulle ingå bland "acta", d. v. s. omhändertagas för förvaring. Att i tveksamma fall sekreteraren därvid hänsköte avgörandet till ordföranden syntes vara naturligt. Fåhræus hade särskilt framhållit, att Berg ej inhämtat hans mening rörande den efterfrågade skrivelsens karaktär. Därtill ville Berg anföra, att fakultetens protokoll i ärendet varit avslutat mer än ett halvt år tidigare och hade nyligen t. o. m. blivit inbundet. Att skrivelsen ej ingått bland protokollsbilagorna hade sålunda varit lätt att övertyga sig om. Beträffande fakultetens "acta" hade Berg förhört sig direkt hos Kihlgren, som haft dessa om hand och som hade sitt tjänsterum i omedelbar närhet av Bergs rum. Besked huruvida skrivelsen fanns bland universitetets allmänna handlingar hade enligt Bergs mening rektorsämbetet varit skyldigt att lämna, då hänvändelsen gjorts till detta ämbete. Bergs av Fåhræus omnämnda uppmaning till studenterna att hänvända sig till medicinska fakulteten hade endast avsett frågan, huruvida icke skrivelsen rätteligen borde ha ingått i protokollet eller bilagts "acta". Till denna fråga hade Berg icke fått anledning att själv taga ställning förrän i samband med JO:s remiss till honom. Berg ville erinra om att diskussionen mellan klaganden och honom rörande innebörden av tryckfrihetsförordningens uttryck "allmän handling" och "omhändertagas för förvaring" ännu ej av Berg ansetts avslutad, då anmälan inlämnats till JO. I sitt förut avgivna yttrande hade Berg anfört, att han funnit Kihlgrens förfarande att icke för förvaring omhändertaga de handlingar, bland vilka den av Ask-Upmark insända skrivelsen ingått, fullt motiverat och överensstämmande med de vid universitetet tillämpade normerna i fråga om arkivering. Då detta väl torde utgöra den centrala frågan i det föreliggande ärendet, ville Berg något närmare motivera sin nyssnämnda uppfattning. Kihlgren hade i sitt första yttrande redogjort för ärendets behandling i undervisningsnämnden och i fakulteten. För att möjliggöra en ännu fullständigare överblick av

denna behandling tillåte sig Berg bifoga utdrag ur fakultetens protokoll vid de tre ifrågavarande tillfällena. Frågan i vad mån Ask-Upmarks skrivelse hade sakligt intresse för det då föreliggande spørsmålet belystes även av skrivelsens behandling inom undervisningsnämnden. Berg hade erhållit bemyndigande att meddela, att Holmdahl för Berg uppgivit sig bestämt minnas, att fakultetens dekanus, såsom ordförande vid det undervisningsnämndens sammanträde då skrivelsen jämte övriga inkomna svar förelegat, uppläst de inkomna svaren och ur Ask-Upmarks skrivelse de tre första punkterna men icke den sista, d. v. s. den punkt, som klaganden särskilt önskat ge publicitet åt. Denna punkt torde sålunda av dekanus ha betraktats såsom överflödigt eller ovidkommande. Under sådana förhållanden vore Berg icke övertygad om att den ifrågavarande skrivelsen i oförändrad form skulle ha bilagts undervisningsnämndens protokoll, därest sådant hade förts. Frånvaron av protokoll syntes Berg därför möjligen vara av mindre betydelse vid ärendets bedömning. Berg ville slutligen i detta sammanhang framhålla en synpunkt, som enligt hans mening vore mycket väsentlig vid bedömningen av detta ärende. En ordförande hade såsom ledare av sammanträden en av praxis sanktionerad skyldighet att söka förhindra eller att beivra ovidkommande uttalanden, som kunde verka sårande eller väcka förargelse. På samma sätt hade en ordförande skyldighet att tillse, att i protokollet ej infördes bilagor med dylika uttalanden. En likartad skyldighet torde åvila den, som tillvaratog andra handlingar för arkivering.

Vid yttrandet voro fogade de av Berg åberopade utdragen av medicinska fakultetens protokoll den 18 mars, den 25 april och den 16 maj 1949. I sistnämnda protokoll voro intagna ett flertal till fakulteten inkomna skrivelser från vederbörande ämnesrepresentanter i anledning av ett av Uppsala medicinarens förening framlagt förslag angående utländska sökandes deltagande i kurser. Därefter innehöll protokollet följande: "Tillika hade t. f. professorn Annersten godkänt förslaget vad kirurgitjänstgöringen anginge, varjämte professorn Ask-Upmark förklarade att vid tjänstgöringarna i medicin kunde mottagas 1 utländsk studerande."

För erhållande av tillförlitlig utredning om vad i saken förekommit anmodade jag därefter polismästaren i Uppsala att verkställa utredning dels rörande de upplysningar Kihlgren lämnat Berg om ifrågakomna handling vid dennes hänvändelse till Kihlgren och dels rörande de närmare omständigheterna i samband med handlingens förvarande och försvinnande.

Vid med anledning därav verkställda förhör förekom följande.

Kihlgren uppgav: Klinikcheferna hade inkommit med sina uppgifter på sätt Kihlgren uppgivit i sitt först avgivna yttrande. Vid företagen granskning av uppgifterna hade Kihlgren märkt, att en del av uppgiftslämnarna tydligen missuppfattat frågan, varför de inkomna uppgifterna icke kunnat läggas till grund för ett beslut i ärendet. Bland de sålunda inkomna upp-

gifterna hade funnits skrivelsen från Ask-Upmark. Uppgifterna hade Kihlgren förvarat bland handlingar, som sedermera skolat föredragas inför medicinska fakulteten. Vid sidan av denna frågas behandling i undervisningsnämnden hade Uppsala medicinares förening gjort en fullständig utredning i ärendet. I början av april 1949 hade föreningen till medicinska fakulteten ingivit en sammanställning över de kurser, som utländska medicine studerande önskade eller borde genomgå. Med anledning av den av föreningen gjorda utredningen hade samtliga ämneslärare anmodats att snarast inkomma med yttrande. Slutligen hade ärendet behandlats vid medicinska fakultetens sammanträde den 16 maj 1949. Då Kihlgren sedermera upprättat protokoll från detta sammanträde, hade han i detsamma intagit de skriftliga yttranden han fått mottaga från ämneslärarna med anledning av föreningens förslag till fördelning av platserna för utländska medicine studerande. Ask-Upmark hade varit närvarande vid fakultetens sammanträde och han hade på dekanus' fråga förklarat, att en utländsk medicine studerande kunde beredas plats vid medicinska polikliniken. Han hade således icke avgivit något skriftligt yttrande med anledning av medicinska föreningens förslag till platsfördelning. Orsaken till att Kihlgren icke intagit Ask-Upmarks yttrande med anledning av den förfrågan Kihlgren gjort i februari 1949 hade varit, att de på Kihlgrens förfrågan inkomna yttrandena icke lagts till grund för fakultetens beslut om platsfördelningen. Detsamma hade varit förhållandet beträffande andra ämneslärares yttranden på Kihlgrens förfrågan. Samtliga inkomna yttranden — såväl de på Kihlgrens förfrågan inkomna som de i anledning av medicinska föreningens förslag inkomna — hade Kihlgren därefter förvarat i memorialprotokollet. De på Kihlgrens förfrågan inkomna yttrandena hade Kihlgren efter protokollets utskrift låtit kvarligga i memorialprotokollet, under det att de i anledning av föreningens förslag eller utredning inkomna yttrandena intagits i fakultetens protokoll såsom bilagor. Memorialprotokollet från fakultetssammanträdet den 16 maj 1949 hade Kihlgren därefter förvarat på sitt tjänsterum till utgången av år 1949. Troligen någon av de första dagarna i januari 1950 hade Kihlgren lämnat in medicinska fakultetens protokoll för år 1949 för inbindning. Han hade återfått dessa omkring den 15 januari 1950 eller cirka åtta dagar före klagandens anmälan till JO. Någon dag omkring den 15 januari hade Kihlgren från sitt tjänsterum till sin bostad medtagit en portfölj, vilken bland annat innehöll 7—8 memorialprotokoll med inneliggande handlingar från fakultetens sammanträden under år 1949. Troligen samma dag som han medtagit portföljen till sin bostad hade han i i bostaden sorterat bort en del protokollsanteckningar i kladdform och sådana handlingar, som han ansett icke skola överlämnas för arkivering. Bland dessa handlingar hade funnits memorialprotokollet från sammanträdet den 16 maj 1949 med inneliggande yttranden från ämneslärarna på Kihlgrens ovannämnda förfrågan. Dessa utsorterade handlingar, vilka han

ansett icke skola arkiveras eller på annat sätt förvaras, hade han icke omedelbart förstört, utan han hade haft dem kvar på ett bord i sin bostad.

Den 23 januari 1950 omkring klockan 11, uppgav Kihlgren vidare, hade klaganden infunnit sig hos Kihlgren på universitetets kansli och anhållit att för tidningen Ergos räkning få taga del av Ask-Upmarks skrivelse den 21 februari 1949. Kihlgren hade lämnat klaganden det beskedet, att skrivelsen icke intagits i fakultetens protokoll och att den enligt Kihlgrens mening icke vore att anse som offentlig handling. Efter samtalets slut hade klaganden avlägsnat sig men omkring klockan 14 efter expeditionstidens slut återkommit i sällskap med medicine licentiaten Börje Löfgren och Holmdahl, varvid nyssnämnda anhållan upprepats och från Kihlgrens sida samma besked lämnats. Av samtalet i övrigt erinrade sig Kihlgren särskilt, att någon frågat om skrivelsen icke vore diarieförd, vartill Kihlgren genmält, att diarieföring av de inkomna uppgifterna icke förekommit och att protokoll vid undervisningsnämndens sammanträden icke förts. Då Kihlgren vidblivit sin tidigare uttalade uppfattning att Ask-Upmarks skrivelse icke vore att anse som offentlig handling, hade klaganden och hans kamrater anhållit att få tala med universitetets rektor, vilken under samtalet passerat förbi på väg till sitt ämbetsrum. Antingen vid detta eller något senare tillfälle hade Kihlgren för Berg företett fakultetens protokoll för den 18 mars, den 25 april och den 16 maj 1949, varav framginge, att de av klinikcheferna i anledning av förfrågningen i februari 1949 lämnade uppgifterna, bland annat Ask-Upmarks, icke funnos intagna i protokollet, och meddelat, att han icke heller ansett sig böra överlämna nämnda handlingar till framtida förvaring i arkivet. I varje fall hade Kihlgren vid klagandens och hans kamraters besök hos Berg den 23 januari 1950 på Bergs fråga lämnat besked av samma innehåll. Berg hade icke frågat Kihlgren, huruvida handlingen funnes i behåll eller var den funnes. Då frågan gällt huruvida handlingen vore offentlig eller ej och Kihlgren varit övertygad om att den ej vore offentlig, hade spörsmålet var handlingen eventuellt fanns enligt Kihlgrens mening i detta sammanhang varit ovidkommande. Lördagen den 28 januari hade Kihlgren i tidningen Upsala läst en artikel om klagandens skrivelse till JO. Kihlgren hade vid hemkomsten till bostaden sökt igenom de av honom utsorterade handlingarna och bland dessa anträffat Ask-Upmarks yttrande med anledning av Kihlgrens förfrågan i februari 1949. Han hade då tagit detta yttrande och lagt in detsamma i sin portfölj. Söndagen den 29 januari hade Kihlgren, som han ofta brukade göra, arbetat på sitt tjänsterum. Under det Kihlgren varit sysselsatt med sitt arbete hade Fåhræus kommit in i Kihlgrens tjänsterum. Att Fåhræus kommit till universitetet och besökt Kihlgrens tjänsterum en söndag hade icke varit något ovanligt. Under samtalet dem emellan hade Kihlgren frågat Fåhræus, huruvida denne läst artikeln i tidningen Upsala. Fåhræus hade varit helt ovetande om denna artikel, varför Kihlgren visat honom den-

samma. Därefter hade han även visat Ask-Upmarks skrivelse, vilken Kihlgren då tagit fram ur sin portfölj. Med anledning av innehållet i artikeln hade Kihlgren bestämt sig för att icke, som han tidigare haft för avsikt, förstöra handlingen, då han ansett sig först böra avvakta JO:s beslut om handlingen vore att anse som offentlig eller icke. Han hade då tänkt lägga in handlingen i kassaskåp, men detta hade icke blivit av. Den 31 januari 1950 hade Kihlgren fortfarande haft handlingen förvarad i sin portfölj. Innan Berg den 18 februari 1950 avgivit sitt yttrande till JO hade han frågat Kihlgren, huruvida handlingen omhändertagits. Kihlgren hade då svarat, att handlingen icke omhändertagits, varmed han avsett, att handlingen — på sätt Kihlgren tidigare upplyst Berg — icke intagits i något protokoll eller omhändertagits för arkivering. Den 22 februari hade Kihlgren från JO mottagit en skrivelse med anmodan att yttra sig om var handlingen då förvarades. Dagen därpå hade Kihlgren sökt efter handlingen men icke kunnat finna densamma. Handlingen hade dittills förvarats i Kihlgrens portfölj, vilken i sin tur förvarats på ett sådant sätt, att Kihlgren saknade anledning misstänka att någon obehörig kunnat tillgripa handlingen. Kihlgren kunde icke annat än gissningsvis förklara på vad sätt handlingen förkommit för honom. Han ville dock framhålla, att han, då han i tidningen Upsala läst om klagandens anmälan till JO, lagt in tidningen och handlingen i sin portfölj, i vilken han då redan tidigare förvarade ett exemplar av tidningen Svenska Dagbladet i avsikt att därur klippa ut en artikel av Karl Ragnar Gierow om räntmästartjänsten vid universitetet. Dessa båda tidningar hade Kihlgren därefter icke kunnat återfinna, varför han hölle för troligt, att han vid något tillfälle som han nu icke kunde erinra sig kastat bort tidningarna, varvid här ifrågavarande handling följt med. Kihlgren förnekade, att han fortfarande förvarade handlingen eller att han avsiktligt förstört densamma.

Berg uppgav vid samtal med polismästaren Hans Eriksson följande: Lördagen den 21 januari 1950 hade Berg i sin bostad blivit i telefon uppringd av Löfgren, med vilken Berg tidigare var bekant. Löfgren hade omtalat, att han i sin hand hade en fotostatisk kopia av ett av Ask-Upmark till medicinska fakultetens undervisningsnämnd avgivet yttrande, som avsåge utländska medicine studerandes möjlighet att följa kursen vid fakulteten. Inom studentkretsar hade man enligt Löfgren funnit innehållet i yttrandet anmärkningsvärt. Löfgren hade uppläst Ask-Upmarks yttrande. Berg, som icke deltagit i undervisningsnämndens sammanträden, hade dittills saknat varje kännedom om förekomsten av detta yttrande. Löfgren hade under telefonsamtalet vidare meddelat, att man övervägde att låta publicera yttrandet i studenttidningen Ergo. Enligt vad Löfgren anförde skulle det också ha varit på tal att påkalla JO:s uppmärksamhet på yttrandet. Berg hade — sedan Löfgren ytterligare en gång uppläst Ask-Upmarks yttrande — uttalat, att man icke nödvändigt behövde tolka det kortfattade

yttrandet direkt efter ordalydelsen utan att även ett mindre anmärkningsvärt innehåll kunde utläsas ur detsamma. Vad som ytterligare avhandlats mellan Berg och Löfgren kunde Berg nu icke i detalj erinra sig. Berg hade endast framfört de synpunkter, som han vid den hastiga konfrontationen med ärendet för det dåvarande ansett sig böra anlägga å detsamma. Utgångspunkten hade därvid för Bergs del varit den, att yttrandet hämtats direkt från medicinska fakultetens protokoll. Berg ville minnas, att Löfgren under telefonsamtalet meddelat, att klaganden och Holmdahl befunnit sig i Löfgrens sällskap. Jämväl dessa två vore väl kända av Berg. Den 23 januari hade Berg kommit till sitt tjänsterum omkring klockan 14. Då Berg kommit in i kansliet, hade där uppehållit sig Löfgren, klaganden och Holmdahl, samtalande med Kihlgren. Berg hade då förstått, att deras ärende angått Ask-Upmarks yttrande. Efter en kort stund hade studenterna begärt att få tala med Berg och kommit in i rektorsrummet, där någon av Löfgren, klaganden eller Holmdahl tagit upp frågan om det åsyftade yttrandet av Ask-Upmark och därvid begärt en avskrift av detta. Löfgren hade framtagit och visat den fotostatiska kopia av yttrandet, som han vid sitt telefonsamtal uppläst för Berg, samt meddelat, att Kihlgren ej ansett sig kunna ställa yttrandet till förfogande. Berg hade med anledning av deras begäran gått ut i kansliet och frågat Kihlgren, som hade sin arbetsplats där, efter det avsedda yttrandet. Kihlgren hade omedelbart svarat, att yttrandet icke funnes intaget i något fakultetens protokoll eller i övrigt omhändertagits för arkivering. Det besked Berg erhållit av Kihlgren hade han meddelat Löfgren och hans kamrater. Samtalet mellan Berg, å ena, samt Löfgren och hans kamrater, å andra sidan, hade därefter kommit att angå frågan, huruvida den åsyftade handlingen vore att betrakta såsom offentlig handling eller ej. Antingen vid detta tillfälle eller någon av de följande dagarna i samma vecka, då klaganden på nytt uppsökt Berg, hade klaganden framhållit, att han konsulterat juridisk sakkunskap och att denna hävdade, att handlingen vore att betrakta såsom offentlig. Man hade även gemensamt studerat tryckfrihetsförordningen. På grund av det besked Berg erhållit av Kihlgren och efter att ytterligare ha reflekterat över frågan hade Berg kommit till den bestämda övertygelsen, att handlingen icke vore offentlig. För ett antal år sedan, då Berg varit styresman för Akademiska sjukhuset, hade Berg ingående diskuterat likartade frågor — såvitt anginge sjukhusets handlingar — med borgmästaren Bertil Hagström, vilken vid denna tid innehaft offentligt uppdrag att utreda frågan om rätten att utbekomma allmänna handlingar. Berg hade på grund därav ansett sig vara fullt på det klara med vad omhändertagandet innebure i fråga om en handlingens offentlighet eller icke offentlighet. Det besked Berg erhållit av Kihlgren hade inneburit, att handlingen icke varit offentlig, när den icke intagits i protokoll eller eljest omhändertagits för arkivering. Berg hade därför ej heller ansett sig ha anledning att närmare tillfråga Kihlgren, huru-

vida handlingen funnes i behåll eller söka utröna var den funnes. Han hade vid detta tillfälle icke heller frågat Kihlgren därom. Vid något tillfälle hade emellertid Berg kontrollerat Kihlgrens uppgift att Ask-Upmarks yttrande icke funnes intaget i fakultetens protokoll. Den 30 januari 1950 hade Berg erhållit klagandens anmälan på remiss från JO. Berg hade samma dag överlämnat remissen till Fåhræus i dennes egenskap av fakultetens dekanus med anmodan att utreda ärendet samt inkomma med yttrande. Dessförinnan hade Berg icke haft något samtal i ärendet med Fåhræus. Medan ärendet varit på remiss hos Fåhræus hade Berg ej heller närmare diskuterat detta med Kihlgren, men Berg hade vid ett par tillfällen efterlyst detsamma, då Berg velat ha några dagar på sig för det yttrande han hade att avgiva.

Berg meddelade slutligen, att han icke vid något tillfälle med Ask-Upmark berört frågan om den åsyftade handlingen eller dess innehåll, liksom ej heller den till JO inlämnade anmälan.

Fåhræus förklarade på förfrågan, att han icke hade någon kännedom om de upplysningar Kihlgren lämnat Berg angående handlingen. I övrigt kunde Fåhræus numera icke erinra sig några detaljer från de samtal han haft med Kihlgren angående handlingen. Fåhræus ville i detta sammanhang framhålla, att han så gott som dagligen hade samtal och överläggningar med Kihlgren i tjänsteangelägenheter.

Sedan Berg anmält, att han hade ytterligare upplysningar att lämna i saken, och på grund därav den 21 februari 1951 beretts tillfälle att avgiva nytt yttrande i ärendet, anförde Berg följande.

Av polisutredningen framginge, att det förhållandet att det kunde vara av betydelse, huruvida Berg vid besvarandet av klagandens begäran om avskrift varit medveten om att den efterfrågade handlingen alltjämt funnits kvar, ej varit på tal mellan Berg och Kihlgren, när Berg av honom erfarit, att handlingen varken blivit intagen i fakultetens protokoll eller ingått bland dess "acta". Berg kände sig dock övertygad om att han vid detta tillfälle inom sig själv räknat såsom ytterst sannolikt, att Kihlgren alltjämt hade handlingen liggande bland sådana anteckningar, som han visserligen utgallrat och ej överfört till "acta", men som han ännu ej förstört. Av mångårig erfarenhet visste Berg, att Kihlgren brukade spara dylika papper lång tid, innan han förstörde dem. Då Berg den 25 januari 1950 utfärdat det skriftliga svaret till klaganden, hade Berg i varje fall varit fullt medveten om att Kihlgren hade handlingen bland sina papper. Vilken dag Berg fått detta besked, som sålunda för Berg ingalunda varit överraskande, kunde han ej erinra sig, men han vore angelägen om att betyga, att Kihlgren ej på minsta sätt sökt undanhålla honom vetskap därom. Att Berg ej meddelat klaganden detta förhållande hängde samman med Bergs redan då fasta och alltsedan ytterligare befastade övertygelse

att handlingen ej var att betrakta som en allmän handling. Klagandens önskan att få publicera handlingen kunde ju ej tillmötesgåas med mindre handlingen vore offentlig. Huruvida den funnits kvar eller redan varit förstörd, hade under sådana förhållanden enligt Bergs mening saknat varje betydelse för klaganden. Ej heller för studenterna hade detta ägt någon betydelse, då de ju till sitt förfogande haft fotostatkopior av handlingen. Berg hade icke tidigare haft någon tanke på att ovannämnda förhållande kunde ha relevans vid förevarande ärendes bedömande. Berg insåge emellertid till fullo, att flera av de av honom vidtagna eller underlåtna åtgärderna i detta ärende måste te sig i en helt annan dager, om de bedömdes enbart med utgångspunkt från att den efterfrågade skrivelsen verkligen varit en allmän handling. Inom universitetshusets kansliavdelning inrymdes dels universitetets kansli, företrätt av rektor och akademisekreteraren med biträde av två amanuenser, däribland Kihlgren, dels fakulteternas kanslier, representerade av var sin fakultetsnotarie. Diariet vore gemensamt för universitetets och fakulteternas kanslier, likaså vore arkivet gemensamt och stode närmast under akademisekreteraren, men för övrigt vore kanslierna skilda. Rektorsämbetet och de olika fakulteterna vore att betrakta såsom skilda myndigheter. Det här föreliggande ärendet hade ursprungligen helt tillhört den medicinska fakulteten, vars notarie vore Kihlgren. Då klaganden uppsökt Berg den 23 januari 1950, hade ärendet angått Berg såsom rektor endast i den mån Berg under sitt ämbete hade universitetets arkiv, vilket såsom ovan nämnts omfattade omhändertagna handlingar även från den medicinska fakulteten. Då klaganden begärt beslut av rektorsämbetet jämte besvärshänvisning, hade Berg därför ansett sig formellt förhindrad att beträffande en handling, som icke var underställd Berg, fatta något beslut. På klagandens fråga, varför besvärshänvisning ej lämnats, hade Berg meddelat honom detta och hänvisat till den medicinska fakulteten, som vore den myndighet, vars beslut i en sådan fråga kunde begäras och vars beslut också eventuellt kunde överklagas. Någon sådan framställning till fakulteten hade emellertid ej gjorts, utan klaganden hade i detta läge vänt sig till JO. Sedan JO remitterat klagandens anmälan till Berg, hade Berg omedelbart infortrat yttrande av fakultetens dekanus. Först sedan Berg mottagit detta, hade han haft formell anledning att taga ställning till frågan, huruvida Kihlgren förfarit riktigt genom att ej överlämna den efterfrågade skrivelsen för förvaring. Berg ville i detta sammanhang tillägga, att han såsom rektor ej ansett sig ha formell rätt att anmoda Kihlgren att till Berg överlämna handlingen. Å andra sidan vore Berg fullt övertygad om att han skulle ha bett Kihlgren att få titta på papperet, om Berg ej genom studenternas fotostatkopior väl känt till dess innehåll, men en dylik begäran från Bergs sida skulle i så fall ej ha haft karaktären av en anmodan i tjänsten. Fakultetens dekanus hade däremot haft full rätt att taga del

av handlingen, och för honom hade Kihlgren också, såsom framginge av handlingarna, utan påstötning uppvisat den.

Undervisningsnämnderna vid universitetet — anförde Berg slutligen — kunde enligt hans mening betraktas såsom ett genom universitetsstatuterna föreskrivet slag av beredningsutskott inom varje fakultet med uppgift att förbereda vissa frågor. Universitetsstatuternas § 108 sade också: ”... skall inom varje fakultet finnas en undervisningsnämnd...”. Att dessa beredningsutskott statutenligt förstärktes med studentrepresentanter ändrade enligt Bergs uppfattning ej denna deras karaktär. Endast i särskilda fall kunde undervisningsnämnd få fakultetens uppdrag att å dennas vägnar fatta beslut; i övrigt överlämnade nämnden (efter utredning, med till- eller avstyrkan o. s. v.) ärendena till fakulteten. Under sådana förhållanden kunde Berg ej finna, att en undervisningsnämnd vore att betrakta såsom en myndighet. Fakulteten vore däremot i detta sammanhang utan tvivel att anse som en myndighet och en sådan av kollegial natur. Det ärende, i vilket Ask-Upmarks skrivelse förekommit, hade varit ett av fakulteten till undervisningsnämnden lämnat utredningsuppdrag. I och för utredningen hade de fakultetsmedlemmar, som voro överläkare på sjukhuset, anmodats att inkomma med vissa uppgifter om disponibla utbildningsplatser. Svaren på denna anmodan uppfattade Berg såsom konkreta uppgifter, avsedda att ingå i en av nämnden gjord sammanställning, d. v. s. såsom helt likvärdiga med sådan minnesanteckning eller annan uppteckning, varom tryckfrihetsförordningen talade i 2 kap. 4 §. Alla yttranden hade härrört från medlemmar av den kollegiala myndigheten själv, och det hade sålunda varit fråga om en helt intern beredning inom myndigheten. Att ett av de inkomna svaren, vid sidan av besvarandet av de framställda frågorna, innehållit ett uttalande helt utanför utredningens ram kunde enligt Bergs mening ej ge en annan formell karaktär åt just detta svar. Sådana löst infogade, ofta tillspetsade aforismer från Ask-Upmarks sida vore ej ovanliga inom fakulteten. Skulle den, som gjort uttalandet, önskat få det upptaget till behandling i fakulteten, hade han ju såsom fakultetsmedlem haft möjlighet att framställa yrkande därom vid fakultetens behandling av ärendet, varvid han själv var närvarande. Likaså hade studentrepresentanterna haft möjlighet att påyrka uttalandets upptagande till behandling i undervisningsnämnden, om de så önskat. De på angivet sätt infordrade uppgifterna från vissa fakultetsmedlemmar kunde alltså enligt Bergs mening ej betraktas såsom sådana inkomna eller inom myndigheten upprättade handlingar, vilka enligt tryckfrihetsförordningens 2 kap. 2 § automatiskt vore allmänna handlingar. Berg ville tillägga, att hans ovan framlagda synpunkter och uttalade uppfattningar, vilka hela tiden utgjort förutsättning för hans eget och kansliernas handläggande av detta ärende, hade en stor principiell betydelse för universitetets administration och att det därför vore av värde att erhålla JO:s auktoritativa uttalande i dessa frågor. Skulle undervis-

ningsnämnd anses såsom sådan statsmyndighet, varom tryckfrihetsförordningens 2 kap. 2 § talade, finge detta genomgripande konsekvenser även i fråga om t. ex. den i universitetsstatuternas § 122 föreskrivna betygsnämnden. Denna hade, syntes det Berg, samma formella ställning som en undervisningsnämnd — genom adjunktion kunde dock till och med en utanför fakulteten stående vetenskapsman vara röstberättigad medlem — och dess befogenheter vore på liknande sätt begränsade till att vara beredande och förslagsställande inom myndigheten, d. v. s. fakulteten. Fråga om en omorganisation av undervisningsnämnderna vore för närvarande aktuell, och förslag hade från studenthåll framförts, att deras befogenhet skulle vidgas till att fatta även verkställbara beslut i vissa ärenden. Om så skulle ske, torde frågan om dessa nämnders karaktär av myndighet komma i ett annat läge.

I en till rektorsämbetet vid Uppsala universitet avläten skrivelse anförde jag därefter följande.

I 2 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen stadgas såsom huvudregel, att till främjande av ett fritt meningsutbyte och en allsidig upplysning skall, i den ordning i förordningen vidare sägs, varje svensk medborgare äga fri tillgång till allmänna handlingar. — De undantag, som medgivnas härifrån, äro angivna i lagen den 28 maj 1937 om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar, den s. k. sekretesslagen.

Begreppet allmän handling definieras i 2 kap. 2 § tryckfrihetsförordningen, där det heter, att allmänna handlingar äro alla hos stats- eller kommunalmyndighet förvarade handlingar, vare sig de till myndigheten inkommit eller blivit där upprättade. Med statsmyndighet förstås, enligt 3 §, bland annat till statens förvaltning hörande myndigheter och inrättningar, nämnder, kommissioner och kommittéer.

I 4 § samma kapitel heter det, att minnesanteckning eller annan uppteckning, som hos myndighet verkställts allenast för måls eller ärendes föredragning eller beredande till avgörande, skall ej hos myndigheten anses som allmän handling, om ej uppteckningen, sedan målet eller ärendet hos myndigheten slutbehandlats, omhändertagits för förvaring.

I 2 kap. 8 § stadgas, att allmän handling, som ej skall hållas hemlig, skall på begäran genast eller så snart ske kan utan avgift tillhandahållas den som för läsning eller avskrivning på stället önskar taga del därav; han äge ock mot fastställd avgift erhålla avskrift av handlingen.

Till grund för de anförda bestämmelserna i tryckfrihetsförordningen ligger ett av 1944 års tryckfrihetssakkunniga år 1947 avgivet betänkande med förslag till tryckfrihetsförordning (SOU 1947: 60), vilket förslag efter vissa ändringar förelades 1948 års riksdag i proposition nr 230.

I fråga om begreppet allmän handling hade de sakkunniga i betänkandet (s. 69 o. f.) anfört följande.

Benämningen allmänna handlingar förekomme icke i den ursprungliga lydelsen av tryckfrihetsförordningen utan hade införts däri genom 1937 års lagstiftning såsom grundval för offentlighetsprincipens tillämpning. Såsom huvudregel gällde, att varje allmän handling vore offentlig. En allmän handling kunde dock på grund av bestämmelse i sekretesslagen eller enligt föreskrift, som meddelats med stöd av denna lag, vara hemlig. Allmänna handlingar kunde således vara antingen offentliga eller hemliga. Enligt definitionen i 2 § 1 mom. i den äldre tryckfrihetsförordningen menades med allmänna handlingar "alla till stats- eller kommunalmyndighet inkomna och därifrån utfärdade handlingar, hos sådan myndighet förda diaries, journaler, register och andra dylika förteckningar, därstädes hållna protokoll, så ock alla andra där upprättade handlingar, såvitt de hänföra sig till mål eller ärenden som av myndigheten slutbehandlats". Såsom framginge av det återgivna stadgandet vore egenskapen av allmän handling i första hand knuten till att handlingen inkommit till eller upprättats hos någon stats- eller kommunalmyndighet. Å andra sidan vore alla hos sådan myndighet förvarade handlingar att anse som allmänna. —.—.— Tillräckliga skäl att frångå den ståndpunkt, som låge till grund för den äldre tryckfrihetsförordningens bestämmelser, syntes icke föreligga. Även med den sålunda valda utgångspunkten inställde sig vissa svårlösta spörsmål. I första hand gällde dessa frågan, om och i vilken utsträckning brev eller andra personliga meddelanden skulle anses som allmänna handlingar i sådana fall, då de anginge visst hos myndighet förekommande mål eller ärende och tillställts befattningshavare hos myndigheten under tyst eller uttrycklig förutsättning att meddelandet vore av privat natur. I den äldre tryckfrihetsförordningen angäves icke närmare, hur gränsen borde dragas mellan allmänna handlingar och privata meddelanden eller brev. I 1927 års betänkande hade anförts, att allmänna handlingars offentlighet principiellt borde gälla i avseende å det som inkommit till myndigheter och tjänstemän i tjänsten, men att tryckfrihetsförordningen icke lämpligen kunde lämna svar på frågan, när en inkommen handling skulle anses ha denna egenskap. Vidare hade i 1935 års betänkande framhållits, att något försök ej gjorts att fixera gränsen mellan allmänna handlingar och vad som, ehuru däri tjänsteärenden behandlades eller berördes, borde betraktas som privata brev och anteckningar. Även i propositionen nr 140 till 1936 års riksdag (s. 34) hade uttalats, att det icke gärna läte sig göra att i lagtexten närmare söka angiva en sådan gräns men att avsikten ej vore att med den nya lagstiftningen göra någon ändring i vad som redan kunde anses gälla. För att offentlighetsprincipen skulle fylla sitt syfte vore uppenbart av stor vikt att den oklarhet, som på denna punkt föreläge, såvitt möjligt undanröjdes. Vid besvarande av den nyss uppställda frågan syntes avgörande betydelse icke

böra tilläggas vad meddelandets upphovsman själv angivit eller eljest kunde ha förutsatt rörande meddelandets karaktär. Anginge meddelandet visst hos myndigheten förekommande mål eller ärende, måste meddelandet anses ha tillkommit i syfte att därmed påverka målets eller ärendets avgörande. Det syntes då oegentligt och stridande mot offentlighetsprincipen, att meddelandet genom att betraktas som enskilt skulle undandragas offentligheten. Övervägande skäl torde alltså tala för att även sådana meddelanden ansåges som allmänna handlingar; huruvida de såsom sådana borde vara offentliga eller hemliga, borde bero av de bestämmelser som därom i varje särskilt fall meddelades i tryckfrihetsförordningen och sekretesslagen.

De sakkunniga yttrade vidare: Av vad tidigare anförts framginge, att såsom bestämmande för begreppet allmänna handlingar alltjämt syntes böra bibehållas den nuvarande grunden att till allmänna handlingar hänfördes sådana handlingar, som inkommit till eller upprättats hos statlig eller kommunal myndighet. Även med denna utgångspunkt och efter en närmare avgränsning av en handlingens egenskap av allmän återstode dock vissa spörsmål, som anknöte sig till handlingsbegreppet som sådant. I detta sammanhang inställde sig särskilt frågan om de yttre kännetecken, som fordrades för att en handling skulle anses föreligga. I tidigare utredningar hade även denna fråga varit föremål för överväganden. I 1912 års betänkande hade, vad särskilt anginge hos myndighet upprättade handlingar, uttalats (s. 174), att icke vilka som helst av en tjänsteman i tjänsten gjorda anteckningar borde hänföras under begreppet handling. I 1927 års betänkande framhölls, att det ej syntes möjligt att utan ett alltför kännbart åsidosättande av offentlighetsintresset företaga en uppdelning mellan sådana skriftliga uppteckningar av olika slag, som kunde sägas vara nödvändiga, och sådana som ej hade denna karaktär. Ej heller vore en uppdelning på andra vägar möjlig. Om man således nödgades stanna vid att i tryckfrihetsförordningen angiva "handlingar" såsom föremål för offentlighet, stode likväl fast vad i 1912 års betänkande anförts. Praxis syntes — enligt vad i betänkandet vidare uttalades — peka hän mot en gräns som i huvudsak bestämdes av uppteckningens form, d. v. s. dess egenskap att ha eller icke ha den yttre beskaffenhet som låge i begreppet "handling". Det borde vara fråga om en i stadgad ordning eller enligt praxis färdigställd handling, som kunde sägas vara införlivad med myndighetens samlingar. I 1935 års betänkande hade förutsatts, att vissa upprättade handlingar, såsom promemorior, utredningar och minnesanteckningar, kunde vara att anse som vederbörande tjänstemans privata papper och aldrig bli offentliga. I propositionen till 1936 års riksdag hade i förevarande ämne anförts, att ett visst utrymme otvivelaktigt alltid måste finnas för skriftliga anteckningar och meddelanden i tjänsten, vilka icke kunde sägas vara allmänna handlingar, samt att det, för att överhuvud en handling skulle kunna anses föreligga, måste ställas vissa krav i fråga om språklig och annan yttre form.

Vid sidan av det mera begränsade handlingsbegrepp, som — att döma av förut återgivna uttalanden — låge till grund för tryckfrihetsförordningens bestämmelser, mötte i den allmänna lagstiftningen, särskilt den nya processlagstiftningen, ett handlingsbegrepp av vidare innebörd. Uti 38 kap. nya rättegångsbalken upptoges vissa bestämmelser om skyldighet för innehavare av skriftlig handling att förete sådan som bevis i rättegång. För att en skriftlig handling skulle anses föreligga syntes i dessa fall ej fordras mera än att däri skulle innefattas ett i skrift uttryckt tankeinhåll. Även minnesanteckningar och därmed jämförliga uppteckningar fölle under nya rättegångsbalkens handlingsbegrepp. Ej heller inom straffrätten torde å handling ställas andra formkrav än att meddelandet framträdde i en bestämd språklig form i skrift (SOU 1944: 69 s. 253). Syftet med allmänna handlingars offentlighet vore att möjliggöra en allmän upplysning rörande samhällsförhållanden och en fri kritik av dessa. Allmänheten borde därför äga fri tillgång till allt det skriftliga material, på vilket myndigheternas beslut och åtgärder grundade sig. Från denna utgångspunkt torde icke i och för sig böra från handlingsbegreppet uteslutas något skriftligt meddelande — i vilken form det än framträdde. Hur skriften åstadkommits — för hand, med maskinskrift, helt eller delvis genom tryck eller stencilering eller på annat sätt — kunde icke anses avgörande, lika litet som om det skriftliga meddelande, som handlingen innefattade, framstode som ett avslutat helt. Även vad som ur språklig synpunkt vore ofullständigt kunde vara en handling, exempelvis en blankett eller en tablå eller tabell. Det nu sagda syntes även böra gälla återgivande i chiffer, stenografi eller annan snabb- eller täckskrift. Vid bestämmande av tryckfrihetsförordningens handlingsbegrepp torde ur olika synpunkter vara önskvärt, att såvitt möjligt överensstämmelse kunde nås med den allmänna lagstiftningens. Vad anginge den grupp av handlingar, som inkommit till myndighet vare sig från annan myndighet eller från enskilda, torde några avgörande betänkligheter däremot ej heller föreligga. Att döma av nyss återgivna tidigare uttalanden syntes de åsyftade begränsningarna i tryckfrihetsförordningens handlingsbegrepp ej heller avse sådana handlingar utan närmast handlingar, som upprättats hos myndigheten. Vad anginge sistnämnda grupp av handlingar talade uppenbart starka praktiska skäl för den ståndpunkten, att handlingsbegreppet erhöles en mera begränsad innebörd. I denna del torde alltså de tidigare i denna fråga framförda synpunkterna alltjämt böra vinna beaktande. Med den vidare innebörd, som handlingsbegreppet enligt vad förut anförts borde äga, syntes emellertid räckvidden av detta undantag böra närmare angivas i lagen.

Vid avlåtandet av ovanstående proposition nr 230 anförde chefen för justitiedepartementet vid 2 kap. 2 § tryckfrihetsförordningen, som i denna del var likalydande med de sakkunnigas förslag, bland annat följande.

För att begreppet allmän handling skulle erhålla nödig fasthet samt

osäkerhet om dess räckvidd icke skulle uppkomma, borde detta begrepp bygga på att alla hos stats- eller kommunalmyndighet förvarade handlingar vore allmänna. Visserligen kunde det sägas, att denna bestämning också förutsatte, för att offentlighetsprincipens syfte skulle tillgodoses, att handlingar i erforderlig utsträckning förvarades hos myndigheterna. Handlingar skulle kunna utgallras i sådan omfattning, att den fria insynen över myndigheternas åtgärder försvårades eller förhindrades. Detta spörsmål hade emellertid dittills icke varit reglerat i tryckfrihetsförordningen och tillräckliga skäl att införa bestämmelser därom syntes icke föreligga. Uppenbart vore likväl, att en utgallring av dylik omfattning strede mot de grundsatser, på vilka reglerna om allmänna handlingars offentlighet vilade. Å andra sidan syntes hinder icke böra möta mot en utgallring av handlingar som vore av mindre betydelse, även om dessa på grund av sekretessbestämmelser icke varit fritt tillgängliga.

I 2 kap. 4 § i de sakkunnigas förslag till tryckfrihetsförordning hade de sakkunniga, i överensstämmelse med vad de anfört i betänkandet, såsom ett första stycke i paragrafen upptagit ett stadgande, enligt vilket brev och andra sådana personliga meddelanden, som inkommit till myndighet, skulle, ehuru de icke voro ställda till myndigheten, anses som allmänna handlingar, om de ej uppenbart voro utan betydelse för mål eller ärende, som myndigheten hade att handlägga. Såsom ett andra stycke i samma paragraf hade de sakkunniga upptagit det stadgande, som nu återfinnes i 2 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen.

Vid avlåtandet av propositionen med förslag till tryckfrihetsförordning förklarade sig chefen för justitiedepartementet vilja stanna för att låta gränsdragningen mellan allmänna handlingar och privata meddelanden och brev liksom dittills ankomma på rättspraxis och utslöt därför det av de sakkunniga föreslagna första stycket i 4 § ur det för riksdagen framlagda förslaget. Beträffande det av de sakkunniga föreslagna andra stycket anförde departementschefen följande.

Såsom andra stycke i paragrafen hade de sakkunniga upptagit en bestämmelse angående vissa uppteckningar, som verkställets hos myndighet. Detta stadgande syntes i huvudsak innefatta endast ett lagfästade av vad redan gällde. I yttrandena hade några erinringar icke gjorts mot stadgandet. Publicistklubben funne stadgandet tillfyllestgörande, med de preciseringar som gäves i de sakkunnigas motivering. I denna del hade departementschefen biträtt de sakkunnigas förslag; i paragrafen bibehölls således vad de sakkunniga upptagit såsom andra stycke i den av dem föreslagna paragrafen.

De ovan omförmälda i propositionen nr 230 föreslagna bestämmelserna i 2 kap. tryckfrihetsförordningen antogos av riksdagen i oförändrat skick.

Av vad ovan anförts torde framgå, att regelmässigt alla till myndighet inkomna handlingar äro att anse såsom allmänna handlingar. Detta gäller

också meddelanden till viss tjänsteman rörande ärende som beredes av honom, om meddelandet tillkommit för att påverka ärendets avgörande. Även promemorior och andra av tjänsteman upprättade anteckningar i och för ärendets föredragning inför myndighet kunna komma att betraktas såsom allmänna handlingar, nämligen om de efter ärendets slutbehandling införlivas med den ärendet tillhörande akten. Bortsett från dessa senare handlingar, för vilkas likställande med allmänna handlingar förutsättes särskilt omhändertagande för förvaring, torde regelmässigt de till ett avslutat ärende hörande handlingarna — i den mån de ej skola återställas till part — böra tillvaratagas och arkiveras, åtminstone om de tjänat såsom underlag för ärendets prövning hos myndigheten. I detta sammanhang må erinras, att jämlikt 1 § kungl. kungörelsen den 8 september 1924 angående utgallring av arkivalier ur vissa offentliga arkiv samt angående förvaring av förutvarande statsmyndigheters ävensom upplösta kommittéers m. fl. arkiv må till statsförvaltningen hörande verk och myndigheter icke utgallra, förstöra eller eljest avhända sig arkivalier i andra fall, än då dylik åtgärd må vara i särskild författning stadgad eller Kungl. Maj:t efter riksarkivets hörande eljest därom meddelat föreskrift.

I förevarande ärende är upplyst, att Kihlgren i egenskap av medicinska fakultetens notarie av professorn Ask-Upmark i februari 1949 erhållit ett skriftligt svar på en gjord cirkulärförfrågan till cheferna för de medicinska klinikerna om det antal platser, som vid kliniska kurser kunde ställas till förfogande för utländska medicine studerande, samt att detta och övriga svar från klinikcheferna anmälts vid sammanträden med medicinska fakultetens undervisningsnämnd och senare med fakulteten den 18 mars och den 16 maj 1949. Enligt egen uppgift har Kihlgren ansett de inkomna svaren, som med ett undantag icke intagits i protokoll, icke behöva bevaras för framtiden, enär de icke vore allmänna handlingar, och därför ej överlämnat desamma till universitetets kansli för arkivering.

I ärendet är vidare upplyst, att klaganden den 23 januari 1950 hos Kihlgren begärt att få taga del av Ask-Upmarks skrivelse, vars innehåll genom fotostatisk kopia var honom förut bekant. Under hänvisning till att skrivelsen icke vore allmän handling har Kihlgren därvid förklarat sig icke kunna utlämna densamma till klaganden. Efter detta besked har klaganden vänt sig till Berg i egenskap av universitetets rektor och till honom riktat en begäran om avskrift av skrivelsen. Då Berg med anledning därav frågat Kihlgren efter skrivelsen, har denne för Berg uppgivit, att skrivelsen icke intagits i något medicinska fakultetens protokoll eller i övrigt omhändertagits för arkivering. Berg har därefter lämnat klaganden svar i enlighet med Kihlgrens besked, vilket inneburit, att skrivelsen icke var någon allmän handling och därför icke omhändertagits. På av klaganden därefter samma dag skriftligen gjord framställning till rektorsämbetet om utbekommande av avskrift av skrivelsen har Berg i skrivelse den 25 januari 1950 till klagan-

den förklarar, att Ask-Upmarks skrivelse icke funnes förvarad bland universitetets handlingar. Vid avlåtandet av detta svar har dock Berg — vilken haft den bestämda uppfattningen att Ask-Upmarks skrivelse icke var att betrakta såsom allmän handling och därför ansett Kihlgrens åtgärd att icke omhändertaga densamma för arkivering fullt riktig — haft sig bekant, att skrivelsen alltjämt innehades av Kihlgren.

Av vad ovan anförts framgår att, då Ask-Upmarks skrivelse inkommit till Kihlgren såsom svar på en av denne i egenskap av tjänsteman hos medicinska fakulteten gjord förfrågan i ärende, som var föremål för behandling inom fakultetens undervisningsnämnd, skrivelsen måste anses som en till statsmyndighet inkommen handling. Såsom av utredningen framgår ha de i februari 1949 inkomna svaren på Kihlgrens förfrågan, däribland Ask-Upmarks yttrande, också varit föremål för övervägande av undervisningsnämnden och fakulteten. Även om skrivelsen sedermera icke kommit att ligga till grund för beslutet vid fakultetssammanträdet den 16 maj 1949 — tydligen på grund av att Ask-Upmark då varit personligen tillstädes och muntligen lämnat tillräckliga upplysningar — synes det mig uppenbart, att skrivelsen, liksom övriga skriftliga svar från klinikcheferna, varit att anse såsom en allmän handling. Huruvida densamma fått inflyta i ett protokoll rörande ärendet eller icke kan icke utöva någon inverkan på bedömandet av skrivelsens karaktär som handling. Såsom allmän handling hade den också bort av Kihlgren bevaras för arkivering.

Till försvar för uppfattningen att Ask-Upmarks skrivelse icke skulle utgöra allmän handling ha Kihlgren och Berg åberopat, att densamma skulle utgöra sådan i 2 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen avsedd uppteckning, som hos myndighet verkställts allenast för ärendes föredragning eller beredande till avgörande, samt till följd därav icke varit att anse såsom allmän handling under annan förutsättning än att densamma efter ärendets slutbehandling omhändertagits för förvaring, vilket emellertid icke skett. Såsom skäl för hänförandet av skrivelsen till uppteckning av nämnda slag har Berg särskilt framhållit, att undervisningsnämnden icke vore att betrakta som en myndighet utan närmast vore att likställa med ett beredningsutskott, vilket hade att förbereda ett ärende för behandling inom fakulteten och för denna framlägga förslag i saken. Enligt Bergs mening skulle uppgifter, som från fakultetsledamöter införskaffades av nämnden, även om de lämnades skriftligen, vara att anse som allenast arbetsmaterial för ärendets behandling inom nämnden och fakulteten.

De av Kihlgren och Berg anförda skälen för att Ask-Upmarks skrivelse skulle anses som uppteckning av ovannämnda slag synas mig icke bärande. Enligt min mening måste undervisningsnämnd, som är en i universitetsstatuterna föreskriven institution för behandling av vissa frågor, anses som en myndighet och ej allenast ett beredningsutskott inom fakulteten. Vad angår skrivelsens hänförande i och för sig till handlingar, som avses i 2 kap.

4 § tryckfrihetsförordningen, torde såväl av ordalagen i stadgandet — minnesanteckning eller annan uppteckning etc. — som av vad som förekommit vid stadgandets tillkomst framgå, att i paragrafen åsyftas föredragningspromemorior och andra anteckningar, som verkstälts av myndighetens egna befattningshavare, såsom exempelvis Kihlgrens förut omförmälda promemoria. En till undervisningsnämnden inkommen skrivelse med svar på gjord förfrågan kan uppenbarligen icke vara av beskaffenhet att hänföras till dylika uppteckningar. I detta sammanhang må även framhållas, att Ask-Upmark, ehuru ledamot av medicinska fakulteten, dock icke var ledamot i undervisningsnämnden.

Då det icke ens påståtts, att handlingens innehåll varit av sådan beskaffenhet att för hemlighållande av detta skulle kunna åberopas något stadgande i sekretesslagen, har alltså Kihlgren, vid det förhållandet att skrivelsen ännu vid tiden för klagandens hänvändelse till Kihlgren fanns i behåll hos denne, bort utlämna skrivelsen till klaganden för genomläsning. Med hänsyn till Kihlgrens uppfattning om skrivelsens karaktär av icke allmän handling och då klaganden omedelbart efter Kihlgrens besked i saken hos rektorsämbetet begärt avskrift av skrivelsen och därmed underställt frågan om handlingens offentlighet ämbetets bedömande, synes mig Kihlgrens av ämbetet sedermera gillade vägran att tillhandahålla handlingen icke böra medföra någon min vidare åtgärd mot Kihlgren.

Vad angår det av Berg på klagandens ovannämnda begäran meddelade beskedet att skrivelsen icke fanns förvarad bland universitetets handlingar, har detta besked varit grundat på Bergs uppfattning att handlingen med hänsyn till innehållet i 2 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen icke skolat omhändertagas och att till följd därav Kihlgrens förfarande att icke överlämna skrivelsen till universitetets arkiv för förvaring i akten till ärendet varit fullt riktigt. Enligt vad numera blivit upplyst har emellertid Berg vid avlåtandet av sitt skriftliga svar till klaganden ägt kännedom om att Ask-Upmarks skrivelse fortfarande innehades av Kihlgren. Vid sådant förhållande hade Berg, i stället för att lämna ett besked av innebörd att någon avskrift icke kunde utfärdas eftersom rektorsämbetet icke innehade Ask-Upmarks skrivelse, bort antingen själv pröva frågan om handlingens offentlighet och klagandens därpå beroende rätt att erhålla avskrift eller ock för prövning överlämna klagandens framställning till medicinska fakulteten, som senast handlagt det ärende, vari skrivelsen inkommit. På grund av bestämmelsen i § 22 i universitetsstatuterna att rektor "utövar den närmaste vården och tillsynen över allt vad som rör universitetet" synes det mig antagligt, att rektor såsom universitetets chef bör äga befogenhet att pröva en dylik fråga. Erinras må i detta sammanhang också, att akten till det ärende, vilket handlingen ifrågasatts skola tillhöra, då varit överlämnad till universitetets under rektors vård befintliga arkiv. Då enskild person uppenbarligen måste anses berättigad att för utfående av avskrift av hand-

ling hos någon av universitetets fakulteter eller befattningshavare vända sig till rektorsämbetet med sin begäran, bör det — om rektor anser sig sakna bestämmanderätt i fråga om handlingens utlämnande — i allt fall åligga honom att tillse, att framställningen blir prövad av behörig myndighet vid universitetet.

Med hänsyn till omständigheterna lät jag bero vid dessa uttalanden, och var ärendet därmed av mig slutbehandlat.

5. Fråga om åklagares befogenhet att återkalla av honom utförd talan om enskilt anspråk i anledning av brott.

Av handlingarna i ett genom klagomål av handelsresanden Herbert Malin i Norrköping härstädes anhängiggjort ärende inhämtas följande.

Natten till den 9 augusti 1949, då klaganden tillfälligt uppehöll sig i Mjölby, tillgreps en av klaganden disponerad, ”firma Trädgårdsmateriel” i Norrköping tillhörig personbil. Bilen påträffades följande dag i Linköping och återlämnades till klaganden genom polisens försorg.

Sedan landsfiskalen i Eksjö distrikt Tore Rydberg den 22 augusti 1949 anhållit fabriksarbetaren Rune Olsson från Linköping såsom på sannolika skäl misstänkt för ett flertal stöldbrott, erkände Olsson den 26 augusti 1949, bland annat, att han i samråd med en kamrat utfört tillgreppet av bilen samt därefter brukat den för färd till Linköping. Den 29 augusti 1949 häktades Olsson av Norra och Södra Vedbo häradsrätt, varvid rätten förordnade, att åtal skulle väckas senast den 7 september 1949.

Den 2 september 1949 inkom till Rydberg från landsfiskalen i Mjölby distrikt ett den 10 augusti 1949 upprättat förundersökningsprotokoll rörande tillgreppet av ifrågavarande bil. Enligt detta protokoll hade klaganden underrättat polisen i Mjölby, att om förövaren av tillgreppet påträffades, ”Trädgårdsmateriel” vid kommande rättegång skulle framställa enskilt anspråk på grund av brottet, samt hemställt, att åklagaren måtte utföra denna talan.

Samma dag inkom till Rydberg från kriminalpolisen i Linköping — jämte ett förundersökningsprotokoll rörande vissa av Olsson i Linköping begångna brott — en så lydande skrivelse:

”Undertecknad, innehavare av Renaultbil med registreringsnummer E. 12378, befullmäktigar härmed vederbörlig åklagare att för min räkning kräva ersättning med nedanstående belopp för den skada och förlust, som åsamkats mig genom stöld av ovanstående bil den 9 augusti 1949 i Mjölby, nämligen:

min andel i kostnaderna för motorreparation	kr. 350:—
förlust som jag lidit genom att bilen icke kunnat brukas under	
14 dagar à 25 kronor	» 350:—
	<hr/>
	Kr. 700:—

Norrköping den 31 augusti 1949.

Herbert Malm

adr. Himmelstalundsvägen 32

Bevittnas: Asta Svensk.”

Den 7 september 1949 väckte Rydberg åtal mot Olsson för nio olika egendomsbrott, däribland tillgreppet av bilen. I stämningsansökningen framställde Rydberg, såvitt nu är i fråga, för klagandens räkning ersättningsanspråk med 700 kronor.

Sedan rätten utsatt målet till huvudförhandling den 10 september 1949, hemställde Rydberg den 8 september vid telefonsamtal med klaganden, att denne skulle till Rydberg genast insända specificerad kostnadsräkning till styrkande av ersättningsanspråken. Samma dag som huvudförhandlingen hölls inkom till Rydberg från klaganden en kostnadsräkning å tillhoppa 751 kronor, avseende vissa reparationer å bilen av styrinrättningen, karossen och motorn samt målning. Enligt en samtidigt inkommen skrivelse från klaganden skulle talan, såvitt avsåge de i räkningen upptagna posterna, omfatta endast ett belopp av 350 kronor.

Vid huvudförhandlingen framställde Rydberg klagandens ersättningsanspråk. Då emellertid den tilltalade bestred anspråket, återkallade Rydberg klagandens talan, till följd varav denna talan i målet förföll. Beträffande målet i övrigt meddelade rätten dom samma dag.

I en den 9 september 1950 hit inkommen klagoskrift anförde klaganden följande.

Den 12 oktober 1949 hade klaganden framställt en skriftlig förfrågan till Rydberg beträffande målet och dess handläggning. Klaganden hade icke fått något svar därpå. Omkring den 20 maj 1950 hade klaganden gjort en förnyad förfrågan i samma sak utan att likväl erhålla något svar. Klaganden hemställde därför, att Rydberg måtte ställas till ansvar för underlåtenhet att lämna honom nödvändig och begärd redogörelse för målets handläggning.

På anmodan av mig inkom Rydberg med yttrande över klagomålen. Däri anförde han följande.

Sedan klaganden — med anledning av att Olsson erkänt tillgreppet av bilen — underrättats jämlikt bestämmelserna i 22 kap. 2 § andra stycket rättegångsbalken, hade från klaganden inkommit skrivelsen av den 31

augusti 1949. Med anledning därav hade Rydberg beslutat att utföra klagandens målsägandetalan. När de i skrivelsen lämnade uppgifterna emellertid icke varit tillfyllest för talans utförande och saken brådskat, hade Rydberg telefonledes satt sig i förbindelse med "firma Trädgårdsmateriel" och anhållit om specificerad kostnadsräkning till styrkande av skadeståndsanspråken. Då den begärda uppgiften ännu den 8 september icke inkommit, hade telefonsamtalet med klaganden ägt rum. Vid huvudförhandlingen hade Rydberg för klagandens räkning framställt ersättningsyrkande å sammanlagt 700 kronor. Den tilltalade hade emellertid bestritt kravet dels under påstående att de i räkningen angivna skadorna icke kunnat förorsakas av honom, när han icke framfört bilen vårdslöst, och dels på den grund att den förlust, som klaganden påstått sig ha lidit genom att bilen icke kunnat användas under en tid av fjorton dagar, icke kunde anses styrkt. För att bereda klaganden möjlighet att i särskild rättegång utföra sin talan hade Rydberg då avstått från yrkandet. Rörande den av klaganden omförmälda skrivelsen av den 12 oktober 1949 saknade Rydberg all kännedom. Där emot vore det riktigt, att en skriftlig förfrågan från klaganden inkommit till Rydberg den 31 maj 1950. Denna skrivelse hade emellertid återsänts till klaganden för komplettering, när de däri lämnade uppgifterna varit alltför knapphändiga för identifiering av ärendet. Skrivelsen hade återkommit i kompletterat skick den 22 juni 1950. När Rydberg sedan dess och till den 28 augusti 1950 varit i avsaknad av assistent, hade han på grund av alltför stor arbetsbörda förbisett att besvara skrivelsen. Denna omständighet hade dock på intet sätt länt klaganden till skada, när möjligheten att anhängiggöra talan fortfarande stode honom till buds. En sådan åtgärd vore emellertid, såvitt Rydberg kunde förstå, fullkomligt meningslös, då Olsson aldrig haft och mänskligt att döma även allt framgent komme att sakna utmätningsbara tillgångar, vilket förhållande Rydberg redan vid huvudförhandlingen varit väl medveten om.

Yttrandet var åtföljt av en den 14 september 1950 dagtecknad skrivelse från Rydberg till klaganden, innehållande en redogörelse för Rydbergs vid huvudförhandlingen vidtagna åtgärder beträffande klagandens enskilda anspråk.

I avgivna påminnelser anförde klaganden följande.

Det hade icke förekommit något telefonsamtal från Rydberg till "firma Trädgårdsmateriel" som Rydberg uppgivit i förklaringskriften. Först vid telefonsamtalet den 8 september 1949 hade Rydberg begärt de ifrågasvarande handlingarna, vilka avsänts till honom påföljande dag. Rydberg hade på eget bevåg och utan klagandens hörande återkallat dennes talan. Sedan Rydberg den 1 september från klaganden erhållit begärd "fullmakt" att föra dennes talan, hade han haft tio dagars tidsfrist att infordra ytter-

ligare utredning. Han hade därjämte haft möjlighet att låta kalla klaganden till huvudförhandlingen. Klaganden ansåge, att Rydberg grovt försummat sin tjänsteplikt och att omständigheterna vore försvärande.

Vid avgörande av ärendet gjorde jag följande uttalanden.

I 22 kap. 2 § andra stycket rättegångsbalken stadgas, att om undersökningsledaren eller åklagaren vid utredning angående brott finner, att enskilt anspråk må grundas å brottet, skall han, om det kan ske, i god tid före åtalet underrätta målsäganden därom. Enligt första stycket i samma paragraf är åklagaren — därest enskilt anspråk grundas å brott, som hör under allmänt åtal — på målsägandens begäran skyldig att i samband med åtalet förbereda och utföra även målsägandens talan, om det kan ske utan olägenhet och hans anspråk ej finnes obefogat. Vill målsäganden, att anspråket upptages i samband med åtalet, åligger det honom att till undersökningsledaren eller åklagaren anmäla anspråket med uppgift å de omständigheter, varå det grundas.

Det framstår såsom självklart, att underrättelse till målsäganden enligt 22 kap. 2 § andra stycket rättegångsbalken skall lämnas ofördröjligen i de fall, då den misstänkte häktats eller kan komma att häktas och följaktligen begränsad tid står till buds för talans förberedande. Framställer målsäganden begäran att det enskilda anspråket skall upptagas i samband med åtalet, har åklagaren befogenhet att vägra villfara målsägandens begäran, såväl då han på godtagbara grunder finner målsägandens talan utsiktslös som då talan om det enskilda anspråket skulle kräva vidlyftig utredning eller eljest i högre grad inkräkta på åklagarens övriga tjänsteåligganden. Även om åklagaren åtagit sig att utföra målsägandens talan men han sedermera finner, att han misstagit sig beträffande det enskilda anspråkets beskaffenhet och att målsägandetalans utförande kommer att kräva vidlyftigare utredning eller eljest medföra större olägenheter för honom än han från början antagit, torde han äga att vägra sin vidare medverkan. I de fall, då begränsade tidsfrister gälla för talans väckande och utsättande av huvudförhandling, framförallt i mål rörande häktad, torde det härvidlag kunna fordras, att åklagaren fattar slutgiltig ståndpunkt till frågan och meddelar målsäganden sitt beslut att icke utföra dennes talan i så god tid före huvudförhandlingen, att målsäganden själv kan förbereda och utföra sin talan. Om å andra sidan åklagaren åtagit sig att utföra målsägandens talan och förutsättningar för vägran att medverka härtill ej heller senare uppkomma, åligger det åklagaren att i samband med förundersökningen ombesörja utredning av det enskilda anspråket och införskaffa bevisning, så att talan kan avgöras vid huvudförhandlingen. Förundersökningen kommer således i dessa fall att fylla samma funktion beträffande målets bere-

dande till huvudförhandling som förberedelseförfarandet inför rätten i tvistemål.

Talan om enskilt anspråk skall i regel anhängiggöras genom ansökan om stämning, vanligtvis i samband med åtalets väckande. Sålunda stadgas i 45 kap. 4 § andra stycket rättegångsbalken, att om åklagaren i samband med åtalets väckande vill väcka talan om enskilt anspråk på grund av brottet, skall han i stämmningsansökningen uppgiva anspråket och de omständigheter, varå det grundas, samt de bevis, som åberopas, och vad han vill styrka med varje särskilt bevis. Enligt 45 kap. 5 § andra stycket kan talan om det enskilda anspråket också väckas utan stämning, sedan åtalet väckts, under förutsättning dock att rätten med hänsyn till utredningen och andra omständigheter finner det lämpligt. Även när talan väckes på nu angivet sätt, vilket enligt 45 kap. 6 § rättegångsbalken kan ske muntligen inför rätten eller skriftligen, skall den tilltalade erhålla del därav. I den av Gärde m. fl. utgivna kommentaren till rättegångsbalken framhålles beträffande sistnämnda bestämmelse, att även i där avsedda fall skola de omständigheter, varpå anspråket grundas, angivas samt i förekommande fall även bevisuppgift lämnas.

De nu anförda bestämmelserna om stämmningsansökningens innehåll och förfarandet vid talans väckande vila synbarligen på den förutsättningen, att talan om det enskilda anspråket icke skall väckas, förrän utredningen av anspråket slutförts. Syftet med dessa bestämmelser torde också bland annat vara att tillgodose den tilltalades berättigade intresse att för förberedandet av svaromålet få veta, vilka anspråk som vid huvudförhandlingen komma att riktas mot honom och vilken bevisning som kommer att åberopas. Även den tidigare anförda synpunkten — att det enskilda anspråket vid förundersökningen skall så beredas, att det kan avgöras vid huvudförhandlingen — kräver i regel att talan icke väckes, förrän utredningen slutförts. I de fall, då den tilltalade är häktad och sålunda den tid som står till buds för utredningen är begränsad, krävs därför uppenbarligen, att även förberedandet av det enskilda anspråket bedrivs med särskild skyndsamhet och energi. Å andra sidan torde åklagaren i sådana fall med större fog än eljest kunna vägra att åtaga sig målsägandens talan.

Åklagarens befogenheter vid utförandet av målsägandens talan äro i huvudsak att bedöma efter samma regler som enligt 12 kap. rättegångsbalken gälla för rättegångsombud. I enlighet härmed får åklagaren även anses äga att återkalla ett framställt skadeståndsyrkande. Emellertid är i detta sammanhang att märka, att om part återkallar sin talan angående det enskilda anspråket, sedan motparten ingått i svaromål, talan dock skall prövas, om motparten yrkar detta. Framställes ej sådant yrkande, skall talan om det enskilda anspråket anses förfallen i målet. Det må framhållas, att svaromål kan avgivas redan före huvudförhandlingen.

Åklagarens behörighet att föra målsägandens talan gäller endast så länge

åtalet och det enskilda anspråket handläggas i samma mål. Så snart sambandet mellan brottmålet och det enskilda anspråket upphört, antingen därigenom att rätten förordnat, att talan om det enskilda anspråket skall som särskilt mål handläggas i den för tvistemål stadgade ordningen, eller därigenom att sistnämnda talan efter återkallelse förfallit och brottmålet avdömts för sig, är åklagaren således icke längre behörig att föra målsägandens talan. I förra fallet erfordras intet nytt anhängiggörande av talan, utan rätten skall föranstalta om det enskilda anspråkets fortsatta behandling som särskilt mål och utfärda erforderliga kallelser å de enskilda parterna. I det senare fallet däremot får målsäganden själv anhängiggöra ny talan, och det måste därför åligga åklagare, som låtit av honom förd målsägandetalan förfalla, att ofördröjligen underrätta målsäganden härom för att denne skall kunna själv tillvarataga sina intressen.

Beträffande Rydbergs åtgärder för förberedande och utförande av klagandens talan i förevarande fall framgår av handlingarna, att Rydberg erhöll besked om klagandens enskilda anspråk först den 2 september 1949 genom den tidigare omförmälda skrivelsen från klaganden. Uppgifterna i denna skrivelse voro uppenbarligen otillräckliga för talans utförande och för avgörande av frågan, huruvida det enskilda anspråket krävde sådan vidlyftig utredning, att Rydberg varit berättigad vägra att utföra klagandens talan. Jag har funnit mig böra godtaga Rydbergs förklaring att han efter mottagandet av klagandens skrivelse, som han fann ofullständig för talans utförande, satte sig i förbindelse med "firman" och begärde specificerad räkning å skadeståndskravet. Enligt rättens beslut vid häktningsförhandlingen den 29 augusti 1949 skulle åtal väckas senast den 7 september. Sedan Rydberg sistnämnda dag anhängiggjort talan även beträffande klagandens enskilda anspråk samt ännu den 8 september räkningen icke inkommit, satte Rydberg sig samma dag i förbindelse med klaganden med förnyad begäran att specificerad räkning skulle insändas, vilken begäran efterkoms, så att räkningen kom Rydberg tillhanda samma dag som huvudförhandlingen skulle hållas. Med hänsyn till den korta tid, som således stått Rydberg till buds sedan klaganden anmält sitt enskilda anspråk, samt till den pågående omfattande utredningen om den tilltalades brott och då Rydberg, innan han mottagit den begärda räkningen, icke kunnat avgöra, huruvida vidlyftigare utredning av skadeståndskravet erfordrades, finner jag, att någon erinran ej kan riktas mot honom beträffande förberedandet av klagandens skadeståndstalan.

Såsom tidigare framhållits bör talan om enskilt anspråk i regel icke väckas, förrän anspråket blivit utrett. Vissa särskilda omständigheter i det föreliggande fallet torde dock kunna ursäktas det synbarligen av praktiska skäl betingade avsteget från denna princip. Sålunda torde det ha varit uppenbart, att den tilltalade saknade medel att gälda skadeståndsbeloppet. Vidare torde Rydberg vid talans väckande med visst fog ha räknat

med att specificerad räkning å skadeståndsyrrkandet skulle komma honom tillhanda före huvudförhandlingen och visa sig vara tillfyllest för talans utförande. Om emellertid dessa beräkningar slagit fel, hade han med största sannolikhet kunnat antaga, att en framställning från honom om skadeståndstalans hänskjutande till särskild rättegång på grund av att vidlyftigare utredning, än som från början förutsatts, visat sig erforderlig skulle ha bifallits av rätten. Det måste enligt min mening vara riktigt, att Rydberg, sedan den tilltalade bestritt kravet, icke ansåg det tillgängliga bevismaterialet tillfyllest för kravets vidhållande. Däremot borde Rydberg i den situation, som uppkom genom den tilltalades bestridande av kravet, i första hand ha framställt yrkande om skadeståndstalans hänskjutande till särskild rättegång i stället för att återkalla talan, enär den tilltalade efter återkallelsen kunnat utverka, att talan likväl prövades på förefintligt material. Sedan Rydberg låtit klagandens talan förfalla, hade det otvivelaktigt ålegat honom att omedelbart giva klaganden underrättelse härom för att han själv skulle kunna tillvarataga sina intressen.

Ehuru Rydberg i de sist anförda hänseendena enligt min mening förfarit felaktigt, lät jag med hänsyn till omständigheterna bero vid mina sålunda gjorda uttalanden, vilka jag upptog i en till Rydberg avlåten skrivelse.

Ärendet var därmed av mig slutbehandlat.

6. Fråga om verkställandet av sinnesundersökning i sådana fall, då den häktade förvaras å fängvårdsanstalt med sinnessjukavdelning men ännu icke kunnat beredas plats å denna avdelning, m. m.

I en den 4 januari 1951 hit inkommen skrivelse hemställde överläkaren vid sinnessjukavdelningen å fängvårdsanstalten i Malmö, docenten Torsten Sondén, om JO:s bistånd för möjliggörande av beslutade sinnesundersökningar av sex häktade personer, vilka förvarades på fängvårdsanstalten i Malmö, vars sinnessjukavdelning emellertid icke hade möjlighet att bereda dem plats. Efter redogörelse för de aktuella fallen och för skrivelser, som Sondén avlåtit till fängvårdsstyrelsen den 9, den 15 och den 22 december 1950 med begäran om förflyttning av de häktade till andra sinnessjukavdelningar för rättspsykiatrisk undersökning, uppgav Sondén, att hans framställningar till styrelsen icke föranlett annan åtgärd än att en häktad blivit förflyttad till sinnessjukavdelningen vid fängvårdsanstalten å Långholmen, samt anförde vidare: Det vore här icke fråga om någon å sinnessjukavdelningen i Malmö uppkommen arbetsbalans. Att verkställa undersökning av de på sinnessjukavdelningen intagna undersökningsfallen vore väl i och för sig en bekymmersam sak, som med hänsyn till den bristande tillgången

på läkare och personal hade erbjudit och fortfarande erbjöde stora svårigheter. Men det vore icke detta saken nu gällde utan det förhållandet, att sex häktade undersökningsfall i flera veckor förgäves fått vänta på att få plats på någon undersökningsavdelning och att, av allt att döma, åtgärder icke heller vore planerade för att möjliggöra de av domstolarna beslutade sinnesundersökningarna. Sondén hade ansett sig böra bringa dessa förhållanden till JO:s kännedom för den händelse JO kunde utverka erforderliga åtgärder.

Sedan jag i anledning av innehållet i Sondéns skrivelse anhållit, att fångvårdsstyrelsen måtte inkomma med yttrande i ärendet, anförde styrelsen i avgivet utlåtande följande.

Enligt 42 § första stycket sinnessjuklagen skulle sinnesundersökning av den, som förvarades i häkte, verkställas å sinnessjukavdelning vid fångvården av där anställd läkare. För undersökningen skulle den häktade överföras till den sinnessjukavdelning, som enligt fångvårdsstyrelsens bestämmande skulle mottaga för sinnessjukdom misstänkta från det häkte, där han förvarades. Sinnesundersökning av män, som vore intagna i häkte inom Jönköpings, Kronobergs, Blekinge, Kristianstads, Malmöhus och Hallands län, skulle enligt fångvårdsstyrelsens föreskrift i cirkulär den 24 november 1947, nr 14, äga rum på sinnessjukavdelningen vid fångvårdsanstalten i Malmö. Enligt detta cirkulär hade ifrågavarande sex häktade tagits på Malmöanstalten för sinnesundersökning. Genom beslut den 26 september 1947 hade Kungl. Maj:t föreskrivit vissa åtgärder för förhindrande av arbetsbalans beträffande sinnesundersökningar vid fångvården. Sinnesundersökning av manliga häktade hade med stöd av detta beslut verkställts och verkställdes fortfarande av annan psykiater än vid sinnessjukavdelning heltidsanställd läkare icke blott vid sinnessjukavdelning, som vore anordnad vid fångvårdsanstalt, utan även vid fångvårdsanstalt, där sådan avdelning för män icke finnes, såsom fångvårdsanstalterna i Uppsala, Växjö, Jönköping, Vänersborg, Östersund och Umeå, i vilka städer psykiatriskt utbildade läkare finnes att tillgå. I samråd med sin sakkunnige i hälsovårdsärenden, medicinalrådet Peder Björck, gjorde fångvårdsstyrelsen stora ansträngningar att förmå utom fångvården varande psykiatrer att åtaga sig utförandet av sinnesundersökningar. Även överläkare vid sinnessjukavdelningar anskaffade själva psykiater för sinnesundersökning. Vid Malmöanstalten hade under år 1950 avgivits 77 utlåtanden angående häktades sinnesbeskaffenhet. Av dessa utlåtanden hade 54 avgivits av utomstående läkare, som överläkaren vid Malmöanstalten själv anskaffat. Återstoden, 23, hade avgivits av läkare vid anstalten. Läkare vid Malmöanstaltens sinnessjukavdelning hade under år 1950 verkställt samtliga undersökningar jämlikt 43 och 63 §§ verkställighetslagen, tillhoppa 151. Även under åren 1948 och 1949 hade läkare vid nämnda sinnessjuk-

avdelning utfört samtliga verkställighetsundersökningar, 142 under år 1948 och 168 under år 1949. Detta antal måste vid en jämförelse med antalet verkställighetsundersökningar, som vid samtliga fångvårdsanstalter utförts av heltidsanställd läkare utan ersättning, betecknas såsom mycket stort och minskade givetvis möjligheterna att vid avdelningen utföra rättspsykiatriska undersökningar. På grund av den starkt ökade arbetsbelastningen på fångvårdens sinnessjukavdelningar hade Kungl. Maj:t i beslut den 25 februari 1949 föreskrivit, att tillfälliga sinnessjukavdelningar skulle genom fångvårdsstyrelsens försorg upprättas vid fångvårdsanstalterna i Jönköping och Umeå samt därjämte, i den mån beläggningen och övriga förhållanden det medgäve, vid fångvårdsanstalterna i Uppsala och Karlstad, samt ålagt läkare vid rättspsykiatrisk avdelning vid statens sinnessjukhus att i den omfattning medicinalstyrelsen föreskrev verkställa sinnesundersökning av dem, som för sådan undersökning intagits på sinnessjukavdelning vid fångvården. Under tiden april—november 1949 hade vid rättspsykiatriska avdelningar avgivits 81 utlåtanden angående häktades sinnesbeskaffenhet. På grund av anhopning av undersökningsfall enligt 43 § sinnessjuklagen hade därefter sinnesundersökning av häktade icke kunnat äga rum jämlikt Kungl. Maj:ts ovannämnda föreskrift.

I skrivelse den 9 december 1950 — anförde fångvårdsstyrelsen vidare — hade Sondén anhållit, att häktade I. L. R. Olofsson, vilkens sinnesbeskaffenhet skulle undersökas, måtte för undersökningen förflyttas till annan fångvårdens sinnessjukavdelning eller till rättspsykiatrisk avdelning vid sinnessjukhus samt att åtgärder måtte vidtagas för dylik förflyttning av undersökningsfall, som under återstående delen av december 1950 inkomme till Malmöanstaltens sinnessjukavdelning. Genom särskilda remisser den 12 december 1950 hade fångvårdsstyrelsen inhämtat yttrande dels av överläkaren vid fångvårdsanstaltens å Långholmen sinnessjukavdelning, huruvida Olofsson kunde för sinnesundersökning mottagas på nämnda sinnessjukavdelning, dels ock av medicinalstyrelsen, huruvida sinnesundersökningar av häktade personer kunde i viss utsträckning ske vid de rättspsykiatriska avdelningarna vid sinnessjukhusen. Sedan överläkaren vid fångvårdsanstaltens å Långholmen sinnessjukavdelning i yttrande den 18 december 1950 meddelat, att Olofsson "endast i nödfall" kunde mottagas, hade fångvårdsstyrelsen den 20 december 1950 förordnat, att Olofsson skulle för sinnesundersökning förflyttas till Långholmens sinnessjukavdelning. Beträffande överflyttning av undersökningsfall till rättspsykiatrisk avdelning vid sinnessjukhus hade fångvårdsstyrelsen — i skrivelse den 20 december 1950 till Sondén — hänvisat till vad medicinalstyrelsen anført i ett yttrande den 14 december 1950. Sedan Sondén i skrivelser den 15 och den 22 december 1950 anhållit, att ytterligare fyra undersökningsfångar, för vilka plats icke kunde beredas på Malmöanstaltens sinnessjukavdel-

ning, måtte för sinnesundersökning förflyttas till annan anstalt, hade fångvårdsstyrelsen i skrivelser den 21 december 1950 och den 2 januari 1951 meddelat, att fångvårdsstyrelsen på grund av anhopning av undersökningsfall vid andra sinnessjukavdelningar funnit sig icke kunna bifalla framställningarna. Såsom Sondén uttryckligen framhållit både för fångvårdsstyrelsen och för JO, vore det icke någon på Malmöanstaltens sinnessjukavdelning uppkommen balans, som utgjorde hinder för ifrågavarande sex häktades undersökning, utan den omständigheten att plats därstädes icke kunde beredas dem. Sondén syntes tolka stadgandet i 42 § första stycket sinnessjuklagen så, att sinnesundersökning icke kunde verkställas, förrän den häktade kunde beredas plats på sinnessjukavdelningen. Denna tolkning vore enligt fångvårdsstyrelsens uppfattning alltför snäv. Om tillgång funnes till psykiatriskt utbildad läkare, som kunde verkställa undersökningen — läkare inom avdelningen eller utomstående psykiater — syntes vid platsbrist på sinnessjukavdelning den häktade kunna de dagar, som undersökningsläkaren det begärde, överföras från den avdelning inom anstalten, där häktade förvarades, till sinnessjukavdelningen för undersökning och, sedan undersökningen för dagen avslutats, återföras till häktesavdelningen; någon brist på utomstående psykiater beredda att utföra sinnesundersökningar vid fångvårdsanstalten i Malmö torde icke föreligga. En tillämpning av ifrågavarande stadgande med en sådan tolkning som Sondéns skulle i nuvarande läge förrycka hela undersökningsorganisationen och lägga hinder i vägen jämväl för anlåtande av psykiater som icke vore anställd vid sinnessjukavdelningen. Malmöanstaltens sinnessjukavdelning hade den 1 december 1950 haft 25 intagna, därav 13 undersökningsfall, och den 1 januari 1951 24 intagna, därav 9 undersökningsfall. Under år 1950 hade sinnessjukavdelningen vissa tider före den 1 december haft ett större antal undersökningsfall och andra intagna än 25, men detta hade icke utgjort något hinder för sinnesundersökning. På framställning av Sondén i skrivelser den 11 och den 12 januari 1951 hade fångvårdsstyrelsen den 15 januari 1951 beslutat, att en ungdomsfängelselev och en straffånge, som vårdats på Malmöanstaltens sinnessjukavdelning men icke längre varit i behov av vård därstädes, skulle förflyttas till andra fångvårdsanstalter. Antalet straffriförklarade på Malmöanstaltens sinnessjukavdelning hade den 16 januari 1951 utgjort sex, av vilka två enligt medicinalstyrelsens beslut den 18 december 1950 anvisats plats på Källshagens sjukhus i Vänersborg. Beträffande de övriga fyra straffriförklarade hade styresmannen vid Malmöanstalten i skrivelser den 30 december 1950 samt den 8, den 10 och den 13 januari 1951 till medicinalstyrelsen anhållit, att plats snarast möjligt måtte beredas dem på sinnessjukhus. — Vid telefonsamtal den 19 januari 1951 med byråchefen å fångvårdsstyrelsens socialbyrå hade medicinalrådet Björck meddelat, att de två straffriförklarade, som enligt medicinalstyrel-

sens beslut den 18 december 1950 anvisats plats på Källshagens sjukhus, skyndsammast möjligt komme att intagas där samt att Björck beträffande övriga fyra straffriförklarade anmodat vederbörande föredragande i medicinalstyrelsen att så avfatta medicinalstyrelsens beslut om deras intagning på sinnessjukhus, att minsta möjliga dröjsmål därmed uppstode. Den 24 januari 1951 hade på sinnessjukavdelningen i Malmö funnits 25 intagna, nämligen 10 häktade undersökningsfall, 5 straffriförklarade, 2 straffångar, 1 förvarad och 7 till ungdomsfängelse dömda. Två av dessa intagna hade för tillfället vistats på Allmänna sjukhuset i Malmö. Av de fem straffriförklarade skulle tre den 25 januari 1951 överföras till sinnessjukhus. De två återstående hade numera tilldelats expektantplatser på sinnessjukhus och torde inom en snar framtid bli bortflyttade från sinnessjukavdelningen. Avdelningen hade på senaste tid utökats med sju platser, vilka endast delvis tagits i bruk, enär Sondén begärt en större utökning av personalen än vad fångvårdsstyrelsen ansett sig berättigad att medge. Sammanfattningsvis ville styrelsen framhålla, att den nu uppkomna situationen enligt styrelsens mening hade kunnat avvecklas tidigare, därest Sondén begagnat de olika utvägar som stode till buds.

I avgivna påminnelser bemötte Sondén vad fångvårdsstyrelsen anført i sitt yttrande, varjämte Sondén ifrågasatte, huruvida icke fångvårdsstyrelsen bort med anledning av hans skrivelser göra anmälan till justitiedepartementet för avhjälpande av uppkommen arbetsbalans.

I förnyat yttrande framhöll fångvårdsstyrelsen att, då det icke varit fråga om någon å sinnessjukavdelningen vid Malmöanstalten uppkommen arbetsbalans, Sondéns skrivelser givetvis icke kunnat föranleda fångvårdsstyrelsen att till justitiedepartementet göra anmälan om en arbetsbalans, som enligt Sondéns egen uppgift icke fanns.

I yttrandet anförde fångvårdsstyrelsen vidare: Det funnes undersökningsfall, som icke krävde kontinuerlig observation på sinnessjukavdelning. Då sinnesundersökning av häktad verkstälts på rättspsykiatrisk avdelning vid statens sinnessjukhus jämlikt Kungl. Maj:ts beslut den 25 februari 1949 angående inrättande av tillfälliga sinnessjukavdelningar vid fångvården m. m., hade det ålegat styresmannen vid den fångvårdsanstalt, där den tillfälliga sinnessjukavdelningen var inrättad, att på begäran av undersökningsläkaren låta inställa den häktade på sinnessjukhuset och återföra honom till anstalten. Styresmannen hade också på sätt som med hänsyn till omständigheterna funnits lämpligt haft att draga försorg om den häktades bevakning på sinnessjukhuset. Den häktade hade således icke flyttats över från sinnessjukavdelningen till den rättspsykiatriska avdelningen utan transporterats dag för dag dit för undersökning. Det tillvägagångssätt för

verkställande av sinnesundersökning av häktad, som fångvårdsstyrelsen — med anledning av den av Sondén uppgivna platsbristen vid Malmöanstaltens sinnessjukavdelning — angivit i sitt förut avgivna yttrande, skilde sig icke i vidare mån från det i Kungl. Maj:ts beslut den 25 februari 1949 föreskrivna än att den häktade undersöktes på sinnessjukavdelning.

I en till fångvårdsstyrelsen den 25 februari 1951 avlåten skrivelse, som hit överlämnats för kännedom, uppgav Sondén beträffande de sex undersökningsfall, varom här vore fråga, att de häktade i samtliga fall dåmera vore föremål för observation å sinnessjukavdelning av utomstående läkare.

Enligt inhämtade upplysningar var läget beträffande sinnesundersökningar vid sinnessjukavdelningen i Malmö den 1 juli 1951 följande. I 13 undersökningsfall avseende häktade, beträffande vilka utlåtande då ännu icke avgivits, hade handlingarna i målet inkommit till avdelningen i maj beträffande 6 och i juni beträffande 7 fall. Den 1 augusti 1951 var antalet icke slutförda undersökningar av häktade 8. I dessa fall hade domstolshandlingarna inkommit rörande 3 personer i juni och rörande 5 personer i juli.

I en till fångvårdsstyrelsen avlåten skrivelse anförde tjänstförrättande justitieombudsmannen Bexelius därefter följande.

Under ärendets handläggning härstädes har i det hänseende Sondéns framställning närmast avsåg rättelse vunnits genom undersökningarnas igångsättande. Då enligt vad som framgår av de senaste månadsrapporterna läget beträffande sinnesundersökningarna å sinnessjukavdelningen vid Malmöanstalten torde vara tillfredsställande, finner jag Sondéns framställning icke påkalla någon min vidare åtgärd.

I ärendet har emellertid uppkommit fråga om verkställandet av sinnesundersökning i sådana fall, då den häktade förvaras å fångvårdsanstalt med sinnessjukavdelning men ännu icke kunnat beredas plats å denna avdelning. Sondén har gjort gällande, att undersökningen ej kan påbörjas förrän den häktade blivit överflyttad till sinnessjukavdelningen. Denna uppfattning torde också ha varit rådande även vid andra sinnessjukavdelningar än Malmöanstalten. I sitt utlåtande har fångvårdsstyrelsen härutinnan framhållit, att den tolkning av 42 § första stycket sinnessjuklagen, som kommit till uttryck i Sondéns yttrande, vore alltför snäv. Styrelsen har gjort gällande att, om tillgång finnes till psykiatriskt utbildad läkare, som kan verkställa undersökningen, torde vid platsbrist på sinnessjukavdelning den häktade kunna de dagar, som undersökningsläkaren det begär, överföras från häktesavdelningen inom anstalten till sinnessjukavdel-

ningen för undersökning och, sedan undersökningen för dagen avslutats, återföras till häktesavdelningen. Till denna uppfattning vill jag ansluta mig. För densamma finnas enligt min mening många skäl. Utan tvivel kan i många fall en hel del av det arbete, som föregår den egentliga undersökningen av den häktade, utföras medan denne avvaktar intagandet på sinnessjukavdelningen.

Med dessa uttalanden, av vilka Sondén erhöll del genom avskrift av JO:s skrivelse, var ärendet härstädes slutbehandlat.

7. Fråga om användandet av s. k. cirkulationsprotokoll för behandling av vissa på styrelses prövning ankommande ärenden ävensom om anlitande av styrelsesuppleant för undertecknande av protokoll i sådant fall.

I en till mig inkommen klagoskrift förklarade sig professorn vid kungl. musikhögskolan Gottfrid Boon, tillika ledamot av kungl. musikaliska akademien, vilja till min kännedom bringa vissa omständigheter, som anginge frågan om utseende av lärare i solosång vid musikhögskolan.

Ifrågavarande lärartjänst hade sökts av bland andra sångpedagogen Ragnar Hultén och musikdirektören Arne Sunnegårdh, vilken sistnämnde under ansökningstiden uppehöll tjänsten enligt musikaliska akademiens förordnande.

I en närmare utveckling av de påtalade omständigheterna anförde klaganden i klagoskriften, bland annat, följande: Hultén hade under ett och ett halvt undervisningsår uppehållit tjänsten. I augusti 1949, då ännu utnämningens ärendet var oavgjort, hade av vederbörande utsänts cirkulationsprotokoll innehållande beslut av högskolans lärarnämnd och musikaliska akademiens styrelse av innehåll att Sunnegårdh skulle i stället för Hultén förordnas såsom vikarie. En del ledamöter hade underskrivit protokollen, men styrelseledamoten läraren vid musikhögskolan Carl Erik Dramstad hade vägrat. På föranledande av en ledamot av styrelsen hade då kallats till sammanträde för behandling av frågan. Då reglementsensligt i en sådan fråga måste föreligga ett förslag från lärarnämnden, måste antagas, att till grund för styrelsens beslut legat det icke enhälliga beslut i lärarnämnden, som innehållits i nämndens ovanberörda cirkulationsprotokoll. Vid tiden för styrelsens sammanträde hade terminen redan börjat, och styrelsen hade då befunnit sig i ett tvångsläge, vilket föranlett att någon ändring i den uppkomna situationen icke kunde åstadkommas. Förordnande för Sunnegårdh hade sålunda beslutats, trots att det väl utan tvivel varit lämpligare om eleverna i dåvarande läge icke utsatts för de olägenheter, som ombytte av lärare innebure.

I en senare hit ingiven skrift förklarade sig klaganden vilja framlägga ännu ett fall då hos musikaliska akademiens styrelse på oriktigt sätt kommit till användning s. k. cirkulationsprotokoll. I detta fall skulle enligt protokoll sammanträde ha ägt rum med styrelsen den 9 november 1949. Något dylikt sammanträde hade emellertid icke hållits. Protokollet angåve, att beslut fattats rörande tjänstledighet för direktören vid musikhögskolan, professorn Einar Ralf, och om visst avdrag å hans lön på grund av en tidigare företagen utrikesresa. Enligt vad för klaganden upplysts hade ledamoten Dramstad vägrat att skriva på protokollet, enär däri angivits, att direktörens resa företagits i bland annat musikhögskolans intresse, trots att lärarrådet aldrig satts i tillfälle att behandla frågan. Dramstad vore jämte ledamoten professorn O. Lindberg i styrelsen representant för musikhögskolans lärare. Suppleant för dem vore läraren vid högskolan Axel Malm. I stället för Dramstad hade Malm underskrivit protokollet, ett förhållande som vore ägnat att förvåna, då det icke förelegat förfall för Dramstad. Denne hade endast haft avvikande mening men genom förfarandet med cirkulationsprotokoll icke fått tillfälle att giva uttryck för densamma. Ledamoten förste bibliotekarien Walter Sundström hade icke blivit anmodad att underskriva protokollet och hade ej heller erhållit del av densamma. Han hade dagligen varit anträffbar på sitt tjänsterum på kungl. biblioteket. I ledamöterna Sundströms och Dag Wiréns ställe hade suppleanterna Gösta Morin och David Wikander underskrivit protokollet. Orsaken till att Wirén icke underskrivit detta vore klaganden obekant.

Vid klagandens skrift var fogad avskrift av ett så lydande protokoll:

”Protokoll hållet vid Kungl. Musikaliska Akademiens styrelses sammanträde
onsdagen den 9 november 1949.

Närvarande: se nedan.

§ 1.

Sekreteraren meddelade, att byråchefen Öhman i Ecklesiastikdepartementet upplyst om att departementet vid beviljande av bidrag till den av direktören, professor Ralf, nyligen företagna utrikesresan gått ut ifrån, att resan företogs dels i musikhögskolans dels i musikutredningens intresse. Med anledning härav hade det syntts lämpligt, att Ralf beviljats ifrågasvarande tjänstledighet med endast B-avdrag å lönen.

Beslöts att bevilja professor Ralf den ovan omnämnda tjänstledigheten mot B-avdrag å lönen.

§ 2.

In fidem:
Kurt Atterberg
Kurt Atterberg

Godkännes:	Gustaf Aulén Gustaf Aulén	vad angår § 2 Einar Ralf Einar Ralf David Wikander
Dag Wirén	Einar Sundström	David Wikander
Harry Guldberg	Gösta Walin	Gösta Morin
Harry Guldberg	Gösta Walin	Gösta Morin
	O. Lindberg	Axel Malm
C. E. Dramstad	O. Lindberg	Axel Malm.”

Sedan jag i anledning av klagomålen anmodat musikaliska akademiens styrelse att efter vederbörandes hörande till mig inkomma med yttrande, inkom styrelsen med infordrade yttranden från sekreteraren vid akademien Kurt Atterberg och Ralf ävensom med eget utlåtande.

Atterberg anförde i hithörande delar följande.

Enligt musikhögskolans reglemente § 13 sista stycket skulle vikarie förordnas ”av akademiens styrelse på förslag av lärarnämnden”. I enahanda ordning skulle förordnande att uppehålla ledig befattning meddelas. Enligt samma reglemente § 8 vore lärarnämnden beslutsmässig, då direktören och minst två andra medlemmar av nämnden vore närvarande och ense om beslutet. Styrelsen hade hittills alltid, när det gällt vikarieförordnanden, följt lärarnämndens förslag. Lärarnämndens förslag hade i förevarande fall inhämtats av direktören genom cirkulationsprotokoll, dagtecknat den 30 augusti 1949. I beslutet hade deltagit herrar Ralf, Barkel, Lindberg, Malm och Dramstad. Beslutet hade innehållit, att Sunnegårdh borde förordnas att uppehålla befattningen under tiden till dess Kungl. Maj: t tagit ställning i ärendet. Dramstad hade på protokollet antecknat, att han reserverade sig mot beslutet. Såsom skäl därför hade han till direktören uppgivit, att de förutvarande vikarierna borde förordnas. Sedan Atterberg erhållit kännedom om lärarnämndens uppfattning, hade han låtit uppsätta styrelseprotokoll i enlighet därmed. När protokollet cirkulerat, hade flera ledamöter vägrat att godkänna detsamma. Med anledning därav hade hållits styrelsesammanträde den 7 september 1949, varvid majoriteten beslutat att följa lärarnämndens förslag, under det att Dramstad, Sundström och Walin yrkat på att undervisningen tillsvidare skulle uppehållas av de personer, som vikarierat föregående termin, nämligen hovsångerskan Marianne Mörner och Hultén.

Beträffande det i klagandens senaste skrift omförmälda protokollet anförde Atterberg vidare: Sedan år 1947 hade Ralf åtnjutit upprepade ledigheter från sin tjänst som musikhögskolans direktör för fullgörande av allmänt uppdrag såsom medlem i 1947 års musikutredning. Den 29 augusti 1949 hade Ralf till styrelsen inkommit med en till Konungen ställd skri-

velse, däri han — med förmälan att 1947 års musikutrednings arbete under år 1950 komme att beröra musikhögskolan, dess organisation, undervisnings- och examensförhållanden och att han därför hade särskilt intresse av att lära känna huru man i utlandet hade det ordnat i dessa avseenden — hemställt om ett resebidrag av 700 kronor för att med början omkring den 20 september besöka musikhögskolor och andra musikinstitutioner i Belgien, Holland, Frankrike och Italien. Till denna skrivelse hade varit fogad en skrivelse från Sundström i egenskap av tillförordnad ordförande för 1947 års musikutredning, vilken tillstyrkt Ralfs anhållan. Ärendet hade behandlats av styrelsen den 7 september 1949. Protokollet därom lydde: "Direktören anmälde, att han på uppdrag av 1947 års musikutredning skulle företaga en utrikes resa omfattande c:a 4 veckor med början omkring den 20 september, för att i Belgien, Holland, Frankrike och Italien studera organisationen vid musikhögskolor och andra musikundervisningsinstitutioner. Beslöts att bevilja direktören tjänstledighet för ovannämnda offentliga uppdrag samt att tillstyrka en framställning från honom till Konungen om ett resebidrag av 700 kronor." — Så länge någon av de nuvarande personerna inom styrelsen tillhört densamma, hade det varit brukligt att brådskande ärenden, företrädesvis rutinärenden av mindre vikt, behandlats med cirkulationsprotokoll av den uppställning, som framginge av den till klagandens anmälan fogade avskriften av protokollet för den 9 november 1949. Detta hade skett för att icke mer än nödigt betunga styrelseledamöter, som ej hade sitt arbete inom högskolan. Cirkulationsprotokollen avslutades med ordet "Godkännes" med plats för underskrift av ledamöter och suppleanter i styrelsen. Protokollen utlämnades därefter till vederbörande vaktmästare för insamlande av underskrifter. Protokollet för den 9 november 1949 hade ovanintagna lydelse under § 1, vilken paragraf vore godkänd — förutom av sekreteraren — av preses, suppleanten Wikander, ledamöterna Guldberg, Walin och Lindberg samt suppleanten Malm, alltså sju personer, representerande beslutsmässig styrelse. Därjämte hade suppleanten Morin antecknat sig för godkännande av protokollet. Enär ärendet varit av brådskande natur — ecklesiastikdepartementet hade önskat företaga ärendet till avgörande — samt enär beslutet endast avsett en jämkning av ett tidigare beslut i vad det rört frågan, huruvida direktörens lön för den tid resan varade skulle bestridas av högskolans stat eller av kommittéanslag, hade synts lämpligt att saken ordnades genom cirkulationsprotokoll. Någon reservation mot beslutet vore icke antecknad eller anmäld till Atterberg av någon styrelseledamot, som fått det cirkulationsvis uppsatta protokollet för sig uppvisat. Det hade varit först i samband med klagandens anmälan som det framkommit, att Dramstad skulle ha vägrat godkänna beslutet. Till klagandens påstående att Dramstad vägrat påskrift av protokollet av den anledning att det i skrivelsen angivits, att direktörens resa företagits i bland annat musikhögskolans intresse trots att

lärarrådet aldrig satts i tillfälle att behandla frågan, vore endast att anmärka, att lärarrådet enligt reglementet för högskolan icke hade att taga befattning vare sig med direktörens ledigheter, hans resor i offentligt uppdrag eller för högskolan eller med kamerala frågor om lön e. d. Anledningen till att Sundström icke syntes ha fått del av protokollet hade icke numera kunnat utrönas.

Styrelsen anförde i fråga om användningen av cirkulationsprotokoll följande.

Styrelsen ville understryka, att cirkulationsprotokoll svårligen kunde utan avsevärda olägenheter helt undvikas men att de borde få tillämpas allenast i brådskande ärenden av enkel beskaffenhet, som ej syntes kunna föranleda delade meningar, att alla ordinarie styrelseledamöter, som funnes tillgängliga i staden, borde få del av protokollen samt att, om meningskiljaktighet uppkomme, vanligt styrelsesammanträde såvitt möjligt borde ordnas. Framställda invändningar i ärendet rörande vakansförordnande för Sunnegårdh hade också föranlett styrelsens sammankallande. Att meningskiljaktighet förefunnits rörande beslutet den 9 november 1949 hade icke tillkännagivits förrän genom klagandens anmälan.

Anmodad att inkomma med upplysningar i saken uppgav därefter Dramstad följande.

Den 7 september 1949 hade styrelsen beviljat Ralf tjänstledighet för en studieresa, vilken skulle göras på uppdrag av 1947 års musikutredning. Som representant för musikhögskolans lärarråd i akademiens styrelse hade Dramstad icke haft något att erinra mot detta beslut, då musikhögskolans lärarråd icke var engagerat i saken. Cirkulationsprotokollet av den 9 november 1949 hade visats för Dramstad i portvaktsrummet av expeditionsvakten Ove Gunnar Engstrand i närvaro av förste expeditionsvakten Karl Isidor Larsson. Dramstad hade meddelat dem, att han icke skreve på protokollet, emedan det i § 1 stode "dels i musikhögskolans dels i musikutredningens intresse" etc. Tjänstledigheten hade förut beviljats för en resa i musikutredningens intresse, och Dramstad hade ansett, i synnerhet som det gällt användandet av statsmedel, att musikhögskolans lärarråd bort ha tillfälle att yttra sig, då musikhögskolan nämnts som orsak till tjänstledigheten. Enligt Atterbergs yttrande vore någon reservation mot beslutet icke anmäld till honom av någon styrelseledamot, utan han hade först i samband med klagandens anmälan fått kännedom om att Dramstad vägrat godkänna protokollet. Detta yttrande förefölle Dramstad mycket egenodomligt. När korrespondensen mellan Atterberg och styrelseledamöterna skedde med vaktmästarna som mellanhand, hade väl dessa åtminstone bort tillfrågas, om ordinarie ledamöter, som icke undertecknat protokollet, tagit del därav och om de lämnat någon motivering för att de ej undertecknat. Under alla omständigheter borde väl Atterberg själv, då han saknade ordi-

narie ledamöters underskrifter, sätta sig i förbindelse med dessa, innan han godkände ett protokoll med suppleanternas namn. I förbigående ville Dramstad nämna, att han personligen kunde anträffas i sitt lektionsrum, en trappa under sekreterarens ämbetsrum, 22 timmar per vecka.

För ytterligare utredning i ärendet hölls den 15 mars 1950 å mitt ämbetsrum förhör med Larsson och Engstrand, vilka på frågor uppgåvo:

Larsson: Det vore mycket vanligt, att akademiens styrelsesammanträden ersattes med cirkulationsprotokoll. Någon av expeditionsvakterna brukade av sekreteraren mottaga protokollet för anskaffande av underskrifterna. Ibland uppgåve sekreteraren vilka och ibland hur många personer, som skulle sökas för underskrift. För beslutförhet erfordrades minst 7 underskrifter. Namnen brukade alltid finnas med maskinskrift under protokollet, då sekreteraren lämnade protokollet i och för namnunderskrifter. Ibland behövde ej alla utan endast 7 stycken sökas. Om någon som söktes ej träffades, uppsökte expeditionsvakten den som därnäst vore antecknad å protokollet. Larsson hade varit närvarande, då Dramstad vägrat underteckna protokollet för den 9 november 1949. Dramstad hade passerat förbi vaktrummet och hade då fått protokollet av Engstrand för underskrift. Sedan Dramstad läst igenom detsamma, hade han yttrat: "Det protokollet kan jag ej skriva på" eller något liknande. Han hade troligen tillika nämnt anledningen därtill, men Larsson kunde icke med bestämdhet erinra sig detta. På sedermera av Larsson framställd förfrågan huruvida Engstrand meddelat Atterberg, att Dramstad vägrat underteckna protokollet, hade Engstrand berättat, att han lämnat Atterberg underrättelse därom, när han återställt protokollet. Sedan Dramstad vägrat underteckna protokollet, hade Engstrand fått det tillbaka av Atterberg för att anskaffa Malms underskrift. Om Malms och de båda andra suppleanternas — Morins och Wikanders — namn då funnits under protokollet med maskinskrift, kände Larsson icke till. Ej heller hade Larsson sig bekant, att ledamöterna Wirén och Sundström icke undertecknat protokollet.

Engstrand: I regel vore Engstrand den av expeditionsvakterna, som anskaffade underskrifter å protokollet, vilka för ändamålet utlämnades av sekreteraren. Ibland uppgåve sekreteraren vilka som särskilt skulle sökas för underskrift, varvid han företrädesvis brukade nämna justitieråden Harry Guldberg och Gösta Walin. Engstrand brukade i första hand uppsöka dem som funnes inom akademibyggnaden och dem som bodde i närheten därav. Han hade order att först uppsöka de ordinarie ledamöterna och, om han ej kunde anträffa erforderligt antal av dem, suppleanterna. Även suppleanternas namn brukade från början finnas med maskinskrift å protokollet. Den förste av ledamöterna, som Engstrand bett underteckna protokollet av den 9 november 1949, hade varit Dramstad. Sedan Dramstad genomläst protokollet, hade han yttrat, att han icke befattade sig där-

med. Han hade vidare tillagt: "Det har vi inte talat om i styrelsen, så det förstår jag inte att vi får protokoll på." Dramstad hade dessutom velat veta anledningen till Ralfs resa. När protokollet var undertecknat med alla de där nu befintliga namnen — Malms namn möjligen undantaget — hade Atterberg uppsökt Engstrand i vaktrummet. Engstrand hade därvid omtalat för Atterberg, att Dramstad icke velat underteckna protokollet. Atterberg hade därtill genmält: "Vad skulle det vara bra för?" Han hade icke frågat Engstrand, varför Dramstad vägrat underteckna protokollet, och Engstrand hade ej heller upplyst Atterberg därom. Biskopen Gustaf Auléns namn brukade alltid finnas å protokollen, då de av Atterberg utlämnades för underskrift. Sundström hade nog icke blivit ombedd att underteckna protokollet. Anledningen till att Wirén ej undertecknat protokollet kände Engstrand icke till. Möjligen hade Wirén varit bortrest vid tillfället.

Den 16 mars 1950 hördes Malm, som berättade: Protokollet för den 9 november 1949 hade funnits hos expeditionsvakten i portvaktssrummet, när Malm en dag passerat förbi, och Malm hade då på begäran undertecknat protokollet. Man brukade förfara så vid undertecknandet av cirkulationsprotokoll. Malm kände vid undertecknandet icke till, att Dramstad vägrat underskriva protokollet.

Sedan jag i telefon satt mig i förbindelse med Wirén och Sundström, uppgåvo på framställda frågor Wirén, att han icke kunde erinra sig huruvida han genom telefonsamtal blivit ombedd underteckna protokollet av den 9 november 1949 samt att han icke varit bortrest vid nämnda tid men möjligen kunde ha varit sjuk; samt Sundström, att han icke blivit ombedd att underteckna ifrågavarande protokoll, ehuru han vid tiden ifråga varit anträffbar å sitt tjänsterum i kungl. biblioteket.

På anmodan av mig avgav Atterberg därefter nytt yttrande i ärendet och anförde däri följande.

Av Larssons och Engstrands uppgifter vid förhören framginge, att expeditionsvakterna uppfattat och mindes den av Engstrand relaterade ordern angående behandlingen av cirkulationsprotokollen. Cirkulationsprotokoll uppställdes så, att av de tre grupper personer, som förutom de självskrivna ledamöterna i styrelsen inginge i densamma, komme i varje rad först de två ordinarie ledamöterna och sist i raden deras suppleant. Någon tvekan kunde sålunda icke uppstå i fråga om de personer, med vilka expeditionsvakterna i främsta rummet skulle söka komma i förbindelse. I regel skickade Atterberg cirkulationsprotokoll per post först till akademiens preses, Aulén, för erhållande av hans underskrift. Med anledning av vad Engstrand yttrat ville Atterberg meddela, att han hade ett minne av att han någon gång bett vederbörande expeditionsvakt att först söka de båda justitieråden, då deras godkännande kunde utgöra ett stöd för de i formella frågor mindre erfarna musikerna inom styrelsen. Om ett ärende någon enstaka

gång varit av särskilt brådskande natur, kunde Atterberg ha sagt till expeditionsvakten att först söka dem, som befunne sig inom akademiens hus. I det föreliggande fallet hade emellertid icke funnits någon anledning till någon särskild order. Ärendet hade icke varit av utomordentligt brådskande natur, ehuru väl byråchefen Öhman i ecklesiastikdepartementet varit angelägen slippa vänta en hel vecka (från den 9 till den 16 november) i avvaktan på att styrelsen skulle sammanträda. Med hänsyn till det förhållandet, att ärendet icke hade något som helst att skaffa med akademiens och musikhögskolans konstnärliga eller pedagogiska uppgifter utan allenast rörde sig om något så tämligen likgiltigt som om **Kungl. Maj:t** skulle bokföra en lönekostnad på det ena eller andra anslagskontot, hade detta ärende för Atterberg framstått som mindre betydelsefullt. Vad särskilt anginge Dramstad ville Atterberg nämna, att Atterberg den 9 november 1949, då protokollet vore dagtecknat, hade ett friskt minne av att Dramstad, om han ej ville godtaga ett per cirkulation föreslaget beslut, antecknade detta på protokollet. Så hade han nämligen gjort så sent som den 1 september 1949, då fråga varit om vakansförordnandet av lärare i solosång och då även andra än Dramstad antecknat eller till Atterberg per telefon anmält reservation mot förslaget. Före den 1 september 1949 hade såvitt Atterberg mindes reservation i cirkulationsprotokoll förekommit endast två gånger, nämligen den 14 maj 1941 samt den 8 november 1943. Det minsta man kunde begära syntes vara, att den som ogillade ett föreslaget beslut antingen antecknade sig som reservant eller själv anmälde sin mening hos Atterberg med eventuell begäran om styrelsesammanträde. Vad Engstrand vid återställande av protokollet berättat om yttranden, som kunde ha fällt till honom, hade Atterberg icke lagt på minnet. Det vore mycket möjligt, att Engstrand meddelat, att Dramstad ej "befattade sig med protokollet". Att låta expeditionsvakten muntligen förmedla en styrelseledamots sakliga ståndpunktstagande kunde ju icke vara god ordning. Rörande styrelseledamoten Sundström kunde Atterberg meddela, att det ofta visat sig svårt att på kungl. biblioteket nå honom per telefon.

Klaganden avgav slutligen påminnelser, däri han i förevarande del yttrade bland annat följande.

Styrelsen anförde i fråga om cirkulationsprotokollen, att de borde få tillämpas allenast i brådskande ärenden av enkel beskaffenhet. Styrelsens praxis syntes ingalunda överensstämma med detta principiella yttrande. Trots att styrelsen hade ordinarie sammanträde en gång varje månad under minst nio månader, hade en av klaganden verkställd undersökning visat, att styrelsen under åren 1945—1948 begagnat sig av cirkulationsprotokoll i sammanlagt 35 fall, under enbart år 1945 i 18 fall. Styrelsens yttrande att det icke förrän genom klagandens senare skrift blivit känt, att meningskiljaktigheter förefunnits rörande beslutet den 9 november 1949, syntes

genom de av JO hållna förhören framstå såsom icke med verkliga förhållandet överensstämmande. Vad anginge Atterbergs yttrande rörande förfarandet vid användande av cirkulationsprotokoll måste klaganden såsom sin åsikt framföra, att det innebure att ställa saken på huvudet, då Atterberg förklarade, att det vore de uppsökta ledamöternas sak att söka kontakt med honom för att framföra sin reservation. Atterberg vore den, som inför styrelsen vore ansvarig för att rätt och laga ordning iakttoges vid fattande av beslut och protokollering av desamma. Det vore därför hans oavvisliga skyldighet att, om den ordinarie ledamoten icke påtecknade protokollet, undersöka orsaken och handla därefter. Vid motsatt förfarande bleve ju styrelsens beslut produkt av den rena slumpen i form av vaktmästarnas energi att uppsöka vederbörande m. m. I detta sammanhang ville klaganden framhålla, att han i motsats till Atterberg aldrig haft några svårigheter att på ämbetsrummet anträffa Sundström.

I en till musikaliska akademiens styrelse avlåten skrivelse anförde jag därefter följande.

Av vad i ärendet härstädes förekommit framgår, att för behandling av vissa på lärarnämnden och musikaliska akademiens styrelse ankommande ärenden protokoll uppsatts och dagtecknats såsom för sammanträden med nämnden eller styrelsen i akt och mening att dessa protokoll skulle för godkännande och underskrift av vederbörande ledamöter cirkulera bland dessa.

Beträffande till en början klagandens anmärkning i princip mot användandet av s. k. cirkulationsprotokoll i fall som de förevarande vill jag framhålla följande.

Inom olika slags styrelser torde det understundom ha visat sig nödvändigt att företaga ett ärende av mera brådskande natur till behandling utan att styrelsen skall behöva sammanträda för ärendets handläggning. För att kunna fatta ett beslut har man i sådant fall låtit styrelseledamöterna efter cirkulation taga del av handlingarna i ärendet samt ett av ordförande eller sekreterare upprättat förslag till protokoll vid ett fingerat sammanträde för sakens behandling i syfte att ledamöterna genom påteckning å protokollet skola få lämna sitt godkännande av ett föreslaget beslut. Också per telefon torde dylika godkännanden ibland pläga inhämtas. Även om man icke kan skänka ett sådant förfarande sitt odelade gillande, torde det dock vara klart, att förfarandet är praktiskt och lämpligt i ärenden av mera rutinartad beskaffenhet. Bortsett från fall, då det kan vara svårt att få styrelseledamöterna samlade på en tid som kan passa dem alla, torde icke sällan förefinnas en önskan från ledningens sida att icke i onödan besvära ledamöter att, måhända utan ersättning, komma tillstädes för ett

sammanträdes hållande. Om principen i och för sig skall kunna godtagas, måste emellertid en viktig och ovillkorlig förutsättning för förfarandet vara, att godkännande av detsamma i varje särskilt fall lämnas av alla de ordinarie ledamöter, som utan större omgång kunna anträffas, och att dessa även äro ense om protokollets innehåll. Uppenbart är sålunda, att underskrift av en suppleant icke får anskaffas utan att dessförinnan konstaterats, att vederbörande ordinarie ledamot ej är för mottagande av handlingarna att anträffa inom rimlig tid. Lika uppenbart är att, därest en ordinarie ledamot vägrat sitt godkännande av cirkulationsförfarandet eller av det föreslagna beslutet, hans suppleant icke får anlitas för godkännandes erhållande, utan skall styrelsen då i vanlig ordning kallas till sammanträde för ärendets behandling. Den omständigheten att en av flera ledamöter är av annan mening än den, som kommit till uttryck i protokollsförslaget, kan till fullo motivera hållandet av ett sammanträde, då möjlighet alltid förefinnes att majoritetens uppfattning kan påverkas av de skäl, som vid diskussion i saken kunna andragas av den skiljaktige.

Vad angår klagomålen rörande upprättandet av cirkulationsprotokoll för behandling av ärendet angående förordnande för Sunnegårdh att uppehålla en ledig tjänst vid musikhögskolan finner jag, med hänsyn till omständigheterna och då lärarnämndens protokollerade beslut godkänts av allenast ordinarie ledamöter samt musikaliska akademiens styrelse efter vägran från vissa styrelseledamöters sida att godkänna beslutet i cirkulationsprotokollet hållit sammanträde i saken, klagomålen i denna del icke påkalla någon min vidare åtgärd.

Beträffande klagomålen över handläggningen genom cirkulationsprotokoll av den 9 november 1949 av ärendet rörande Ralfs tjänstledighet för en utrikesresa mot B-avdrag å lönen är i ärendet upplyst, att styrelseledamoten Dramstad vid det tillfälle, då cirkulationsprotokollet av expeditionsvakten Engstrand företeddes för honom, förklarar sig icke vilja godkänna protokollet.

Sedan därefter, utan att ordinarie styrelseledamöterna Wirén och Sundström beretts tillfälle att taga del av protokollet och uttala sin mening i saken, godkännande av detsamma anskaffats från suppleanterna Morin och Wikander, har protokollet återställt till Atterberg såsom sekreterare, varvid Atterberg tillika upplysts därom, att Dramstad icke velat underteckna protokollet. Atterberg har därefter låtit Malm såsom suppleant underteckna protokollet i Dramstads ställe.

Av vad jag ovan anfört framgår, att Morin och Wikander icke bort deltaga i ärendets behandling, innan det verkligen konstaterats att Wirén och Sundström icke voro anträffbara för delgivning av protokollets innehåll. Frågan huruvida suppleanterna skolat i Wiréns och Sundströms ställe anlitas hade enligt min mening bort underställas Atterberg, innan suppleanternas påskrift anskaffades. Beträffande Dramstads vägran att god-

känna protokollet hade denna vägran, sedan den kommit till Atterbergs kännedom, uppenbarligen bort föranleda Atterberg att låta ärendet behandlas vid sammanträde med styrelsen och alltså avstå från vidare fullföljande av avsikten att använda cirkulationsförfarande. Genom att i stället låta suppleanten Malm skriva under protokollet har Atterberg förfarit felaktigt. Då emellertid någon skada härigenom näppeligen torde ha uppkommit, låter jag bero vid mina ovan gjorda uttalanden, vilka genom styrelsens försorg torde delgivas Atterberg jävensom Ralf.

Vad angår klagomålen i övriga delar finner jag desamma icke föranleda någon min vidare åtgärd.

8. Frågor om offentligheten av vissa handlingar hos bostadsstyrelsen samt om jäv för styrelsens chef vid handläggningen av vissa ärenden därstädes m. m.

Av handlingarna i ett genom klagomål av Nils Ericsson och Harry Jonasson, ordförande respektive sekreterare i bostadsrättsföreningen Arméfördelningen i Stockholm, härstädes anhängiggjort ärende inhämtas följande.

Den 2 oktober 1939 förvärvade Hyresgästernas Sparkasse- och Byggnadsförening i Stockholm, nedan kallad HSB, tomten nr 2 i kvarteret Arméfördelningen i Stockholm för en köpeskilling av 476 000 kronor. Köpeavtalet transporterades strax därefter å en av HSB tidigare bildad bostadsrättsförening, Haubitsen nr 2.

Emellertid kom området icke att bebyggas förrän år 1942. Den 2 juli sistnämnda år bildade HSB bostadsrättsföreningen Arméfördelningen, nedan kallad föreningen, som den 2 november 1942 förvärvade tomten av Haubitsen för samma pris som överlåtaren själv erlagt, eller 476 000 kronor, med skyldighet för föreningen att svara för vissa räntor och kostnader. Sedan HSB den 24 november 1942 träffat avtal med viss entreprenör om uppförande av ett bostadshus å tomten, igångsattes bebyggandet, vilket helt leddes av HSB. Dessförinnan hade statens byggnadslånebyrå genom preliminärt beslut beviljat HSB tertiärlån å visst belopp enligt kungl. kungörelsen den 30 juni 1942 om tertiärlån och tillägglån för vissa bostadsbyggnadsföretag.

Omkring den 1 april 1943 hade byggnadsarbetet fortskridit så långt, att inflyttning kunde ske. På ansökan av föreningen meddelade byggnadslånebyrån den 17 juli 1944 slutligt beslut angående tertiärlånet. Detta beslut hade föregåtts av besiktning och värdering, företagen av två förrättningsmän, vilka därvid åsatt fastigheten ett avkastningsvärde å 2 550 970 (bör möjligen vara 2 559 700) kronor och ett uppskattningsvärde å 2 450 000 kronor. I sitt beslut utgick byggnadslånebyrån från ett belopp å 2 536 000

kronor såsom fastighetens anskaffningskostnad och slutliga avkastningsvärde. Byggnadslånebyrån anförde i beslutet, att de lägenheter, som tillkommit genom byggnadsföretaget, skulle under tiden den 1 augusti 1944—den 31 juli 1954, dock längst till dess lånet tillfullo guldits, vara underkastade hyreskontroll enligt kungörelsen, i vilket avseende föreskrevs, att de årliga hyrorna finge uppgå till sammanlagt högst 187 610 kronor.

Mellan HSB och föreningen träffades den 16 oktober 1944 ett skriftligt avtal, innefattande en uppgörelse mellan kontrahenterna angående föreningens övertagande av det uppförda bostadshuset. Avtalet innehöll först en betalningsplan beträffande likviden — 2 635 000 kronor — för fastigheten och i samband med byggnadsföretaget stående kostnader och utgifter. I övrigt innehöll avtalet, bland annat, följande. HSB skulle äga att för justering av värmesystemet tillgodoräkna sig de medel, som skulle avsättas å medlemmarnas reparationsfond och föreningens reservfond under första året. Föreningen hade att under 20 år från den 1 maj 1943 till HSB erlägga en årlig avgäld å 3 293 kronor 75 öre. Föreningen förbunde sig att ingå i HSB:s Återköpsfond i Stockholm, förening u. p. a., och att årligen inbetala det belopp, som av HSB:s fullmäktige vid skilda tidpunkter beslutades, för det dåvarande 25 kronor för varje 100 000 kronor av fastighetsvärdet.

Avtalet innehöll vidare bestämmelser om inteckningssäkerhet för föreningens förpliktelser enligt avtalet och föreskrifter om förvaltningen av föreningens tillgångar. Vidare inrymde avtalet klausul om tvists hänskjutande till skiljenämnd, bestående av en representant för vardera parten samt en av parternas representanter gemensamt eller — i brist på deras åsämjande eller vid deras underlåtenhet att välja — av HSB:s förtroenderåd utsedd person.

Avtalet, vilket förklarades vara ouppsägbart, undertecknades för föreningen av två dess ställföreträdare, vilka tillika voro funktionärer i HSB.

Sedan ekonomisk plan för föreningen upprättats och godkänts av hyresnämnd samt slutlig teckning av bostadsrätt till fastighetens lägenheter ägt rum, övertogs föreningen under år 1945 av bostadsrättshavarna till kooperativ självförvaltning.

I skrivelse den 31 mars 1949 till kungl. bostadsstyrelsen hemställde fyra bostadsrättshavare i föreningen — vilkas talan senare övertogs av föreningens styrelse — att bostadsstyrelsen måtte ålägga HSB att till föreningen återbetala ett i tio poster specificerat belopp å 230 600 kronor, som HSB vid uppgörelsen med föreningen skulle ha uttagit utöver den av byggnadslånebyrån i låneärendet godkända anskaffningskostnaden.

Ärendet kom att föranleda vidlyftig skriftväxling mellan parterna, varjämte bostadsstyrelsen själv lät infordra viss utredning. Samtliga de i den nyssnämnda skrivelsen upptagna posterna blevo föremål för omfattande utläggning i parternas inlagor och efterhand drogos nya frågor in i ärendet,

varjämte föreningen framställde nya yrkanden. Sålunda hemställde föreningen, att bostadsstyrelsen måtte underkasta avtalet av den 16 oktober 1944 juridisk granskning samt föreskriva jämkning i eller upphävande av åtskilliga av kontraktets bestämmelser. Om sådant ingripande i parternas mellanhavande icke komme till stånd, anhöll föreningen, att bostadsstyrelsen måtte bevilja föreningen tillägglån för den del av fastighetens produktionskostnad, som överstege det av byggnadslånebyråns värderingsmän åsatta värdet å 2 450 000 kronor. Det påpekades vidare från föreningens sida, att den i lånebeslutet stipulerade föreskriften om högsta tillåtna belopp av årsavgifter åsidosatts, i det att bostadsrättshavarnas bostadskostnader rätteligen uppginge till cirka 215 000 kronor för år.

Bostadsstyrelsen avgjorde ärendet i plenum den 8 maj 1950. Beslutet upptogs i en till, bland annat, parterna avlåten skrivelse, vid vilken fogats en förteckning å de handlingar, som i ärendet legat till grund för bostadsstyrelsens avgörande.

I nämnda skrivelse lämnade bostadsstyrelsen först en ingående sakredogörelse, varefter sammanfattningsvis anfördes, att till bostadsstyrelsens bedömning hänskjutits två grupper av spörsmål; den ena gruppen omfattade frågor, huruvida och i vad mån HSB i förhållande till föreningen eller dess bostadsrättshavare företagit eller underlåtit åtgärd av beskaffenhet att enligt gällande lag medföra sådan rättslig påföljd som skyldighet att utgiva ersättning, förpliktelse att tåla ändring eller jämkning i avtal eller dylikt; den andra gruppen frågor avsåge spörsmål huruvida icke det under ledning av HSB genomförda företaget att skaffa ifrågavarande tomtmark och ordna bebyggelsen därå dragit oskäligt hög anskaffningskostnad med därav följande oskäligt höga bostadskostnader; i samband därmed hade från föreningens sida ställts under diskussion, om de utav HSB betingade avgälderna m. m. vore sakligt motiverade och om icke fasthellre därav vållats en onödig merkostnad för bostadsrättshavarna inom föreningen.

I fortsättningen av skrivelsen uttalade bostadsstyrelsen följande: Byggnadslånebyrån hade, såvitt nu vore i fråga, enligt för byrån gällande instruktion och författningar haft att pröva förevarande låneärende. Sedan tertiärlån utlämnats, hade byggnadslånebyrån haft att förvalta lånet och vårda ställd pant. Därjämte hade det ålegat byrån att under lånetiden öva tillsyn över byggnaden ävensom att under en tioårsperiod kontrollera att högre avgifter (hyror) icke uttoges än byrån medgivit. Däremot torde byggnadslånebyrån ha saknat befogenhet att av andra grunder företaga aktioner mot vare sig föreningen såsom låntagare respektive bostadsrättshavarna eller mot HSB i dess egenskap av ledare av byggnadsföretaget. Den 1 juli 1948 hade bostadsstyrelsen övertagit byggnadslånebyråns rättigheter och skyldigheter. Såvitt handlingarna utvisade, hade intet förekommit, som varit ägnat att äventyra statslånet eller den ställda säkerheten; ej heller hade, såvitt visats, årskostnader uttagits med högre belopp än

som motsvarade vad i låneärendet medgivits. Bostadsstyrelsen vore således redan av formella skäl förhindrad att bifalla de å föreningens vägnar gjorda yrkandena, att HSB skulle åläggas utgiva visst belopp eller förpliktas tåla ändring eller jämkning av bestående avtal.

Sedan bostadsstyrelsen i sitt avgörande därefter erinrat, att uppkomna tvistefrågor alltefter omständigheterna kunde hänskjutas till avgörande av domstol eller skiljemän, anförde bostadsstyrelsen, att styrelsen icke desto mindre genom parternas yrkanden och plädering utgått från att man å ömse sidor önskat få del av styrelsens åsikt också i frågor av juridisk natur, ehuru deras slutliga lösning, i den mån kontrahenterna icke åsämjades, ankomme på andra organ.

I enlighet med vad sålunda anförts uttalade bostadsstyrelsen därefter sin uppfattning i flera av tvistefrågorna mellan parterna, såsom giltigheten av avtalet den 16 oktober 1944 och frågan, huruvida HSB vilselett lägenhetsspekulanterna beträffande de rättigheter och skyldigheter, som sammanhängde med medlemskap i föreningen. Härjämte skärskådade bostadsstyrelsen ingående spörsmålet huruvida HSB vid ledningen av byggnadsföretaget förfarit ändamålsenligt. Uttalandet i denna del berörde ett avsevärt antal frågor av ekonomisk art i samband med byggnadsföretaget och det därav föranledda mellanhavandet mellan föreningen och HSB. Sålunda avhandlades under skilda rubriker tomtkostnaden, byggnadskostnaden, årskostnaden, föreningens ställning inom HSB-systemet och ett antal i ärendet väckta detaljfrågor. Granskningen utmynnade i ett sammanfattande, för HSB i allt väsentligt förmånligt omdöme.

Sedan föreningen den 7 juni 1950 hos Kungl. Maj:t anført besvär över bostadsstyrelsens i ovannämnda skrivelse innefattade beslut, återkallade föreningen besvären, innan dessa blivit prövade.

I en den 12 oktober 1950 hit inkommen skrift framställde klagandena i sex punkter — närmare utvecklade nedan — anmärkningar mot byggnadslånebyråns och bostadsstyrelsens befattnings med saken.

Med anledning av innehållet i klagoskriften infortrade jag yttrande från bostadsstyrelsen, varefter klagandena inkommo med påminnelser.

I sitt yttrande anförde bostadsstyrelsen inledningsvis följande: Bostadsstyrelsens beslut den 8 maj 1950 hade väsentligen inneburit dels att styrelsen icke, såsom yrkats, funnit skäl att efter omprövning av det genom slutligt beslut den 17 juli 1944 avgjorda låneärendet rörande föreningen bevilja ränte- och amorteringsfritt tilläggsån med 185 000 kronor, dels att styrelsen förklarat sig sakna befogenhet att enligt framställda yrkanden förplikta HSB att utgiva visst belopp eller att tåla annan påföljd och dels att styrelsen uttalat sin åsikt i åtskilliga frågor, som av parterna hänskjutits till styrelsens bedömning. Vad sistnämnda avsnitt anginge torde styrelsen författningsenligt kunnat underlåta att yttra sig, ehuru parterna

påtagligen önskat besked. Emellertid hade bostadsstyrelsen — liksom tidigare statens byggnadslånebyrå — i regel funnit det vara till gagn icke blott för parterna själva utan ock för bostadsförsörjningsverksamheten i allmänhet, att styrelsens ståndpunkt i skilda, mången gång svårbedömliga men för byggnadsföretagarna viktiga spörsmål klarlades. Även i det nu föreliggande fallet hade styrelsen velat vara tillmötesgående mot parterna, och man vågade antaga, att styrelsens bemödanden att ge någorlunda uttömmande svar icke saknat värde bland annat för berörda parter oavsett utfallet av ärendets prövning. Att styrelsen icke velat eller kunnat upphäva sig till domare i den uppkomna tvisten vore däremot självfallet men hade till yttermera visso särskilt understrukits i det klandrade utlåtandet.

Beträffande envar av de sex anmärkningspunkterna förekom följande.

1. Klagandena anförde, att byggnadslånebyrån i låneärendet felaktigt frångått det uppskattningsvärde, som fastigheten åsatts av förrättningsmännen, samt till grund för lånebeslutet lagt ett högre värde. Detta hade medfört, att HSB vid uppgörelsen med föreningen ansett sig oförhindrad uttaga ett belopp, som icke stode i rimlig proportion till husets standard. Men vidare hade byggnadslånebyråns felaktiga handlingssätt betydelse ur statsfinansiell synpunkt såtillvida att lån beviljats till högre belopp än det verkliga värdet av panträtten i fastigheten medgåve.

Bostadsstyrelsen genmälde i sitt yttrande, att byggnadslånebyrån, som varit obunden av förrättningsmännens åsikt om värdet, i låneärendet icke kunnat godtaga det av förrättningsmännen antagna uppskattningsvärdet. Byggnadslånebyråns värdering kunde knappast ha någon inverkan på föreningens civilrättsliga förpliktelse att till HSB utgiva ersättning för tomtens bebyggande.

I påminnelserna anförde klagandena följande: Klagandena ansåge, att byggnadslånebyrån icke haft rätt att i låneärendet utgå från annat värde å fastigheten än det uppskattningsvärde, som i författningsenlig ordning åsatts av förrättningsmännen. Byggnadslånebyråns värdering hade betydelse för mellanhavandet mellan föreningen och HSB på följande sätt. Den lånebeviljande myndigheten hade att under lånetiden kontrollera, att fastigheten icke överlättes till högre pris än myndigheten kunde godkänna. Om därför byggnadslånebyrån godkänt det av förrättningsmännen angivna värdet, hade HSB vid uppgörelsen med föreningen icke kunnat betinga sig högre belopp utan att riskera att lånet uppsades.

2. I klagoskriften anförde klagandena följande: Det av byggnadslånebyrån i lånebeslutet maximerade beloppet av årsavgifter hade enligt de beräkningar klagandena utfört väsentligen överskridits. Dessa beräkningar hade verkställts i enlighet med ett av statens hyresråd utfärdat cirkulär, vari föreskrivits att vid hyresberäkning i bostadsrättshus i hyresbeloppen skulle inräknas även de kostnader, för vilka bostadsrättshavarna själva finge svara, såsom ränta på eget kapital, trappstädning och dylikt. Därest

sådana kostnader medräknades uppginge de årliga hyrorna till sammanlagt omkring 215 000 kronor. Enligt klagandenas mening borde bostadsstyrelsen med anledning av att den i lånebeslutet meddelade föreskriften om maximihyror sålunda åsidosatts ha ingripit mot HSB, som försatt föreningen i den situationen, att föreningen nödgats uttaga högre belopp av årsavgifter än vad som föreskrivits.

Bostadsstyrelsen anförde, att styrelsen icke kunnat finna, att årsavgifter uttagits till högre belopp än vad byggnadslånebyrån föreskrivit. Enligt bostadsstyrelsen tillhandahållna uppgifter hade exempelvis den totala uttaxeringen för förvaltningsperioden den 1 oktober 1948—den 30 september 1949 utgjort 163 249 kronor 70 öre och för tiden den 1 oktober 1949—den 30 september 1950 127 747 kronor 70 öre, i båda fallen inklusive ersättning för "fredsvärme". Klagandenas uppgift att de årliga hyrorna uppginge till omkring 215 000 kronor syntes bygga på andra förutsättningar än dem som byggnadslånebyrån haft att följa vid sitt beslut. Bostadsstyrelsen ansåge sig sålunda alltjämt sakna skäl att ingripa, såsom klagandena yrkat.

Klagandena framhöllo i påminnelserna, att det vore anmärkningsvärt att bostadsstyrelsen icke ansåge sig ha skyldighet att vid hyresberäkningar följa anvisningar från den högsta hyresreglerande myndigheten.

3. Klagandena anförde, att de funne det anmärkningsvärt att bostadsstyrelsen i sitt avgörande — frånsett några detaljfrågor — lämnat utan avseende vad föreningen i sina skrivelser till bostadsstyrelsen framhållit angående uppenbara missförhållanden i HSB:s organisation och arbetssätt samt beträffande HSB:s mellanhavande med föreningen.

I förklaringskriften anförde bostadsstyrelsen följande: Av det klandrade beslutet framginge, att bostadsstyrelsen beträffande några av anmärkningarna mot HSB funnit anledning att kritisera HSB:s åtgöranden respektive underlåtenhet att företaga åtgärder men att bostadsstyrelsen i flertalet punkter antingen icke kunnat instämma i framförda anmärkningar eller ock ansett sig sakna tillräckligt underlag för ett omdöme. Klagandena förmenade dels att föreningen påvisat flera missförhållanden än styrelsen enligt sin uppfattning kunnat konstatera, dels ock att styrelsen i strid mot vad som vederbort underlåtit att medverka till vinnande av rättelse. I det förra avseendet funne styrelsen sig emellertid böra vidbliva den motiverade bedömning av uppställda spörsmål, åt vilken det klandrade utlåtandet gäve uttryck. I det senare hänseendet erinrades, att styrelsen saknade befogenhet att giva förelägganden av åsyftad natur; icke desto mindre räknade styrelsen med att dess kritik icke lämnades obeaktad av föreningens vederpart.

Klagandena åter anförde, att de ansåge att bostadsstyrelsen betydligt kraftigare bort reagera mot de missförhållanden, som av föreningen påvisats i dess förhållande till HSB. Bostadsstyrelsen hade icke ens gjort erinran mot påtalade extra kostnader och avgifter till HSB.

4. I klagoskriften anfördes: I den vid bostadsstyrelsens skrivelse av den 8 maj 1950 fogade förteckningen å handlingar, vilka bostadsstyrelsen beaktat vid sakens avgörande, vore angivna fyra av HSB ingivna skrivelser, vilka föreningen icke fått taga del av före ärendets avgörande och vilka ej diarieförts eller datumstämplats hos styrelsen. I skrivelserna hade lämnats vissa uppgifter, som torde ha varit av väsentlig betydelse vid ärendets avgörande.

Bostadsstyrelsen anförde följande: Det ägde sin riktighet, att de fyra i klagoskriften angivna handlingarna icke blivit diarieförda. Särskilda föreskrifter om diarieföring av inkommande handlingar funnes icke för bostadsstyrelsen och vore icke heller, såvitt styrelsen hade sig bekant, utfärdade för ämbetsverken i allmänhet. Icke desto mindre vore det uppenbart, att det tillhörde god ordning, att huvudhandlingen i varje ärende bleve diarieförd, så ock envar annan handling av väsentlig betydelse. Att i ett ämbetsverk av bostadsstyrelsens karaktär diarieföra samtliga inkommande handlingar vore av praktiska skäl uteslutet. Också hade statens organisationsnämnd, som arbetat för rationalisering bland annat inom bostadsstyrelsen, i en promemoria av den 21 december 1949 uttalat sig för en begränsning av styrelsens diarieföring av "efterföljande korrespondens". Det torde sålunda vara en omdömesfråga, om de fyra handlingarna bort diarieföras eller icke. Med hänsyn till det föreliggande ärendets säregna beskaffenhet hade en omedelbar diarieföring av dem varit lämplig. Det förefölle sannolikt, att den uteblivit på grund av brådskan inför ärendets föredragning och avgörande. I sakligt avseende åter önskade bostadsstyrelsen betona, att de fyra handlingarna icke, såsom klagandena ville göra gällande, haft väsentlig betydelse för avgörandet.

I påminnelserna anförde klagandena: Vilket värde bostadsstyrelsen tillmätt de icke diarieförda handlingarna undandroge sig klagandenas bedömande. En av dessa skrivelser hade omfattat elva sidor och skulle, om föreningen i tid erhållit kännedom om densamma, ha föranlett ett bemötande. Det vore icke uteslutet, att om föreningen fått tillfälle inkomma med ett bemötande, detta kunnat påverka ärendets avgörande.

Sedan hos bostadsstyrelsen begärts vissa kompletterande upplysningar angående styrelsens praxis i fråga om diarieföring, anförde t. f. chefen för styrelsens kanslibyrå i avlåten skrivelse följande.

I styrelsen fördes ett flertal olika diaries. Diarieföringen vore i vissa hänseenden centraliserad till kanslibyrån, i andra hänseenden decentraliserad på de särskilda byråerna. En omständighet, som bidroge till splittring, vore, att styrelsen hade sina lokaler i olika hus, men huvudskälet vore givetvis mängden av ärenden av starkt differentierad beskaffenhet. De diaries, vilka närmast kunde vara av intresse i detta sammanhang, vore lånediarier, som fördes på lånebyrån, och det allmänna diariet, som fördes på kanslibyrån. Lånediarierna bestode av ett diarium för flerfamiljshus

och ett diarium för en- och tvåfamiljshus. I det förra diariet infördes ej endast inkommande ansökningar om lån utan jämväl all s. k. efterföljande korrespondens. I diariet över en- och tvåfamiljshus infördes efter förslag av organisationsnämnden enbart själva låneansökningen, eventuell ansökan av ny ägare om att få inträda i en tidigare sökandes ställe, återkallelse av låneansökan samt bostadsstyrelsens beslut i anledning av sådan ansökan, som antecknats i diariet. Den s. k. efterföljande korrespondensen diariefördes alltså icke i dessa ärenden. Denna förenkling av diarieföringen hade tills vidare icke införts beträffande flerfamiljshusdiariet. I allmänna diariet fördes alla de ärenden, för vilka specialdiarium saknades och vilka vore av beskaffenhet att kräva diarieföring. Där hade diarieförts bland annat det ärende, i vilket styrelsen den 8 maj 1950 avlätit skrivelse till föreningen. Under år 1950 hade principerna för förandet av jämväl det allmänna diariet varit ställda under debatt. Någon förenkling motsvarande den som införts beträffande lånedariet för en- och tvåfamiljshus hade emellertid icke vidtagits beträffande det allmänna diariet. De av klagandena omnämnda fyra handlingar, vilka icke diarieförts, hade antingen överlämnats till chefen för lånebyrån vid personligt besök eller insänts direkt till denne. De hade samtliga inkommit vid en tidpunkt, då föredraganden av ärendet redan färdigställt det förslag till yttrande, som i förväg tillställts styrelsens ledamöter och som legat till grund för behandling av ärendet i styrelsen den 8 maj 1950. Det hade varit erforderligt, att föredraganden omedelbart fått taga del av det nya materialet för att bedöma, i vad mån det ägt betydelse i saken, och därför hade handlingarna överlämnats till honom utan att övervägande först skett, huruvida handlingarna dessförinnan bort registreras.

5. Klagandena anförde: Först efter upprepade framställningar, vilka bostadsstyrelsen till en början vägrat villfara, hade föreningen under ärendets behandling i styrelsen fått taga del av det hos styrelsen förvarade värderingsinstrument, som i låneärendet upprättats angående fastigheten. Då föreningen senare anhållit att för jämförelse även utbekomma hos bostadsstyrelsen förvarade värderingsinstrument beträffande två privatägda, hos styrelsen belånade fastigheter, hade detta avslagits med motivering att handlingarna vore konfidentiella.

I förklaringsskriften framhöll bostadsstyrelsen följande: Då man från föreningens sida önskat taga del av värderingsinstrumentet beträffande föreningens fastighet, torde vederbörande befattningshavare ha svarat, att samtycke erfordrades av förrättningsmännen, och då fråga uppstått om instrumenten rörande de privatägda fastigheterna, torde det beskedet ha givits, att samtycke fordrades såväl från förrättningsmännen som från fastighetsägaren. Kravet på samtycke av fastighetsägaren, tillika låntagare hos bostadsstyrelsen, berodde på att dennes ekonomiska förhållanden icke

borde bliva föremål för offentlig insyn utan medgivande från honom själv. Det legala stödet för detta undantag från offentlighetsprincipen återfunnes i 32 § lagen om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar jämförd med 5 § 2. i kungl. kungörelsen den 4 januari 1939 med förordnanden på civilförvaltningens område jämlikt nämnda lag. Det andra villkoret, medgivande från förrättningsmännen, sammanhängde med följande omständigheter. Värderingsinstrumentet innehöлле dels utredning av en mångfald tekniska data rörande tomten och därå verkställd bebyggelse, vilka kunde objektivt fastställas, dels ock på subjektivt övervägande grundade uttalanden exempelvis i kvalitetsfrågor samt beträffande fastighetens uppskattade värde. Erfarenheten hade ådagalagt, att förrättningsmännen understundom utsatts för hårda påtryckningar från fastighetsägare-lånsökande i syfte att omdömena skulle bliva gynnsamma ur belåningssynpunkt och, då förrättningsmännen icke låtit sig påverka, hade ibland följt oangenäma konsekvenser för dem, sedan den lånsökande tagit del av värderingsinstrumentet. Att råda bot för detta missförhållande och därigenom också öka instrumentens tillförlitlighet hade syntts så mycket mer angeläget, som förrättningsmännen ofta haft sin huvudsakliga verksamhet som privata företagare just i byggnadsbranschen och sålunda haft en i sammanhanget i viss mån utsatt position. Senast under 1930-talets första år hade förty de åt hypoteksinstitutionerna upprättade instrumenten förklarats konfidentiella, varom handlingarna ifråga försetts med påskrift. Härmed hade åsyftats att garantera förrättningsmännen, att instrumentets innehåll icke komme att delgivas obehöriga, bland dem lånsökanden själv, med mindre förrättningsmännen samtyckt. Denna praxis hade upptagits av byggnadslånebyrån och därefter av bostadsstyrelsen. Detta avsteg från den ytterligt viktiga offentlighetsprincipen hade tett sig så sakligt välmotiverat, helst som förrättningsmännen på goda grunder ansett sig tillförsäkrade sekretess, att frågan om det legala stödet för denna praxis blivit mindre uppmärksammas. Emellertid syntes det som om 9 § lagen om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar gäve den formella täckningen, då det hette: "Handlingar innefattande redogörelse för utredningar — — — av — — — teknisk art, som myndighet låtit verkställa för det allmännas räkning, må ej utan myndighetens tillstånd utlämnas tidigare än tjugu år efter handlingens datum." Ehuru den citerade lagbestämmelsen enligt sin uttryckliga lydelse syntes avse också en sådan utredningshandling som ett värderings- och besiktningsinstrument, vore styrelsen medveten om att lagstiftaren väl i första hand tänkt på andra slag av utredningar. Oavsett huru därmed kunde förhålla sig ansåge styrelsen, att det föreliggande behovet av sekretess borde föranleda ett förtydligande av sekretesslagen, helst genom särskilt stadgande, som lämpligen kunde anknyta till dess 32 §. Slutligen kunde framhållas, att

hemlighållandet av värderingsinstrumentet angående föreningens fastighet icke torde ha haft någon som helst saklig betydelse för bostadsstyrelsens avgörande den 8 maj 1950.

Klagandena anförde i sina påminnelser: Av bostadsstyrelsen anförda lagrum gåve enligt klagandenas förmenande icke stöd för att fastighetsägarens samtycke måste inhämtas före utlämnande av värderingsinstrument. Dylikt instrument byggde på officiella ekonomiska och tekniska data om fastigheten och innehöll icke några uppgifter om fastighetsägarens privata ekonomiska förhållanden. Än mindre gåve lagen stöd åt uppfattningen att värderingsmännens medgivande måste inhämtas. Värderingen bekostades av den lånsökande och denne hade ett legitimt intresse att taga del av utlåntagandet, exempelvis för att kunna överklaga bostadsstyrelsens beslut i lånefrågan.

6. I klagoskriften påtalade klagandena att bostadsstyrelsens chef, generaldirektören Alf Johansson, deltagit i styrelsens avgörande den 8 maj 1950, ehuru han på grund av ledamotskap i HSB:s förtroenderåd enligt klagandenas förmenande varit jävig handläggare ärendet med HSB som part. Det kunde även ifrågasättas, om befattningshavare i bostadsstyrelsen på grund av vad som föreskrevs i styrelsens instruktion överhuvud ägde rätt att inneha uppdrag av nyss angiven art.

Bostadsstyrelsen anförde i sitt yttrande: För de förvaltande myndigheterna torde inga allmänna bestämmelser om jäv finnas utfärdade. Det oaktat kunde naturligtvis jäv föreligga. Huruvida jävsgrund funnes eller icke, finge antagas bero på omständigheterna i det särskilda fallet, till vilka också torde höra beskaffenheten av den fråga, som skulle avgöras. I det föreliggande fallet kunde upplysas, att bostadsstyrelsens chef år 1935, då han var ledamot av byggnadslånebyrån, invalts i förtroenderådet i samband med den då nystartade byggnadsverksamheten för barnrika familjer, i vilken HSB avsett att göra och sedermera fullgjort betydande insatser. Förtroenderådet hade då liksom nu varit ett konsultativt, icke beslutande organ. Upplysas kunde jämväl att rådet — vars majoritet valdes av HSB-medlemmarna, bland dem bostadsrättshavare i föreningar av typen Arméfördelningen — haft till stadgeenlig uppgift att öva tillsyn över HSB:s verksamhet. Trots det dubbla ledamotskapet av byggnadslånebyrån, som utgjort statens organ för den nya verksamheten, och förtroenderådet hade det veterligen icke av någon antagits, att jäv skulle föreligga vid behandling inom byrån av frågor rörande statsstöd m. m. till s. k. barnrikehus, som tillkommit under medverkan av HSB. I ärendet Arméfördelningen syntes det likaledes svårt att framleta en verklig intressekollision, som skulle föranledas av ledamotskapet i förtroenderådet. Och i motsatt fall hade måhända närmast kunnat ifrågasättas — med den ställning av ett slags tillsynsorgan, som förtroenderådet ägde, och på grundval av det sätt,

varpå förtroenderådet utsåges — huruvida icke ledamotskapet i rådet snarare skulle vara ägnat att bereda gehör för föreningens synpunkter än för HSB:s, vilket förhållande visserligen i och för sig icke utgjorde en jävseliminering faktor. För bostadsstyrelsen tedde sig emellertid andra synpunkter avgörande. De två huvudfrågorna, nämligen yrkandena om åläggande för HSB att utgiva visst belopp m. m. eller, alternativt, om tilläggs-lån, hade påtagligen icke kunnat vara föremål för delade meningar. Och då bostadsstyrelsen därutöver funnit sig föranlåten att tillkännagiva sin åsikt i ett antal andra spörsmål, hade det varit av oomtvistligt värde, att handläggningen skett under ordförandeskap av den ende av styrelsens ledamöter, som deltagit såväl i förarbetena till de vid bedömningen tillämpliga bestämmelserna som i byggnadslånebyråns arbete under ifrågasvarande skede. För prövningen i vad mån ledamotskapet av förtroenderådet ur mera renodlat teoretisk synpunkt bort betraktas såsom jävsgrundande kunde slutligen upplysas, att ordföranden icke deltagit i något sammanträde med förtroenderådet, sedan han för omkring åtta år sedan blivit chef för byggnadslånebyrå. Den kontakt med organisationen, som ledamotskapet i rådet innebure, hade i stället tagit sig uttryck däri, att generaldirektören mera under hand tagits i anspråk för samtal eller diskussioner i frågor av allmänt bostadspolitisk innebörd. Anmärkas kunde slutligen i sakligt hänseende, att bostadsstyrelsens klandrade beslut fattats utan meningsskiljaktighet. — Klagandena hade vidare gjort gällande, att bostadsstyrelsens chef icke ens skulle vara berättigad att tillhöra förtroenderådet, och de sökte stöd för sin åsikt i den för styrelsen gällande instruktionen, varvid 11 § andra stycket torde åsyftas. Frånsett att styrelsens chef — såsom nyss framhållits — underlåtit att i anmärkta hänseende ”utom tjänsten utföra förrättning eller uppdrag, som tillhör bostadsstyrelsens verksamhetsområde”, hade själva uppdraget lämnats utan erinran av den som i sådant avseende torde ha talerätt, nämligen bostadsstyrelsen själv. För övrigt syntes uppdraget icke heller strida mot 7 § 1 mom. statens allmänna avlöningsreglemente, som krävde särskilt tillstånd allenast om man ville förena ordinarie tjänst med uppdrag såsom ordförande eller ledamot i styrelse för vissa verk, bolag, föreningar eller inrättningar.

I påminnelserna invände klagandena: De kunde icke finna, att det vid bedömande av frågan om jäv föreläge kunde vara av någon betydelse om Johansson deltagit i förtroenderådets sammanträden eller om hans verksamhet inom HSB-rörelsen skett på så sätt, att han i sin egenskap av förtroenderådsmedlem mera under hand tagits i anspråk för samtal eller diskussioner. Klagandenas uppfattning vore, att en tjänsteman inom bostadsstyrelsen över huvud taget icke borde få tillhöra ett organ, vilket skulle rådfrågas i frågor av speciell art och större ekonomisk betydelse inom HSB-rörelsen.

Utöver vad ovan i denna punkt upptagits inhämtades hos bostadsstyrelsen, att Johansson icke uppbär någon ersättning för sitt uppdrag som medlem i förtroenderådet.

I en till bostadsstyrelsen avlåten skrivelse anförde tjänstförrättande justieombudsmannen Bexelius därefter följande.

De av klagandena framställda anmärkningarna synas kunna sammanföras i två huvudgrupper, avseende, den första gruppen, byggnadslånebyråns och sedermera bostadsstyrelsens befattning med låneärendet och, den andra gruppen, bostadsstyrelsens handläggning av det den 8 maj 1950 avgjorda ärendet. I förstnämnda avseende ha klagandena anført dels att byggnadslånebyrån i sitt beslut angående beviljande av tertiärlån förfarit felaktigt genom att frångå det av ojäviga förrättningsmän åsatta uppskattningsvärdet, dels att bostadsstyrelsen underlåtit ingripa, ehuru det av byggnadslånebyrån i lånebeslutet föreskrivna maximibeloppet av utgående årsavgifter överskridits.

Vad först angår byggnadslånebyråns beslut, som slutligt meddelades den 17 juli 1944, så har jag, när preskriptionstiden för beivrande av eventuellt tjänstefel utgått, lämnat klagomålen i denna del utan avseende.

Såsom bostadsstyrelsen själv framhållit i sitt yttrande har det ålegat byggnadslånebyrån och sedermera styrelsen att under viss tid kontrollera att högre avgifter icke uttoges av bostadsrättshavarna än byggnadslånebyrån i nyssnämnda beslut medgivit. Vid prövning av klagomålen i denna fråga har jag emellertid icke funnit utrett att ifrågasvarande föreskrift åsidosatts så, att bostadsstyrelsen haft anledning till ingripande.

Vad därefter beträffar bostadsstyrelsens befattning med den hos styrelsen anhängiga tvisten mellan föreningen och HSB ha klagandena först anmärkt, att bostadsstyrelsen i sitt avgörande icke beaktat vissa av föreningen påpekade missförhållanden. Klagomålen i denna del hänföra sig sålunda till det klandrade avgörandets sakliga innehåll. Härom må framhållas följande.

Bostadsstyrelsen — liksom tidigare byggnadslånebyrån — har gentemot föreningen och HSB uppenbarligen icke haft annan ställning eller andra befogenheter än vad som haft samband med det för ifrågasvarande byggnadsföretag beviljade statliga lånet, vilket det ankommit på dessa myndigheter att förvalta. Endast för den händelse lånet äventyrats eller vid dess beviljande meddelade föreskrifter åsidosatts, torde bostadsstyrelsen — såsom styrelsen själv anført i skrivelsen den 8 maj 1950 — ha haft befogenhet att ingripa. Däremot har bostadsstyrelsen uppenbarligen saknat befogenhet att träffa något avgörande i tvisten mellan föreningen och HSB. Av de frågor som hänskjutits till styrelsens prövning har styrelsen där-

för haft befogenhet att fatta beslut endast beträffande föreningens yrkande om tilläggs lån, varjämte det får anses ha ålegat styrelsen att yttra sig med anledning av föreningens påstående att det fastställda beloppet av årsavgifter överskridits.

I medvetande om denna begränsning av befogenheterna har bostadsstyrelsen förklarat sig av formella skäl förhindrad bifalla föreningens yrkanden om åläggande för HSB att utgiva visst belopp eller att tåla ändring eller jämkning av bestående avtal. Rörande de i ärendet förekommande frågor, som enligt vad nyss anförts legat inom bostadsstyrelsens kompetensområde, har styrelsen dels icke funnit skäl bevilja yrkat tilläggs lån och dels icke funnit, att föreskriften om maximiavgifter åsidosatts. Mot avgörandet i denna del har jag icke funnit anledning till anmärkning.

Bostadsstyrelsen har emellertid icke nöjt sig med att träffa ett avgörande i nyssnämnda avseenden utan yttrat sig även i övriga mellan parterna tvistiga frågor, oaktat dessas avgörande icke ankommit på styrelsen. Detta förfarande, som avviker från vedertagen administrativ praxis, måste anses anmärkningsvärt. Det måste nämligen ur principiell synpunkt anses betänkligt, att administrativ myndighet — utan att detta påkallas av ärende som författningsenligt ankommer på myndighetens prövning och utan att myndigheten äger de möjligheter att utreda tvist vilka stå en domstol till buds — å det allmännas vägnar uttalar åsikt om en mellan enskilda parter uppkommen tvist, vars avgörande ankommer på domstol eller skiljemän. Detta gäller i all synnerhet, om tvisten, såsom i förevarande fall, avser rent civilrättsliga frågor, såsom giltigheten av avtal. Det är att märka, att dylika uttalanden kunna komma i strid med senare på mera tillförlitlig utredning grundad dom. Å andra sidan måste framhållas, att tvisten av föreningen hänskjutits till styrelsens prövning och att HSB icke framställt någon invändning mot styrelsens behörighet. Det är vidare uppenbart, att styrelsens handlingssätt helt föranletts av en önskan att gå parterna till handa med upplysningar om styrelsens åsikt om tvisten, därvid styrelsen uttryckligen angivit, att tvistens avgörande ankomme på andra organ. Vid nu angivna förhållanden finner jag mig i förevarande hänseende kunna låta bero vid vad i ärendet förevarit.

Om bostadsstyrelsen i frågor utanför dess kompetens till äventyrs skulle ha underlåtit beakta någon av föreningen påpekad omständighet, kan detta knappast ha haft någon betydelse för avgörandet i de delar, vari styrelsen varit befogad meddela beslut.

Vad klagandena anmärkt mot bostadsstyrelsens avgörande i sak föranleder sålunda icke någon vidare åtgärd från min sida.

Klagomålen i övrigt hänföra sig till den formella handläggningen av det hos bostadsstyrelsen anhängiga ärendet. Vad därvid först rör frågan om underlåten diarietföring av vissa till grund för bostadsstyrelsens avgörande liggande inlagor från HSB må följande framhållas.

I svensk rätt saknas allmänna regler om diarieföring av inkommande handlingar eller vidtagna åtgärder i ärenden hos förvaltningsmyndigheter. Frågan torde i vissa fall regleras genom instruktioner eller arbetsordningar för varje särskild myndighet. Men ofta saknas även sådana interna bestämmelser. I dessa fall torde — såsom synes vara förhållandet beträffande bostadsstyrelsen — ha utbildat sig en viss praxis inom myndigheterna.

Av den tidigare återgivna redogörelsen för bostadsstyrelsens praxis i detta hänseende framgår, att det hos bostadsstyrelsen anhängiga ärendet upptagits i det å styrelsens kanslibyrå förda allmänna diariet, vari bruka redovisas såväl inkommande ansökningar som all "efterföljande korrespondens". Normalt borde således — därest styrelsens praxis följts — de av klagandena omnämnda handlingarna ha diarieförts. Styrelsen har också i sitt yttrande vidgått, att omedelbar diarieföring av handlingarna varit lämplig.

Bostadsstyrelsen har som sannolik förklaring till underlåtenheten framhållit brådskan inför ärendets föredragning och avgörande. Handlingarna synas också ha inkommit på ett sent stadium av ärendets handläggning; två av dem äro dagtecknade samma dag, som ärendet avgjordes, och de två övriga den 24 respektive den 29 april 1950. På grund härav och då handlingarna synbarligen icke varit av någon väsentlig betydelse för avgörandet, i varje fall icke i de delar detta avsett frågor inom styrelsens kompetensområde, har jag — ehuru föreningen genom nämnda underlåtenhet berövats möjlighet att för eventuellt bemötande före avgörandet erhålla kännedom om handlingarnas existens — funnit skäligt låta bero vid vad som förevarit.

Klagandena ha vidare riktat den anmärkningen mot styrelsens handläggning av det där anhängiga ärendet, att styrelsen vägrat utlämna vissa värderingsinstrument, avseende dels föreningens fastighet och dels två privatägda grannfastigheter, med mindre värderingsmännen och i det senare fallet jämväl fastighetsägaren lämnat sitt samtycke.

De ifrågavarande handlingarna ha upprättats vid besiktningar, som ägt rum enligt 31 § i kungl. kungörelsen den 30 juni 1942 (nr 569) om tertiärlån och tillägglån för vissa bostadsbyggnadsföretag, i vilket lagrum stadgades, bland annat, att byggnad, för vars uppförande eller ombyggnad lån beviljats, skulle, innan slutligt beslut meddelades i låneärendet, besiktigas och värderas av ojäviga förrättningsmän, som för dylikt ändamål utsåges av byggnadslånebyrån. För förrättningsmännen skulle gälla instruktion, som av byggnadslånebyrån fastställdes. Instruktionen skulle innehålla bestämmelser angående de grunder, enligt vilka värdering borde ske. Det över värderingen upprättade instrumentet skulle vara avfattat enligt formulär, som fastställdes av byrån. Besiktningssinstrumentet skulle genom förmedlingsorganet insändas till byggnadslånebyrån.

Enligt den vid tiden för besiktningarna gällande instruktionen skulle för

fastighet, som besiktigades, på sätt i instruktionen närmare angives, fastställas dels ett avkastningsvärde och dels ett belåningsvärde.

De tryckta formulären till ifrågavarande värderingsinstrument innehålla följande huvudrubriker: Fastighetens areal och läge m. m., Tomtens beskaffenhet, Särskilda bestämmelser beträffande fastighetens nyttjande m. m., Tomt och byggnader, Översikt av byggnaderna, Beskrivning av byggnaderna, Byggnadernas lägenheter våningsvis, hyresavkastning m. m., Vissa årliga utgifter för fastigheten, Fastighetens avkastningsvärde, Omständigheter, som inverka på uppskattningsvärdet, Fastighetens uppskattningsvärde, Fastighetens taxeringsvärde m. m., Särskilda uttalanden.

Vad då först angår frågan, huruvida bostadsstyrelsen varit berättigad vägra utlämna värderingsinstrument till annan än fastighetsägaren, med mindre denne lämnat sitt medgivande, så har styrelsen ansett sig finna laga stöd för sin åtgärd i 32 § lagen den 28 maj 1937 om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar samt 5 § 2. i kungl. kungörelsen den 4 januari 1939 med förordnanden på civilförvaltningens område jämlikt denna lag.

I 30 och 31 §§ nyssnämnda lag givas särskilda regler om handling, av vilken enskilds förhållande till postsparbanken eller postgiroverörden framgår, respektive handlingar i ärenden, om vilkas hemlighållande stadgas i lagen för Sveriges riksbank. I 32 § föreskrives, att beträffande andra handlingar än i 30 och 31 §§ sägs rörande utlåning av medel, som stå under myndighets förvaltning, äger Konungen, i vad handlingarna angå lånsökandes, låntagares eller borgesmans förhållanden, förordna, att handlingarna icke utan samtycke av dem, vilkas förhållanden sålunda beröras, må till annan utlämnas förrän viss tid, högst tjugu år, förflutit från handlingens datum. Vad nu är sagt gäller dock ej myndighets beslut om beviljande av lån.

I 5 § 2. nyssnämnda kungörelse stadgas, att handlingar i ärenden rörande utlåning av statsmedel, som anvisats till utlåning för särskilda ändamål, i vad handlingarna angå lånsökandes, låntagares eller borgesmans förhållanden, med undantag av ansökningar och beslut i dylika ärenden, icke må utan samtycke av dem, vilkas förhållanden sålunda beröras, till annan utlämnas förrän tjugu år förflutit från handlingens datum.

Klagandena synas vilja bestrida dessa bestämmelsers tillämplighet i förevarande hänseende på den grund, att värderingsinstrumenten icke innehålla några uppgifter om fastighetsägarens privata ekonomiska förhållanden utan endast bygga på officiella ekonomiska och tekniska data.

Någon sådan av klagandena antagen begränsning framgår emellertid icke av de anförda stadgandenas avfattning. De enda handlingar, som i de tillämpliga lagrummen uttryckligen undantagits från bestämmelsernas tillämpningsområde, äro ansökningar och beslut i låneärendet. Förarbetena giva också klart vid handen att någon annan begränsning än den som fått

uttryck i lagtexten icke åsyftats. Sålunda anfördes i motiven till det inom justitiedepartementet på grundval av föregången sakkunnigutredning år 1936 upprättade lagförslaget (prop. 107/1937 s. 85), som sedermera i det väsentliga oförändrat antogs av riksdagen, att stadgandet avsåge i de sakkunnigas förslag att skydda de enskilda låntagarnas intressen i ärenden angående utlåning av medel som stode under myndighets förvaltning och att i förhållande till de tidigare förslagen detta innebure i ett avseende en betydelsefull utvidgning av sekretessen, nämligen såtillvida att över huvud taget alla handlingar i dylika ärenden inbegrepes, medan man förut icke ansett sig kunna sträcka sig längre än till soliditets- och kompetensupplysningar. Det framhölls, att i departementsförslaget bestämmelsen bibehållits i denna vidare omfattning (jfr SOU 1935: 5 s. 70 o. f.).

Såsom torde framgå av de tidigare återgivna huvudrubrikerna i de för värderingen begagnade formulären innehålla värderingsinstrumenten i flera avseenden så ingående redogörelser för ekonomiska förhållanden rörande fastigheterna, att det synbarligen kan vara ett påtagligt intresse för fastighetsägarna-låntagarna att instrumenten icke offentliggöras utan deras medgivande.

Det torde slutligen vara uppenbart, att det ifrågavarande låneärendet rörde statsmedel som anvisats till utlåning för särskilt ändamål.

Enligt min mening är sålunda bostadsstyrelsens praxis att icke utlämna de i låneärenden upprättade värderingsinstrumenten utan den låntagande fastighetsägarens medgivande riktig och i överensstämmelse med gällande rätt.

De nu avhandlade stadgandena äro som nämnts givna till skydd för lån-sökande, låntagare eller borgesman och kunna således icke åberopas till stöd för krav på värderingsmännens samtycke såsom villkor för handlingarnas utlämnande. Bostadsstyrelsen är också synbarligen tveksam, huruvida något stöd i lag för ett sådant villkor föreligger, men har ansett sig i 9 § lagen om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar finna formell täckning för ifrågavarande praxis. I detta lagrum föreskrives, att handlingar innefattande redogörelse för utredningar, experiment eller prov av naturvetenskaplig eller teknisk art, som myndighet låtit verkställa för det allmännas räkning, ej må utan myndighetens tillstånd utlämnas tidigare än tjugu år efter handlingens datum.

Det synes emellertid uppenbart, att ett värderingsinstrument, upprättat för att tjäna till ledning i ett hos myndighet anhängigt låneärende, icke kan anses innefatta redogörelse för utredningar, experiment eller prov av naturvetenskaplig eller teknisk art. Stadgandet måste otvivelaktigt läsas så att bestämningen "av naturvetenskaplig eller teknisk art" hänför sig till samtliga de uppräknade åtgärderna, utredning, experiment och prov.

Av förarbetena framgår klart, att stadgandet i 9 § avser att bereda skydd för den experiment- och undersökningsverksamhet av teknisk art som i

första hand statliga och kommunala industriella företag bedriva men som också förekommer vid sidan av den industriella verksamheten, t. ex. vid undersökningar om denatureringsmedel, som kontrollstyrelsen föranstaltar (se SOU 1935: 5 s. 52 och prop. 107/1937 s. 47).

Stadgandet har sålunda en tydligt avgränsad, speciell syftning och kan icke åberopas till stöd för bostadsstyrelsens praxis i nu avhandlade hänseende. Någon annan tillämplig bestämmelse i lagen finnes uppenbarligen icke. Detta har ej heller ifrågasatts av bostadsstyrelsen. Styrelsens praxis att vägra utlämna värderingsinstrument, med mindre förrättningsmännen lämnat sitt medgivande, saknar sålunda enligt min mening stöd i lag.

Emellertid synas mig de av bostadsstyrelsen anförda sakliga skälen för att kräva värderingsmännens medgivande beaktansvärda. Det kan heller icke antagas, att i det föreliggande fallet någon skada vållats föreningen genom bostadsstyrelsens vägran att utlämna värderingsinstrumenten. Ehuru bostadsstyrelsen otvivelaktigt förfarit felaktigt genom att fordra värderingsmännens medgivande till handlingarnas utlämnande, har jag med hänsyn till nyss anförda förhållanden funnit mig kunna låta bero vid mina nu gjorda uttalanden.

Jag övergår därefter till frågan huruvida bostadsstyrelsens chef, generaldirektören Johansson, på grund av ledamotskapet i HSB:s förtroenderåd varit jävig deltaga i behandlingen av förevarande ärende samt huruvida han över huvud kan anses berättigad att med sitt ämbete förena nämnda uppdrag.

I svensk förvaltningsrätt saknas generella jävsföreskrifter. Ett tidigare gällande kungl. brev den 18 december 1752, vari vissa av de i rättegångsbalken upptagna domarjäven förklarades böra lämpas även till "hushållsmål", är sedan länge obsolet utan att ha efterföljts av någon liknande reglering. Däremot förekomma i viss utsträckning jävsbestämmelser i författningar och instruktioner för särskilda förvaltningsverksamheter (t. ex. i upphandlingsförordningen) eller för särskilda verk och myndigheter (t. ex. kammarrätten, arbetarskyddsstyrelsen). Dessa bestämmelser äro emellertid synnerligen oenhetliga; ibland innehålla de väsentligen endast en hänvisning till reglerna om domarjäv (t. ex. 30 § landshövdinginstruktionen) under det att i andra fall särskilda, detaljerade jävsgrunder angivas (t. ex. 22, 27 och 51 §§ upphandlingsförordningen).

I allmänhet saknas emellertid sådana föreskrifter av ena eller andra slaget inom förvaltningen. För dessa fall uppstår då frågan, huruvida rättegångsbalkens jävsregler äro analogt tillämpliga.

I doktrinen anses allmänt, att rättegångsbalkens jävsbestämmelser i princip äro analogivis tillämpliga i förvaltningsförfarandet, i vart fall då fråga är om de mera påtagliga jäven, såsom då jävsgrundande skyldskap föreligger eller tjänstemannen på ett mera utpräglat sätt har del i saken eller därav kan vänta synnerlig nytta eller skada (se Munktel: Om jävs-

förhållanden inom statsförvaltningen s. 31, 49, 51 o. f. och 53, Herlitz: Förvaltningsrättsliga grunddrag s. 29 o. f., Sundberg: Grunddragen av allmän förvaltningsrätt s. 71 o. f. och uppsats i Sv. J. T. 1935 s. 331 o. f., artiklar av Thulin i Nordisk Administrativt Tidsskrift 1936 s. 238 o. f. och av Lundevall i Förvaltningsrättslig Tidskrift 1938 s. 118 o. f.). Domstolspraxis på området är mycket knapphändig. Det förekommer emellertid ett fåtal fall, vari avgörandet i en jävsfråga kan antagas ha stött sig på en analogi från rättegångsbalkens föreskrifter i ämnet (se regeringsrättens årsbok 1919 s. 225, 1934 not K 23). Det må också framhållas, att riksdagens ombudsmän i några fall, då särskilda jävsföreskrifter saknats, framställt erinringar mot underlåtenhet att beakta jävsförhållanden (se t. ex. JO:s ämbetsberättelse 1932 s. 161 o. f. samt MO:s ämbetsberättelse 1935 s. 123 o. f.).

Den sålunda allmänt antagna principen om domarjävens analoga tillämpning i förvaltningsförfarandet lider emellertid väsentliga inskränkningar såsom också starkt framhållits av de ovan anförda författarna. Detta sammanhänger med följande förhållanden.

Vad som nödvändiggjort uppställandet av jävsföreskrifter för domstolsförfarandet är kravet på fullständig objektivitet och opartiskhet i den dömande verksamheten. Självfallet göra sig samma synpunkter gällande i stor utsträckning också i förvaltningsförfarandet. Sålunda utövas ju även inom förvaltningen viss dömande verksamhet. Vidare förekommer inom många områden av administrationen en maktutövning, av vilken den enskildes rättssäkerhet beröres. Även för sådana fall framträder objektivitetssynpunkten med skärpa. Denna synpunkt gör sig emellertid icke gällande med samma styrka i alla slags ärenden. Det måste exempelvis vara mera angeläget att beakta denna synpunkt vid handläggningen av en tvist mellan enskilda än vid avgivandet av ett remissvar eller dylikt. Härtill kommer, att förvaltningsförfarandet måste utformas under ett hänsynstagande till en effektivitetssynpunkt, som aldrig kan få någon motsvarande betydelse inom domstolsförfarandet och vartill hänsyn måste tagas vid bedömning av jävsfrågor inom förvaltningsrätten.

På grund av nu anförda, av förvaltningens heterogena karaktär betingade omständigheter framstår det såsom förklarligt, att generella jävsföreskrifter för förvaltningsförfarandet saknas. Men nämnda omständigheter utvisa också klart omöjligheten att såsom undantagslös regel antaga en analogisk tillämpning av rättegångsbalkens jävsföreskrifter. Det kommer uppenbarligen att i stor utsträckning bli frågan om ett avgörande efter förhållandena i varje enskilt fall. Det synes emellertid kunna krävas, att de mera markerade jävsförhållandena — släktskap och utpräglat privatintresse i saken — regelmässigt iakttagas och att endast i undantagsfall, såsom vid förberedande åtgärder av ringa vikt, en på sådant sätt jävig tjänsteman deltar i ärendes handläggning (jfr Munktell a. a. s. 49 och 51 o. f.). Där emot kommer tydligen beaktandet av de s. k. grannlagenhetsjäven (jfr

RB 4 kap. 13 § 9.) att vara avhängigt beskaffenheten av det särskilda ärendet och omständigheterna i övrigt.

I det föreliggande fallet ha klagandena icke närmare utvecklat vilka omständigheter, som enligt deras förmenande bort föranleda Johansson att icke deltaga i handläggningen av ärendet. Klagandena ha endast helt allmänt ansett Johanssons ledamotskap i HSB:s förtroenderåd medföra jäv för honom vid behandling av ärenden, vari HSB är part. Emellertid synes man icke kunna lösa en jävsfråga utifrån sådana onyanserade överväganden. Det erfordras enligt min mening en närmare undersökning, huruvida omständigheterna i det konkreta fallet verkligen konstituera en jävsgrundande intressekonflikt. Följande synpunkter kunna enligt min mening anföras i förevarande fall.

Tidigare har framhållits, att bostadsstyrelsen i det till styrelsens prövning hänskjutna ärendet haft befogenhet att träffa ett avgörande endast i ett par frågor, som hängt samman med det för fastigheten beviljade lånet. Endast i dessa avseenden kan därför jävsfrågan ha någon egentlig betydelse. I de delar bostadsstyrelsens avgörande enbart inneburit en åsiktsyttring torde eventuellt jäv hos styrelsens chef sakna större intresse. Parterna äro ju på intet sätt i denna del bundna av bostadsstyrelsens uttalanden, vilka styrelsen också uttryckligen förklarar ligga utom styrelsens kompetens. Av de frågor, som legat inom styrelsens befogenhet, har den ena avsett föreningens yrkande att erhålla tillägglån till visst belopp. För bedömandet av denna fråga har emellertid Johanssons ledamotskap i förtroenderådet uppenbarligen varit irrelevant. Den andra frågan, varöver styrelsen haft befogenhet att yttra sig, har varit huruvida det i lånebeslutet föreskrivna totalbeloppet av årsavgifter överskridits. I denna del kan däremot — såsom nedan närmare skall utvecklas — en jävsgrundande intressekollision tänkas föreligga.

Det har i första hand åvilat föreningens styrelse och funktionärer att tillse, att årsavgifterna höllo sig inom ramen för vad i lånebeslutet föreskrivits. Men även HSB:s styrelse synes ha haft skyldighet ingripa mot dotterföreningen, om nämnda föreskrift åsidosatts. Enligt 29 § i HSB:s stadgar åligger det nämligen HSB:s styrelse att, därest statligt tertiär- och/eller tillägglån beviljas till HSB anslutet administrationsföretag (dotterförening) i sådan omfattning, som kommun kan erhålla, vaka över att administrationsföretaget i sin verksamhet fullföljer de syften, som avses med den statliga långivningen. Vidare skall enligt HSB:s stadgar förtroenderådet, bland annat, utöva tillsyn över HSB:s verksamhet (18 §). På grund av denna tillsynsplikt torde det i sista hand ha åvilat förtroenderådet att ingripa, om årsavgifter uttagits med för högt belopp och detta lämnats opåtalat av HSB.

Om sålunda bostadsstyrelsen vid sin prövning av frågan funnit, att den

i lånebeslutet meddelade föreskriften om högsta belopp av årsavgifter klart åsidosatts, hade styrelsen indirekt fastslagit, att förtroenderådet brustit i sina åligganden. I denna omständighet skulle sålunda ur Johanssons synpunkt kunna ligga en jävsgrundande intressekonflikt.

Emellertid har bostadsstyrelsen framhållit, att Johansson, som icke uppburit något vederlag för ledamotskapet i förtroenderådet, under de senaste åtta åren aldrig deltagit i något sammanträde med rådet utan endast under hand tagits i anspråk för samtal eller diskussioner i frågor av allmänt bostadspolitisk innebörd.

Begränsat på detta sätt omfattar Johanssons ledamotskap i förtroenderådet synbarligen icke någon tillsynsplikt beträffande HSB:s åtgöranden. Den ovan utvecklade konflikthanledningen kan därför knappast sägas ha förelegat i hans fall. Jag har därför icke funnit skäl till någon erinran mot att Johansson deltagit i bostadsstyrelsens avgörande.

Vad slutligen beträffar frågan huruvida Johansson över huvud kan anses berättigad inneha uppdrag som ledamot av HSB:s förtroenderåd, så synes mig detta ledamotskap, som icke är förenat med något arvode, på grund av dess begränsade art icke kunna medföra sådant intrång på Johanssons ämbetsåligganden eller sådan intressekonflikt för honom att uppdraget rimligen kan sägas stå i strid med den i styrelsens instruktion givna bestämmelsen, att befattningshavare icke äger utan för varje särskilt fall lämnat medgivande utom tjänsten utföra förrättning eller uppdrag, som tillhör bostadsstyrelsens verksamhetsområde. Att uppdraget icke strider mot förbudet i 7 § 1 mom. i statens allmänna avlöningsreglemente synes klart redan av det formella skälet, att denna bestämmelse avser uppdrag i "styrelse".

Ärendet var därmed av JO slutbehandlat.

9. Felaktigt upptagande av nöjdförklaring m. m.

Rådhusrätten i Östersund dömde den 12 november 1948 John Gunnar Forsberg till straffarbete fyra månader. Domen vann laga kraft.

Den 29 november 1948 dömdes Forsberg av samma rådhusrätt till straffarbete sju månader. Sedan Forsberg förklarar sig nöjd med sistnämnda dom, började han den 1 december 1948 undergå straffet. Jämväl denna dom vann sedermera laga kraft.

Genom beslut den 3 februari 1949 förordnade rådhusrätten med tillämpning av 4 kap. 3 och 4 §§ strafflagen och med undanröjande av straffbestämmingarna i de två omförmälda domarna, att Forsberg skulle i en bot hållas till straffarbete tio månader, från vilket straff skulle avräknas

vad han kunde ha utstått av de genom domarna ådömda straffen. Beslutet innehöll icke i övrigt något förordnande om verkställigheten. I resolution den 15 februari 1949 förordnade fångvårdsstyrelsen, att Forsberg skulle jämlikt 1 § lagen om villkorlig frigivning villkorligt frigivas den 11 augusti 1949, såframt laga hinder därför ej mötte.

Vid granskning av den från fångvårdsanstalten i Östersund hit insända fångförteckningen för februari 1949 iaktogs, att enligt verkställd anteckning Forsberg den 5 februari 1949 inför styresmannen vid anstalten Werter Rydberg förklarar sig nöjd med sagda beslut. Om denna nöjdförklaring hade anteckning gjorts i ovanberörda verkställighetsresolution.

Med anledning därav anmodade jag Rydberg att till mig inkomma med yttrande rörande det förhållandet att han upptagit nöjdförklaring i nämnda fall.

I avgivet yttrande anförde Rydberg följande.

Forsberg hade flyttats från fångvårdsanstalten i Umeå till fångvårdsanstalten i Östersund för att inställas inför rådhusrätten i ifrågavarande mål. Vid tillfället hade antalet intagna vid sistnämnda anstalt varit över det normala och förflyttningsbesked om ytterligare förflyttningar dit förelagat. För att snarast möjligt erhålla den nya verkställighetsresolutionen från fångvårdsstyrelsen samt få Forsbergs eventuella förflyttning till annan anstalt ordnad hade Rydberg upptagit nöjdförklaring. Avbrott i pågående straffverkställighet hade icke skett, och något missförstånd vid utfärdandet av verkställighetsresolutionen hade icke kunnat befaras.

Sedan jag därefter anhållit om fångvårdsstyrelsens yttrande i ärendet, anförde styrelsen i avgivet utlåtande följande.

Förutsättningen för att domstol skulle enligt 4 kap. 4 § strafflagen kunna ådöma gemensamt straff vore att de domar, genom vilka straff ådömts, vid tiden för domstolens beslut vunnit laga kraft. Enligt nämnda stadgande skulle beslut om förening av straff, där ej annorlunda förordnades, lända till efterrättelse ändå att talan däremot fördes. I förevarande fall hade således den av Rydberg vidtagna åtgärden att upptaga nöjdförklaring varit onödig för straffverkställigheten, som fortgått sedan den 1 december 1948. Anteckningen om nöjdförklaringen i fångvårdsstyrelsens resolution den 15 februari 1949 hade gjorts för att angiva vad som förekommit i ärendet men hade icke varit behövlig för straffrättsberäkningen. Om den dömde före fullföljdstidens utgång ville förklara, att han icke ämnade föra talan mot beslut om förening av straff, eller om han, sedan talan fullföljts, ville förklara, att han avstode från sin talan, torde styresmannen icke kunna vägra att mottaga och vidarebefordra en sådan förklaring. — Av ett i regeringsrättens årsbok 1950 not Ju 23 omnämmt rättsfall framginge, att i visst fall

den frågan kunde uppkomma, huruvida fullföljd talan ansåges återkallad, när "nöjdförklaring", som avgivits efter fullföljdstidens utgång, inkomme till hovrätt eller högsta domstolen.

I en till fångvårdsstyrelsen avlåten skrivelse anförde jag därefter följande.

I 6 § lagen den 21 december 1945 om verkställighet av frihetsstraff m. m. stadgas att, därest den som dömts att undergå straffarbete, fängelse, ungdomsfängelse, förvaring eller internering icke inom föreskriven tid fullföljt talan i målet såvitt angår honom ådömt ansvar, domen i denna del må verkställas utan hinder av fullföljd å åklagares eller målsägandes sida. Enligt 7 § må i vissa fall, varom särskilt är stadgat, sådan dom verkställas utan hinder av att tiden för fullföljd av talan i målet ej gått till ända. Verkställighet må ock ske, därest den dömda före fullföljdstidens utgång avger nöjdförklaring, d. v. s. en förklaring att han avstår från talan mot domen såvitt angår honom ådömt ansvar och medger att straffet eller skyddsåtgärden må verkställas.

Syftet med dessa bestämmelser om nöjdförklaring är sålunda att göra det möjligt för den dömda att få börja avtjäna straffet utan att behöva invänta den tid, då domen vinner laga kraft mot honom. Är frågan om straffdomens verkställighet oberoende av huruvida domen vinner laga kraft eller ej, tjänar nöjdförklaringen icke något förnuftigt ändamål. Bestämmelserna om nöjdförklaring äga därför icke tillämpning vare sig i fråga om straffdomar, vilka över huvud icke äro verkställbara, eller beträffande avgöranden, enligt vilka straffet skall gå i verkställighet utan hinder av förd talan. Då en nöjdförklaring i dessa fall torde sakna rättslig giltighet, bör den dömda vara oförhindrad att fullfölja talan mot domen, även om han förklarar sig nöjd med densamma. En given följd härav är, att myndighet, som äger mottaga nöjdförklaring, icke bör upptaga sådan förklaring såvitt rör straffdomar av nu angiven beskaffenhet. Upptages en sådan rättsligen ogiltig nöjdförklaring, kan detta hos den dömda framkalla den missuppfattningen att han genom förklaringen avhänt sig rätten att föra talan mot beslutet.

I min till 1950 års riksdag avgivna ämbetsberättelse (s. 128 o. f.) har jag behandlat ett fall, då nöjdförklaring upptagits beträffande ett straff, som skulle verkställas utan hinder av förd klagan. Det gällde där beslut om ungdomsfängelse, vilka beslut skola, jämlikt 5 § lagen den 15 juni 1935 om ungdomsfängelse, gå i verkställighet utan hinder därav att de ej äga laga kraft, där ej domstolen annorlunda förordnar. Jag framhöll, att styresmannen vid en fångvårdsanstalt enligt min mening förfarit felaktigt genom att upptaga nöjdförklaring å sådant beslut, ehuru något förordnande rörande beslutets verkställighet icke meddelats av domstolen.

Likartade med beslut om ungdomsfängelse äro vissa domar å förvaring i säkerhetsanstalt samt bötesförvandlingsbeslut. I de fall domstol dömer till förvaring jämlikt 3 § lagen den 18 juni 1937 om förvaring och internering i säkerhetsanstalt skall enligt 6 § tredje stycket samma lag domen gå i verkställighet utan hinder av att den ej äger laga kraft. Enligt 17 § lagen den 9 april 1937 om verkställighet av bötesstraff kan domstolen i mål om förvandling av böter förordna, att beslutet skall verkställas utan hinder därav att det ej vunnit laga kraft.

I 4 kap. 4 § strafflagen äro bestämmelser meddelade såväl om domar, som icke äro verkställbara, som ock om beslut, vilka kunna verkställas utan att de vunnit laga kraft. I lagrummet stadgas, att om till verkställighet förekommer utslag, varigenom någon dömts till fängelse eller straffarbete på viss tid, och det befinnes att brottet förövats innan den dömde börjat undergå dylikt straff som för annat brott blivit honom ålagt, skall, sedan utslagen vunnit laga kraft, gemensamt straff för brotten bestämmas. Tillika föreskrives, att beslut om sådan förening av straff skall, där ej annorlunda förordnas, lända till efterrättelse ändå att talan däremot föres ävensom att utan avbidan på beslut om förening av straff ettdera straffet må verkställas. Sedan verkställighet av någotdera straffet börjat, är det andra straffet däremot över huvud icke verkställbart. Enligt ett i NJA 1942 s. 417 refererat rättsfall har i sådant fall en upptagen nöjdförklaring förklarats vara utan verkan och således ej utgöra hinder för prövning av anförda besvär.

I förevarande fall har Rydberg låtit Forsberg avgiva nöjdförklaring rörande rådhusrättens i Östersund den 3 februari 1949 meddelade beslut om förening av straff, oaktat beslutet, enär rådhusrätten ej annorlunda förordnat, skulle jämlikt sistberörda lagrum verkställas utan hinder av att det ej vunnit laga kraft. I enlighet med vad jag ovan anført måste denna nöjdförklaring anses sakna rättslig verkan. I sitt yttrande har Rydberg förklarat, att han upptog nöjdförklaringen för att snarast möjligt erhålla den nya verkställighetsresolutionen och eventuellt få Forsberg förflyttad till annan anstalt. Av det anförda framgår emellertid, att utan någon nöjdförklaring fångvårdsstyrelsen när som helst kunnat utfärda verkställighetsresolution, i samband varmed förflyttning av Forsberg också kunde äga rum.

Rydberg har därför enligt min mening förlarit felaktigt genom att upptaga nöjdförklaringen. Då någon skada emellertid ej torde ha tillskyndats Forsberg på grund av felet, låter jag bero vid vad härutinnan i ärendet förevarit.

Fångvårdsstyrelsens utlåtande giver mig anledning framhålla följande.

Därest den dömde begär att få förklara sig nöjd med dom eller beslut i sådant fall, där nöjdförklaring enligt det ovan sagda ej skall upptagas, bör

en dylik begäran ej föranleda annan åtgärd från styresmannens sida än att denne upplyser den dömde om att en "nöjdförklaring" ej skulle betaga honom rätten att före fullföljdstidens utgång föra talan mot domen eller beslutet. Om den dömde, sedan han fullföljt talan mot domen eller beslutet, önskar avgiva nöjdförklaring, har styresmannen endast att tillse, att den dömde erhåller nödigt biträde med uppsättande och översändande av en återkallelseskraft till domstolen. Det av fångvårdsstyrelsen anförda rättsfallet utvisar, att det är återkallelseskraftens ankomst till överrätten, som är avgörande för straffets verkställbarhet, icke tiden för en av den dömde tidigare — efter fullföljdstidens utgång — avgiven "nöjdförklaring".

Skulle fångvårdsstyrelsen i samband med beräkning av strafftid eller eljest finna, att en styresman upptagit en nöjdförklaring, som saknar rättslig giltighet, synes mig styrelsen snarast möjligt böra påpeka saken för styresmannen samt anmoda denne att omedelbart i sin tur, till förekommande av missuppfattning, underrätta den dömde om att han genom förklaringen ej avhänt sig sin talerätt.

Vad slutligen angår anteckningen om nöjdförklaringen i fångvårdsstyrelsens resolution den 15 februari 1949 har styrelsen själv anført, att anteckningen icke var behövlig för straffidsberäkningen. Det är givetvis angeläget, att straffverkställighetsresolutionerna icke innehålla ovidkommande anteckningar.

Ärendet var därmed av mig slutbehandlat.

10. Felaktigt förfarande vid meddelande av förbud att nyttja fartyg.

I en den 29 juni 1950 hit inkommen skrift anförde advokaten Tage Zetterlöf i Göteborg såsom ombud för huvudredaren för ångfartyget "Göran", direktören Ewald Koppel, klagomål över att fartyget, som utrustats för transport av estniska flyktingar från Sverige till Kanada, hindrats av polis- och hamnmyndigheterna i Göteborg, vilka uppgivit sig handla enligt instruktion från kommerskollegium, att avgå från stadens hamn, ehuru ett av förste fartygsinspektören Sten Sellström den 26 maj 1950 utfärdat förbud att nyttja fartyget upphört att gälla, sedan vissa av Sellström såsom grund för förbudet påtalade brister å fartyget avhjälpes. Fartyget, å vilket ett 30-tal flyktingar utan existensmedel befunno sig, hade genom polisens och hamnmyndigheternas försorg satts på grund i hamnen.

Sedan i anledning av innehållet i klagoskriften Sellström anmodats att inkomma med yttrande, anförde denne i en den 4 juli 1950 inkommen förklaring följande.

Efter framställning från Koppel hade Sellström inspekterat fartyget under tiden den 16—den 22 maj 1950. Koppel hade därvid uppgivit, att fartyget skulle avgå till Kanada med cirka 80 personer ombord, besättningen inberäknad. Vid inspektionen hade fartyget befunnits ha betydande brister för en sådan resa. Då Sellström befarat, att fartyget skulle avgå utan att bristerna avhjälpes, hade han med stöd av 24 § lagen den 16 oktober 1914 om tillsyn å fartyg utfärdat skriftligt förbud mot fartygets nyttjande, intill dess missförhållandena blivit undanröjda. Detta förbud hade tillställts såväl Koppel som poliskammaren i Göteborg. Förbudet hade den 31 maj 1950 fastställts av kommerskollegium såsom fartygsinspektionens chefsmyndighet. Koppel hade vid inspektionen underrättats om att fartyget icke för rimliga kostnader kunde ändras så, att det kunde tillåtas avgå med 80 personer, men att fartyget möjligen kunde få avgå, därest högst 30 personer, besättningen inberäknad, medföljde detsamma och vissa brister avhjälpes. Sedan dessa brister avhjälpes, hade Sellström meddelat Koppel, sjötullavdelningen och poliskammaren, att fartyget kunde få avgå under förutsättning att högst 30 personer medföljde detsamma. Samtidigt hade chefen för kommerskollegii fartygsinspektionsbyrå kommerserådet Hjalmar Sjöholm underrättats. Därefter hade fartyget kvarlegat några dagar för komplettering av förråd. Under denna tid hade fartyget besökts av Sjöholm och Sellström, därvid Sjöholm anmärkt på den svaga konstruktionen av en nedgångskapp. Efter förhandlingar med Sjöholm hade beslutats, att ägaren skulle åläggas att bygga om nedgångskappen. Samma dag hade Sellström också lämnat anvisningar om lämplig konstruktion. Ägaren hade lovat vidtaga anbefallda åtgärder, och arbetet med kappen hade igångsatts omedelbart. Senare hade Sjöholm emellertid meddelat, att fartyget trots detta icke kunde tillåtas avgå, då sannolikt ytterligare personer utöver de 30 skulle gå ombord, sedan fartyget lämnat hamn. Dessa personer skulle troligen tagas ombord från fartyg, som avgått från riket. Sellström hade meddelat detta till sjötullavdelningen och poliskammaren samt även till Koppel, som därvid avbrutit det påbörjade arbetet med nedgångskappen. Enligt Sellströms åsikt föreläge icke livsfara för de ombordvarande, därest resan till Kanada företoges med högst 30 personer ombord, dock under förutsättning att nämnda nedgångskapp ombyggdes enligt lämnade anvisningar.

På begäran inkom därefter kommerskollegium med yttrande, vid vilket fogats en av Sjöholm upprättad promemoria.

Rörande omständigheterna vid Sjöholms inspektion av fartyget innehöll promemorian följande.

Sjöholm hade vid sitt besök å fartyget, vilket ägt rum den 13 juni 1950,

konstaterat, att ett stort antal personer, mest kvinnor och barn, voro inhysta i fartygets lastrum. Antalet hade av honom uppskattats till 30 à 40 personer. Dessa tillhörde givetvis ej besättningen utan voro uppenbarligen flyktingpassagerare. I lastrummet voro kojplatser anordnade för ett stort antal personer. På fråga till Koppel, var de övriga flyktingarna skulle ombordtagas, hade denne svarat, att man först tänkt ombordtaga dem vid Skagen men att detta befunnits ogörligt, varför man ännu ej bestämt, hur saken skulle ordnas. Eftersom Sellström tidigare uppgivit, att endast 12 passagerare skulle medfölja, hade Sjöholm frågat honom, huru därmed förhölle sig. Sellström hade svarat, att polisen och tullen komme att tillse, att ej flera än 12 passagerare medföljde vid fartygets avgång. Vid besöket ombord hade Sjöholm vidare konstaterat, att en nedgångskapp, som uppbyggts över en lastlucka, varit synnerligen bristfälligt utförd samt att ett par skylights till lastrummet likaledes varit otillfredsställande utförda; bland annat hade glasen utgjorts av vanligt fönsterglas. Sjöholm hade framhållit för Sellström, att dessa anordningar under inga förhållanden kunde godkännas å ett fartyg, som ginge i öppen sjö. Påföljande dag hade Sellström meddelat Sjöholm, att han beordrat vederbörande ombord å "Göran" att bygga om tillslutningsanordningarna i däck. Sellström hade samtidigt frågat Sjöholm, om förbudet kunde återkallas, därest tillslutningsanordningarna gjordes tillfredsställande, varå Sjöholm svarat, att han ansåge detta mycket tveksamt med hänsyn till att det vore uppenbart, att fartyget icke komme att företaga resan till Kanada med endast 12 passagerare. Sjöholm hade förklarat sig icke vilja då taga någon bestämd ställning till denna fråga, men han hade framhållit, att Sellström icke borde återkalla förbudet utan kollegii hörande, eftersom frågan vore tveksam och kollegium fastställt förbudet.

Av kommerskollegii eget yttrande framgick, att kollegium den 4 juli 1950 — sedan kollegium fått del av Sellströms i dennes yttrande till mig uttalade åsikt att livsfara för de ombordvarande icke förelåge, om vissa förutsättningar iakttoges — telegrafiskt underrättat Sellström, poliskammaren och Koppel, att förbudet att nyttja "Göran" upphävdes i och med att samtliga öppningar i däck försetts med skydd, som godkänts av förste fartygsinspektören i Göteborg, dock att fartyget vid resa i nordsjö- eller vidsträcktare fart ej finge medföra flera än 30 personer, varav högst 12 passagerare.

Sedan kollegium i sitt yttrande därefter framhållit, att fartyget sedan den erforderliga ombyggnaden utförts avseglat den 12 juli 1950, anförde kollegium vidare: Behandlingen av frågan om förbud mot nyttjande av "Göran" torde böra ses i belysning av de omfattande flyktingresor västerut med mer eller mindre olämpliga eller illa utrustade fartyg, som ägt rum under de senare åren. Då det ankomme på fartygsinspektionen och på

kollegium i egenskap av chefsmyndighet för nämnda inspektion att söka förhindra sådan fartygstrafik från svensk hamn, som skäligen kunde antagas föranleda livsfara för de ombordvarande, hade flyktingresorna vållat såväl fartygsinspektionen som kollegium stora bekymmer. Därvid hade varit att beakta bland annat svårigheten att upprätthålla meddelade förbud mot fartygens nyttjande. Fall hade förekommit, då flyktingfartyg, på grund av att det uppgivits skola gå till annan svensk hamn, icke blivit utklarerat till utrikes ort, men efter att ha kommit till sjöss lagt om kursen och begivit sig på resa över Atlanten. Dessa omständigheter torde förklara den i förevarande fall hysta farhågan för att flera än 30 personer skulle medföras ombord, vilken farhåga föranlett meddelandet om att fartyget ej ens efter nedgångskappens ombyggnad finge avgå.

I avgivna påminnelser anförde klaganden, att det syntes honom uppenbart, att de tjänstemän, som handlagt ärendet rörande "Göran", överträtt sina rättsliga befogenheter, då de vid meddelande av förbud mot fartygets avgång från riket tagit hänsyn till ovidkommande förhållanden, som de med rätt eller orätt misstänkt skulle kunna komma att inträffa, sedan fartyget lämnat riket. Med hänsyn till att "Göran", visserligen avsevärt fördröjd, dåmera dock fått lämna riket samt till de svårigheter, som svenska myndigheter onekligen haft i samband med tidigare flyktingresor, påyrkade klaganden för sin del icke, att JO vidtog ytterligare åtgärder i saken.

Sedan jag därefter anmodat Sjöholm att avgiva yttrande i ärendet, inkom denne med förklaring, däri han anförde bland annat följande.

Då fartygsinspektör utfärdat förbud mot fartygs nyttjande och kommerskollegium fastställt förbudet, upphörde detsamma att gälla, när bristerna som föranlett förbudet avhjälpes. Fartygsinspektören kunde då, efter att ha konstaterat att bristerna avhjälpes, själv lämna besked om att förbudet upphört att gälla. Hade påtalade brister däremot icke helt undanröjts utan kvarstode en eller flera av dem oavhjälpna, borde fartygsinspektören enligt Sjöholms förmenande icke återkalla förbudet, förrän han inhämtat kommerskollegii medgivande därtill. Kollegium hade ju såsom fartygsinspektionens chefsmyndighet fastställt förbudet och hade vid sådant förhållande att taga ställning till frågan om vilka åtgärder, som skulle vidtagas för förbudets hävande. I fallet "Göran" hade anledningarna till det av Sellström den 26 maj 1950 meddelade förbudet varit — enligt det av Sellström utfärdade skriftliga beskedet därom — "sådana brister till skrov, utrustning och bemanning, att avsedd resa med fartyget kan antagas innebära livsfara för dem, som äro ombord". Förbudet hade icke innehållit detaljerade uppgifter om vilka brister, som i förbudet avsåges, och den till kollegium avlätna rapporten över förrättningen hade ej heller innehållit dylika uppgifter. Det vore emellertid att märka, att på grund av tidigare

verkställda besiktningar å fartyget, över vilka rapporter föreläge i kollegium, kollegium hade tillgång till erforderliga uppgifter beträffande fartyget och även kännedom om de bristfälligheter, som åvilade detsamma i fråga om konstruktion och bärgningsredskap. Sellström torde ha stått i nära kontakt med vederbörande ombord och kunde förutsättas ha lämnat sådana upplysningar, att vederbörande icke behövt sväva i okunnighet om vilka åtgärder, som vore erforderliga för att förbudet skulle upphöra att gälla. Emellertid hade han snarast möjligt bort lämna befälhavaren skriftliga anvisningar om vilka åtgärder, som skulle vidtagas. Då Sjöholm efter återkomst från semester fått del av samtliga handlingar i ärendet, hade han den 25 augusti 1950 utfärdat närmare direktiv till fartygsinspektörerna, hur de hade att förfara i liknande fall. Därigenom hade fartygsinspektörerna erhållit i huvudsak följande anvisningar: Fullständig inspektion av fartyget skulle verkställas för utrönande av dess sjövärdighet i olika hänseenden, varefter fartygsinspektören hade att till kommerskollegium inkomma med rapport över inspektionen, innehållande detaljerade uppgifter å konstaterade brister. Fartygets befälhavare borde tillställas detaljerat meddelande om bristerna å särskilt formulär. Därest vederbörande fartygsinspektör vid förrättningen funne skäl förbjuda fartygets nyttjande, skulle han vid förbudets utfärdande skriftligen angiva, vilka åtgärder som skulle vidtagas för att förbudet skulle upphöra att gälla. När fartygsinspektören funne förbudet ha upphört att gälla, skulle han skriftligen meddela befälhavaren, att detta icke innebure något medgivande till fartygets nyttjande och att alltså, innan fartyget avginge, även sådana eventuellt kvarstående brister, som ej påkallade förbudets upprätthållande men vore angivna i ovan berörda meddelande till fartygets befälhavare, skulle vara avhjälpta.

De av Sjöholm vid besöket ombord den 13 juni 1950 konstaterade bristfälligheterna i fråga om tillslutningsanordningar i däck — anförde Sjöholm vidare i sitt yttrande — hade varit av så allvarlig art, att enbart desamma varit tillräckliga för det utfärdade förbudets upprätthållande. Det borde därför icke ifrågakomma att återkalla förbudet, förrän tillslutningsanordningarna blivit tillfredsställande ordnade samt givetvis även övriga erforderliga åtgärder beträffande skrov och utrustning vidtagits. Detta hade Sjöholm meddelat Sellström. Med undantag av att täckluckor till lastluckor borttagits och sistnämnda luckor försetts med kappar, hade vid Sjöholms besök ombord inga som helst åtgärder varit vidtagna, utan fartyget hade varit i samma skick som vid förbudets utfärdande. Några ytterligare vattentäta skott hade ej anordnats. Någon uppmätning av bärgningsredskapen och undersökning av deras sjösättningsanordningar hade tiden icke medgivit, men Sjöholm hade anmodat Sellström att förvissa sig om att fartyget i detta avseende blivit försatt i tillfredsställande skick och att i rapport till kommerskollegium lämna noggranna uppgifter därom. Med

kännedom om hur flyktingtrafiken bedrivits samt sedan Koppel förklarar, att det ännu icke vore bestämt, när och var övriga passagerare skulle ombordtagas, hade Sjöholm ansett det icke enbart troligt utan otvivelaktigt, att fartyget vore avsett att avgå till Kanada med ett betydande antal passagerare ombord. Att exempelvis bärgningsredskapen voro fullkomligt otillräckliga för de redan ombordtagna personerna hade varit uppenbart. Enligt vad en till kollegium den 24 juli 1950 inkommen rapport utvisade funnes författningsenliga bärgningsredskap endast för 18 personer. Vidare framginge av rapporten, att sjösättningsanordningarna för båtarna voro synnerligen otillfredsställande. De bristfälligheter i fråga om skrov och bärgningsredskap, som föranlett det av Sellström utfärdade och av kommerskollegium fastställda förbudet, hade sålunda icke varit avhjälpda vid Sjöholms besök å fartyget den 13 juni 1950. Någon anledning att då utfärda nytt förbud på grund av de av Sjöholm konstaterade bristfälligheterna i fråga om öppningar i däck hade icke förelegat, utan Sellström hade beträffande dessa bristfälligheter endast att tillse att de bleve avhjälpda, innan det kunde bliva fråga om att förbudet skulle upphöra. Med hänsyn till att fartyget otvivelaktigt skulle komma att företaga resan med betydligt större antal personer ombord än 30, förefölle det Sjöholm mycket tveksamt, om förbudet överhuvudtaget bort återkallas, även om författningsenliga bärgningsredskap anordnats för 30 personer ombord. Enligt uppgifter i pressen hade fartyget ankommit till Amerika med 123 personer ombord, vilket innebure att, om olycka drabbat fartyget, av de ombordvarande ett hundratal icke haft tillgång till andra bärgningsredskap än livbälten.

I 24 § första stycket lagen den 16 oktober 1914 om tillsyn å fartyg stadgas, att om fartyg finnes hava sådana brister till skrov, maskin eller utrustning eller vara så illa bemannat eller så hårt eller olämpligt lastat eller så olämpligt barlastat, att resa därmed skäligen kan antagas föranleda livsfara för dem, som äro ombord, äger vederbörande tillsynsmyndighet i erforderlig utsträckning förbjuda fartygets nyttjande, intill dess missförhållandet blivit undanröjt. Enligt fjärde stycket i samma paragraf skall förbud, som meddelats av annan tillsynsmyndighet än fartygsinspektionens chefsmyndighet, ofördröjligen underställas chefsmyndighetens prövning. I femte stycket heter det, att myndighet, som meddelat förbud, skall omedelbart utan avgift tillhandahålla fartygets redare eller befälhavare skriftligt besked om förbudet och anledningen därtill.

I 31 § samma lag stadgas straff för befälhavaren, om fartyg nyttjas i strid mot förbud, som meddelats jämlikt 24 §.

Av utredningen framgår, att Sellström efter inspektion av fartyget i Göteborgs hamn den 26 maj 1950 utfärdat förbud att nyttja fartyget, intill

dess vissa vid inspektionen konstaterade brister i fartygets skrov, utrustning och bemanning avhjälpes, samt att kommerskollegium den 31 maj 1950 fastställt förbudet. En vid inspektionen upprättad rapport till kollegium innehåller icke någon uppgift om vilka särskilda brister, som Sellström funnit vidlåda fartyget, och synbarligen hade kollegium vid förbudets fastställande icke någon annan uppfattning om fartygets beskaffenhet än vad som kunde utläsas av denna rapport och hos kollegium förvarade rapporter över tidigare förrättningar beträffande fartyget. Det får däremot anses utrett, att Sellström vid förbudets meddelande muntligen tillkännagivit för Koppel, vilka åtgärder som måste vidtagas, innan fartyget kunde tillåtas avgå. Enär ett förbud av denna art icke torde bestå längre än till dess de missförhållanden, som föranlett dess utfärdande, avhjälpes — någon annan tolkning är enligt min mening icke förenlig med ordalydelsen i 24 § första stycket ovannämnda lag om tillsyn å fartyg och synes ej heller omfattas av de myndigheter, som yttrat sig i saken — och då kollegium utan eget yttrande endast stadfäst det av Sellström utfärdade förbudet, måste enligt min mening räckvidden av detta förbud bedömas uteslutande på grundval av vad Sellström vid dess utfärdande föreskrivit. Så snart de av honom fordrade åtgärderna vidtagits, måste därför förbudet anses ha upphört att gälla.

Av Sellströms yttrande framgår, att han, sedan han funnit de av honom påtalade bristerna avhjälpas, några dagar före den 13 juni 1950 meddelat Koppel, sjötullavdelningen och poliskammaren, att fartyget kunde få avgå under förutsättning att högst 30 personer medföljde detsamma. Detta måste enligt min mening innebära, att förbudet upphört att gälla under nämnda förutsättning. Om denna förutsättning respekterades, kunde sålunda fartygets avgång icke längre förhindras och ej heller vore då ansvarsbestämelsen i 31 § tillsynslagen längre tillämplig.

Emellertid framgår av handlingarna, att Sjöholm vid inspektion av fartyget den 13 och den 14 juni 1950 funnit en i däckets befintlig nedgångskapp så bristfällig, att dess användande kunde medföra livsfara för de ombordvarande, och att Sellström med anledning därav muntligen underrettat Koppel, att även denna brist måste avhjälpas, innan fartyget finge avgå. Vidare får anses utrett, att Sellström i samband därmed frågat Sjöholm, om fartyget kunde tillåtas avgå, sedan nedgångskappen ombyggt, och att Sjöholm förklarat, att sådant tillstånd icke borde lämnas, innan kollegium yttrat sig därom. Detta har Sellström därefter meddelat Koppel, sjötullavdelningen och polisen. Uppenbarligen har avsikten varit, att fartyget skulle förhindras avgå, innan kollegium lämnat sitt tillstånd till avfärden.

De åtgärder, som sålunda vidtagits i samband med Sjöholms inspektion, ha enligt min mening i själva verket inneburit, att ett nytt förbud mot fartygets nyttjande utfärdats och förklarats skola gälla, till dess kollegium

komme att häva detsamma. Mot detta förfarande kunna emellertid i olika avseenden riktas anmärkningar. Sålunda ha förbudsanledningarna endast delvis angivits, i det Koppel icke erhållit besked om vilka åtgärder utöver nedgångskappens ombyggnad, som måste vidtagas innan fartyget kunde få avgå. Vidare har skriftligt besked om förbudet och anledningen därtill icke tillställts fartygets redare eller befälhavare såsom föreskrives i 24 § femte stycket tillsynslagen. Ej heller har såsom vederbort förbudet underställts kollegii prövning. Än vidare har förbudets bestånd gjorts beroende av om kollegium komme att häva detsamma.

Det synes mig uppenbart, att Sjöholm vid avgörandet av frågan om fartyget skulle tillåtas avgå, sedan den vid inspektionen särskilt anmärkta bristen rörande nedgångskappen avhjulpts, låtit sig bestämmas av antagandet att fartyget skulle taga ombord ytterligare passagerare, så snart det lämnat svenskt vatten. Visserligen måste kravet på ett fartygs sjövärdighet ställas högre, ju flera personer som skola medfölja på resan. Men härvidlag får man enligt min mening icke stödja sig enbart på ett antagande, även om starka skäl tala för dess riktighet. I mån som risk finnes, att antagandet är oriktigt, föreligger fara för rättsförlust för de ombordvarande eller andra intressenter. I det föreliggande fallet förelågo onekligen — såsom Sjöholm framhållit — starka indicier, som tydde på att ytterligare passagerare skulle tagas ombord efter avfärden. Men enligt min mening berättigade dessa skäl icke till att fartyget hindrades avgå. Det måste under de förhandenvarande omständigheterna vara riktigare att, såsom sedermera skedde, tillåta avgången under uttryckligt villkor om maximering av antalet ombordvarande. Därigenom vann man den fördelen, att någon rättsförlust till följd av oberättigat dröjsmål med avfärden icke behövde befaras men att befälhavaren likväl kom att handla under ansvarshot, eftersom straffbestämmelsen i 31 § tillsynslagen blev tillämplig om villkoret åsidosattes.

Ehuru sålunda de skäl, varå Sjöholm grundat sin ståndpunkt, enligt min mening icke kunna godtagas, har å andra sidan Sjöholm uppenbarligen handlat av omtanke om de ombordvarande och med en fast övertygelse om riktigheten i sina antaganden. I denna del synes därför icke någon allvarligare anmärkning kunna riktas mot honom. De erinringar, vartill jag funnit fog, avse i stället — såsom framgår av det tidigare sagda — det förhållandet att för rättssäkerheten betydelsefulla formföreskrifter åsidosatts. Ansvaret härför synes mig i lika mån drabba Sellström och Sjöholm, enär de av allt att döma handlat i samråd och det därför borde ha ålegat envar av dem att tillse, att förbudet meddelats på ett formellt oantastligt sätt.

Av handlingarna framgår, att Sjöholm, närmast med anledning av vad som förevarit i fallet "Göran", i augusti 1950 tillställt samtliga fartygs-

inspektörer i riket en rundskrivelse med bestämda och detaljerade direktiv, huru inspektörerna skulle förfara, när det kommit till deras kännedom, att flyktingfartyg kunde antagas avgå från plats inom deras distrikt. De sålunda utfärdade instruktionerna synas mig innefatta ändamålsenliga och ur rättssäkerhetssynpunkt tillfredsställande handlingsnormer i de många gånger ömtåliga frågor, som det här gäller. Det torde därför kunna antagas, att risken för ett upprepande av de misstag, som förekommit i fallet "Göran", för framtiden avlägsnats.

Med dessa uttalanden, som jag upptog i en till kommerskollegium avlåten skrivelse, lät jag bero vid vad i ärendet förevarit.

11. Dröjsmål vid handläggning av utmättningsärenden samt felaktigt förfarande med avseende å utfärdandet av hindersbevis.

I en hit inkommen klagoskrift anförde direktören Harry Anderson i Stockholm följande.

Den 28 juli 1950 hade köpmannen Carl Allan Stjernström med firma Stjernströms Symaskinsaffär i Katrineholm på ansökan av borgenär, vilken hos Stjernström haft en fordran på något över 300 kronor, försatts i konkurs vid Oppunda och Villåttinge domsagas häradsrätt. Till stöd för konkursansökningen hade åberopats ett av stadsfogden Johan Dahl utfärdat bevis att Stjernström saknade utmättningsbara tillgångar. Enligt den av förvaltaren i konkursen sedermera upprättade bouppteckningen hade emellertid tillgångarna i Stjernströms bo uppgått till 77 037 kronor 24 öre samt skulderna uppgivits till 78 977 kronor 75 öre. Bristen i boet hade alltså uppgått till 1 940 kronor 51 öre. Bland tillgångarna hade funnits en fastighet i Katrineholm, taxerad till 63 300 kronor, samt varor i affärsrörelsen, upptagna — efter 60 procents nedskrivning av inköpspriserna — till 12 520 kronor 24 öre. Enligt vad klaganden erfarit hade Dahl sagt sig i nio fall ha utfärdat liknande bevis om bristande tillgångar, enär han ansåge, att en utmätning av lagret vore synnerligen omständlig, då lagret bestode av mindre krefs. Klaganden, som vore svåger till Stjernström, hade genom personligt ingripande möjliggjort, att konkursen kunnat nedläggas den 15 december 1950 jämlikt 149 § konkurslagen. Det syntes klaganden emellertid som om Dahl icke hade bort utfärda ovan berörda bevis utan i stället bort verkställa utmätning i Stjernströms tillgångar, varigenom konkursen och därmed förenade kostnader för klagandens personliga del kunnat undvikas. Klaganden hemställde därför om laga åtgärder mot Dahl för felaktigt handlande i utmättningsärende.

Sedan jag med anledning av klagoskriften anmodat Dahl att avgiva yttrande i ärendet, inkom denne med ett yttrande av i huvudsak följande innehåll.

Stjernström, som bedreve agentur med försäljning av symaskiner i Katrineholm med omnejd, hade för några år sedan öppnat en hemslöjdsaffär i staden. Affärsrörelsen syntes emellertid ha skötts mindre väl. Så småningom hade Stjernström därför kommit efter med betalningarna till leverantörer och det ena utmätningens ärendet efter det andra hade inkommit till Dahl. Alla under år 1949 inkomna ärenden hade emellertid efter hand kunnat slutredovisas med full betalning, ehuru det krävts upprepade påstötningar hos Stjernström från Dahls sida. Under år 1950 hade ansökningar om utmätning hos Stjernström fortsatt att strömma in. Sålunda hade nyssnämnda år under tiden före den 28 juli, då konkursbeslutet meddelats, anhängiggjorts 14 ärenden angående verkställighet hos Stjernström av domstols utslag å betalningsförpliktelse. Ett par av dessa ärenden hade kunnat redovisas till sökanden med full betalning. I de övriga ärendena däremot hade Dahl efter hand återsänt handlingarna till sökandena jämte bevis att Stjernström vid utmätningens försök befunnits sakna utmätningensbara tillgångar. Såvitt rörde de sex först anhängiggjorda ärendena, vilka redovisats till sökandena den 5 och den 6 april 1950, sedan Dahl den 28 mars och den 5 april 1950 företagit utmätningens försök i Stjernströms affärslokal, hade Dahl dessutom tillställt sökandena likalydande skrivelser, vari han med angivande av skälen till sin ståndpunkt anfört, att han ansåge det opraktiskt att verkställa utmätning hos Stjernström och att han därför tillrådde konkursansökan samt att han för underlättande därav utfärdat bevis om att Stjernström saknade utmätningensbara tillgångar, "ehuru detta icke är riktigt sant, då ju varulagret finnes".

Beträffande skälen till sitt tillvägagångssätt anförde Dahl i sitt yttrande — i huvudsaklig överensstämmelse med vad han anfört i nyssnämnda skrivelser till borgenärerna — följande: Makarna Stjernström vore formellt ägare till en fastighet i Katrineholm, men enligt vad de uppgivit ägdes i själva verket fastigheten — som för övrigt enligt konkursbouppteckningen vore belånad för 63 250 kronor — av deras dotter och hennes make. Makarna Stjernström hade icke några banktillgodohavanden och deras bohag, som vore gammalt och anspråkslöst, kunde enligt Dahls mening icke åsättas högre värde än omkring 500 kronor. Varulagret hade förefallit Dahl bestå av en oändlig massa skräp, glödritade saker, pappersänglar o. dyl. Dahl och hans exekutionsvittne hade slumpvis beräknat, att en exekutiv försäljning av varulagret skulle inbringa mellan 1 000 och 2 000 kronor. Det skulle ha erfordrats omkring 10 dagars arbete för Dahl att med biträde av exekutionsvittnet och en sakkunnig värderingsman uppteckna och värdera lagret, som enligt den preliminära värdering Dahl verkställt måst utmätas i sin helhet för att täcka utmätningens beloppen. Under denna tid skulle Dahl

ha blivit nödsakad att lägga övriga göromål å sido. Eftersom icke varje föremål rimligtvis kunnat förses med utmätningsslappar, skulle det vidare ha varit nödvändigt att anskaffa stora lådor och däri lägga de utmäta föremålen samt försegla lådorna och förse dem med utmätningsslappar. Möjligen hade lådorna därefter kunnat stå kvar i affären, enär annat förvaringsrum icke stode till Dahls förfogande, men troligen hade Stjernström då icke kunnat använda lokalen. Man måste räkna med att verkställigheten skulle ha dragit betydande kostnader och inneburit en kraftig kapitalförstöring till skada för såväl gäldenären som borgenärerna. Dessutom föreläge konkursanledning även på grund därav att Stjernström, som vore köpman, sedan länge icke kunnat betala förfallen gäld.

Sedan jag därefter anhållit, att länsstyrelsen i Södermanlands län såsom överexekutor i Katrineholm måtte avgiva utlåtande i ärendet, anförde länsstyrelsen i avgivet utlåtande följande.

Dahls förfarande måste anses ha varit felaktigt. Med hänsyn särskilt till de av Dahl åberopade omständigheterna — att gäldenären, som vore köpman, under lång tid icke förmått betala förfallen gäld och att han förty jämväl på denna grund kunnat försättas i konkurs samt att Dahl samtidigt med det s. k. fattigdomsbeviset tillställt vederbörande borgenär en redogörelse för gäldenärens förhållanden, innehållande uppgift om det honom tillhöriga varulagret — och då i förevarande fall konkursförfarande finge anses ha utgjort den exekutionsform, som varit ägnad att bäst och mest rättvist tillgodose samtliga borgenärernas intressen, ansåge länsstyrelsen vad i ärendet förekommit icke böra föranleda annan åtgärd än att för Dahl framhölles det felaktiga i hans handläggning av omförmälda utmätningssärenden.

I avgivna påminnelser anförde klaganden följande.

Det torde icke ankomma på en utmätningssökandens primära intresse att erhålla verkställighetsärende bedöma, huruvida verkställigheten vore oförmånlig för borgenärerna i gemen eller icke. Hans uppgift måste vara begränsad till att tillgodose utmätningssökandens primära intresse att erhålla verkställighet. Länsstyrelsens reflektion att i förevarande fall konkursförfarande finge anses ha utgjort den exekutionsform, som varit ägnad att bäst och mest rättvist tillgodose samtliga borgenärernas intressen, vore sålunda alldeles ovidkommande. Det kunde också framhållas, att det skulle medföra vådor för den allmänna rättssäkerheten om en utmätningssökande skulle ha möjlighet att framtvunga en generalexekution genom att i strid med rätta förhållandet utskrive fattigdomsbevis. I allmänhet droge sig en utmätningssökande för att begära konkurs just med tanke på att brist på utmätningssökandens tillgångar indicerade, att ett konkursförfarande icke skulle bära sig ekonomiskt. Utmätningssökanden borde för övrigt kunna räkna

med en objektivt riktig bedömning från utmätningsmannens sida av gäldenärens ekonomiska resurser. Från gäldenärens synpunkt måste också ett utmätningsförfarande vara ekonomiskt mindre betungande än en konkurs, bortsett från fattigkonkurser. Med hänsyn till den ståndpunkt länsstyrelsen intagit ansågo klaganden därför saken ha kommit i ett principiellt långt betydelsefullare läge än han från början haft anledning antaga. Det vore nämligen underligt, om Dahls förfaringssätt skulle vara försvarligt på de grunder länsstyrelsen andragit. — Dahls bedömning av varulagrets värde vore alltför blygsam. En nedskrivning med 60 procent av inköpspriserna vore redan den betydande, och att ett varulager, som i inköp kostat omkring 30 000 kronor, vid realisation icke skulle inbringa mer än av Dahl angivna 2 000 kronor fölle på sin egen orimlighet. Att en exekutiv försäljning varit förenad med vissa praktiska svårigheter — vilket syntes ha varit den väsentliga anledningen till att Dahl av bekvämlighetsskäl föredragit att utskryva fattigdomsbevis — finge icke utgöra något hinder för Dahl att förfara i enlighet med gällande lag.

Av ett vid Dahls yttrande fogat utdrag av utsökningsdagboken för år 1950 inhämtades vidare, att beträffande två av ovan omnämnda ärenden viss tidsutdräkt förelupit vid ärendenas handläggning. Sålunda hade i ett den 10 januari 1950 anhängiggjort utmätningsärende, i vilket gäldenären den 13 februari 1950 verkställt viss avbetalning, först den 28 mars 1950 företagits "undersökning i affären i och för utmätning", varefter nytt utmätningsförsök verkställdes den 5 april 1950, därvid ytterligare avbetalning erlagts. Ärendet — i vad angick resterande fordringsbelopp — hade sistnämnda dag redovisats till sökanden jämte bevis att utmätningsbara tillgångar saknades. — I ett den 15 februari 1950 anhängiggjort ärende hade "förberedande utmätning" skett först den 28 mars 1950, varefter ärendet redovisats med fattigdomsbevis den 6 april 1950.

Vid ärendets avgörande gjorde jag följande uttalanden, vilka jag upptog i en till Dahl avlåten skrivelse.

Enligt 54 § utsökningslagen har den, som på grund av dom eller utslag, varigenom betalningsskyldighet blivit gäldenär ålagd, vill erhålla utmätning hos denne, att till utmätningsmannen ingiva domen eller utslaget samt, där fordran är grundad på skuldebrev eller annat skriftligt fordringsbevis, fordringsbeviset i huvudskrift.

I 162 § samma lag stadgas, bland annat, att om utmätning ej är förrättad och, där lös egendom av annat slag, än i 163 och 165 §§ sägs, tagits i mät, försäljning därav ej är verkställd inom en månad sedan stadsfogde mottagit de i 54 § nämnda handlingarna, utmätningsmannen själv skall

svara för det belopp, varför utmätning bort ske, i den mån han ej förmår visa, att skada av dröjsmålet icke uppkommit. Styrker utmätningsmannen, att borgenär lämnat gäldenär anstånd med betalningen eller att för utmätning eller försäljning mött hinder, som utmätningsmannen ej kunnat förekomma, vare han från all ansvarighet fri. Möter sådant hinder, bör det, vid äventyr att det eljest ej må till ursäkt räknas, genast antecknas i den dagbok, som skall av utmätningsmannen hållas.

Den egendom, som avses med hänvisningen till 163 och 165 §§, är fartyg, gods i fartyg, fordran eller rättighet.

Det ligger i sakens natur, att ett utmätningsärende, i likhet med varje annat tjänsteärende, bör behandlas så skyndsamt som möjligt. Reglerna om förmånsrätt för utmätnings sökande samt riskerna för att gäldenärens egendom avhändes honom eller förkommer göra det särskilt angeläget, att utmätningen icke förhalas. Dröjer utmätningsmannen i fall, varom nu är fråga, med utmätningen och den utmäta egendomens försäljning utöver den i 162 § utsökningslagen stipulerade tiden, kan han, såframt ej anstånd lämnats eller verkligt hinder mött, ådraga sig såväl straffrättsligt ansvar för tjänstefel som ock särskild ansvarighet för hela det belopp, därför utmätning bort ske.

I förevarande fall är utrett, att i två ärenden, vilka anhängiggjorts den 10 januari 1950 respektive den 15 februari 1950, icke vidtagits några anstalter för de begärda verkställighetsåtgärdernas genomförande förrän den 28 mars och den 5 april 1950, då enligt anteckning i utsökningsdagboken utmätningsförsök ägt rum i gäldenärens affärslokal, varefter ärendena redovisats den 5 respektive den 6 april 1950. Den i 162 § utsökningslagen stadgade tiden om en månad från ärendes anhängiggörande har således i dessa båda fall överskridits, innan Dahl vidtagit någon åtgärd för verkställighetens genomförande. I det första ärendet har visserligen gäldenären erlagt viss avbetalning å utmätningsbeloppet den 13 februari 1950 — såsom Dahl framhållit i sin skrivelse till borgenären efter upprepade påstötningar från Dahls sida. Emellertid kan denna omständighet icke lända Dahl till ursäkt. Det måste nämligen fasthållas, att utmätningsmannen icke har någon befogenhet att utan borgenärens medgivande uppskjuta verkställigheten för att bereda gäldenären tillfälle att erlagga betalning.

Ehuru Dahl sålunda i de nämnda fallen låtit obehörigt dröjsmål med ärendenas handläggning komma sig till last, har jag likväl vid det förhållandet att någon skada icke torde ha därigenom åsamkats de berörda borgenärerna, vilkas fordringar numera inlösts av klaganden, funnit mig kunna i denna del låta bero vid en erinran om vikten av att utsökningsärenden handläggas med tillbörlig skyndsamhet.

Beträffande övriga under år 1950 före konkursbeslutet anhängiggjorda utmätningsärenden synes något obehörigt dröjsmål med ärendenas handläggning icke ha förekommit. I samtliga dessa fall har Dahl sålunda kunnat

redovisa ärendena till sökandena före utgången av den i 162 § angivna tidsfristen. Emellertid har Dahl därvid och även i de två omförmälda ärenden, vari dröjsmål med handläggningen förelupit, utfärdat bevis, i vilka han — i strid mot verkliga förhållandet — intygat, att gäldenären befunnits sakna utmätningsbara tillgångar. Anledningen till detta förfarande har varit, att Dahl ansett, att utmätning vore olämplig och opraktisk samt att gäldenären rätteligen borde försättas i konkurs. Dahl har således låtit sina beslut i utmätningsärendena bestämmas av Dahls uppfattning om de begärda åtgärdernas ändamålsenlighet och praktiska lämplighet.

Även genom detta förfarande har Dahl handlat uppenbart felaktigt. Har en borgenär ingivit ansökan om utmätning och ha förutsättningarna för ärendets upptagande befunnits föreligga, måste utmätningsmannen ombesörja verkställighetsåtgärdens genomförande. Han har därvid antingen att förrätta utmätning eller, om utmätningsbara tillgångar saknas, utfärda bevis därom. En prövning av ärendet ur de synpunkter, som Dahl i förevarande fall anlagt, kan icke komma i fråga. En borgenär, som fått sitt anspråk fastslaget i en exigibel och formellt oantastlig exekutionstitel, bör under inga förhållanden för anspråkets realiserande vara beroende av utmätningsmannens omdöme angående åtgärdens ändamålsenlighet. Detta gäller oavsett huruvida utmätningsmannens förfarande är ägnat att vilseleda borgenären angående gäldenärens ekonomiska ställning eller — såsom i några av de förevarande fallen, där Dahl i särskilda skrivelser till borgenärerna klargjort det rätta förhållandet — någon risk för att borgenären skall vilseledas icke torde föreligga. Givetvis är dock utmätningsmannens handlingsätt särskilt betänkligt, om det varit ägnat att bibringa borgenärerna en oriktig uppfattning om gäldenärens förhållanden. Såsom klaganden anfört torde borgenär, som erhållit besked att gäldenären saknar utmätningsbara tillgångar, ofta tveka att begära gäldenärens försättande i konkurs.

Av det anförda framgår, att Dahl åsidosatt sin tjänsteplikt genom att — ehuru enligt den av honom verkställda uppskattningen utmätningsbara tillgångar funnits — utfärda hindersbevis i stället för att skyndsamt bringa de anhängiggjorda ärendena till verkställighet.

Vid övervägande av frågan huruvida Dahls felaktiga förfarande varit av sådan art, att det bör beivras såsom tjänstefel, har jag särskilt beaktat följande omständigheter. Någon skada torde icke ha åsamkats utmätningsborgenärerna genom Dahls åtgöranden. Det synes mig icke heller kunna påvisas, att klaganden lidit någon förlust, som kan sättas i orsakssammanhang med Dahls felaktiga handläggning av de ifrågavarande ärendena. Genom att Dahl — åtminstone såvitt avser de sex under år 1950 först anhängiggjorda ärendena — i särskilda skrivelser till utmätningsökandena redogjort för gäldenärens förhållanden torde sökandena icke ha blivit vilseledda angående gäldenärens ställning. Sådana underrättelser ha visserligen

icke avsänts i de fall, som anhängiggjorts efter det att de nyssnämnda ärendena den 5 och den 6 april 1950 redovisats, men då de sammanlagda utmätningens beloppen i de sex första ärendena ungefär motsvara det av Dahl uppskattade värdet av gäldenärens tillgångar, kan Dahls berörda underlåtenhet i viss mån förklaras med att han ansett, att de borgenärer, som uppträtt efter den 6 april 1950, under alla omständigheter icke skulle ha kunnat erhålla utmätning. På grund härav och med hänsyn jämväl till vad länsstyrelsen i övrigt åberopat i sitt utlåtande har jag funnit mig i denna del kunna låta bero vid mina nu gjorda uttalanden.

Ärendet var därmed av mig slutbehandlat.

12. Dröjsmål med återbetalning av överskjutande preliminär skatt.

I en den 19 mars 1951 hit inkommen skrift anförde landsfiskalen Håkan Roswall klagomål däröver, att — sedan Roswall, vilken för år 1949 taxerats till inkomstskatt i Karlskoga stad, genom den slutliga taxeringen år 1950 fått sin skatt bestämd till sådant belopp, att Roswall enligt honom tillhandakommen debetsedel skulle äga att återbekomma överskjutande preliminär skatt med 548 kronor — länsstyrelsen i Örebro län ännu icke till Roswall utbetalat sagda belopp. I klagoskriften uppgav Roswall, att länsstyrelsen även för andra personer än Roswall innehållit överskjutande skatt. Skälet syntes vara, att därest den slutliga taxeringen kunde tänkas bli höjd efter överklagande, den överskjutande skatten då borde vara tillgänglig för kvittning mot tillkommande skatt. För egen del hade Roswall, sedan han genom telefonpåringningar till länsstyrelsen den 8 och den 9 mars 1951 förfrågat sig om återbetalningen av den överskjutande skatten, den 11 mars erhållit en av biträdande taxeringsintendenten Stefan Dryselius den 9 mars underskriven resolution, däri Roswall lämnades tillfälle att inom 8 dagar från delfäendet till Dryselius inkomma med skriftligt yttrande över ett av honom ifrågasatt yrkande till länsprövningsnämnden om höjning av Roswalls taxering. Anmärkningarna mot denna hade gällt vissa avdrag, som vederbörande taxeringsnämnd medgivit men som Dryselius ansett vara för stora, samt en felräkning på 300 kronor. Roswall hade fått den uppfattningen att länsstyrelsen ämnade kvarhålla hans i 1950 års slutliga skattsedel upptagna överskjutande skatt för att använda skattebeloppet för kvittning mot tillkommande skatt, som prövningsnämnden, kammarrätten eller regeringsrätten kunde komma att påföra honom. Risk föreläge alltså att beloppet kunde bli kvarstående hos länsstyrelsen utan ränta en längre tid. Något yrkande till prövningsnämnden i fråga om

Roswalls taxering vore ännu icke framställt, och ännu mindre hade så varit förhållandet då beslutet om kvarhållande av Roswalls överskjutande skatt fattats, troligen någon gång i februari 1951.

I ärendet inkom länsstyrelsen med infordrade yttranden från Dryselius och extra befattningshavarna Torsten Kjellgren och Gösta Söderlund även-
som med eget yttrande.

Länsstyrelsen anförde i sitt yttrande följande.

Jämlikt 93 och 97 §§ taxeringsförordningen ålåg det taxeringsintendenten att noggrant undersöka, huruvida taxeringarna inom länet vore med skatteförfattningarna överensstämmande samt likformiga och rättvisa, även-
som att, under iakttagande av de i 97 a § givna bestämmelserna angående den tid inom vilken dylika frågor skulle väckas, hos prövningsnämnden framställa de yrkanden om påförande av eller ändring i taxering, vartill han kunde finna anledning. Som ett led i nämnda granskningsarbete inginge viss undersökning av anledningen till att erlagd preliminär skatt överstege den slutliga skatten. För detta ändamål upprättade de lokala skattemyndigheterna efter hand som debiteringslängderna färdigställdes förteckningar över skattskyldiga, vilka enligt dessa längder skulle erhålla restitution av för mycket inbetald preliminär skatt, överstigande visst be-
lopp. Dessa personers taxeringar granskades därefter och eventuella yrkan-
den rörande ändring av taxeringarna framställdes av taxeringsintendenten till prövningsnämnden. Granskningsarbetet hunne merendels ej slutföras, innan utbetalningen av överskjutande preliminär skatt toge sin början. Bland de personer, som bleve föremål för dylika yrkanden, funnes ofta sådana skattskyldiga, vilka icke blivit taxerade eller blivit för lågt taxerade på grund av underlåtenhet att avgiva deklaration eller till följd av ofullständiga och uppenbart oriktiga deklarationer. Dessa kategorier skattskyldiga vore ofta svåra att anträffa och saknade ej sällan tillgångar till gäldande av den eventuellt tillkommande skatten. Då det vore för rättskänslan stötande att till sådana personer återbetala rätteligen erlagd skatt, brukade dem tillkommande överskjutande preliminär skatt innehållas någon tid i avvaktan på att vederbörandes taxering eventuellt skulle hinna prövas, innan utbetalning skedde. Däremot skulle enligt lämnade direktiv återbetalningen icke uppskjutas för andra personer, vilkas taxeringar kunde förväntas bli höjda. Arbetet med särskiljande av dessa kategorier hade dock delvis måst utföras av mindre van personal, till följd varav innehållande av skatt i vissa fall, såsom beträffande Roswall, förekommit, ehuru så ej bort ske. När vederbörande i dessa senare fall förfrågat sig hos länsstyrelsen om anledningen till dröjsmålet eller misstaget eljest uppdragats, hade rättelse pläгат ske snarast möjligt. Det tillämpade förfarings sättet grundade sig på ett uttalande i en promemoria från riksräkenskapsverket i december 1948 angående vissa spörsmål i samband med återbetalning av överskjutande preliminär skatt. I fråga om Roswall syntes något missför-

stånd ha förekommit, då hans medel icke utbetalats omedelbart efter den av honom den 8 mars 1951 gjorda telefonförfrågan utan först den 22 mars. Länsstyrelsen ville dock framhålla, att det dröjsmål Roswall åsamkats vore relativt ringa, enär utbetalningen av den stora massan överskottsmedel — cirka 34 000 utbetalningskort — icke avslutats förrän under senare hälften av februari månad, varefter diverse efterarbeten med obeställbara belopp o. dyl. pågått. Vidare kunde till jämförelse anföras, att utbetalningen av överskottsmedlen under åren 1949 och 1950 icke kunnat i stort sett slutföras förrän omkring slutet av april respektive slutet av mars. Slutligen finge länsstyrelsen meddela, att prövningsnämnden på grund av biträdande taxeringsintendentens yrkande genom beslut den 9 april 1951 höjt Roswalls inkomsttaxering i Karlskoga stad år 1950, vilken höjning komme att för honom föranleda en tillkommande skatt av sammanlagt 341 kronor. Under åberopande av det anförda hemställde länsstyrelsen, att Roswalls klagomål ej måtte föranleda vidare åtgärd.

Efter remiss avgav därefter riksräkenskapsverket utlåtande i ärendet och anförde däri följande.

Enligt 34 § 2 mom. uppbördsförordningen skulle skattskyldig vid debitering av annan slutlig skatt än fastighetsskatt gottskrivas debiterad preliminär skatt med det debiterade beloppet och annan preliminär skatt med det erlagda beloppet. Om det, som sålunda gottskrevs den skattskyldige, överstege den slutliga skatten, skulle länsstyrelsen enligt 89 § 1 mom. uppbördsförordningen utan kostnad för den skattskyldige till denne återbetala det överskjutande beloppet till den del det vore erlagt. Enligt samma paragraf 4 mom. ägde dock skattskyldig, som häftade för restförd skatt, utfå endast vad som överstege det oguldna beloppet jämte restavgift. Några bestämmelser utöver denna om kvittning mot skattskyldigs fordran å överskjutande preliminär skatt innehölle uppbördsförordningen icke. Redan inför den första återbetalningen av överskjutande preliminär skatt enligt det nya uppbördssystemet, efter avräkningen på grund av 1948 års taxering, hade emellertid en annan kvittningssituation aktualiserats. I många fall hade det nämligen visat sig, att anledningen till att för en skattskyldig uppkommit en fordran å överskjutande preliminär skatt hade varit, att den skattskyldige av misstag icke blivit taxerad eller blivit för lågt taxerad av taxeringsnämnden. Att då i ett och samma rättsförhållande betala ut belopp, som inom kort skolat komma att återkrävas i form av tillkommande skatt på grund av prövningsnämndens korrigerande taxeringsbeslut, hade av flera skäl ansetts om möjligt böra undvikas. Det hade sålunda skolat både betunga och irritera de skattskyldiga, om de måst först kvittera ut ett belopp och därefter betala in det på nytt i skatt för samma inkomst. Från statsverkets synpunkt skulle en utbetalning utan kvittning ibland kunna orsaka skatteförluster, i de fall nämligen då en senare påförd till-

kommande skatt icke kunde drivas in. Icke heller hade det ansetts tillfredsställande att behöva förfara olika, allteftersom prövningsnämnden hunnit eller icke hunnit rätta taxeringen senast den 10 oktober; i det förra fallet lades den ändrade taxeringen till grund vid debiteringen av slutlig skatt (2 § 2 mom. uppbördsförordningen), och preliminärskatten avräknades alltså i vanlig ordning. Till ledning för länsstyrelser och lokala skattemyndigheter hade riksräkenskapsverket efter talrika förfrågningar meddelat vissa råd och anvisningar om de möjligheter till kvarhållande och kvittning, som kunde anses föreligga. Anvisningarna hade, jämte annat, intagits i en promemoria, vilken tryckts i serien Meddelanden från riksräkenskapsverket. Såsom framginge av dessa anvisningar hade riksräkenskapsverket funnit fog för ståndpunkten, att kvittning skulle kunna ske, om vid tidpunkten för återbetalningen prövningsnämndens beslut i taxeringsfrågan förelåge. Enbart ett yrkande av taxeringsintendenten om höjning av taxeringen hade däremot ansetts normalt icke grunda någon kvittningsrätt. I det här föreliggande fallet hade något prövningsnämndsbeslut icke förelegat vid den tidpunkt, då det berörda överskottsbeloppet finge antagas ha varit klart för utbetalning, d. v. s. då utbetalningarna för uppbördsdistriktet i allmänhet verkställts. Särskilda skäl att det oaktat kvarhålla beloppet i avvaktan på ett taxeringsbeslut kunde enligt riksräkenskapsverkets mening ej heller anses ha förelegat.

Vid utlåtandet var fogad den däri omförmälda tryckta promemorian angående vissa spörsmål i samband med återbetalning av överskjutande preliminär skatt, vilken i hithörande delar hade följande lydelse:

”Fråga uppkommer vidare om återbetalning till skattskyldig skall ske av överskjutande preliminär skatt i de fall där av denne uppburen skattepliktig inkomst, för vilken preliminärskatt erlagts under inkomståret, icke motsvaras av någon före den 10 oktober under taxeringsåret därefter åsatt taxering. Av prövningsnämnd efter den 10 oktober under taxeringsåret i sådant fall åsatt taxering skall enligt 2 § uppbördsförordningen debiteras såsom tillkommande skatt. Sådan skall enligt 37 § uppbördsförordningen förfalla till betalning å en eller flera, högst sex på varandra följande uppbördsterminer under det att den skattskyldige på grund av den för honom utfärdade debetsedeln å slutlig skatt enligt 89 § 1 mom. uppbördsförordningen som regel är berättigad att återbekomma den preliminärt erlagda skatten innan ännu ifrågavarande tillkommande skatt kan ha helt eller delvis förfallit till betalning. Enär statsverkets genfordran vid tidpunkten för återbetalningen sålunda regelmässigt icke är förfallen till betalning och skattefordringen av denna anledning icke heller kan vara restförd skulle någon kvittning enligt ordalydelsen i 89 § 4 mom. uppbördsförordningen icke kunna ske. Man torde det oaktat ha fog för att under beaktande av de särskilda omständigheter, som kunna föreligga, till säkerställande av statsverkets rätt kvarhålla tillgodohavandet och låta det av-

räknas enligt 89 § 4 mom. uppbördsförordningen mot den tillkomma skatten trots att denna icke är förfallen till betalning eller restförd. Det sagda gäller dock som regel under förutsättning att vid tidpunkten för restitutionen prövningsnämndens beslut i taxeringsfrågan föreligger. Man har i civilrättsliga förhållanden icke ställt sig avvisande mot uppfattningen att i de fall där det ur ett och samma rättsförhållande föreligger krav för båda parter eftergiva vissa av de för kvittning i allmänhet gällande principerna. (Se NJA 1910 s. 531 där det dömdes till kvittning med en fordran, som vid tidpunkten för kvittningen icke var exigibel i det att den först måste till beloppet bestämmas av särskild förvaltningsmyndighet.) Till stöd för en liknande uppfattning inom förvaltningsrättsliga förhållanden åberopas MO:s uttalande i dennes år 1946 avgivna ämbetsberättelse s. 364 ff samt likaledes dennes ämbetsberättelse år 1939 s. 205 ff.

I de fall där skattskyldig visserligen åsatts taxering men denna på grund av prövningsnämnds beslut först efter den 10 oktober höjts synes även skäl föreligga för befogenheten att kvarhålla den skattskyldiges tillgodohavande att avräknas mot den på grund av prövningsnämndens beslut föranledda tillkommande skatten.”

Vid prövning av ärendet fann jag väl, att länsstyrelsen bort tidigare än som skett utbetala den Roswall enligt 1950 års slutliga taxering tillkommande överskjutande preliminära skatten. Med hänsyn till omständigheterna lät jag emellertid bero vid att giva länsstyrelsen del av riksräkenskapsverkets i ärendet avgivna utlåtande, varav avskrift översändes till länsstyrelsen. Om innehållet däri skulle ovannämnda befattningshavare vid länsstyrelsen underrättas.

13. Protokoll vid domstolsförhandling skall erhålla sin slutliga avfattning, innan förhandlingen avslutas.

Vid en av mig den 13 och den 14 juni 1951 företagen inspektion av rådhusrätten i Göteborg anmärktes, att av memorialanteckningar, vilka blivit kvarliggande i flera av 1951 års akter, syntes framgå, att protokollen icke erhållit slutlig avfattning före förhandlingens slut. Likaså syntes uppteckning av utsagor, som enligt 6 kap. 6 § rättegångsbalken skola antecknas i protokollet, ha ändrats vid utsagornas återgivande däri. Vid inspektionen antecknades som exempel härå två mål, vilka handlagts å rådhusrättens tredje respektive sjunde avdelning.

Sedan jag med anledning av vad sålunda antecknats anmodat omförmälda avdelningar att avgiva yttranden, inkommo ordförandena å avdelningarna med förklaringar, varjämte yttranden avgåvos av de för ifrågasvarande protokoll ansvariga protokollförarna. Av yttrandet från sjunde avdelningen framgick, att det där anmärkta fallet var en enstaka avvikelse från tillämpad praxis, föranledd av att protokollföringen i målet omhänderhafts av en tillfälligt tjänstgörande auskultant, som saknat tillräcklig erfarenhet för självständigt arbete.

Ordföranden å rådhusrättens tredje avdelning, rådmannen Carl Hegardt, anförde i sitt yttrande följande: Protokollförarna å avdelningen använde så gott som undantagslöst memorialanteckningar för protokollföringen och uppsatte med ledning av dessa anteckningar protokollen efter förhandlingens slut. Vid protokollsuppsättningen hade nog ej så sällan hänt, att memorialet ej blivit ordagrant följt, utan hade — i strid med bestämmelsen i 6 kap. 8 § rättegångsbalken om protokolls slutliga avfattning — vissa avvikelser av formell natur gjorts, huvudsakligen i syfte att förbättra den språkliga utformningen och göra framställningen klarare. Hegardt hade för samtliga protokollförare å avdelningen framhållit, att protokollen skulle erhålla sin slutliga avfattning i memorialen och att dessa skulle följas vid protokollsuppsättningen utan annan bearbetning än som betingades av använda förkortningar.

E. o. stadsnotarien Hans G. Leffler, som fört protokollet i det å tredje avdelningen handlagda målet, anförde i avgiven förklaring: En viss överarbetning av protokollet hade skett efter förhandlingens slut. Denna överarbetning hade dock ej inneburit någon ändring i sak med undantag av att några rent felaktiga anteckningar i memorialet ändrats samt att Leffler ur minnet tillagt några faktiska upplysningar, som lämnats vid förhandlingen. Såvitt han nu kunde erinra sig, hade protokollet uppsatts i slutlig avfattning redan på kvällen samma dag som förhandlingen hållits, i varje fall ej senare än påföljande dag. Vid uppsättandet hade Leffler fortfarande haft klart minne av vad som förekommit vid förhandlingen. Syftet med de gjorda ändringarna hade endast varit att giva en klarare framställning av vad som förekommit vid förhandlingen samt att bättra på protokollets rent språkliga utformning. Leffler hade alltsedan inspektionen med största noggrannhet vinnlagt sig om att av honom förda protokoll erhöles slutlig avfattning före förhandlingarnas slut.

I 6 kap. 8 § första stycket rättegångsbalken stadgas, att protokollet över förhandling skall, innan förhandlingen avslutas, erhålla slutlig avfattning. Då protokollet är uppsatt, skall ordföranden å protokollet göra anteckning därom. Paragrafens andra stycke innehåller följande: Sedan ut-

saga, som enligt 6 § skall antecknas i protokollet, upptecknats, skall den uppläsas eller tillfälle på annat sätt lämnas att granska uppteckningen samt den hörde tillfrågas, om han har något att erinra mot innehållet. Erinran, som ej föranleder ändring, skall antecknas. Därefter må uppteckningen ej ändras. Har utsagan först efter granskningen antecknats i protokollet, skall uppteckningen biläggas handlingarna.

Med hänvisningen till 6 § åsyftas utsaga av vittne, sakkunnig, part under sanningsförsäkran eller målsägande, då han höres i anledning av åklagarens talan.

Enligt 6 kap. 9 § rättegångsbalken äger rätten förordna, att utsaga av part, målsägande, vittne eller sakkunnig skall i stället för att antecknas i protokollet upptagas genom stenografi eller på fonetisk väg. Stadgandet i 8 § andra stycket äger motsvarande tillämpning beträffande utsaga, som upptagits genom stenografi. Vad enligt 9 § upptagits skall, så snart ske kan, återgivnas i vanlig skrift och uppteckningen biläggas handlingarna.

De nu återgivna reglerna om protokollföring ha utvecklats och kompletterats genom föreskrifter i kungl. kungörelsen den 26 september 1947 med närmare föreskrifter för de allmänna domstolarna om protokollföring, dagböcker och aktbildning m. m. (protokollskungörelsen). I dess 10 § heter det sålunda: Protokoll över förhandling i mål eller ärende vid domstol skall såvitt möjligt uppsättas efter hand som förhandlingen fortskrider. Kan så ej ske utan finnes det erforderligt att begagna memorialanteckningar, skall protokollet med ledning av dessa uppsättas före förhandlingens slut eller, om detta ej medhinner, snarast möjligt därefter. Användes memorial för sådan uppteckning av utsaga som enligt 6 kap. 8 § rättegångsbalken skall granskas av den hörde och sker granskningen innan utsagan antecknats i protokollet, skola memorialanteckningarna i denna del erhålla slutlig avfattning i samband med granskningen och sedan ordagrant överföras till protokollet. Andra memorialanteckningar skola erhålla slutlig avfattning sist före förhandlingens slut såvitt protokollet ej uppsattes dessförinnan. När protokollet är uppsatt skall ordföranden å protokollet göra anteckning därom med angivande av dagen för anteckningen samt utsättande av namn eller signatur. För sådant ändamål skall protokoll som förts av särskild protokollförare av denne uppvisas för ordföranden så snart det är uppsatt.

I de anförda lagbestämmelserna göres en bestämd åtskillnad mellan protokollets avfattande och dess uppsättande. Denna distinktion kan utläsas redan av 6 kap. 8 § rättegångsbalken och framgår med ännu större tydlighet av de berörda föreskrifterna i protokollskungörelsen. Det är att märka, att förstnämnda lagrum icke säger något om när protokollet skall vara uppsatt, d. v. s. föreligga formellt färdigställt. I denna fråga har man att hålla sig uteslutande till protokollskungörelsens bestämmelser.

Protokollskungörelsen förutsätter, att protokollets avfattande och upp-

sättande i slutligt skick i regel skola sammanfalla, vilket blir förhållandet då protokollet uppsattes efter hand som förhandlingen fortskrider. I dessa fall tänkes protokollföraren sålunda under förhandlingens gång med bläck eller med skrivmaskin färdigställa det slutliga protokollet, i vilket avgivna utsagor direkt införas i mer eller mindre koncentrerad form. En på sina håll praktiserad variant av denna metod är att ordföranden under förhandlingen dikterar ett slutligt protokoll för en maskinskriverska. Detta sätt för protokollering synes såväl processkommissionen som processlagberedningen ha tänkt sig som undantagslös regel (se SOU 1926: 31 s. 179 samt 1938: 44 s. 118). Vid granskningen av processlagberedningens förslag framhöll emellertid lagrådet önskvärdheten av någon modifikation i den föreslagna regeln. Detta utvecklades av lagrådet närmare på följande sätt (se prop. 5/1942 s. 176): Synegång på marken måste ibland ske under sådana förhållanden att det bleve svårt att därunder föra anteckningar ägnade att utgöra slutligt protokoll. För syftet med bestämmelsen borde det vara tillräckligt att efter synegången, dock innan förhandlingen avslutats, protokollet uppsattes med stöd av minnesanteckningar. Då vidlyftig bevisning skulle upptagas, kunde understundom den anordningen visa sig lämplig att protokollföraren under själva bevisupptagningen i snabbhetens intresse använde memorialformen för sina anteckningar och, efter det annan protokollförare avlöst honom, omedelbart dikterade ned ett slutligt protokoll, som före förhandlingens slut överlämnades till rättens ordförande.

I propositionen nr 5 till 1942 års riksdag anförde chefen för justitiedepartementet (s. 492), att de synpunkter, som lagrådet sålunda framhållit, vore värda allt beaktande och att i sådana fall, då omständigheterna försvårade en omedelbar uppteckning under förhandlingens gång, memorial torde böra komma till användning.

Om i stället för direkt protokollering föres memorial under förhandlingens gång kommer, såsom klart framgår av de tidigare återgivna lagrummen, protokollets uppsättande att bliva en från dess avfattande helt skild fråga. Det är också uppenbart, att vanligtvis med blyerts nedskrivna memorialanteckningar med förkortningar och sammandragningar, vilka måhända svårligen kunna tydas av annan än den som skrivit dem, icke kunna duga som slutligt protokoll i målet utan måste med bläck eller skrivmaskin renskrivas. Detta — protokollets uppsättande — skall i princip ske före förhandlingens slut men kan, om så icke medhinnes, anstå till efter förhandlingen. I sistnämnda fall skall färdigställandet emellertid ske snarast möjligt efter förhandlingen. Om endast en protokollförare finnes att tillgå, måste tydligen sådant anstånd med uppsättandet regelmässigt äga rum.

När sålunda protokoll uppsattes med ledning av memorialanteckningar, som förts under förhandlingens gång, måste det emellertid fasthållas såsom en av protokolleringens grundprinciper, att memorialets avfattnings icke får ändras efter förhandlingens slut eller, såvitt avser i protokollet upp-

tecknad utsaga som skall uppläsas eller annorledes föreläggas den hörde för granskning, efter det denne tagit del av uppteckningen. Protokollet har fått sin slutliga utformning redan i memorialet, och uppsättandet innebär endast ett formellt färdigställande av detta. Givetvis få därvid sådana rent formella bearbetningar av memorialet förekomma, som föranledas av att i detta nyttjats förkortningar och sammandragningar. Men någon saklig omarbetning av anteckningarna eller utfyllnad av dessa med minnesbilder från förhandlingen får icke ske. Det torde icke heller kunna tillåtas att — såsom i de anmärkta fallen vid rådhusrätten i Göteborg skett — en granskad och vitsordad uppteckning av en utsaga omredigeras för att satserna skola komma i en logisk och sakligt sammanhängande följd, även om därvid någon förändring av ordvalet icke vidtages. Genom ett sådant förfarande riskerar man nämligen att väsentliga nyanser i utsagan gå förlorade.

Vad ovan sagts om protokollet gäller i tillämpliga delar även de upptagningar, varom regler givas i 6 kap. 9 § rättegångsbalken. Sedan den som avgivit en utsaga, vilken upptagits genom stenografi, beretts tillfälle granska uppteckningen genom att stenogrammet upplästs för honom, får vid den därefter företagna utskriften av stenogrammet icke vidtagas några ändringar i dess vid granskningen godkända avfattning. I fråga om fonetiska upptagningar förekommer visserligen icke från den hördes sida någon granskning av upptagningen, men vid utskriften därav får icke förekomma någon bearbetning av fonogrammet.

Ansvar för protokollets innehåll åvilar regelmässigt protokollföraren. Rättens ordförande har icke någon annan befattning med protokollet än att han därå skall anteckna, när protokollet är uppsatt. Med dessa principer om ansvaret för protokollets innehåll samt med de tidigare utvecklade reglerna om att protokollet skall få sin slutliga avfattning sist vid förhandlingens slut sammanhänger, att någon justering av protokollet icke får förekomma från ordförandens sida efter förhandlingens slut. På grund härav kan det givetvis inträffa, att protokoll och dom i samma mål innehålla mot varandra stridande uppgifter i visst avseende. Vid sådan inkongruens har självfallet domen vitsord.

De felaktigheter vid protokollföringen, som jag iakttagit vid ovan omnämnda inspektion, äro icke några enstaka företeelser, begränsade till det här särskilt angivna tillfället. Jag har upprepade gånger gjort liknande iakttagelser även vid andra domstolar, hovrätterna icke undantagna. Därvid har jag fått en känsla av att det i många fall är de äldre domarna, som ha en viss oförmåga eller obenägenhet att i allo anpassa sig efter det nya förfarandets krav. Det kan också vara i viss mån förståeligt, om en domare, som fått det gamla protokolleringssystemet i blodet, har svårt att åstadkomma den omställning av handläggningsmetoderna, som erfordras för att de nya principerna skola kunna tillämpas efter deras syfte. Det är

självfallet, att den undantagslösa föreskriften om protokollets slutliga avfattande vid förhandlingen kan medföra vissa praktiska svårigheter. Detta har lagstiftaren också varit fullt medveten om, men skälen för meddelandet av föreskriften ha ansetts överväga de betänkligheter av praktisk art, som från skilda håll framförts.

Sålunda anförde processkommissionen, som enligt vad ovan antytts föreslog en regel om att protokollet skulle omedelbart under förhandlingen färdigställas i slutlig form, i motiven till denna bestämmelse, bland annat, följande (se SOU 1926: 31 s. 175 o. f.): Av avgörande betydelse både för protokollens värde i processen och för protokollföringens återverkan på domstolsarbetet vore ordningen för protokollens uppsättande. Den hos oss då vanliga ordningen vore att vid själva förhandlingen endast föra memorialanteckningar och sedermera inom längre eller kortare tid därefter avfatta protokollet med ledning av dessa anteckningar, men utan att de ovillkorligt följdes i alla hänseenden. Denna ordning sänkte protokollets tillförlitlighet och inkräktade betänkligt på domstolspersonalens arbetstid. — I ett muntligt rättegångsförfarande vore säkerligen en omedelbar protokollation och justering av protokollet mycket lätt att genomföra. I den mån i protokollet skulle återgivas vad parter, vittnen eller sakkunniga anført, vore den också nödvändig för att protokollets värde icke skulle bliva alltför osäkert.

I den proposition (nr 80) till 1931 års riksdag, varigenom för riksdagen framlades de tidigare utarbetade huvudgrunderna för en rättegångsreform, framhöll departementschefen (s. 100 o. f.), att av omedelbarhetsprincipen strängt taget skulle följa, att protokollen såsom förmedlare av domstolens iakttagelser bleve helt överflödiga. Departementschefen fann emellertid, att vissa praktiska hänsyn verkade i annan riktning, samt anförde, sedan dessa hänsyn närmare utvecklats, följande: Då departementschefen sålunda ansåge sig böra i viss utsträckning förordna protokollering, utginge han ifrån, att intet borde underlåtas som vore ägnat att lätta den börda, som protokollföringen otvivelaktigt medförde för domstolen. Detta vore så mycket angelägnare som det då tillämpade sättet i fråga om protokollens uppsättande understundom lång tid efter själva förhandlingen och med stöd av ofta knapphändiga minnesanteckningar måste, såsom alltför osäkert, bringas att upphöra och protokollet färdigställas vid själva förhandlingen. Endast därigenom kunde vinnas den kontroll, som vore protokollets huvudsyfte.

Till departementschefens uttalanden anslöt sig särskilda utskottet vid 1931 års riksdag.

I sitt år 1938 framlagda förslag till rättegångsbalk byggde processlagberedningen i denna del endast vidare på de sålunda utvecklade grundsatserna. Beredningen påpekade i motiven (s. 46), att färdigställande av protokollet vid själva förhandlingen nödvändiggjorde, att utsagorna, allt efter som de avgäves, omedelbart antecknades, och att det vore klart, att

ett på detta sätt tillkommet protokoll icke kunde fylla samma krav på språklig behandling och formell fulländning som de då efter memorialanteckningar utarbetade protokollen. Den omedelbara protokollföreningen hade emellertid den fördelen — betonade beredningen — att protokollet på ett mera verklighetstroget sätt återgav förhandlingens lopp. I betänkandet förbisågs icke, att en uppteckning under förhandlingens gång i vissa fall kunde bereda svårigheter och leda till tidsutdräkt. För att underlätta protokollföreningen föreslogs med hänsyn därtill vissa bestämmelser rörande sättet för utsagors upptagande.

I anslutning till de modifikationer i beredningens förslag, som lagrådet och departementschefen enligt vad ovan framhållits förordade, betonade departementschefen (prop. 5/1942 s. 492), att det syntes oeftergivligt att protokollet i varje fall, vare sig memorial användes eller icke, borde vid förhandlingens slut föreligga i slutlig avfattning. Till detta uttalande anslöt sig utskottet.

Även efter den nya rättegångsbalkens ikraftträdande ha reglerna om protokollföreningen varit föremål för riksdagens uppmärksamhet. Sålunda kan nämnas, att riksdagens revisorer i sin till 1950 års riksdag avgivna berättelse pekade på skilda bestämmelser i rättegångsbalken, som vore i behov av ändring, därvid de i fråga om protokollföreningen gjorde gällande, bland annat, att föreskriften att protokoll över förhandling skulle erhålla slutlig avfattning, innan förhandlingen avslutades, vore ägnad att förlänga tiden för förhandlingen och att det i vissa fall syntes tillräckligt, att protokollet till en början fördes i konceptform för att först sedermera, därest fullföljd komme till stånd, slutligt avfattas. I utlåtande (nr 23) till 1950 års riksdag i anledning av vissa motioner om, bland annat, översyn av rättegångsbalken anförde emellertid första lagutskottet i den av riksdagens revisorer sålunda behandlade frågan (s. 26), att det enligt utskottets mening icke förefunnes någon anledning att frångå principen att protokoll över förhandling skulle erhålla slutlig avfattning, innan förhandlingen avslutades.

Föreskriften att förhandlingsprotokollet skall erhålla sin definitiva avfattning sist vid förhandlingens slut får således icke betraktas blott som en mindre väsentlig ordningsregel, på vilken man kan jämka efter gottfinnande. Det måste stå klart, att regeln tillkommit för att främja ett genomtänkt syfte och att den på grund härav har en betydelsefull funktion att fylla i rättegångsförfarandet. Protokollet skall motsvara vad det ger sig ut för att vara, nämligen ett återgivande i huvuddrag av vad vid förhandlingen förekommit. Lagens bestämmelser i detta hänseende måste därför samvetsgrant iakttagas. Detta gäller icke blott för den, som fungerar såsom protokollförare i målet, utan även för ordföranden, vilken måste anpassa handläggningen så, att det över huvud blir möjligt att genomföra protokollföreningen i enlighet med de anförda riktlinjerna. Den typ av ordförande torde nämligen icke vara ovanlig, som helt bortser från protokolle-

ringen och driver handläggningen i sådant tempo, att det blir omöjligt även för den mest rutinerade protokollförare att hinna med. I sådana fall ligger det onekligen nära till hands, att protokollföraren både vid uppläsandet av en nedtecknad utsaga och vid protokollets uppsättande utfyller luckorna i memorialet med minnesbilder.

Vad beträffar de vid inspektionen av rådhusrätten i Göteborg särskilt anmärkta fallen fann jag — med hänsyn till att det i ena fallet varit fråga om endast ett tillfälligt avsteg från en riktig praxis och att beträffande det andra fallet anstalter vidtagits för att förhindra ett upprepande av skedda felaktigheter — mig kunna låta bero vid mina ovan gjorda uttalanden, vilka jag upptog i en till rådhusrätten avlåten skrivelse med erinran tillika om vikten av att principen om protokollets slutliga avfattande vid förhandlingen för framtiden noggrant iakttoges.

14. Behandling av ärenden i länsstyrelse rörande upprättande av byggnadsplan m. m.

Vid en av tjänstförrättande justitieombudsmannen Bexelius den 16 april 1951 företagen inspektion av länsstyrelsen i Västerbottens län antecknades vid granskningen av äldre, ännu ej avgjorda ärenden å landskansliet, att ett år 1948 inkommet ärende rörande ifrågasatt reglering av byggnadsverksamhet för delar av Åmsele by i Degerfors socken fortfarande balanse-
rades såsom oavgjort.

På given anledning uppgav landssekreteraren Sven Ekbohm vid inspektionen följande: Under år 1948 hade fråga väckts om upprättande av byggnadsplan för delar av Åmsele by. Länsstyrelsen måste emellertid först fastställa vilket område en dylik plan skulle omfatta. Detta vore med hänsyn till byns speciella förhållanden en mycket brydsam fråga. Länsstyrelsen hade haft sammanträde på platsen. Ytterligare utredning hade befunnits erforderlig. Bland annat måste en grundkarta upprättas. Det vore oftast besvärligt att åstadkomma en dylik. Länsstyrelsen hade intet anslag som kunde belastas med kostnaderna för en sådan karta, som vanligen bleve förhållandevis dyrbar. Då det vore fullt klart att byggnadsplan skulle komma att fastställas, kunde länsstyrelsen förordna en sakkunnig att upprätta kartan; i dessa fall vore man ju säker att kommunen slutligen skulle stå kostnaderna. Men i alla ärenden, där det vore tveksamt om byggnadsplan skulle fastställas eller ej, kunde länsstyrelsen icke taga risken att ådraga statsverket kostnader för karta. Befunnes det att plan ej skulle fastställas, torde kommunen nämligen ej kunna åläggas att gälda kostnaderna därför. Länsstyrelsen hade därför i tveksamma fall sökt förmå kommunen att låta upprätta kartan. Så hade skett i förevarande ärende

och ärendet hade den 5 april 1949 remitterats till byggnadsnämnden. Arbetet med kartan hade dragit ut på tiden, och först för ett par dagar sedan hade kartan inkommit till länsstyrelsen. Yttrande skulle nu avgivas av länsarkitekten, och sedan detta inkommit torde ärendet vara färdigt för avgörande.

Sedan JO därefter, med överlämnande av utdrag av det vid inspektionen i sagda del förda protokollet, anhållit, att byggnadsstyrelsen måtte avgiva utlåtande, närmast avsett att tjäna såsom vägledning för länsstyrelse huru ärenden av berörda slag borde handläggas, inkom byggnadsstyrelsen med ett av lantmäteristyrelsen i saken avgivet yttrande ävensom med eget utlåtande.

Lantmäteristyrelsen, som på angivna skäl förklarade sig begränsa yttrandet till att avse förhållandena i allmänhet och därvid vara medveten om att omständigheterna växlade från fall till fall och att tillvägagångssättet icke alltid kunde eller borde följa det normala schemat, anförde i det avgivna yttrandet följande:

"1. Erfordras grundkarta för fastställelse av det område, byggnadsplan skall omfatta?"

Den avgränsning av det blivande planområdet som enligt 115 § byggnadsstadgan skall föregå byggnadsplans upprättande blir av naturliga skäl preliminär. Det visar sig vid planens upprättande ofta att de i länsstyrelsens beslut enligt 115 § byggnadsstadgan fastställda begränsningslinjerna måste jämkas i den ena eller andra riktningen. Avgränsningen av planområdet enligt 115 § byggnadsstadgan torde sålunda få anses vara endast ungefärlig. Någon större exakthet vid fastställandet av gränserna för planområdet kan ej erhållas och torde ej heller behöva eftersträvas.

Den nu nämnda avgränsningen av byggnadsplaneområdet bör enligt styrelsens uppfattning ske efter besiktning på marken. De kommunala myndigheterna, distriktslantmätaren och vederbörande länsmyndigheter torde därvid i regel kunna diskussionsvis komma fram till ett förslag till avgränsning. Den karta, på vilken avgränsningen redovisas, torde normalt endast behöva fylla rimliga krav på möjlighet att på kartan inlägga de på marken bestämda begränsningslinjerna och att med ledning av kartan på nytt identifiera dessa linjer på marken.

För detta ändamål fordras i regel icke karta av högre standard. Den nya ekonomiska kartan eller fotokartan i skala 1: 10 000, äldre ekonomisk karta i skala 1: 20 000, enkla sammanställningskartor avseende fastighetsindelningen i skala 1: 4 000 eller enkla s. k. bildskisser eller fotobilder i ungefärlig skala 1: 5 000—1: 15 000 böra normalt kunna godtagas. I mycket enkla fall torde även topografisk karta eller konceptkarta i skala 1: 50 000 vara användbar, därest den är av någorlunda sent datum.

I vissa särskilda fall, såsom t. ex. stundom då planen skall omfatta jordbruksjord och jordbruksbebyggelse, kan avgränsningen bereda något större besvär och arbete. Det kan därvid bli nödvändigt att företaga en enkel förberedande jordbruksplanering för att avgöra vilken jord som lämpligen bör intagas i planen och vilken som bör lämnas utanför. Även i dessa fall bör dock — även om undersökningen på marken kan bli något mera omfattande än eljest — kartmaterialet kunna vara enkelt.

Enligt styrelsens uppfattning erfordras fördenskull endast i undantagsfall ny grundkarta för att fastställa det område, som byggnadsplanen skall omfatta. Man bör i de allra flesta fall nu kunna nöja sig med kartmaterial som redan finnes tillgängligt.

2. *Möjlighet för länsstyrelsen att förskottsvis bestrida kostnader för karta och plan av statsmedel.*

Lantmäteristyrelsen kan i denna fråga endast hänvisa till gjorda uttalanden och meddelade föreskrifter angående 'Förskott till vissa plankostnader m. m.' (se prop. nr 245/1947 s. 5—6 och Kungl. Maj:ts brev den 30 juni 1947 till byggnadsstyrelsen angående anslag till förskott av kostnader för uppgörande av byggnadsplaner). Såvitt lantmäteristyrelsen erfarit torde dock hittills för ändamålet anvisade medel inom ett flertal län ha visat sig vara otillräckliga. Då det enligt byggnadslagen (107 §) ankommer på länsstyrelsen att låta upprätta och fastställa byggnadsplan, borde det emellertid också vara ordnat så, att upprättande av grundkarta till planen icke behöver uppskjutas till följd av brist på erforderliga förskottsmedel.

3. *Bör länsstyrelse först upptaga förhandlingar med kommunen om kostnaderna för karta?*

Byggnadslagen föreskriver icke någon skyldighet för kommun att förskottera kostnaderna för byggnadsplan. Enligt departementschefen (prop. nr 245/1947 s. 6) är det emellertid uppenbart att det i många fall kan vara lämpligt att kommunerna frivilligt förskottera sådana kostnader. Om de förskottsmedel, som länsstyrelsen förfogar över, äro knappa, synes det därför enligt lantmäteristyrelsens mening lämpligt, att länsstyrelsen innan den beslutar att byggnadsplan skall upprättas undersöker i vad mån kommunen frivilligt vill åtaga sig att förskottera kostnaderna för upprättande av grundkartan och byggnadsplanen.

Praktiska skäl tala för att särskilt vissa kostnader i samband med grundkartearbetet förskjutas av kommunerna. Kostnaderna för hantlangning skola i regel utbetalas vid bestämda tider och för relativt begränsade perioder, vanligen veckor. Det förefaller mest ändamålsenligt, att dessa utbetalningar ske lokalt. Motsvarande gäller kostnader för markeringsmateriel och transporter m. m. Även om länsstyrelserna ha medel till sitt förfogande finns det således, enligt lantmäteristyrelsens uppfattning, skäl som tala för

att länsstyrelsen på ett tidigt stadium upptar förhandlingar med kommunen om kostnaderna för grundkartearbetet.

4. *Kan ärendet anses ha blivit fördröjt genom länsstyrelsens sätt att handlägga ärendet?*

Lantmäteristyrelsen anser sig sakna tillräcklig kännedom om förhållandena i detta särskilda fall för att kunna avge något omdöme. Styrelsen begränsar sig därför till att framhålla vikten av att i ärenden av förevarande slag de grundläggande besluten fattas utan tidsutdräkt. Tidsperioden från det fråga om att upprätta plan väckts till dess formellt beslut härom fattats bör vara så kort som möjligt. Härigenom vinnes, att den period av ovisshet, som tynger bl. a. fastighetsbildning, byggnadslovgivning och byggnadslånegivning etc. inom området och dess grannskap, förkortas.

5. *Vissa övriga synpunkter.*

Lantmäteristyrelsen vill i detta sammanhang peka på en speciell omständighet, som kan förtjäna att uppmärksammas då det gäller att bedöma betydelsen av att kostnaderna för byggnadsplan kunna förskjutas av statlig myndighet.

Det förekommer ofta — särskilt i närheten av större städer — att ett flertal bebyggelseområden i en kommun behöva planläggas. Detaljplaneringen kan härvid ofta genomföras för vart område för sig. Det kan då vara naturligt, att kommunen önskar att planeringen genomföres för ett område i taget, så att kostnaderna bli fördelade under en längre tidsperiod. Det är emellertid icke sällan önskvärt, att vissa åtgärder genomföres i ett sammanhang. Detta gäller särskilt viss del av den för grundkartemätningen erforderliga stommätningen, t. ex. eventuellt förekommande anslutningsmätningar. I den mån lantmäteriet erhållit samtliga grundkarteuppdrag inom kommunen erfordras i regel endast att kostnaderna för hantlangning och materiel förskjutas. Ersättningen för lantmäteriets eget arbete ingår därvid i den framtida ersättningen för de olika grundkartorna. I övriga fall torde entreprenören kräva att även ersättningen för dessa gemensamma åtgärder förskjutes. Det är då av vikt, att formella beslut föreligga om att de olika byggnadsplanerna skola upprättas, samt att medel för hantlangning och markering m. m. finnas. Eljest riskeras dubbelarbete med åtföljande fördyring samtidigt som resultatet ur teknisk synpunkt kan bli av mindre värde för framtiden.”

Byggnadsstyrelsen anförde i sitt utlåtande följande.

1. Vad beträffade frågan om grundkarta erfordrades vid bestämmandet av det område, som byggnadsplanen skulle omfatta, vore byggnadsstyrelsen av den uppfattningen att sådan karta knappast i något fall vore erforderlig. Med hänsyn till kostnaderna för upprättandet av grundkartan, vilka för närvarande i de flesta fall torde uppgå till mer än hälften av de

sammanlagda planläggningskostnaderna, kunde det icke heller anses rimligt att påfordra färdigställandet av en grundkarta, innan närmare klarhet vunnits om eller i vilken utsträckning planläggning erfordrades. Vid behandlingen av 115 § byggnadsstadgan, vari föreskrifter lämnades rörande hithörande frågor, hade föredragande departementschefen framhållit, att det vore klart att områdets gränser på det förberedande stadium, då länsstyrelsen bestämde därom, icke alltid kunde angivas i detalj. Därest ändring av gränserna senare visade sig lämplig under planarbetets gång, borde ändringen få ske. Detta uttalande bekräftade det i och för sig rätt självklara förhållandet, att gränsen för planläggningen icke behövde och i många fall ej heller kunde slutgiltigt fastställas på förhand. Med hänsyn därtill syntes några större krav icke böra uppställas i fråga om noggrannheten hos det kartmaterial, varå länsstyrelsens beslut rörande planområdets avgränsning redovisades. Rörande beskaffenheten av detta kartmaterial anslöte sig byggnadsstyrelsen helt till vad lantmäteristyrelsen i sitt yttrande anfört. Från den här angivna allmänna regeln torde endast undantagsvis avsteg böra komma i fråga, exempelvis i sådana fall då det från början kunde förväntas att utvecklingen inom ett område komme att fortgå på sådant sätt, att byggnadsplanen successivt behövde utvidgas. I sådana fall kunde det — såsom även berörts i punkt 5 av lantmäteristyrelsens yttrande — av olika skäl vara lämpligt, att grundkarta i förväg helt eller delvis färdigställdes för ett större område än som avsåges ingå i första planläggningsstapen.

2. Frågan om möjligheterna att av statsmedel förskottsvis bestrida kostnaderna för upprättande av karta och plan hade närmare klarlagts i Kungl. Maj:ts proposition 1947: 245. Behörigheten att pröva frågor rörande beviljande av förskott, vilken från början varit förbehållen Kungl. Maj:t, hade genom kungl. brev den 30 juni 1947 överförts till länsstyrelsen. Med början nämnda år hade Kungl. Maj:t årligen efter förslag av byggnadsstyrelsen, som i sin tur inhämtat länsstyrelsernas aktuella önskemål, ur anvisade anslag tilldelat länsstyrelserna medel avsedda att i mån av behov användas till förskjutande av kostnaderna för upprättande av byggnadsplaner inom länen. Såvitt från länsstyrelserna och riksgäldskontoret inkomna uppgifter visade, syntes tilldelningen hittills i stort sett ha täckt det föreliggande behovet av sådana medel. I detta sammanhang kunde erinras om den ändring av 111 § byggnadslagen, som skett år 1948 (SFS nr 383) och enligt vilken den ekonomiska ansvarigheten för upprättande av byggnadsplan i första hand överförts på kommunen. Av vissa uttalanden av föredragande departementschefen i förutnämnda proposition (1947: 245 s. 5) syntes analogivis kunna dragas den slutsatsen att detsamma borde gälla även i fråga om skyldigheten att förskottsvis bestrida dessa kostnader. Närmare anvisningar rörande denna fråga torde framdeles vara att emotse.

3. Efter hand som kommunernas ansvarighet för byggnadsplanläggningen alltmer förts fram hade på olika håll den uppfattningen mer och mer gjort sig gällande att kommunerna också borde i större utsträckning svara för kostnadernas förskjutande. Såsom lantmäteristyrelsen påvisat hade önskvärldheten av en sådan ordning även framhållits i ovannämnda proposition. Enligt vad byggnadsstyrelsen i samband med sin behandling av hithörande frågor erfarit hade det i åtskilliga län visat sig, att kommunerna även vore villiga att anvisa erforderliga förskottsmedel. Enligt byggnadsstyrelsens mening måste det sålunda anses riktigt, att länsstyrelsen i samband med den förberedande utredningen av en planlägningsfråga förhandlade med kommunen om kostnaderna för grundkartan liksom för planlägningsarbetet i övrigt.

4. Rörande frågan om förevarande ärende kunde anses ha blivit fördröjt genom länsstyrelsens sätt att handlägga detsamma ansåge sig byggnadsstyrelsen icke kunna göra något bestämt uttalande. I detta slags ärenden vore det överhuvud mycket vanskligt att avgöra, vilket behandlingssätt som snabbast ledde fram till det åsyftade resultatet. Den tid av 2—3 år, som den förberedande behandlingen av planfrågan här dragit, förefölle obestridligen rätt lång men hade å andra sidan utnyttjats för åstadkommande av grundkarta för området. Då något byggnadsförbud icke syntes ha meddelats, kunde dröjsmålet knappast ha medfört några direkta olägenheter för markägarnas del. I dylika fall vore det emellertid alltid angeläget, att allt gjordes för att påskynda ärendenas behandling. I detta avseende anslöte sig byggnadsstyrelsen helt till de principuttalanden, som gjorts av lantmäteristyrelsen.

Vid prövning av det härstädes upptagna ärendet fann jag detsamma ej föranleda annan min åtgärd, än att innehållet i lantmäteristyrelsens och byggnadsstyrelsens yttranden bragtes till länsstyrelsens i Västerbottens län kännedom för att tagas i beaktande vid handläggning av byggnadsplaneärenden.

IV. Framställningar till Konungen.

1. Framställning angående ändring av § 4 stadgan den 8 juni 1917 angående hotell- och pensionatrörelse.

Den 14 april 1951 avlät jag till Konungen följande framställning:

I stadgan den 8 juni 1917 angående hotell- och pensionatrörelse äro under avdelning III, omfattande §§ 34—37, intagna bestämmelser rörande kontroll över resande.

I § 34 föreskrives sålunda att, då resande anlät till hotell eller pensionat, skall innehavaren eller föreståndaren omedelbart avfordra honom uppgift om fullständigt namn, yrke eller titel, födelseort och hemort. Uppgift om födelsetid bör även lämnas. Är den resande utlänning, skola ytterligare särskilt angivna uppgifter avfordras honom. De uppgifter, som sålunda skola lämnas, skall den resande inskriva eller låta inskriva i en därför avsedd liggare, däri innehavaren eller föreståndaren jämväl skall anteckna dagen för den resandes ankomst och avflyttning. Liggaren skall på anfordran hållas tillgänglig för närmaste polismyndighet.

I § 35 stadgas, att innehavaren av eller föreståndaren för hotell eller pensionat skall, om polismyndighet finnes å platsen, dagligen å tid, som polismyndigheten äger bestämma, till denna ingiva skriftlig anmälan rörande de resande, som under det senaste dygnet ankommit till hotellet eller pensionatet. Finnes ej polismyndighet å platsen, skall anmälan om resandes ankomst inom 24 timmar efter ankomsten ingivas eller med posten avsändas till vederbörande polismyndighet. Anmälan skall göras å särskild blankett.

I § 36 äro bestämmelser meddelade om skyldighet för innehavaren av eller föreståndaren för hotell eller pensionat att till polismyndigheten göra anmälan, om resande vägrar att om sig lämna föreskrivna uppgifter.

Uraktlåtenhet av innehavare av eller föreståndare för hotell eller pensionat att fullgöra skyldighet, som enligt avdelning III i hotellstadgan åligger honom, är enligt § 41 i stadgan belagd med straff. I § 42 stadgas straff för den som mot bättre vetande lämnar oriktig uppgift vid fullgörande av anmälningskyldighet som ovan avses.

Den skyldighet, som sålunda ålagts innehavare av eller föreståndare för hotell eller pensionat, är emellertid icke undantagslös. Under avdelning I i hotellstadgan äro i § 1 bestämmelser meddelade om vad som förstås med hotell- eller pensionatrörelse och med hotell eller pensionat. Från de allmängiltiga bestämmelserna härom har undantag gjorts genom följande i § 4 intagna i hithörande delar så lydande stadgande:

”Därest för drivande av rörelse, varom i § 1 sägs, användes byggnad

eller lägenhet, som innehåller högst fyra för gästers härbärgerande avsedda rum och icke är avsedd för mottagande samtidigt av flera gäster än åtta, skall, där byggnaden eller lägenheten icke utgör del av hotell eller pensionat av större omfattning, vad i § 2 är stadgat angående tillstånd till drivande av hotell- eller pensionatrörelse icke äga tillämpning å rörelsen. — — — — I fråga om rörelse, som i denna paragraf avses, skola icke heller tillämpas de i avdelning III i denna stadga meddelade föreskrifter om kontroll över resande, utom i vad nämnda föreskrifter hava avseende å utläningar. — — — —”

Sistnämnda stadgande innebär alltså, att i fråga om mindre hotell och pensionat icke föreligger någon skyldighet att till polismyndighet avlämna skriftlig anmälan rörande resande som äro svenska medborgare, därest för hotellrörelsens drivande användes lägenhet av beskaffenhet som nyss nämnts.

Vid en av mig den 16 maj 1949 företagen inspektion av länsstyrelsen i Kopparbergs län iaktogs, att länsstyrelsen den 24 november 1947 fastställt en av stadsfullmäktige i Hedemora antagen ordningsstadga för Hedemora stad. I denna ordningsstadga fanns intagen en så lydande bestämmelse:

”Om skyldighet att lämna uppgift angående resande.

§ 26.

Vad i §§ 34—37 i Kungl. stadgan den 8 juni 1917 angående hotell- och pensionatrörelse sägs om kontroll över resande skall även äga tillämpning beträffande rörelse, som i § 4 samma stadga avses.”

Under hänvisning till de ovan anförda bestämmelserna i § 4 i hotellstadgan framhöll jag vid inspektionen, att enligt min mening länsstyrelse saknade befogenhet att i särskild ordningsstadga intaga bestämmelse om vidsträcktare anmälningsskyldighet beträffande resande, än som föreskrevs i hotellstadgan.

Sedan jag med överlämnande av utdrag av det vid inspektionen förda protokollet därefter anmodat länsstyrelsen i Kopparbergs län att avgiva yttrande i ärendet, anförde länsstyrelsen följande.

Det måste vara ett angeläget ordningsintresse, att fullgod kontroll erhålles över alla resande inom tätorter, men denna kontroll förlorade givetvis i effektivitet, därest de minsta pensionaten lämnades utanför anmälningsskyldigheten. Oftast vore det just på dylika småpensionat som resande med tvivelaktiga ärenden toge in. Länsstyrelsen hade följaktligen ansett det vara ett önskemål att ovannämnda bestämmelse i ordningsstadgan för Hedemora stad fastställdes, och länsstyrelsen hade även ansett sig formellt oförhindrad att meddela denna fastställelse. I en särskild ordningsstadga för Avesta stad, som den 4 februari 1949 fastställdes av länsstyrelsen, återfunnes en bestämmelse liknande nu ifrågavarande. Länsstyrelsen hade även tidigare fastställt ordningsstadgor, innehållande varierande bestämmelser om vidsträcktare resandekontroll än hotellstadgan föreskrev. Länsstyrel-

sen hänvisade i detta hänseende till ordningsstadgan för Falu stad, fastställd den 3 november 1924, ordningsstadgan för Säters stad, fastställd den 20 januari 1926, ordningsstadgan för Vansbro municipalsamhälle, fastställd den 6 juli 1934, ordningsstadgan för Malungs municipalsamhälle, fastställd den 20 juni 1936, ordningsstadgan för Ludvika stad, fastställd den 12 oktober 1937, ordningsstadgan för Krylbo köping, fastställd den 31 maj 1938, samt ordningsstadgan för Leksands-Norets municipalsamhälle, fastställd den 16 februari 1945. Då det varit vanligt, att ordningsstadgor uppgjorts efter mönster av tidigare fastställda dylika i andra samhällen, föreläge ett stort antal ordningsstadgor inom landet, som innehölle liknande bestämmelser som de nu angivna. Detta hade även framhållits i det betänkande med förslag till allmän ordningsstadga, som år 1944 avgivits av inom socialdepartementet tillkallade sakkunniga. Man hade således i praxis godtagit en sådan tillämpning av § 20 ordningsstadgan för rikets städer, som kommit till uttryck i länsstyrelsens nu påtalade beslut. Den omständigheten att visst slag av rörelse i § 4 hotellstadgan förklarats vara undantagen från de allmänna föreskrifterna om kontroll över resande hade följaktligen av vederbörande länsstyrelser icke ansetts lägga hinder i vägen mot fastställelse av dylika föreskrifter för rörelsen i det fall, att en kommun genom bestämmelser i lokal ordningsstadga velat underkasta även dylik rörelse särskild tillsyn. Även de sakkunniga syntes ha godtagit denna tolkning, då de icke påpekat, att den praxis, som sålunda utvecklats, vore felaktig. Slutligen kunde anmärkas, att de sakkunniga i betänkandet uttalat, att de med hänsyn till betydelsen av denna kontroll ansåge det påkallat, att bestämmelserna i avdelning III av hotellstadgan gjordes allmänt tillämpliga även på hotell och pensionat av mindre storlek än dem, för vilka de nu gällde, varför de sakkunniga föreslagit, att undantagsbestämmelsen i § 4 hotellstadgan skulle utgå. Med hänsyn till vad sålunda anförts kunde länsstyrelsen icke finna, att länsstyrelsen genom det påtalade förfarandet överskridit sin befogenhet.

I ordningsstadgan för rikets städer den 24 mars 1868 äro i olika hänseenden bestämmelser meddelade för ordningens upprätthållande i stad. Vad i stadgan föreskrives om stad skall, efter därom i särskild ordning meddelat beslut, i tillämpliga delar gälla för även köping, hamn, fiskläge och annat ställe med större sammanträngd befolkning.

I § 20 i stadgan förordnas, att om i stad uppkommer fråga att, utöver vad samma stadga eller lag och författning eljest innehåller eller lämnar åt magistrat eller polismyndighet att närmare bestämma, ny eller ytterligare föreskrift må för staden i avseende å allmänna ordningen därstädes meddelas, kan förslag därom framställas såväl av stadsfullmäktige eller,

där sådana ej finnas, allmänna rådstugan som av magistraten. Framställes förslaget av stadsfullmäktige eller allmänna rådstugan, har magistraten att detsamma jämte eget utlåtande insända till KB, som förslaget antingen oförändrat fastställer eller ogillar. Väckes sådant förslag av magistraten, skall magistraten däröver höra stadsfullmäktige eller allmänna rådstugan. Om förslaget då godkännes, skall därmed vidare förfaras på sätt ovan nämnts. Ogillas förslaget, är detsamma förfallet, magistraten dock obetaget att hos KB anmäla behovet av ett sådant stadgande.

Finner KB, till följd av dylik anmälan eller eljest, sådan ny eller ytterligare föreskrift som ovan avses vara av behovet påkallad, äger KB uppriktiga förslag därtill samt däröver höra stadsfullmäktige eller allmänna rådstugan och magistraten. Därefter äger KB att i ämnet förordna. För Stockholms stad gälla därutinnan särskilda bestämmelser.

I § 20 meddelas vidare bestämmelser om rätt att stadga böter för överträdelse av på dylikt sätt tillkomna ordningsföreskrifter samt om kungörande av de fastställda föreskrifterna.

Av innehållet i § 20 ordningsstadgan torde framgå, att den däri medgivna rätten att i lokala ordningsstadgor meddela särskilda bestämmelser icke har avseende å förhållanden, som i allmänna ordningsstadgan eller lag eller författning redan äro reglerade. Min uppfattning härutinnan vinner stöd av vad som anförts i den till 1932 års riksdag avlätna propositionen nr 183 med förslag till kungörelse angående tillämpning för riket i dess helhet av vissa bestämmelser i ordningsstadgan för rikets städer. I denna proposition har av vederbörande departementschef, under hänvisning särskilt till innehållet i § 20 allmänna ordningsstadgan, framhållits, att i författningar, där rätten att antaga kommunala föreskrifter närmare reglerats, städe förutsatts, att dylika föreskrifter icke kunna föranleda rubbning av vad genom allmän författning är stadgat. I den mån alltså av stadsfullmäktige beslutade särskilda ordningsstadgor innehålla bestämmelser, vilka strida mot vad som redan gäller enligt lag eller av Kungl. Maj:t utfärdad författning, böra de icke av länsstyrelse fastställas till efterrättelse.

I det av länsstyrelsen i Kopparbergs län åberopade betänkandet med förslag till allmän ordningsstadga m. m. ha de sakkunniga lämnat en redogörelse för vissa frågor, som behandlas i de lokala ordningsstadgor, vilka utfärdats med stöd av § 20 ordningsstadgan för rikets städer. I många fall, anförde de sakkunniga, hade bestämmelser i skilda stadgor fått en ganska enhetlig utformning, vilket uppenbarligen berott på att vid utarbetande av nya stadgor äldre sådana i stor utsträckning fått tjäna som förebilder.

I fråga om anmälningsplikt beträffande resande uppgåvo de sakkunniga, att de lokala ordningsstadgorna i mycket betydande omfattning upptoge bestämmelser angående kontroll över resande. Några orters ordningsstadgor innehölle därjämte föreskrift om skyldighet för innehavare av smärre pensionat att föra resandeliggare i huvudsaklig överensstämmelse med före-

skrifterna i § 34 i 1917 års hotellstadga (ex. Hälsingborg, Bollnäs, Kramfors). Å andra sidan inskränkte sig å en del håll hithörande bestämmelser till allenast ett stadgande om skyldighet för den, som hos sig hyste resande eller främmande, att därom till polispersonal vid anfordran lämna nödiga upplysningar (Lycksele m. fl.).

I betänkandet anförde de sakkunniga slutligen följande (s. 184).

Såsom framginge av den ovan lämnade redogörelsen, innehölle de lokala ordningsstadgorna i stor utsträckning bestämmelser, varigenom skyldighet att till polisen anmäla resande föreskrivits för envar, som mot betalning lämnade bostad till resande, även om uppgiftsplikt jämligt stadgan för hotell- och pensionatrörelse icke föreläge. I vissa fall hade även föreskrivits skyldighet för innehavare av smärre pensionat att föra resandeliggare. De sakkunniga ansåge det vara ett klart ordningsintresse, att en så fullständig kontroll som möjligt erhöles över resande. Fördenskull ansåge de sakkunniga påkallat, att bestämmelserna i avdelning III av stadgan angående hotell- och pensionatrörelse gjordes tillämpliga även på hotell och pensionat av mindre storlek än dem, för vilka de nu gällde. De sakkunniga föresloge därför, att förenämnda undantagsbestämmelse i § 4 hotellstadgan skulle utgå.

I anslutning härtill framlade de sakkunniga ett förslag till kungörelse om ändrad lydelse av § 4 stadgan den 8 juni 1917 angående hotell- och pensionatrörelse, enligt vilket första stycket i sagda paragraf skulle erhålla följande ändrade lydelse:

”Därest för drivande av rörelse, varom i § 1 sägs, användes byggnad eller lägenhet, som innehåller högst fyra för gästers härbärgerande avsedda rum och icke är avsedd för mottagande samtidigt av flera gäster än åtta, skall, där byggnaden eller lägenheten icke utgör del av hotell eller pensionat av större omfattning, vad i § 2 är stadgat angående tillstånd till drivande av hotell- eller pensionatrörelse icke äga tillämpning å rörelsen. Ej heller skall å dylik byggnad eller lägenhet tillämpas vad i avdelning II i denna stadga är till skydd mot eldfara föreskrivet.”

Med hänsyn till att det av de sakkunniga i betänkandet framlagda förslaget till ny allmän ordningsstadga, vilket, såsom avsetts, var det huvudsakliga resultatet av de sakkunnigas arbete, ännu icke medfört utfärdande av någon sådan stadga, har ej heller deras nyssnämnda, mera såsom följdförfattning till ordningsstadgan framlagda förslag till ändring i hotellstadgan föranlett några ändrade bestämmelser i denna.

Av vad ovan anförts framgår, att i ett flertal fall ansetts önskvärt, att anmälningsskyldighet och kontroll över resande även å mindre hotell och pensionat åläggas innehavaren. Detta har kommit till uttryck däri, att i ett flertal särskilda ordningsstadgor för städer och andra orter intagits stadgande om anmälningsskyldighet enligt III avdelningen i hotellstadgan även i fråga om sådana smärre hotell och pensionat, för vilka i § 4 befrielse

från den allmänna skyldigheten därutinnan medgivits. På sätt jag vid ovannämnda inspektion anført synes intagande av bestämmelser i nämnda syfte icke ha bort medgivas. Med hänsyn till nyttan av bestämmelserna och vad de sakkunniga anført i sitt betänkande finner jag det önskvärt, att kontroll över resande å smärre hotell och pensionat utövas i samma utsträckning som sker i fråga om resande å andra hotell. Jag vill därför ifrågasätta, huruvida icke det av de sakkunniga framlagda förslaget till ändring i hotellstadgan bör upptagas till prövning utan samband med frågan om utfärdande av en ny allmän ordningsstadga för rikets städer. Något hinder häremot torde icke föreligga. Härigenom skulle det behov av bestämmelser, som visat sig föreligga på olika håll, bliva tillgodosett på ett enkelt sätt och utan att fråga skulle behöva uppkomma om rätten att därutinnan meddela bestämmelser i särskilda ordningsstadgor.

Med stöd av den befogenhet min instruktion lämnar mig får jag härmed i underdånighet för Eders Kungl. Maj:t framlägga ovan berörda förhållanden och synpunkter för den åtgärd Eders Kungl. Maj:t må finna framställningen föranledda.

2. Framställning angående förtydligande av 20 § lagen den 16 oktober 1914 om tillsyn å fartyg.

Den 18 september 1951 avlät jag till Konungen en så lydande framställning:

I en den 29 juni 1950 hit inkommen klagoskrift anförde Henry Öhman i Nämdö följande.

I likhet med flertalet andra yrkesfiskare hade Öhman med egen fiskebåt, som ej undergått passagerarfartygsbesiktning, mot ersättning befordrat dels familjer och sällskap, som velat bese skärgården, och dels personer utan andra rese-möjligheter mellan Nämdö och Eknäs t. ex. vid begravingar eller sjukdomsfall. Vid dessa resor, som mestadels företagits sommartid, hade medförts högst 12 personer åt gången. Båten hade dagligen använts för fiske. Fjärdingsmannen i Nämdö hade emellertid anmodat Öhman att omedelbart upphöra med nämnda transporter, såvida de ej företoges utan ersättning. Fjärdingsmannen hade därvid hänvisat till en den 24 maj 1950 av landsfiskalen i Haninge distrikt Karl Gabrielsson avlåten skrivelse. På grund av den stora betydelse, som ifrågavarande spörsmål hade för skärgårdens befolkning, överlämnade Öhman Gabrielssons skrivelse för den åtgärd jag kunde anse erforderlig.

I nämnda skrivelse meddelades, att fartygsinspektionen påtalat, att ägare av fiskebåtar, utan föregående besiktning av båtarna, i stor utsträckning bedreve olaga passagerartrafik mot ersättning, samt att dylika överträdelser skulle rapporteras.

Över klagomålen inkommo Gabrielsson samt kommerskollegium med yttranden.

Gabrielsson anförde: Redan på 1930-talet hade av Gabrielsson vidtagits åtgärder för att inom hans distrikt befintliga båtar av ifrågavarande karaktär skulle bliva vederbörligen besiktigade. Så hade också i stor utsträckning skett. Även om en del båtägare vid den tiden visat sig mindre tilltalade av denna besiktning, hade Gabrielsson dock fått den uppfattningen att alla då i sammanhanget aktuella båtar verkligen besiktigats. Åtskilliga båtägare hade redan då uttalat sin särskilda tillfredsställelse över att besiktningarna kommo till stånd, enär det uppenbarligen i skilda hänseenden förelegat betänkliga brister hos en del båtar och båtägare som verkställde dylika transporter. Sedan förste fartygsinspektören den 24 maj 1950 vid telefonsamtal till Gabrielsson påtalat, att passagerartrafik ånyo i stor utsträckning förekomme med obesiktigade båtar, samt fartygsinspektören i anledning därav påfordrat åtgärder, hade vederbörande båtägare först erinrats om gällande bestämmelser, varefter iakttagna överträdelser skulle rapporteras. Utan att denna sak särskilt varit på tal mellan Gabrielsson och fartygsinspektören, toge Gabrielsson för givet, att denne för sin del stödde sig på bestämmelserna i 20 § lagen om tillsyn å fartyg. Av Öhmans klagoskrift framginge, att han icke blott tillfälligt utan i betydande utsträckning mot ersättning verkställde passagerartransporter, bland annat mellan Nämdö och den mot Nämdö inriktade busstrafiken från Stockholm till Eknäs brygga å fastlandet. Under sådana förhållanden kunde Gabrielsson på grundval av det ovan anförda icke finna annat, än att Öhman vore skyldig att ha sin båt besiktigad och godkänd för angivet ändamål. Slutligen ville Gabrielsson av egen erfarenhet framhålla, att det ur säkerhetssynpunkt uppenbarligen vore av stor betydelse, att ifrågavarande kontroll ägde rum. Gabrielssons distrikt bestode bland annat av fyra ö-socknar, och även till de fyra fastlandssocknarna hörde en omfattande skärgård. Icke så sällan hade Gabrielson haft att företaga sjöresor då det formligen knakat i båten, när denna måst plöja sig fram genom grov sjö. Skulle en med passagerare fylld båt med för ägaren kanske mer eller mindre fördold röta i t. ex. bottenborden råka ut för väder, som den på grund av sin bristfällighet icke motstode, kunde lätt en katastrof inträffa, detta särskilt om inga räddningsredskap medfördes. Gabrielsson hade företagit icke så få resor inom distriktets skärgård, då kompassen varit även den erfarne fiskarens enda möjlighet att genom dimma eller hastigt påkommen snöyra föra båten till det åsyftade målet.

Kommerskollegium anförde följande.

I 20 § första stycket lagen den 16 oktober 1914 om tillsyn å fartyg stadgades, att om maskindrivet fartyg nyttjades uteslutande eller huvudsak-

ligen till att mot ersättning befordra passagerare eller om eljest å fartyg, som framdreves annorledes än medelst rodd, medfördes på en gång flera än 12 passagerare, skulle fartyget vara försett med passagerarfartygscertifikat. Ganska snart efter denna bestämmelses tillkomst hade fråga uppstått, huruvida uttrycket "uteslutande eller huvudsakligen" skulle avse viss resa eller viss tidsrymd. Sålunda hade förste fartygsinspektören i Göteborgs distrikt i skrivelse till kollegium den 10 november 1919 framställt förfrågan, huru bestämmelsen rätteligen borde tolkas. Såsom exempel hade fartygsinspektören anfört, att å vissa ställen i Bohusläns skärgård nyttjades mindre motorfartyg till fraktande av gods mellan vissa platser alla dagar i veckan, samt att vissa dagar, vanligen onsdagar och lördagar, passagerare medfördes mot avgift under två eller flera resor, varvid passagerarantalet understeg 12. Till svar å nämnda skrivelse hade kommerskollegium i skrivelse den 11 mars 1921 meddelat, att kollegium icke ägde befogenhet att avgiva någon bindande tolkning av ifrågavarande stadgande, att det torde ankomma på vederbörande fartygsinspektör att, då han i något särskilt fall funne överträdelse av förevarande stadgande ha ägt rum, därom hos vederbörande polismyndighet göra anmälan för laga beivran samt att endast på denna väg bindande prejudikat torde kunna erhållas. Även under hand hade kollegium uppmanat fartygsinspektörerna att söka erhålla prejudikat i fråga om innebörden av uttrycket "uteslutande eller huvudsakligen". Därvid hade kollegium givit uttryck åt den uppfattningen, att uttrycket "uteslutande eller huvudsakligen" toge sikte på fartygets nyttjande på den särskilda resan och icke på nyttjandet under viss tidsperiod. Vid olika tillfällen under årens lopp hade ett stort antal maskindrivna fartyg på viss eller vissa resor uteslutande eller huvudsakligen nyttjats till befordran av passagerare, medan fartygen på andra och kanhända flertalet resor nyttjats för annat ändamål. När sådana fall kommit till fartygsinspektionens kännedom, hade denna brukat anmoda fartygsägaren att anskaffa passagerarfartygscertifikat. I vissa fall hade inspektionen ingivit anmälan om förhållandet till vederbörande polismyndighet. Något bindande prejudikat hade emellertid ännu icke erhållits.

Landsfiskalen i Dorotea distrikt — anförde kommerskollegium vidare — hade i skrivelse den 23 september 1949 anhållit om kollegii uttalande rörande innebörden av orden "uteslutande eller huvudsakligen" i ovanberörda lagrum. Landsfiskalen hade i samband därmed anfört, att vid de större sjöarna inom distriktet funnes ett flertal personer som för eget bruk anskaffat motorbåtar, att det någon gång då och då förekomme att dessa mot betalning befordrade passagerare, samt att han ansåge det vara tveksamt om bestämmelsen skulle tillämpas på motorbåt, som endast några få dagar om året och oregelbundet användes för befordran av resande, i syn-

nerhet om båten vore så liten att i den ej finnes plats för mer än 12 passagerare. Kollegium hade i skrivelse till landsfiskalen den 5 oktober 1949 meddelat, att vid bedömande av frågan, huruvida å någon av ett fartygs resor fordrades passagerarfartygscertifikat för fartyget, man hade att utgå från de beträffande denna resa föreliggande förhållandena, samt att den omständigheten att fartyget vid andra tillfällen än under den ifrågavarande resan nyttjades på annat sätt eller för andra ändamål enligt kollegii mening vore för frågans bedömande ovidkommande. Sedermera hade landsfogden i Jämtlands län i skrivelse till kollegium den 19 april 1950 anhållit om yttrande rörande motiveringen för kollegii till landsfiskalen i Dorotea distrikt lämnade tolkning av den ifrågavarande bestämmelsen. I skrivelsen hade landsfogden framhållit, att han funne den enda naturliga tolkningen vara den, att endast sådant maskindrivet fartyg, som anskaffats för att uteslutande eller huvudsakligen komma till användning såsom passagerarfartyg, skulle vara försett med passagerarfartygscertifikat. Kollegium hade i skrivelse till landsfogden den 19 juni 1950 meddelat följande: "För en person, vilken färdas såsom betalande passagerare å ett maskindrivet fartyg, som vid tillfället i fråga visserligen ej för fler än 12 passagerare men därvid dock uteslutande eller huvudsakligen nyttjas till att mot ersättning befordra passagerare, bör det vara ett berättigat intresse, att fartyget uppfyller alla de säkerhetsföreskrifter, vilkas iakttagande utgör en förutsättning för passagerarfartygscertifikats erhållande. Det synes för den skull icke rimligt, att tillgodoseendet av detta intresse skall vara beroende av andra förhållanden än dem som förelågo under själva den ifrågakommande resan." Därefter hade stadsfiskalen i Östersund, vilken haft att besluta i fråga om åtal i vissa av de fall som landsfiskalen i Dorotea distrikt åsyftat, i skrivelse till kollegium den 6 juli 1950 uppgivit, att han, innan han meddelade beslut i ärendet, ämnade avvakta kollegii ställningstagande. I svar därå den 5 augusti 1950 hade kollegium hänvisat till sina ovan berörda skrivelser till landsfiskalen i Dorotea distrikt och landsfogden i Jämtlands län. Av det anförda framginge, att kommerskollegium för sin del ansåge, att 20 § tillsynslagen borde så tolkas, att när maskindrivet fartyg vid något tillfälle uteslutande eller huvudsakligen nyttjades till att mot ersättning befordra en eller flera passagerare, fartyget skulle, oberoende av huru det nyttjades vid andra tillfällen, vara försett med passagerarfartygscertifikat.

Beträffande de ekonomiska konsekvenserna av att passagerarfartygscertifikat fordrades för här ifrågakomna mindre, maskindrivna fartyg förklarade sig kommerskollegium slutligen vilja anföra följande.

Så snart någon mot ersättning färdades å dylikt fartyg såsom passagerare, bleve fartyget underkastat förordningen angående fartygs byggnad och utrustning av den 20 maj 1927 och detta även om fartyget icke uteslu-

tande eller huvudsakligen nyttjades till passagerares befordran. (Jfr 1 § nämnda förordning.) Fråga vore emellertid vilken ökning av fartygets utrustning som enligt förordningen erfordrades för att fartyget skulle kunna förses med passagerarfartygscertifikat. Enligt sagda förordning skulle fartyget, när det icke vore försett med passagerarfartygscertifikat, ha följande utrustning nämligen: 1) en flyttbar eldsläckningsapparat med annat eldsläckningsmedel än vatten och av typ, som godkänts av kollegium (21 § 3 mom. sista stycket); 2) en vattenpyts (21 § 4 mom.); 3) minst en livboj (46 §); 4) minst ett livbälte för varje person ombord, dock finge när fartyget nyttjades i hamnar, floder, kanaler eller därmed jämförliga farvatten, livbälten undvaras, därest kollegium ej annorledes bestämde (46 §); 5) en styrkompass och en kikare dock med samma undantag vid nyttjande i hamnar etc. som nyss beträffande livbälte sagts (52 §); och 6) en visselpipa eller sirén, eventuellt utbytt mot blåslur eller trumpet (53 §). — För ett fartyg av ifrågavarande art, som förutom föraren medförde en person ombord och sålunda enligt förordningen skulle ha två livbälten, uppginge anskaffningskostnaderna för den ovannämnda utrustningen till 450 à 500 kronor. För att fartyget skulle kunna förses med passagerarfartygscertifikat behövde denna utrustning ej ökas med mer än en livboj, som i anskaffning betingade ett pris av cirka 30 à 35 kronor (45 §). Själva besiktningarna för passagerarfartygscertifikats erhållande vore helt kostnadsfria för fartygets ägare. Fartygsägaren hade i själva verket endast att tillkalla vederbörande fartygsinspektör samt göra fartyget tillgängligt för besiktning och vidtaga vissa för dess verkställande erforderliga åtgärder med fartyget. För utbekommande av passagerarfartygscertifikatet erlades en stämpelavgift av 2 kronor. Certifikatet gällde i regel två år. Av den nu lämnade redogörelsen för den extra kostnad, som de ifrågavarande mindre, maskindrivna fartygens förseende med passagerarfartygscertifikat medförde, synes framgå, att denna kostnad icke med fog kunde sägas ha någon verklig betydelse. Vid besiktning för passagerarfartygscertifikats erhållande undersöktes såväl fartygets skrov som dess maskineri och utrustning. Passagerarantalet fastställdes med hänsyn till fartygets storlek, stabilitet etc. Certifikat utfärdades endast för fartyg, som befunnits vara i tillfredsställande skick, stabilt och i övrigt lämpat att föra visst antal passagerare. Ur säkerhetssynpunkt vore det givetvis av stor betydelse, att fartyg, som vore i otillfredsställande skick eller saknade erforderlig stabilitet eller i övrigt vore olämpligt att föra passagerare, ej medtog sådana.

Under hänvisning till vad sålunda anförts hemställde kommerskollegium, att klagomålen icke måtte föranleda någon ytterligare åtgärd.

I det av kommerskollegium berörda ärendet hos stadsfiskalen i Östersund, som avsåg anmälan mot två personer S och B, meddelade t. f. stadsfiskalen C. Fr. Mac Key den 10 augusti 1950 beslut av följande innehåll.

S hade omkring år 1930 för eget bruk anskaffat en motorbåt, rymmande högst 12 personer. Båten hade huvudsakligen använts för avsett ändamål. Vid olika tillfällen hade S på begäran mot ersättning transporterat turister och orsbor samt gods. Jämväl B hade sedan flera år företagit liknande transporter under enahanda förhållanden. Av utredningen framginge icke, att båtarna under denna tid uteslutande eller huvudsakligen använts för transport av passagerare, utan snarare att det skett endast tillfälligtvis. Ingen av båtarna syntes ha kunnat befordra ens 12 passagerare. Om den av förste fartygsinspektören i Skellefteå distrikt samt kommerskollegium hävdade tolkningen vore riktig, vore exempelvis en fjällbo, som vid något enstaka tillfälle under sommaren med sin motorbåt befordrade några passagerare, tvungen att ha båten försedd med certifikat. Denna tolkning kunde stadsfiskalen icke biträda. Stadsfiskalen funne sålunda, att S och B icke gjort sig skyldiga till brottslig gärning, i följd varav ärendet avskrevs.

På anmodan av mig avgav Mac Key yttrande i ärendet härstädes, däri han anförde följande.

Vid tolkningen av ifrågakomna stadgande i 20 § tillsynslagen syntes man kunna göra en jämförelse med motsvarande bestämmelser för motorfordon. I båda fallen torde det vara hänsynen till passagerarnas säkerhet, som föranlett lagstiftaren att utfärda särskilda bestämmelser och föreskrifter. För att förordningen angående yrkesmässig automobiltrafik m. m. skulle vara tillämplig erfordrades, förutom att ersättning skulle utgå, även att det skulle vara fråga om yrkesmässig transport av gods eller passagerare. Just detta rekvisit yrkesmässig torde ha föresvävat Mac Key, när han sett orden "uteslutande eller huvudsakligen" i 20 § tillsynslagen. I ärendet hade förekommit exempel på olika slag av trafik. Det torde icke vara ur vägen att i yttrandet taga ställning jämväl till dem, d. v. s. 1) Öhmans transport sommartid med fiskebåt, 2) godstransporter och passagerartransport å olika veckodagar i Bohusläns skärgård och 3) enstaka transporter inom Norrlands fjällvärld. I fallen 1 och 2 torde en avsevärd del av vederbörandes inkomster härröra från transporten av passagerare. Detsamma torde icke vara förhållandet beträffande fall 3. För fall 2 och även för fall 1 torde, om man skulle låta förordningen angående yrkesmässig automobiltrafik vara tillämplig, transporterna ske i sådan omfattning, att de skulle vara att hänföra till yrkesmässig trafik. För fall 3 syntes ofta föreligga sådana omständigheter, att man skulle kunna tala om moralisk förpliktelse för vederbörande att utföra transporten. Detta torde icke vara förhållandet beträffande fall 1 och 2. Därtill komme att, när det gällde brottmål, en åklagare torde vara berättigad, ja till och med skyldig, att även taga hänsyn till innehållet i regeln "in dubio mitius". Av det anförda framginge, att Mac Key ansåge, att i fallen 1 och 2 borde besiktning av fartyget ske, men

att det icke vore behöfligt i fall 3. Motsatt tolkning skulle få den för båtägaren märkvärdiga konsekvensen, att om han mot ersättning skjutsade en enda passagerare vid ett enstaka tillfälle och icke samtidigt ansåge, att det vore en nöjestur eller dylikt för honom själv, skulle båten vara besiktigad.

I 20 § första stycket lagen den 16 oktober 1914 om tillsyn å fartyg (nr 349) heter det:

Nyttjas maskindrivet fartyg uteslutande eller huvudsakligen till att mot ersättning befordra passagerare, eller medföras eljest å fartyg, som framdrives annorledes än medelst rodd, på en gång flera än 12 passagerare, skall fartyget vara försett med passagerarfartygscertifikat.

Ifrågakomna lag har, efter förslag av 1906 års sjöfartssäkerhetskommitté, tillkommit genom proposition nr 121 till 1914 års senare lagtima riksdag. I propositionen anförde vederbörande departementschef i fråga om ovan nämnda stadgande, bland annat, följande.

Skyldigheten att underkasta fartyg särskild besiktning för erhållande av passagerarfartygscertifikat hade i lagförslaget anknutits dels till gällande svensk förordning därom och dels till de internationella bestämmelserna i ämnet. Enligt förordning av år 1864 torde få betraktas såsom passagerarångfartyg och sålunda besiktningsskyldigt varje ångfartyg, som förde *någon* passagerare, varunder dock allenast torde inbegripas person, för vars befordrande avgift i någon form utginge. Besiktningsskyldigt såsom passagerarfartyg enligt engelsk och fransk lagstiftning vore åter fartyg, om därå skulle medföras flera än 12 passagerare, vare sig betalning härför utginge eller ej. Enligt lagförslaget hade, speciellt med hänsyn till den inre farten, under passagerarfartyg förståtts varje *maskindrivet* fartyg, som medförde om också blott en enda passagerare, därest fartyget hade till huvudsaklig uppgift att mot betalning befordra passagerare. Med nyss angivna bestämning komme jämväl i mindre ångslups- och motorbåtstrafik m. m. att gälla skyldighet för båtägaren att ha ett certifikat för utövande av rätten att mot avgift medtaga passagerare, varemot de större lastfartygen i regel bunden trade, vilka plägade vara inredda med ett fåtal passagerarhytter och som ju enligt lagförslaget skulle underkastas periodiska sjövärdighetsbesiktningar, skulle bliva skyldiga att ha passagerarfartygscertifikat allenast för det fall, att de medförde flera än 12 passagerare. Uppginge antalet medförda passagerare till över 12 personer, skulle nämligen, i överensstämmelse med den ovan nämnda utländska lagstiftningen, inträda ovillkorlig skyldighet att ha passagerarfartygscertifikat, därest ej fartyget framdrives

medelst rodd. Sistberörda begränsning skulle sålunda fritaga t. ex. de s. k. "kyrkbåtarna" på Siljan från besiktningsskyldighet, då avgift icke utginge för begagnandet. Däremot bleve, med lagförslagets ståndpunkt, medförandet av flera än 12 personer förbundet med skyldigheten att ha certifikat, såvitt gällde alla andra slag av fartyg, sålunda även lustfartyg, s. k. "badgästbåtar" m. fl.

Någon ledning för stadgandets tolkning utöver vad sålunda anförts torde icke kunna återfinnas i förarbetena. Kommerskollegium har såsom chefsmyndighet i fråga om fartygsinspektion hävdadt, att uttrycket "uteslutande eller huvudsakligen" har avseende icke å någon tidsperiod utan å en enstaka resa, under vilken maskindrivet fartyg mot betalning nyttjas för passagerarbefordran. Denna tolkning medför, att i fall, som nu avses, även mindre, maskindrivna båtar, om de vid enstaka tillfällen användas för transport av passagerare, måste anses pliktiga att ha passagerarfartygs-certifikat samt att underlåtenhet härutinnan kan ådraga båtens befälhavare ansvar jämlikt 30 § ovannämnda lag. Av vad i förevarande ärende upplysts framgår, att i olika fall åklagarmyndigheterna ställt sig tveksamma i fråga om innebörden av omförmälda stadgande och hos kommerskollegium begärt upplysningar därutinnan. Även efter erhållen del av kommerskollegii uppfattning torde åklagarmyndigheterna ha varit tveksamma om riktigheten av den av kollegium hävdade uppfattningen och med hänsyn därtill ansett sig böra underlåta åtals anställande. Någon prejudicerande dom torde icke ha blivit meddelad.

Med hänsyn till vad jag nu anført synes det mig angeläget, att större klarhet vinnes om den egentliga innebörden av stadgandet. Vål torde man icke med visshet kunna påstå, att kommerskollegii tolkning av stadgandet är den riktiga, men skäl tala dock härför. Det torde icke tillkomma mig att i frågan göra något uttalande, som kan innebära en lagtolkning. Då det emellertid synes mig synnerligen angeläget, att en bestämmelse, som i praktiken skall tillämpas av tjänstemän utan juridisk utbildning, är så tydlig att några svårigheter att utläsa innebörden av densamma icke skall behöva föreligga, anser jag mig böra ifrågasätta, om icke en ändring av stadgandets lydelse är av behovet påkallad.

Med hänsyn till vad jag ovan anført har jag funnit de av Öhman anförda klagomålen icke föranleda någon åtgärd mot någon myndighet. Vad i ärendet upplysts torde emellertid giva vid handen, att det måste anses önskvärt att garantier finnas för att icke mindervärdiga båtar mot betalning användas för transporter som här avses. Detta synes mig böra gälla utan hänsyn till om befordringen kan anses ske yrkesmässigt eller icke. Såsom kommerskollegium påvisat torde de ekonomiska konsekvenserna av ett sådant säkerhetskrav icke vara alltför betungande för fartygsägarna.

Enligt min mening bör alltså vid en ändring av 20 § tillsynslagen ifrågakomna stadgande givas det innehåll, att maskindrivet fartyg skall vara försett med passagerarfartygscertifikat, om det vid något tillfälle huvudsakligen nyttjas till att mot ersättning befordra passagerare.

Med stöd av den befogenhet min instruktion lämnar mig får jag härmed i underdånighet hemställa, att Eders Kungl. Maj:t ville taga under övervägande, huruvida icke 20 § lagen om tillsyn å fartyg bör ändras i överensstämmelse med vad jag ovan anført.

Framställningen har remitterats till kommerskollegium för avgivande av yttrande.

3. Framställning angående åtgärder för nedbringande av balansen av undersökningsfall vid de till sinnessjukhusen förlagda rättspsykiatriska undersökningsavdelningarna.

I detta ämne avlät jag den 22 september 1951 till Konungen följande framställning:

Med anledning av vad som framkommit vid en av mig verkställd utredning rörande dröjsmål med avgivande av utlåtanden rörande häktade personers sinnesbeskaffenhet avlät jag den 12 maj 1947 en framställning i ämnet till Eders Kungl. Maj:t (ämbetsberättelsen 1948 s. 126 o. f.). I framställningen skildrades med stöd av den införskaffade utredningen hurusom vid flera av fångvårdens sinnessjukavdelningar utlåtanden tid efter annan icke kunnat avgivas inom den tidsfrist av 6 veckor, som bestämts i 42 § sinnessjuklagen.

Efter det omförmälda framställning gjordes, ha vissa åtgärder av statsmakterna vidtagits för bemästrande av de skildrade svårigheterna. Främst är därvid att märka vad som föreskrivits genom ett av Eders Kungl. Maj:t den 26 september 1947 meddelat beslut, för vars innehåll redogjorts i ämbetsberättelsen 1948 s. 160 o. f. Av innehållet i detta beslut må här endast erinras om att däri, bland annat, tillagts fångvårdsstyrelsen befogenhet att vid varaktig överbelastning å sinnessjukavdelning inom fångvården bemyndiga överläkaren att för sinnesundersökning av den som är intagen å avdelningen anlita annan psykiater än vid avdelningen heltidsanställd läkare mot en ersättning för varje undersökning av 150 kronor jämte gottgörelse för kostnad för utskrift av utlåtandet. Ersättningsbeloppet har genom beslut den 1 april 1949 höjts till 300 kronor. Vidare må framhållas, att genom kungl. brev till fångvårdsstyrelsen den 25 februari 1949 angående inrättande av tillfälliga sinnessjukavdelningar vid fångvården m. m. bestämts, bland annat, att sinnesundersökning av häktade skulle, i den omfattning

medicinalstyrelsen föreskreve, verkställas av läkare vid de rättspsykiatriska avdelningarna vid statens sinnessjukhus.

De vidtagna åtgärderna synas numera ha medfört en så märkbar förbättring, att läget beträffande de häktade i stort kan betecknas såsom tillfredsställande. Följande siffror må tjäna till belysning härav. Den 1 januari 1949 var totala antalet väntande undersökningsfall 133. Av dessa hade 28 väntat mer än 2 månader. Antalet av mer än 2 månader väntande steg därefter för att kulminera den 1 maj 1949, då siffran var 64 av tillhoppa 155 exspektanter. Sedan inträdde en påfallande förbättring. Sålunda funnos vid årsskiftet 1949—1950 endast 4 häktade, som väntat på utlåtande sedan mer än 2 månader. Totala antalet undersökningsfall vid samma tidpunkt var 77. Den 1 januari 1951 voro motsvarande siffror 13 och 88. De senaste tillgängliga uppgifterna, avseende den 1 september 1951. utvisa, att av 90 väntande undersökningsfall 7 ha väntat mer än 2 månader.

Förbättringen efter den 1 maj 1949 synes kunna till stor del förklaras därigenom att effekten av de nyss omförmälda besluten den 25 februari och den 1 april 1949 då torde ha börjat göra sig märkbar.

Om det sålunda icke kan sägas numera föreligga någon mera betänklighetsfull eftersläpning i fråga om sinnesundersökningar av häktade, så har för de icke häktades del uppkommit ett läge som inger de allvarligaste farhågor. Redan under den utredning, som föregick ovan omförmälda framställning rörande häktade, hade framkommit omständigheter, som tydde på att balans skulle föreligga även i fråga om verkställandet av undersökningar av s. k. frifotingar. Detta antagande bekräftades av vad som framkom i detta hänseende vid en av mig företagen undersökning. Vad därvid upplystes om förekomsten av en avsevärd balans å de till sinnessjukhusen förlagda rättspsykiatriska avdelningarna föranledde mig att i en den 19 maj 1947 avlåten skrivelse bringa förhållandet till Eders Kungl. Maj:ts kännedom (ämbetsberättelsen 1948 s. 162 o. f.).

Den 11 juli 1947 medgav Eders Kungl. Maj:t, att medicinalstyrelsen finge disponera ett belopp av högst 3 000 kronor för utgivande av ersättning med 150 kronor för varje undersökning, verkställd av annan psykiater än vid rättspsykiatrisk avdelning anställd läkare, vilken efter förordnande av medicinalstyrelsen avgivit utlåtande rörande sinnesbeskaffenheten hos tilltalad, som icke vore häktad. Samtidigt medgav Eders Kungl. Maj:t, att för utlåtande i sådana fall, som efter vederbörligt förordnande avgivits av läkare vid S:t Olofs sjukhus i Visby, finge tillsvidare, dock längst intill utgången av december 1947, utgå ersättning likaledes med 150 kronor. Sedermera har Eders Kungl. Maj:t genom upprepade beslut medgivit förlängning av beslutets giltighet beträffande läkaren vid S:t Olofs sjukhus.

Andra åtgärder av ekonomisk art än de nu beskrivna ha därefter icke vidtagits av statsmakterna. Utvecklingen har emellertid visat, att vad sålunda åtgjorts endast inneburit ett botemedel för stunden och att rätt

snart svårigheter ånyo börjat uppstå. Dessa svårigheter synas — såsom torde framgå av vad nedan sägs — numera ha skärpts till en verklig kris.

Sedan rådhusrätten i Lund i en den 5 mars 1951 hit inkommen skrivelse — med särskilt avseende å rättspsykiatriska avdelningen vid S:t Lars sjukhus i Lund — påtalat det avsevärda dröjsmål, som förekomme med avgivande av sinnesutlåtanden beträffande icke häktade tilltalade, har jag infordrat yttranden över skrivelsen från sjukhuscheferna vid samtliga statliga sinnessjukhus med särskilda rättspsykiatriska avdelningar samt från sjukhuschefen vid S:t Olofs sjukhus, varjämte rättspsykiatriska föreningens styrelse inkommit med utlåtande. Över det sålunda sammanbragta materialet har därefter medicinalstyrelsen avgivit yttrande. Dessutom har jag från justitiedepartementet erhållit vissa statistiska uppgifter till belysande av läget. Vad som framkommit vid den sålunda företagna undersökningen skall i fortsättningen framläggas i väsentligare delar.

Rådhusrättens skrivelse innehöll till en början följande.

Såsom känt vore hade den år 1945 genomförda organisationen för sinnesundersökningar av tilltalade på fri fot icke medfört det resultat som avsetts. På grund av bristen på läkare inom sinnessjukvården och ökningen av antalet undersökningsfall hade de rättspsykiatriska undersökningsavdelningarna icke kunnat bliva färdiga med sina utlåtanden — eller ens påbörja undersökningarna — på den i lagen förutsatta tiden. Balansen syntes ha ökats år från år för att nu vara relativt konstant. Domstolarna, som väl kände till undersökningsläkarnas arbetsbörda och att balansen ingalunda berodde på någon försummelse från deras sida, beviljade utan vidare det ena sexveckorsanståndet efter det andra. Vid den rättspsykiatriska avdelningen vid S:t Lars sjukhus, där undersökning av vid rådhusrätten tilltalade personer i allmänhet ägde rum, syntes tiden mellan beslutet om sinnesundersökning och utlåtandets avgivande för närvarande vara omkring 10 månader. Den 18 januari 1951 hade sålunda rådhusrätten fått mottaga utlåtande i ett mål, däri sinnesundersökning beslutats den 20 mars 1950. I ett mål, i vilket beslut om sinnesundersökning meddelats den 29 april 1950, hade utlåtande inkommit den 26 februari 1951. De olägenheter, som vore förbundna med denna långa väntetid, låge i öppen dag. De personer det här gällde vore mestadels i hög grad i behov av stöd och hjälp. Sedan förundersökningen rörande de brottsliga gärningarna avslutats, bleve de nu för lång tid lämnade åt sig själva utan tillsyn. Om undersökningen resulterade i att en tilltalad befundes straffri jämlikt 5 kap. 5 § strafflagen och i behov av vård å sinnessjukhus, vore det uppenbarligen olämpligt — i vissa fall kanske till och med farligt — att han bortåt ett år vore på fri fot. Därest den undersökte väl befundes på grund av psykisk abnormitet icke kunna fällas till ansvar men dock icke vore i behov av vård å sinnessjukhus, brukade han i regel hänvisas till hjälpverksamhet enligt 93 § sinnessjukvårdsstadgan. Det vore då givetvis av vikt, att han så snart som

möjligt komme i kontakt med hjälpverksamhetsläkaren. Skulle den undersökte befinnas tillräknelig, bleve domen i många fall villkorlig. Övervakningen hade då blivit uppskjuten lång tid, under vilken den tilltalade kunnat vara kvar i sin gamla miljö och fortsätta att sällskapa med mindre önskvärda kamrater. Risken för att han därvid beginge nya brott vore uppenbar. Ofta vore ju här fråga om debila individer eller s. k. psykopater. Även ur den tilltalades synpunkt måste den långa tid, då han finge gå och vänta på kallelse till undersökning och på dom i saken, vara påfrestande. Då han slutligen komme inför domstolen, bleve han utfrågad om detaljer rörande gärningar, som låge rätt långt tillbaka i tiden och som han måhända gärna ville glömma. Ur utrednings- och bevisningssynpunkt kunde uppstå svårigheter, om den tilltalade toge tillbaka ett erkännande, som han lämnat under förundersökningen. Slutligen finge det anses vara oriktigt, att målsägande måste vänta lång tid innan de finge sina skadeståndskrav prövade.

Rådhusrättens beskrivning av läget bekräftas till fullo av den föreliggande utredningen.

I flera av de avgivna utlåtandena har tillståndet karakteriserats såsom katastrofalt. Sålunda sammanfattar överläkaren å rättspsykiatriska avdelningen vid Psykiatriska sjukhuset i Stockholm sin redogörelse för förhållandena å avdelningen med att förklara, att han ansåge sig ha anledning se mörkt på läget, vilket vore sådant att det krävde snabba och djupgående åtgärder, om en katastrof skulle kunna undvikas. Även medicinalstyrelsen har i sitt yttrande betecknat läget såsom ohållbart.

Tillgängligt siffermaterial framhäver klart lägets allvar.

Av den fortlöpande statistik, som för tiden efter den 1 januari 1946, då nuvarande undersökningsorganisation infördes, föres i justitiedepartementet på grundval av månatliga uppgifter från medicinalstyrelsen, framgår, att antalet vid varje månadsskifte väntande undersökningsfall nådde ett bottenläge av 62 den 1 maj 1948 för att därefter med smärre variationer oavbrutet stiga. Sålunda utgjorde antalet väntande den 1 januari 1949 143, den 1 juli 1949 158, den 1 januari 1950 167, den 1 juli 1950 208, den 1 januari 1951 246, den 1 juli 1951 271, den 1 augusti 1951 268 och den 1 september 1951 270.

På grundval av justitiedepartementets statistik har för tiden den 1 augusti 1950—den 1 september 1951 följande tabell sammanställts för att närmare belysa i vilken omfattning dröjsmål med utlåtandenas avgivande förekommer. De redovisade siffrorna äro nettosiffror och utvisa sålunda antalet fall, sedan sådana som icke kunnat anträffas eller som överklagat beslutet om sinnesundersökning etc. frånräknats. För jämförelses skull ha inom parentes i andra kolumnen även angivits bruttosiffror å antalet väntande.

Tidpunkt	Totala antalet väntande undersökningsfall	Därav väntande sedan mer än							
		2 mån.	3 mån.	4 mån.	5 mån.	6 mån.	7 mån.	8 mån.	9 mån.
1950 1/8	198 (205)	101	52	34	21	16	10	8	6
1/6	188 (198)	117	65	31	26	20	18	12	10
1/10	196 (207)	100	71	37	21	18	14	12	6
1/11	205 (228)	88	60	40	19	14	11	8	6
1/12	237 (255)	114	66	40	27	17	11	8	5
1951 1/1	228 (246)	104	65	36	24	19	12	7	4
1/2	247 (254)	123	79	47	25	17	15	9	4
1/3	249 (256)	137	91	54	30	18	13	10	4
1/4	251 (257)	140	93	60	36	21	13	8	6
1/5	245 (249)	138	99	61	37	22	16	10	5
1/6	252 (255)	143	98	67	41	24	13	10	7
1/7	267 (271)	147	106	67	45	25	14	8	5
1/8	264 (268)	172	120	83	49	28	16	7	4
1/9	264 (270)	196	140	94	61	33	15	10	3

Därest antalet av dem, som väntat mer än 2 månader, sättes i relation till totala antalet exspektanter (netto), framkomma följande procentsiffror för varje månadskifte under tidsperioden den 1 augusti 1950—den 1 september 1951: 51,0 — 62,2 — 51,0 — 42,9 — 48,1 — 45,6 — 49,8 — 55,0 — 55,8 — 56,3 — 56,7 — 55,1 — 65,2 — 74,2. Det är att märka, att längre väntetider än vad omedelbart framgår av tabellen förekommit under den period siffrorna avse. Sälunda ha i enstaka fall rapporterats väntetider på mer än ett år, ja till och med över 14 månader.

De ovan framlagda siffrorna giva en samlad bild av läget på området. Vad beträffar de särskilda sjukhusen lämnas i de inkomna yttrandena följande upplysningar.

Endast vid två undersökningsstationer — förutom S:t Olofs sjukhus, som dock faller utanför den rättspsykiatriska undersökningsorganisationen — synes läget vara tillfredsställande, nämligen vid Sidsjöns sjukhus i Sundsvall och Umedalens sjukhus vid Umeå. Överläkaren vid den rättspsykiatriska avdelningen å Sidsjöns sjukhus har emellertid framhållit, att tillströmningen av undersökningsfall vore ojämn, varigenom periodvis balans kunde uppstå. För Umedalens vidkommande har uppgivits, att läget ibland varit så gynnsamt att vid ett par tillfällen fall kunnat övertagas från annan undersökningsstation.

I övrigt äro skildringarna helt hållna i svart. Å Psykiatriska sjukhuset synas svårigheter att medhinna undersökningarna ha börjat visa sig under senare delen av år 1950 för att därefter oavbrutet skärpas. Vid slutet av

nyssnämnda år hade man sålunda tvingats att i allt större utsträckning begära uppskov med avgivande av utlåtanden. Den allt längre väntetiden hade uppmärksamrats på domstolshåll, och i ett mål hade Svea hovrätt till och med funnit sig föranlåten meddela, att ytterligare uppskov icke längre kunde beviljas. I yttrandet har vidare framhållits, att av 179 undersökningsfall under år 1950 hade vid årsskiftet 1950—1951 kvarstått 59 samt att antalet exspektanter å sjukhuset aldrig varit så stort som år 1951. Överläkaren vid rättspsykiatriska avdelningen vid Ulleråkers sjukhus i Uppsala har i sitt yttrande framhållit följande: Antalet till undersökning översända fall hade börjat visa ökning i december 1948 och antalet exspektanter hade i slutet av mars 1949 stigit till 25. Antalet väntande hade från början av 1949 aldrig understigit 21. Från juni 1950, då det fanns 28 exspektanter, hade en kontinuerlig stegring skett till ett maximum av 45 i februari 1951. I september 1949 hade avdelningens personal utökats med en e. o. andre läkarbefattning, d. v. s. en utbildningstjänst, och något senare med ytterligare ett skrivbiträde och en socialarbetare. Arbetstakten hade därigenom kunnat drivas upp från 8 fall per månad till 10, ibland 12. Trots detta hade ändå antalet väntande successivt ökat.

Från Ryhovs sjukhus i Jönköping har uppgivits, att man där numera måste begära omkring 7 månaders uppskov med avgivande av begärda utlåtanden och att antalet exspektanter sällan kunde nedbringas under 25. Överläkaren vid rättspsykiatriska avdelningen å S:t Lars sjukhus har bekräftat rådhusrättens uppgift att upp till årslånga uppskov måst begäras samt har framhållit, att läkarna å avdelningen sedan lång tid varit medvetna om sin oförmåga att på ett för domstolarna tillfredsställande sätt fylla sina uppgifter. Från S:t Jörgens sjukhus i Göteborg har uppgivits, att exspektantsiffrorna för årsskiftet 1949—1950 vore 28 och för årsskiftet 1950—1951 39 samt att tiden mellan handlingarnas inkommande till avdelningen och utlåtandets avsändande uppginge till i genomsnitt icke fullt 4 månader för år 1950 och 4,5 månader för år 1951; den rättspsykiatriska undersökningen komme därför att i medeltal företagas så sent som ett år efter brottet, ibland mer. Beträffande slutligen Mariebergs sjukhus i Kristinehamn har väntetiden angivits till 6—8 månader; å väntelistan funnes i allmänhet 20 à 30 personer.

I några utlåtanden ha de ur rättsvårdande synpunkt menliga konsekvenser av det rådande krisläget, vilka rådhusrätten skildrat, starkt understrukits. Det har sålunda framhållits, att dröjsmål med utlåtandes avgivande på ett år eller mera efter brottets begående icke kunde vara gynnsamt för undersökningen — vid vars företagande i vissa fall hela det händelseförlopp, som lett till kriminaliteten, förlorat all aktualitet för den undersökte — och icke kunde anses önskvärt ur rättspsykiaterns lika litet som ur juristens eller den tilltalades synpunkt. Särskilt drastiskt ha de fördärliga följderna åskådliggjorts i ett av rådhusrätten den 27 april 1951 avdömt brottmål,

vari den tilltalade underkastats sinnesundersökning å S:t Lars sjukhus. Sedan i målet väckts åtal för stöld, hade rådhusrätten den 24 maj 1950 förordnat om sinnesundersökning av den tilltalade, som vistades på fri fot. Först den 10 april 1951 hade utlåtande avgivits. Under väntetiden hade emellertid den tilltalade den 31 mars 1951 begått nya brott, bestående i våld mot tjänsteman och misshandel. I utlåtandet anförde undersökningsläkaren beträffande de sistnämnda gärningarna: "Här synes det utlösande momentet ha varit, att X, som fått vänta nära ett år på att bli undersökt, fick en stegrad känsla av osäkerhet inför framtiden och på ett för honom typiskt sätt kortslöt och trodde sig ha något att vinna genom att belasta sig med en så kvalificerad kriminalitet, att urbota straff skulle vara mest närliggande."

Vad beträffar *orsakerna till de rådande missförhållandena* synes rådhusrätten vilja bedöma läget som ett korttidsproblem. Rådhusrätten har sålunda anført, att det här i stort sett gällde en engångskostnad och att, sedan balansen en gång avarbetats, man väl kunde våga räkna med att den nuvarande organisationen skulle visa sig tillräcklig.

Mot denna uppfattning har man i de avgivna utlåtandena i allmänhet opponerat sig kraftigt. Det har nämligen med skärpa framhållits, att här föreligger ett problem på lång sikt, i det att krisläget bottnar i en underdimensionering av hela organisationen. I det av överläkaren vid undersökningsavdelningen å Psykiatriska sjukhuset avgivna utlåtandet har sålunda anförts, att bristerna intimt sammanhänge med att hela organisationen från början byggts upp på orealistiska och, alldeles särskilt, för knappa beräkningar och att det icke kunde nog kraftigt understrykas, att det icke vore fråga om en akut krissituation, utan att hela organisationen vore kroniskt överbelastad med en påtaglig tendens till en rent katastrofal utveckling. Även sjukhuschefen vid S:t Lars sjukhus har framhållit, att så som undersökningsorganisationen nu vore uppbyggd den otvivelaktigt vore otillräcklig. Rättspsykiatriska föreningen har anført följande: De kaotiska förhållanden, som med jämna mellanrum påtalades av domare och andra, vore icke uttryck för någon tillfällig kris utan vore permanenta och kunde icke avlägsnas med mindre en väsentlig ökning av personal och resurser komme till stånd.

Det må också framhållas i detta sammanhang, att professorn Olof Kinberg den 29 april 1950 framlagt ett på offentligt uppdrag utarbetat betänkande med förslag till det rättspsykiatriska undersökningsväsendets organisation (SOU 1950: 24), vari framförallt understrukits behovet av en personell och materiell utbyggnad av organisationen. Betänkandet har veterligen icke utsänts på remiss.

Såsom dominerande orsak inom den bestående organisationens ram har i yttrandena framhållits bristen på arbetskraft, icke blott beträffande läkare utan även — vilket i några utlåtanden särskilt poängterats — beträffande

socialassistenter och skrivbiträden. Denna brist i sin tur bottnar — har man framhållit — i ogynnsamma anställningsförhållanden, såsom icke konkurrenskraftiga löner, oförmånlig meritvärdering av tjänstgöringen, dåliga arbetslokaler och dylikt. Belysande i detta hänseende är vad som anförs rörande förhållandena å Psykiatriska sjukhuset: Sjukhusets rättspsykiatriska avdelning vore från början för knappt tilltagen ej blott beträffande lokaler utan också i fråga om läkare, socialassistenter och skrivarbetare. Därtill komme, att tillgängliga underordnade tjänster på senare år icke på långt när kunnat besättas på grund av framförallt otillräckliga löner men även otillfredsställande arbetslokaler. Som exempel kunde anföras, att av de tre kontorsbiträdestjänsterna vid avdelningen endast en vore besatt med ordinarie innehavare, medan vid ledigförklarande i februari 1951 av en av de båda vakanta tjänsterna ingen kompetent sökande funnits att tillgå. Någon ordinarie socialassistent hade icke på länge tjänstgjort vid avdelningen. Ehuru en utökning av läkarkrafterna självfallet skulle bidra till en utökning av stationens kapacitet, finge dock med skärpa framhållas, att bristen på kvalificerad underordnad personal utgjorde det viktigaste hindret för en effektivisering av undersökningarna. Det måste betecknas som i hög grad irrationellt och oekonomiskt, att den dyrbara medicinska arbetskraften måst tagas i bruk exempelvis för utskrift av utlåtanden i sex exemplar, såsom faktiskt skett på avdelningen.

Genomgående synes det på grund av bristen på arbetskraft vara omöjligt att vid läkarnas tjänstledigheter och semestrar få kompetenta vikarier. Detta i sin tur orsakar, att balansen blir särskilt markerad, då verksamheten i större eller mindre utsträckning måste inskränkas under ledigheterna. Sålunda har sjukhuschefen vid S:t Lars sjukhus omtalat, att förseningen i arbetet därstädes börjat bli påtaglig under åren 1947—1948, då han, som då var överläkare vid sjukhusets rättspsykiatriska avdelning, under flera perioder varit tjänstledig för uppehållande av högre tjänst samt förste läkaren långa tider nödgats arbeta ensam.

I några fall ha nyinrättade läkartjänster icke kunnat besättas under årtal; i ett fall — Ryhovs sjukhus — är förste läkartjänsten sedan mer än fyra år vakant och har icke ens kunnat uppehållas med vikarie.

Socialassistenterna, som tidigare varit placerade i elfte lönegraden, ha visserligen år 1951 erhållit en uppflyttning med två lönegrader, men i flera yttranden har framhållits, att denna kompensation är helt otillräcklig. Såsom särskilt allvarligt har man betecknat socialassistenternas uttalade hot om blockad av tjänsterna, därest deras lönekrav icke tillgodoses. Rättspsykiatriska föreningen har i sitt yttrande förklarat sig stå på socialassistenternas och kontorsbiträdenas sida i deras kamp för bättre villkor.

Några mera speciella förklaringar till de rådande svårigheterna ha också framförts. Medicinalstyrelsen har sålunda såsom en orsak angivit beslutet om undersökning av häktade på de rättspsykiatriska avdelningarna; år

1950 hade sålunda på detta sätt undersökts 80 häktade. För Psykiatriska sjukhusets vidkommande har påpekats, att såväl medicinsk som övrig utrustning vore bristfällig. I förra avseendet har särskilt framhållits, att elektroencefalogram, som visat sig vara av mycket stor betydelse för rättspsykiatri, vore mycket svåra att få utförda, då de få elektroencefalografer, som funnes i Stockholm, vore överbelastade, så att väntetiden till apparaterna nu vore omkring 4 veckor och visade tendens att snabbt öka; även detta medförde förlängning av undersökningstiden. Vad beträffar utrustningen i övrigt har i samma yttrande anförts följande: Trots upprepade framställningar hade landets största undersökningsavdelning för frifotningar ingen diktafon. En massa dyrbar tid spilldes på fruktlösa telefonsamtal, enär anslag saknades för att hålla avdelningen med tidsenliga telefonkataloger. På grund av otillräckliga anslag kunde avdelningarna icke anskaffa handböcker, ordlistor och andra uppslagsböcker i erforderlig utsträckning. Detta vore till förfång för arbetet bland annat därigenom att en orimlig tid ginge till spillo vid sökandet efter uppgifter, som med lätthet skulle kunna erhållas ur handböcker.

I ett par fall har såsom ofrånkomligt och tidsödande beträffande undersökningar av frifotningar framhållits, att exploranderna ofta försöka undandra sig undersökningen och underlåta att inställa sig.

Överläkaren vid rättspsykiatriska avdelningen å S:t Jörgens sjukhus har för denna undersökningsavdelnings vidkommande anført, att den ökade belastningen under år 1950 delvis syntes sammanhånga med den forcering av anhopade, eftersläpande "frifotningsmål", som igångsatts vid Göteborgs rådhusrätt.

Vad därefter angår *åtgärder för att bemästra de rådande svårigheterna* må till en början återgivas vad rådhusrätten i Lund därutinnan anført: Domstolarna kunde medverka genom att sinnesundersökning beslutades endast i de fall, där det framstode som absolut nödvändigt. Därvid torde dock domstolarna redan nu visa stor återhållsamhet. Vanligen toge domstolen ställning till frågan om sinnesundersökning på grundval av sådant läkarintyg, varom stadgades i 4 § lagen om särskild förundersökning i brottmål. Därest dylikt intyg utmynnade i förslag om fullständig sinnesundersökning, vore det naturligt att domstolen följde detsamma. I några mål vid rådhusrätten hade den jämlikt nämnda lagrum förordnade psykiatern ansett sig kunna konstatera, att den misstänkte visserligen företedde själslig abnormitet men att dock tillräckliga skäl saknades till antagande, att han vid en fullständig sinnesundersökning skulle komma att hänföras under 5 kap. 5 § strafflagen. Genom ett sådant intyg hade i dessa fall fullständig sinnesundersökning kunnat undvikas. I detta sammanhang borde påtalas, att det sedan år 1943 för tjänsteläkare gällande arvodet, 30 kronor, vore för lågt och stode i dålig relation till de ersättningar som numera brukade utgå till offentliga försvarare, förundersökare m. fl. Det vore tänkbart att,

om arvudet för sådant läkarintyg höjdes, undersökningen kunde göras mera ingående och fullständig sinnesundersökning bliva onödig i ännu flera fall. — En åtgärd som enligt rådhusrättens mening utgjorde en framkomlig väg för balansens nedbringande vore att från de rättspsykiatriska avdelningarna överlämnades erforderligt antal undersökningsfall till sinnessjukläkare vid andra avdelningar. Vad S:t Lars sjukhus beträffade torde enligt vad rådhusrätten erfarit flera läkare vara villiga — givetvis mot skäligt arvode — att vid sidan av tjänsten företaga rättspsykiatriska undersökningar. I fråga om häktade personer hade sådana åtgärder redan vidtagits. Att detsamma icke kunnat i nämnvärd mån genomföras beträffande å fri fot varande personer torde bero på arvodesfrågan, i det att läkarna ansåge den erbjudna ersättningen otillräcklig. Enligt rådhusrättens uppfattning vore emellertid de nuvarande missförhållandena såväl ur allmän synpunkt som med hänsyn till de enskilda, som drabbades därav, så allvarliga, att kostnadsfrågan icke borde vara avgörande.

I de över rådhusrättens skrivelse avgivna yttrandena ha ett flertal förslag till krisens avhjälpande framförts. De som velat finna orsaken till missförhållandena i undersökningsorganisationens otillräcklighet ha i konsekvens härmed främst tryckt på nödvändigheten av en utbyggnad därav. Denna synpunkt har i några fall legat till grund för preciserade önskemål för vederbörande sjukhus' vidkommande. Så har exempelvis sjukhuschefen vid S:t Lars sjukhus förklarat, att det för avhjälpande på längre sikt av det prekära läget å sjukhuset torde bliva nödvändigt att åtminstone för en tid framåt anställa en extra förste läkare, och för undersökningsavdelningen å S:t Jörgens sjukhus har understrukits behovet av ytterligare en socialassistent och ett kontorsbiträde. Även i yttrandet från överläkaren vid den till Ulleråkers sjukhus förlagda rättspsykiatriska stationen har en utökning av stationens personal förts på tal.

Förbättrade anställningsvillkor för samtliga i den rättspsykiatriska undersökningsorganisationen sysselsatta grupper är en annan faktor, som med skärpa framhävts såsom en ofrånkomlig åtgärd för att råda bot på missförhållandena. I denna del må såsom karakteristiskt för läkaropinionen återgivas vad överläkaren vid den rättspsykiatriska avdelningen å S:t Lars sjukhus framhållit i sitt yttrande: För att råda bot på missförhållandena måste tjänsterna vid de rättspsykiatriska undersökningsavdelningarna göras mera eftersträvansvärda. Detta kunde ske på två vägar, dels genom att tjänsterna placerades i en sådan löneställning, att de kunde betraktas som verkliga sluttjänster, dels genom att de erhöle ett meritvärde vid befordran, som lockade psykiatrer, vilka syftade till annan tjänst, att någon tid uppehålla dem. En fristående rättspsykiatrisk organisation finge ej vara en blindtarm på den statliga sinnessjukvården, där en läkare, som ägnade sig åt uppgiften, riskerade att bliva instängd för all framtid. De sist anförda synpunkterna gällde i ännu högre grad beträffande socialassistenterna, som

nu utan tvekan representerade ett proletariat i förhållande till de möjligheter, som på annat håll bjödes befattningshavare med motsvarande utbildning och ansvar. I själva verket torde det inom kort visa sig helt omöjligt att besätta dessa befattningar med kompetenta krafter, om ej inom den närmaste tiden en radikal omläggning skedde i fråga om avlöning, meritvärdering och tjänsteställning på detta arbetsområde, som intog en nyckelposition för verksamheten på de rättspsykiatriska avdelningarna.

Sjukhuschefen vid S:t Jörgens sjukhus har anfört, att det vore omöjligt att räkna med en lösning av rättspsykiatrins läkarproblem förrän ekonomisk likställighet upprättats mellan dels statlig och kommunal psykiatrisk verksamhet och dels somatisk och psykisk läkarverksamhet.

I medicinalstyrelsens rekommendationer för balansens avverkande ingår även löneförbättring för socialassistenter och kontorsbiträden.

I samband med frågan om förbättrade anställningsvillkor har i flera yttranden understrukits behovet av en upprustning av sjukhusens standard. Även vad rådhusrätten förordat i sin skrivelse rörande införskaffande i största möjliga utsträckning av läkarintyg enligt 4 § lagen om särskild förundersökning i brottmål samt anlåtande av sinnessjukläkare utanför den rättspsykiatriska organisationen, i båda fallen i förening med erforderliga arvodeshöjningar, har i allmänhet biträts i de avgivna yttrandena.

Värdet av intyg enligt 4 § ovan omförmälda lag har sålunda omvitnats i flera yttranden. Genom sådant intyg har nämligen — enligt vad som uppgivits — i många fall vidlyftigare sinnesundersökning kunnat undvikas. Det har emellertid å andra sidan understrukits, att förutsättningen för att den mindre undersökningen skulle bli tillförlitlig och av verkligt värde vore att den utfördes av psykiater. Ett intyg utfärdat av icke psykiatriskt skolad läkare har förklarats ibland leda till ödesdigra diagnostiska och kriminalpolitiska misstag. Det har samstämmigt hävdats, att intyget såsom specialistutlåtande krävde tidsödande och noggranna undersökningar, varför det nu utgående ersättningsbeloppet å 30 kronor tedde sig otillräckligt för att psykiater skulle förmås att lämna sin medverkan. Den för närvarande fastställda ersättningen har sålunda av en läkare betecknats såsom ridikyl, icke minst med hänsyn till nuvarande skatter.

I samtliga de yttranden, vari de mindre undersökningarna berörts, har förordats en höjning av arvodet, därvid ett belopp å 75 kronor jämte ersättning för kostnader i allmänhet angivits som ett minimikrav.

Medicinalstyrelsen har påpekat, att styrelsen i ett remissvar den 22 maj 1951 till justitiedepartementet förordat, att arvodet för omförmälda intyg höjdes till 75 kronor, därvid styrelsen framfört följande synpunkter: Det arbete, som låge bakom dessa intyg, vore i jämförelse med exempelvis undersökningarna enligt verkställighetslagen, avseende fånges placering under avtjänandet av straff, hans behandling, eftervård etc., vilka jämväl ersattes med 30 kronor, betydligt mera tidsödande. Den tid som åtginge

torde kunna beräknas till minst 5 timmar. Intygens värde för domstolen skulle ökas om de utfördes av (rätts-)psykiatriskt utbildade läkare. Då i princip de psykiatriska konsulterna vid fångvårdsanstalterna från och med den 1 juli 1951 skulle uppbära en ersättning av 75 kronor för ett tretimmarsbesök vid fångvårdsanstalt, torde en ersättning av 75 kronor för dessa intyg kunna anses skälig.

Överläkaren vid rättspsykiatriska avdelningen å S:t Jörgens sjukhus har anfört några siffror, ägnade att belysa vilken effekt ett ökat utnyttjande av de mindre undersökningarna kunde tänkas få: Under år 1950 hade läkarna vid avdelningen efter domstols förordnande utfört läkarundersökningar jämlikt lagen om särskild förundersökning i brottmål beträffande 106 personer (mot 46 år 1949). Trots det klena arvode, som erbjödes, hade de varit angelägna att i såväl domstolarnas som avdelningens intresse vinnlägga sig om bästa möjliga utredning. Frågeställningen hade i en del fall gällt förutsättningarna för villkorlig dom eller lämpligheten av behandling medelst ungdomsfängelse. Relativt många exhibitionister hade kommit till undersökning. För ett stort antal hade frågan rört behovet av undersökning jämlikt sinnessjuklagen. I 31 fall hade sådan undersökning föreslagits. Med visshet i 17 fall och med stor sannolikhet i ytterligare minst 22 fall hade genom den mindre undersökningen fullständig sinnesundersökning inbesparats. Det betydde — även om man antog att några av de ovannämnda 31 fallen eljest icke kommit till stor undersökning — att, uträknat på en självständigt utlåtandeskrivande läkare, åtminstone ett halvt års arbete inbesparats.

Om det sålunda får anses vara ett av läkarna allmänt omfattat önskemål att sådan mindre undersökning, som avses i lagen om särskild förundersökning i brottmål, skall komma till ökad användning, så äro meningarna mera splittrade och tveksamheten större när det gäller frågan, huruvida sinnessjukläkare utanför den rättspsykiatriska organisationen böra tagas i anspråk för sinnesundersökningar av frifotingar. I allmänhet betraktar man nog en dylik åtgärd såsom ofrånkomlig. Sålunda har medicinalstyrelsen rekommenderat beviljande av medel för anlåtande av extra undersökningsläkare. Det framgår dock av yttrandena, att man anser arvodet för sådana undersökningar åtminstone böra sättas lika med vad som utgår för undersökning av häktade, eller 300 kronor. I något fall har anförts, att då det här gällde ett extraarbete, arvodet ej borde understiga den genomsnittliga, på hela läkararbetet belöpande kostnaden för de utlåtanden, som nu avgäves av undersökningsavdelningarnas fast anställda läkare; denna kostnad torde i realiteten icke understiga 600 kronor för varje utlåtande. Emellertid har i många fall uttalats en påtaglig pessimism rörande möjligheterna att på frivillighetens väg förmå läkare utanför den rättspsykiatriska verksamheten att åtaga sig dessa uppdrag, även om arvodet bestämdes till skäligt belopp. Sålunda har överläkaren vid rättspsykiatriska avdelningen å Uller-

åkers sjukhus framhållit, att andra läkare, villiga och lämpliga att åtaga sig rättspsykiatriska undersökningar, ej finnes i Uppsala. Sjukhuschefen vid S:t Jörgens sjukhus har uttalat, att det torde vara få, som vore lämpliga till ifrågavarande uppdrag — de äldre i rättspsykiatrisk verksamhet erfarna torde knappast kunna i nämnvärd utsträckning orka med en så ansträngande sidoverksamhet, särskilt som de i regel vore hårt pressade av bristen på kompetenta underläkare, och de fåtaliga yngre psykiatrerna torde som regel icke ha erforderlig rättspsykiatrisk utbildning för att kunna upptaga självständig dylik verksamhet. Liknande pessimistiska tankar ha utvecklats av överläkaren vid undersökningsavdelningen å sistnämnda sjukhus. Sjukhuschefen vid Mariebergs sjukhus har betecknat utsikterna att även mot skälig ersättning få övriga å sinnessjukhusen tjänstgörande läkare att utföra rättspsykiatriska undersökningar såsom ytterst små, beroende på rådande läkarbrist och alltmer växande arbetsbörda. Även sjukhuschefen vid Umedalens sjukhus har uttalat tvivel om att någon större frivillighet att åtaga sig dylika undersökningar skulle finnas. Å andra sidan må framhållas, att även klart optimistiska uttalanden i detta hänseende föreligga. Så anser exempelvis överläkaren vid den till Umedalens sjukhus förlagda rättspsykiatriska avdelningen, att ett gott resultat borde kunna nås på frivillighetens väg, om ersättningen för undersökning av frifotingar sattes i paritet med ersättningen för undersökning av häktade.

Det har i några yttranden uttalats varningar för att — därest frivilligheten skulle tryta — ålägga läkare utanför den rättspsykiatriska organisationen att utföra ifrågavarande undersökningar. Man har hävdad, att detta skulle innebära en återgång till systemet före 1946. Sjukhuschefen vid Umedalens sjukhus har särskilt understrukit vilken menlig inverkan en sådan åtgärd skulle få för den egentliga sinnessjukvården.

I ett fall har uttalats, att förfarandet att anlita läkare utanför det rättspsykiatriska undersökningsväsendet måste i längden medföra en standard-sänkning. Häremot må ställas ett yttrande av sjukhuschefen vid S:t Lars sjukhus, att den nuvarande insufficiensen hos undersökningsväsendet betydde en så allvarlig fara för rättspsykiatri och dess framtida möjligheter att göra en insats i rättsvården, att en tillfällig, hittills blott supponerad standardsänkning dock vore att föredraga.

Medicinalstyrelsen har i sitt yttrande anfört, att styrelsen upprepade gånger och senast den 10 oktober 1950 i skrivelser till Eders Kungl. Maj:t framhållit det ohållbara läget och begärt, dels att få disponera ett belopp av högst 20 000 kronor för extra undersökningar av icke häktade genom medverkan av läkare, som icke tjänstgjorde vid rättspsykiatrisk avdelning, dels att arvodet för sådant utlåtande skulle få höjas till 300 kronor i likhet med utlåtande för häktad; på denna sistnämnda skrivelse hade något svar ännu icke ingått.

Av medicinalstyrelsens utlåtande framgår vidare, att två framställningar från medicinalstyrelsen i samma ämne, avlåtna den 20 januari 1949 och den 27 februari 1950, icke föranlett något beslut.

I enstaka fall ha anvisats mera speciella åtgärder för svårigheternas bemästrande. Sålunda har för Ulleråkers vidkommande påpekats den redan tidigare anlitade möjligheten att söka få fall från sjukhusets upptagningsområde överflyttade till andra undersökningsstationer med färre undersökningsfall; flera fall hade överflyttats till Sidsjöns sjukhus, som hade en kort väntelista, och det övervägdes att anhålla hos medicinalstyrelsen om en ny retuschering av upptagningsområdena.

Sjukhuschefen vid Umedalens sjukhus har anvisat den möjligheten att vid sjukhusets rättspsykiatriska avdelning, där endast en läkare tjänstgör, anställa ytterligare en läkare och att i samband därmed utvidga upptagningsområdet, som för närvarande omfattar Norrbottens och Västerbottens län, att omfatta jämväl Västernorrlands län.

Av övriga särskilt anvisade botemedel må framhållas ett förslag om att genom höjning av ersättningen till vikarierande medicine kandidater stimulera dessa att söka sig till rättspsykiatrin. För närvarande erhöles enligt förslagsställaren en svensk medicine kandidat (i likhet med utländska läkare) som vikarierande andre läkare endast 25 kronor per dag, d. v. s. 750 à 775 kronor per månad, under det att en svensk legitimerad läkare för enahanda vikariat erhöles 1 415 kronor per månad, en löneskillnad som veterligen icke förekomme inom kroppssjukvården.

Sjukhuschefen vid Mariebergs sjukhus har anvisat en del praktiska åtgärder för balansens nedbringande. Sålunda har i dennes yttrande föreslagits, att domstolarna måhända kunde för en tid framåt försöka döma exhibitionister direkt utan föregående sinnesundersökning; straffsatsen för exhibitionism vore ju oftast endast dagsböter och brotten vore i de allra flesta fall föröfvade under alkoholpåverkan av infantila personer, hänförliga under 5 kap. 6 § strafflagen. Vidare har i samma utlåtande anförts, att åtalseftergift borde kunna medgivas i större utsträckning än hittills för personer, som nyligen vårdats på sinnessjukhus och utskrivits antingen på försök eller definitivt såsom förbättrade men ej återställda, och för sådana som begått brott under vistelse i sinnessjukhusens kontrollerade familjevård. Ytterligare åtgärder vore, att utlåtandena skreves mindre omständligt än som nu måste göras samt att rättspsykiatrerna helt ägnade sig åt sinnesundersökningarna och icke splittrade sig på diverse andra uppdrag vid rådgivningsbyråer, sjukhus, i privatpraktik etc. Slutligen har i detta yttrande antytts den möjligheten att medicinalstyrelsen — på grund av den rådande ojämna belastningen på olika stationer vid sinnessjukhusen — borde fördela antalet utlåtanden jämnt över hela landet och frångå nuvarande rayonindelning.

Med anledning av vad sist upptagits har medicinalstyrelsen i sitt yttrande anfört, att styrelsen för att motverka den ojämna fördelningen av undersökningsfall vid de olika rättspsykiatriska avdelningarna dels två gånger ändrat sin kungörelse den 30 november 1945 angående upptagningsområden för de rättspsykiatriska avdelningarna vid vissa statliga sinnessjukhus, dels ock under år 1951 liksom föregående år ombesörjt en omfördelning av speciella undersökningsfall, i den mån detta varit genomförbart.

Såsom framgår av den ovan lämnade redogörelsen måste läget i avseende å den rättspsykiatriska undersökningsverksamheten beträffande tilltalade å fri fot betecknas såsom alarmerande. Anhopningen av väntande undersökningsfall synes av tillgängligt statistiskt material att döma ha alltsedan mitten av 1948 befunnit sig i så gott som oavbruten stegring. När — såsom nu är fallet sedan något år tillbaka — i mer än hälften av alla undersökningsfall föreligga väntetider på över 2 månader samt tidsutdräkter på mer än 8 och 9 månader ständigt inrapporteras från undersökningsavdelningarna, måste missförhållandena anses ha nått därhän, att verkliga kraftåtgärder synas ofrånkomliga. Enligt vad jag erfarit, torde en ytterligare tillspetsning av läget vara att befara till följd av att överläkaren vid den till Mariebergs sjukhus förlagda rättspsykiatriska avdelningen för någon tid sedan avlidit samt vikarie å befattningen icke kunnat uppbringas.

Snabbt verkande åtgärder synas böra tillgripas utan ytterligare dröjsmål. Vad som härvidlag kan uträttas torde klart ha framgått av det tidigare anförda. I första hand ifrågakommer enligt min mening anslag av medel för ersättning till sinnessjukläkare utanför den rättspsykiatriska organisationen, vilka åtaga sig att utföra undersökningar av icke häktade, därvid arvodet bör bestämmas till samma belopp som utgår för motsvarande undersökningar av häktade. Men vidare bör utan dröjsmål beslutas en höjning av arvodet för läkarintyg enligt 4 § lagen om särskild förundersökning i brottmål till åtminstone föreslagna 75 kronor. Till omedelbart erforderliga åtgärder synes mig också höra en sådan förbättring av socialassistenternas och kontorsbiträdenas anställningsvillkor, att avgången från dessa tjänster hejdas.

I vilken omfattning även mera långsiktigt verkande anstalter av organisatorisk art eller syftande till att stimulera rekryteringen till den rättspsykiatriska banan böra träffas — sådana åtgärder torde i längden icke kunna undvikas — kan måhända med säkerhet bedömas först när verkningarna av vad som omedelbart är möjligt att uträtta låta sig överblicka. Det gynnsamma utfallet av de tidigare vidtagna krisbekämpande åtgärderna vid fångvårdens undersökningsavdelningar antyda, att för den rå-

dande balansens nedbringande mycket kan stå att vinna utan att alltför omfattande anordningar behöva vidtagas.

Det är att märka, att de åtgärder, som enligt vad ovan framhållits böra tillgripas utan ytterligare dröjsmål, icke kräva stora anslag i förhållande till den effekt, som av desamma kan förväntas. Det må sålunda erinras om att medicinalstyrelsen i sin senaste framställning i ämnet begärt att för extra undersökningar få disponera ett belopp av högst 20 000 kronor. Uppenbarligen kan en höjning av arvodet för läkarintyg enligt 4 § lagen om särskild förundersökning i brottmål från 30 kronor till föreslagna 75 kronor icke heller fordra några avskräckande anslagsbelopp.

Det måste enligt min mening anses vara ett oeffterrättligt tillstånd att en väsentlig rättsvårdande uppgift icke kan tillfredsställande fullgöras till följd av statsmakternas underlåtenhet att ställa erforderliga medel till förfogande. Vål må det ansträngda statsfinansiella läget sägas påkalla sparsamhet jämväl på nu ifrågavarande område, men denna sparsamhet får icke drivas därhän, att hela undersökningsorganisationen förslites och hotar att bryta samman. Den förlust på lång sikt, som därigenom kan förorsakas, måste vida överstiga den relativt blygsamma insats, som i första hand oundgängligen kräves för att häva det akuta krisläget.

Med stöd av den befogenhet min instruktion lämnar mig får jag härmed i underdånighet för Eders Kungl. Maj:t framlägga ovan berörda förhållanden och spörsmål för den åtgärd Eders Kungl. Maj:t må finna framställningen föranleda.

Genom beslut den 16 november 1951 har Kungl. Maj:t medgivit, att medicinalstyrelsen må för budgetåret 1951/52 av den i gällande avlöningsstat för statens sinnessjukhus upptagna anslagsposten till arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, disponera ett belopp av högst 20 000 kronor för utgivande av ersättning åt vid rättspsykiatrisk avdelning å sinnessjukhus ej heltidsanställd läkare, vilken efter förordnande av styrelsen verkställt sådan sinnesundersökning, som avses i 43 § sinnessjuklagen. Sådan ersättning må utgå med 300 kronor för varje slutförd undersökning jämte gottgörelse för utskrift av utlåtandet över undersökningen i sådant fall, då kostnadsfri renskrivning icke kunnat erhållas å sinnessjukhus.

Vidare har Kungl. Maj:t — med ändring av vad därutinnan bestämts i kungl. brev den 8 juni 1951 angående anslag till avlöningar till statens sinnessjukhus för budgetåret 1951/52 — medgivit, att för utlåtande rörande sinnesbeskaffenheten hos tilltalad, som icke är häktad, må, därest det samma efter vederbörligt förordnande avgivits av läkare vid S:t Olofs sjukhus i Visby, tillsvidare, dock längst intill utgången av juni 1952, utgå ersättning med 300 kronor.

4. Framställning angående skyldighet för fångvårdsmyndighet att i fall, då häktad person efter häktningen börjat undergå honom tidigare ådömt frihetsstraff, därom underrätta häktningsdomstolen.

Den 22 oktober 1951 skrev jag till Konungen följande:

Genom dom den 4 november 1949 dömdes Stig Åke Hilbert Sandblom av Stockholms rådhusrätt för försök till grov stöld till straffarbete tre månader. Domen vann laga kraft den 25 november 1949.

Den 16 december 1949 häktades Sandblom för ytterligare brott och införpassades till fångvårdsanstalten å Långholmen.

Samma dag översände kriminalpolisintendenten i Stockholm domen den 4 november 1949 till styresmannen vid nämnda anstalt under framhållande, att detta skedde för att bereda Sandblom möjlighet att redan under häktningstiden börja undergå det honom ådömda straffet. Domen inkom till styresmannen den 17 december 1949, vilken dag Sandblom också skriftligen förklarade sig önska undergå straffet.

I skrivelse den 17 december 1949 hänsköt styresmannen, fängelsedirektören Carl Zetterlund, till fångvårdsstyrelsens prövning frågan, huruvida Sandblom ägde under häktningstiden avtjäna sagda straffarbete.

Genom dom den 4 januari 1950 avgjorde Stockholms rådhusrätt, å nionde avdelningen, det mål, vari Sandblom häktats den 16 december 1949. I denna dom dömde rådhusrätten Sandblom, med undanröjande av straffbestämningen i domen den 4 november 1949 och med tillämpning av 4 kap. 3 § strafflagen, för försök till grov stöld vid två skilda tillfällen till gemensamt straff av straffarbete fem månader, vilket straff skulle till en tid av fem dagar anses verkställt genom Sandbloms hållande i häkte. Tillika förordnade rådhusrätten, att Sandblom skulle i häkte avbida, att domen vunne laga kraft.

Sedan Sandblom den 6 januari 1950 förklarat sig nöjd med denna dom, förordnade fångvårdsstyrelsen i resolution den 16 januari 1950 — under förklaring tillika att styrelsen, då domen den 4 november 1949 förekommit till verkställighet innan Sandblom häktades, ansett densamma icke lagligen kunna verkställas under häktningstiden — att det Sandblom den 4 januari 1950 ådömda straffet, som börjat den 6 januari 1950, skulle sluta den 1 juni 1950.

Över fångvårdsstyrelsens beslut anförde Sandblom besvär hos Kungl. Maj:t i regeringsrätten under yrkande, att tiden från och med den 17 december 1949 till och med den 5 januari 1950 måtte tillgodoräknas Sandblom såsom avtjänad strafftid.

I ett över besvären infortrat yttrande anförde fångvårdsstyrelsen, bland annat, följande: Till grund för fångvårdsstyrelsens resolution i ärendet låge

den uppfattningen att en straffdom kunde befordras till verkställighet medan den dömda hölles häktad i annat mål, därest domen blivit verkställbar efter häktningen, men att domen icke kunde befordras till verkställighet under häktningstiden, om den blivit verkställbar innan den dömda häktades i det nya målet.

I utslag den 24 april 1950 yttrade Kungl. Maj:t följande.

Enär det jämlikt 13 § andra stycket lagen den 21 december 1945 om verkställighet av frihetsstraff m. m. ålegat styresmannen vid fångvårdsanstalten å Långholmen att den 17 december 1949, då rådhusrättens dom den 4 november 1949 kom honom tillhanda, befordra denna dom till verkställighet, och vid sådant förhållande strafftiden jämlikt 17 och 21 §§ samma lag skulle räknas från berörda den 17 december, prövade Kungl. Maj:t lagligt att med undanröjande av överklagade resolutionen visa målet åter till fångvårdsstyrelsen för ny behandling.

Med anledning av Kungl. Maj:ts utslag förordnade fångvårdsstyrelsen i resolution den 10 maj 1950, att Sandbloms bestraffning skulle sluta den 12 maj 1950.

I en sedermera hit insänd skrivelse anförde Zetterlund, efter att ha redogjort för vad som förekommit i fråga om verkställigheten av Sandbloms straff, att med hänsyn till den senast bestämda slutdagen för straffet Sandbloms hela tid i fångvårdsanstalt kommit att löpa från den 16 december 1949 till den 12 maj 1950, alltså fyra dagar mindre än fem månader. Det förefölle Zetterlund egendomligt, att Sandblom sålunda genom avdrag av häktningstid kommit att få tillgodoräkna sig fyra dagar, som redan konsumerats för verkställighet av tidigare ådömt, sedermera undanröjt straff.

Sedan jag i anledning av Zetterlunds skrivelse anmodat rådhusrättens nionde avdelning att inkomma med yttrande, anförde förste sekreteraren Nils Örtegren i egenskap av ordförande i rätten vid meddelandet av domen den 4 januari 1950 följande.

Huvudförhandlingen i målet hade påbörjats den 30 december 1949 klockan 12. Både domstolen och parterna hade därvid utgått från att målet skulle komma att avgöras samma dag. Detta hade emellertid icke medhunnits, och då tiden för huvudförhandlingens fortsättande skolat bestämmas, hade det visat sig — bland annat på grund av omständigheter i samband med den mellankommande nyårshelgen — icke möjligt att samla nämndemän och parter tidigare än den 4 januari 1950. Då uppskovet till följd av omständigheter, över vilka den tilltalade icke kunnat råda, hade kommit att omfatta hela fem dagar, hade Örtegren ansett det skäligt, att Sandblom, som Örtegren då betraktade såsom häktad, finge å det ådömda straffet avräkna så stor del av häktningstiden som svarade mot uppskovet eller fem dagar. Detta hade också blivit rådhusrättens beslut. Vid tillkoms-

ten av detta beslut hade rådhusrätten självfallet utgått från att Sandblom icke till någon del avtjänat det straff, som ådömts honom genom domen den 4 november 1949. Detta framginge bland annat av att rådhusrätten icke ens funnit skäl att jämlikt 4 kap. 3 § andra stycket strafflagen förordna, att från det gemensamma straffet skulle avräknas vad Sandblom kunde ha utstått av det honom förut ådömda straffet. Rådhusrättens ifrågavarande bedömande hade grundat sig dels därpå, att det vid genomgången av Sandbloms levnadsomständigheter framgått att han efter det den tidigare domen meddelats vistats på fri fot till dess han den 16 december 1949 häktats i det senare målet, och dels på det förhållandet att, ehuru Sandblom häktats redan den 16 december 1949, ännu den 4 januari 1950 icke från fångvårdsstyrelsen inkommit sådan avskrift av verkställighetsresolution, som Örtregren tidigare i några liknande fall haft tillfälle att taga del av. Det hade numera blivit klart, att detta bedömande varit felaktigt och att det därpå grundade beslutet lett till det anmärkningsvärda resultatet att Sandblom fått tillgodoräkna fyra dagar såsom åtta dagars verkställighet.

Därjämte avgav rådhusrättens presidium särskilt yttrande, däri anfördes följande.

Då rådhusrätten å nionde avdelningen meddelat sin dom av den 4 januari 1950, hade ännu icke förelegat något beslut om verkställighet av det straff, som ådömts Sandblom genom rådhusrättens dom den 4 november 1949. Icke heller syntes rådhusrätten ha ägt kännedom om att Sandblom hos verkställighetsmyndigheten gjort framställning om att få börja avtjäna detta straff. Därest rådhusrätten ägt sådan kännedom, skulle rådhusrätten, som velat medgiva Sandblom fem dagars avdrag för häktningstid, kunnat avfatta sitt beslut om avräkning på sådant sätt, att Sandblom icke fått komma i åtnjutande av avräkningen i vidare mån än som svarat mot den tid Sandblom slutgiltigt ansetts ha varit häktad. Den oriktighet som förekommit skulle således icke ha inträffat, om rådhusrätten före meddelandet av domen den 4 januari 1950 erhållit underrättelse om att Sandblom påfordrat verkställighet av det honom tidigare ådömda straffet. I skrivelse till fångvårdsstyrelsen den 5 juli 1948 hade justitiekanslersämbetet anhållit, att styrelsen ville taga under övervägande att i rundskrivelse anmoda vederbörande befattningshavare att — såvitt nu vore i fråga — då för brott häktad person under häktningstiden började undergå honom tidigare ådömd bestraffning, därom ofördröjligen underrätta den domstol, som meddelat häktningsbeslutet. En dylik rundskrivelse torde också ha utgått till vederbörande befattningshavare vid fångvården. Enligt rådhusrättens förmenande borde till förebyggande av sådant missförhållande, som uppkommit i det nu förevarande fallet, den i rundskrivelsen åsyftade föreskriften utsträckas till att avse skyldighet för vederbörande befattningshavare att så

snart häktad person begärde att få påbörja avtjänandet av honom tidigare ådömt frihetsstraff därom ofördröjligen underrätta häktningsdomstolen, oavsett huruvida verkställighetsmyndigheten fattat beslut i anledning av framställningen eller icke. Med hänsyn till vikten av att häktningsdomstol erhöle sådana underrättelser, som avsåges i förenämnda rundskrivelse med nu föreslagen utvidgning, torde för övrigt kunna ifrågasättas, huruvida icke föreskrifter i berörda hänseenden lämpligen borde meddelas i författningsväg.

I den i yttrandet omförmälda skrivelsen från justitiekanslersämbetet hade ämbetet anfört, bland annat, följande: Att vederbörande domstol och åklagare i varje särskilt fall skyndsamt underrättades om nöjdförklaring, som häktad person under häktningstid avgåve beträffande honom tidigare ådömd bestraffning, vore av stor betydelse med hänsyn till de rättsverkningar i olika hänseenden som inträdde, om misstänkt eller tilltalad upphörde att vara häktad. Då verkställighetsresolutionen kunde komma att meddelas först åtskilliga dagar efter det nöjdförklaring avgivits, kunde av fångvårdsstyrelsen tillämpat underrättelseförfarande, bestående däri att domstolen och åklagaren tillställdes avskrifter av verkställighetsresolutionen, icke anses alltid uppfylla kravet på erforderlig snabbhet. Med det fall att häktad person avgåve nöjdförklaring beträffande honom tidigare ådömd bestraffning syntes böra likställas det fall att häktad började undergå sådan bestraffning, ådömd genom laga kraftägande dom. Med hänsyn till vad nu anförts anhölle justitiekanslersämbetet, att fångvårdsstyrelsen ville taga under övertvägande att i rundskrivelse anmoda vederbörande befattningshavare att, då för brott häktad person under häktningstiden avgivit nöjdförklaring beträffande honom tidigare ådömd bestraffning eller började undergå sådan bestraffning, ådömd genom laga kraftägande dom, därom ofördröjligen underrätta den domstol, som meddelat häktningsbeslutet, samt vederbörande åklagare.

I 13 § första stycket lagen den 21 december 1945 om verkställighet av frihetsstraff m. m. stadgas att, om den, som skall undergå straff eller skyddsåtgärd som avses i lagen, är häktad i målet, när domen, såvitt angår honom ådömt ansvar, må verkställas, skall styresmannen vid den fångvårdsanstalt eller föreståndaren för det häkte där han förvaras eller, om han hålles i militärhäkte, den befattningshavare som har uppsikt över häktet omedelbart befordra domen till verkställighet.

Är den dömd icke häktad i målet, heter det vidare i andra stycket samma lagrum, skall polismyndigheten i den ort, där han vistas, för verkställig-

het förpassa honom till fångvårdsanstalt, vari han enligt fångvårdsstyrelsens bestämmande skall intagas. Avgiver den dömde nöjdförklaring, skall den myndighet som mottager nöjdförklaringen låta verkställa förpassningen. Finnes det kunna ske utan fara för att han avviker, må den dömde i stället för att förpassas till fångvårdsanstalt föreläggas att inställa sig vid sådan anstalt. Mottages nöjdförklaring å den anstalt, vari den dömde enligt fångvårdsstyrelsens bestämmande skall intagas, eller är han intagen i sådan anstalt när domen eljest förekommer till verkställighet, skall styresmannen eller den som är i hans ställe omedelbart befordra domen till verkställighet.

Av innehållet i anförda lagrum framgår att, då en person, som häktats för brott, genom tidigare laga kraftvunnen dom dömts till frihetsstraff men ej börjat undergå detta straff, den häktade skall efter intagandet i fångvårdsanstalt börja undergå samma straff så snart den tidigare domen föreligger hos anstaltens styresman. Huruvida laga kraft åkommit domen före eller efter det den intagne häktats för det nya brottet saknar betydelse för bedömandet av frågan om det redan ådömda straffet skall verkställas eller ej. Det åligger sålunda anstaltens styresman att bringa domen till verkställighet, och den häktades egen önskan därutinnan har icke någon avgörande betydelse. I den mån den häktade är i behov av lättnad i verkställigheten för utförande av talan i det nya målet, är sörjt därför genom stadgande i 37 § verkställighetslagen om rätt för honom att erhålla dylik lättnad.

Genom Kungl. Maj:ts utslag den 24 april 1950 torde nu vara klarlagt, att verkställighet i angivna fall skall äga rum, och det torde alltså kunna antagas, att fångvårdsmyndigheterna skola handla i överensstämmelse därmed. Men för att komplikationer av den art, som i Zetterlunds skrivelse omförmäles, icke skola inträffa, synes det mig angeläget, att påbörjande av straffverkställighet efter häktning bringas till häktningsdomstolens kännedom. En erinran därom har visserligen skett genom den rundskrivelse, som fångvårdsstyrelsen torde ha avlåtit till fångvårdsanstalternas styresmän. Men innehållet i en sådan rundskrivelse torde icke sällan nå allenast dem, som äro i tjänst vid skrivelsens mottagande, och torde därför många gånger bliva obekant för befattningshavare inom fångvården, som framdeles utöva tjänst såsom styresmän eller föreståndare för häkte. Med hänsyn härtill och till den stora betydelse kännedomen om verkställigheten kan ha vid bestämmandet av straff i anledning av det senast väckta åtalet synes det mig kunna ifrågasättas, om icke, på sätt rådhusrättens presidium föreslagit, underrättelseplikt i fall varom här är fråga bör i särskild författning åläggas vederbörande. Enligt min mening får det därför anses önskvärt, att i kungörelse stadgas skyldighet för styresman vid fångvårdsanstalt och häktesföreståndare att, då person som häktats börjar avtjäna honom tidi-

gare ådömt straff, därom skyndsamt underrätta den domstol, som beslutat om häktningen, jämte vederbörande åklagare.

Med stöd av den befogenhet min instruktion lämnar mig får jag härmed i underdånighet för Eders Kungl. Maj:t framlägga ovan berörda förhållanden och spörsmål för den åtgärd Eders Kungl. Maj:t må finna framställningen föranleda.

Framställningen har överlämnats till 1951 års rättegångskommitté för att tagas i beaktande vid fullgörandet av kommitténs uppdrag.

5. Framställning angående ersättning till ingenjören Å. Johannesson för skada till följd av felaktighet i ett för honom utfärdat pass.

Såsom av den ovan (s. 61 o. f.) lämnade redogörelsen för ett av mig anbefallt åtal mot e. o. länsnotarien Sven Kauffeldt framgår hade på ansökan av ingenjören Åke Johannesson i Bofors länsstyrelsen i Örebro län den 15 april 1947 utfärdat ett pass för Johannesson. Till följd av en vid utfärdandet av passet uppkommen felaktighet däri hade Johannesson på sätt av redogörelsen närmare framgår lidit skada, och Kauffeldt hade såsom utfärdare av passet och därför ansvarig vid rådhusrätten i Örebro ställts under åtal för tjänstefel med avseende å detsamma. I lagakraftvunnen dom den 31 oktober 1951 fann rådhusrätten, där Johannesson beretts tillfälle att föra skadeståndstalan, den mot Kauffeldt förda talan icke kunna bifallas.

I en till Konungen den 28 november 1951 avlåten framställning anförde jag, efter att ha redogjort för ärendets behandling härstädes samt min skrivelse till landsfogden i länet angående åtal mot Kauffeldt och utgången av målet i rådhusrätten, följande:

Av vad i saken förekommit framgår, att Johannesson till följd av felaktigheten i det för honom den 15 april 1947 utfärdade passet lidit skada, för vilken han under ärendets handläggning hos mig begärt ersättning med tillhoppa 472 kronor, ett belopp som jag för min del ansett skäligt. Genom rådhusrättens dom har fastslagits, att Kauffeldt, vilken enligt min mening är den ende som kunnat ställas till ansvar för det begångna felet, icke kan anses ansvarig för detsamma och därför ej heller ålagts skyldighet att utgiva skadestånd till Johannesson.

Då alltså någon enskild tjänsteman icke torde vara skyldig att ersätta Johannesson den skada, som tillfogats honom genom den — ostridigt inom länsstyrelsen — uppkomna felaktigheten i hans pass, synes det mig icke mer än rimligt, att ersättning på annat sätt beredes honom. I flera av de avgivna yttrandena har också ifrågasatts, om icke ersättning i förevaran-

de fall borde utgå av allmänna medel. Såsom framgår av min ovanberörda skrivelse till landsfogden fann jag dock någon framställning i sådant hänseende icke kunna göras, förrän frågan om Kauffeldts ansvar blivit prövad av domstol. I nuvarande läge synes mig emellertid icke något hinder därför föreligga. Då den av Johannesson begärda skadeersättningen, såsom jag redan tidigare framhållit, enligt min mening måste anses skälig och starka billighetsskäl tala för att ersättning beredes Johannesson för hans oförskyllda lidande och tillskyndade förlust, vill jag nu ifrågasätta, om icke av statsmedel ersättning må kunna tillerkännas Johannesson med 472 kronor. Jag har därför ansett mig böra anmäla ärendet hos Eders Kungl. Maj:t för den åtgärd Eders Kungl. Maj:t må finna förhållandena påkalla.

Kungl. Maj:t har den 14 december 1951 anbefallt statskontoret att till Johannesson utbetala ersättning i av mig angivet hänseende med 472 kronor.

V. Inspektionsresor under år 1951.

Under mina ämbetsresor år 1951 har jag inspekterat domstolar och andra myndigheter inom Blekinge, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs och Gävleborgs län. Därjämte har jag förrättat inspektion av ett flertal myndigheter i Stockholm.

Tjänstförrättande justitieombudsmannen Bexelius har företagit inspektionsresa i Västerbottens län.

Redogörelse för vad under inspektionerna förekommit lämnas i de därunder förda protokollen, som jämte justitieombudsmannens diarium och registratur komma att för granskning överlämnas till vederbörande lagutskott.

VI. Under år 1951 handlagda klagomål och anställda åtal m. m.

Antalet härstädes under år 1951 diarieförda ärenden har uppgått till 763.

Vid 1951 års början voro — fränsett ett antal balanserade ärenden av annan beskaffenhet — av förut inkomna klagomål eller eljest mot tjänstemän anhängiggjorda ärenden fortfarande under handläggning härstädes 60

Under år 1951 ha anhängiggjorts ärenden mot tjänstemän:
genom inkomna klagomål — däribland icke inberäknat ett antal anonyma skrifter, vilka icke diarieförts — ett antal av 530
samt på grund av anmärkningar, gjorda vid granskning av fångförteckningar eller vid ämbetsresa eller annorledes, ett antal av . . 172
Summa balanserade och inkomna ärenden mot tjänstemän 762

Av berörda 762 ärenden ha under år 1951:

1) såsom återkallade avskrivits	3
2) till annan myndighet överlämnats	17
3) efter vederbörandes hörande fått förfalla	294
4) efter annorledes verkställd utredning avskrivits	77
5) utan åtgärd avskrivits	151
6) till åtal hänvisats	9
7) föranlett åtgärd för disciplinär bestraffning	2
8) föranlett annan åtgärd än enligt 6 och 7	151
9) föranlett framställning till Kungl. Maj:t	4

och äro vid 1951 års slut:

10) i avbidan på infordrad förklaring, påminnelser avgivande eller annan utredning vilande	38
11) i avbidan på domstols eller myndighets beslut vilande	7
12) på prövning beroende	9
Summa 762	

Under år 1951 har, såsom av ovanstående redogörelse framgår, i 9 ärenden beslutits anställande av åtal, nämligen

på grund av förd klagan i	6
av annan anledning i	3
Summa 9	

För nedan angivna fel eller försummelser i tjänsten har förordnats om åtal mot:

- 1) t. f. komminister för vägran att förrätta vigsel av frånskild (s. 51 o. f.);
- 2) egnahemsdirektör för kränkande uttalanden om enskild person i tjänsteskrivelse m. m. (s. 87 o. f.);
- 3) e. o. länsnotarie för försummelse vid utfärdande av pass (s. 61 o. f.);
- 4) t. f. förste byråsekreterare för felaktig beräkning av strafftid;
- 5) t. f. häradshövding för felaktig handläggning av ärende rörande vittnesförhör till framtida säkerhet;
- 6) landsfogde för inledande utan skäl av förundersökning för menedsbrott; samt
- 7) förste byråsekreterare för felaktig resolution rörande verkställighet av frihetsstraff.

Därjämte har åtgärd för disciplinär bestraffning för tjänstefel vidtagits mot:

- 8) poliskonstapel för det han under utövning av sin tjänst varit påverkad av spritdrycker (s. 98 o. f.); samt
- 9) inspektionskonstapel för olämpligt uppträdande mot annan polisman (s. 104 o. f.).

Ordföranden i nedre justitierevisionen har på förfrågan uppgivit, att sedan början av senaste riksdag någon förklaring av lag, i den ordning § 20 regeringsformen bestämmer, icke blivit av Kungl. Maj:t meddelad.

För fullgörande av den i 14 § av instruktionen för justitieombudsmannen lämnade föreskriften om avgivande av redogörelse för behandlingen av riksdagens hos Kungl. Maj:t anmälda beslut och gjorda framställningar ha från statsdepartementen införskaffats uppgifter rörande *dels* vilka åtgärder, som blivit vidtagna i anledning av 1951 års riksdags skrivelser, *dels ock* — beträffande sådana genom föregående riksdagars skrivelser hos Kungl. Maj:t anhängiggjorda ärenden som vid 1951 års början voro i sin helhet eller till någon del oavgjorda — vilka åtgärder under nästlidna år blivit vidtagna.

Uppgifterna, som angiva ärendenas ställning vid utgången av år 1951, innefattas i tre såsom bilagor II, III och IV till denna berättelse fogade förteckningar. Såsom bilagor äro även intagna en tabell över de skrivelser 1951 års riksdag avlätit till Kungl. Maj:t (bil. I) och en förteckning över ärenden, som hos Kungl. Maj:t anhängiggjorts genom skrivelser från justitieombudsmannen före den 1 januari 1951 och vari under år 1951 åtgärd vidtagits eller vilka vid samma års slut ännu voro på Kungl. Maj:ts prövning beroende (bil. V).

Slutligen fogas vid denna berättelse ett nu upprättat sakregister till de av justitieombudsmannen under tioårsperioden 1943—1952 avgivna ämbetsberättelserna.

Stockholm i justitieombudsmansexpeditionen den 10 januari 1952.

FOLKE RUDEWALL.

Gösta Stenlund.

BILAGOR.

Bilaga I.

Tabell

över de av 1951 års riksdag avlätna skrivelser m. m. i nummerföljd enligt fjortonde samlingen av bihanget till riksdagens protokoll.

Det andra siffertalet utvisar det nummer, under vilket skrivelserna för varje särskilt departement upptagits i den såsom bilaga II här nedan införda förteckningen.

1	Fi	1	40	Fi	8	78	U	6	115	Fi	21	155	Ju	15	193	H	25
2	Ju	6	41	Jo	3		H	13	116	Fö	10	156	S	13	194	E	8
3	U	3	42	Jo	4	79	U	7	117	S	8	157	Fi	35	195	I	13
4	Fö	17	43	Fi	9		H	14	118	Ju	10	158	H	19	196	I	14
5	S	4	44	Fi	11	80	U	8	119	Fi	22	159	Fi	36	197	I	15
6	K	9		C	3	81	Fö	8	120	Jo	8	160	Fi	37	198	Ju	17
7	Fi	10	45	I	4	82	H	15	121	Jo	9	161	Fö	13	199	K	14
8	E	3	46	H	4	83	H	16	122	Jo	10	162	S	14	200	K	15
9	Jo	11	47	Jo	5	84	Fö	9	123	Jo	7	163	S	15	201	K	16
10	H	8	48	C	4	85	S	6	124	Fi	23	164	S	16	202	Fi	42
11	I	8	49	Fi	12	86	Fi	16	125	Fi	24	165	Ju	16	203	C	7
12	Fö	3	50	E	2	87	U	4	126	Fi	25		U	10	204	Fö	14
	H	3		C	5		Jo	6	127	E	4	166	Fi	38	205	H	26
	C	2	51	Ju	7	88	K	8	128	E	5		Jo	13	206	H	27
13	U	1	52	K	2	89	I	6	129	I	9	167	Jo	14	207	E	9
14	H	1	53	H	5	90	S	7	130	S	9	168	Fi	39	208	K	13
15	Ju	2	54	H	6		I	7	131	I	10	169	Jo	15	209	Fi	46
16	S	2	55	H	7	91	U	9	132	Fi	26	170	Jo	16	210	S	18
17	S	1	56	Fö	4	92		4)	133	Ju	11	171	H	20	211	Fi	47
18	I	1	57	Fö	5	93		4)	134	Ju	12	172	Fi	40	212	Fi	48
19	Ju	1	58	C	6	94		4)	135	S	10	173		4)	213	Fi	49
20	Ju	3	59	I	5	95		4)		Fi	27	174		4)	214	U	15
21	Fi	2	60	Fö	6	96		4)	136	E	6	175		4)		H	28
22	E	1	61	S	3	97		4)	137	Ju	13	176		4)	215	Fi	43
23	C	1	62	H	9	98		4)	138	S	11	177	Fi	41	216	Fi	44
24	Fi	3	63	H	10	99		4)	139	Fi	28	178		4)	217	U	16
25	Jo	1	64	S	5	100		4)	140	Jo	12	179		4)		Fi	45
26	Jo	2	65	K	3	101		4)	141	I	11	180		4)	218	E	10
27	I	2	66	K	4	102		4)	142	Fi	29	181		4)	219	E	11
28	Fi	4	67	K	5	103		4)	143	Fi	30	182	Fi	52		C	8
29	Ju	4	68	K	6	104		1)	144	Fi	31	183		4)	220	E	12
30	Ju	5	69	Fö	7	105		2)	145	Fi	32	184		4)		C	9
31	I	3	70	K	7	106		2)	146	Fi	33	185	U	11	221	E	13
32	U	2	71	Fi	13	107	Fi	17	147	Ju	14	186	U	12		C	10
33	Fö	1	72	Fi	14	108	Fi	18	148	S	12	187	U	13	222	C	11
34	H	2	73	Fi	15	109	Fi	19	149	I	12	188	U	14	223	C	12
35	Fi	5	74	Ju	8	110	Fö	11	150	S	17	189	H	21	224	Fö	15
36	Fö	2	75	Ju	9	111	Fö	12	151	K	10	190	H	22	225	K	17
37	K	1	76	H	11	112	H	17	152	K	11	191	E	7		Fi	53
38	Fi	6	77	U	5	113	H	18	153	K	12		H	23	226	Jo	17
39	Fi	7		H	12	114	Fi	20	154	Fi	34	192	H	24	227	E	14

1) Skrivelse till fullmäktige i riksbanken. — 2) Skrivelse till fullmäktige i riksgäldskontoret. —

3) Skrivelse till styrelsen för riksdagsbiblioteket. — 4) Utfärdade förordnanden.

228 E 15	256 Jo 24	283 Jo 30	312 E 21	337 Fi 81	364 K 26
229 S 19	257 Jo 25	284 Ju 24	313 Ju 27	338 I 28	365 Fi 96
230 Fi 50	258 Jo 26	285 Fi 64	314 Fi 75	339 Ju 29	366 C 16
231 Fi 51	259 Jo 27	286 Fi 69	315 Fi 76	Jo 33	367 Fi 97
232 Ju 18	260 Jo 28	287 Fi 70	316 K 23	I 29	368 Fi 98
233 Ju 19	261 Jo 29	288 U 20	317 Fö 20	340 Jo 42	369 I 31
234 Ju 20	262 Fi 61	Fi 71	K 24	341 Fi 87	370 ²⁾
235 Ju 21	263 Fi 62	289 Fi 72	Fi 79	342 E 23	371 Fö 22
236 Fi 60	264 Ju 22	290 Fi 73	Jo 31	343 Fi 88	372 H 34
237 H 30	Fi 63	291 Fö 18	318 Fi 77	344 Fi 89	373 Fi 99
238 Fi 54	265 Ju 25	292 Fö 19	319 K 22	345 Jo 43	374 C 17
239 Fi 55	266 Fi 59	293 I 23	320 U 21	346 Jo 44	375 Fö 23
240 Jo 18	I 17	294 I 24	321 E 22	347 Fi 90	376 Fö 24
241 U 17	267 Fi 65	295 I 25	322 I 27	348 Fi 91	377 Fi100
Fi 56	268 U 19	296 S 23	323 Fi 83	349 ⁴⁾	378 Fö 25
242 H 29	269 H 31	297 S 24	324 Fi 84	350 ⁴⁾	S 28
243 Fi 57	270 Fi 66	298 I 26	325 Fi 85	351 ⁴⁾	E 24
244 S 20	271 H 32	299 S 25	326 Ju 28	352 Ju 30	H 35
245 S 21	272 Fö 16	300 K 18	327 Jo 32	353 Jo 45	C 18
246 S 22	273 E 16	301 K 19	328 Jo 34	354 I 30	379 Jo 48
Fi 58	274 E 17	302 K 20	329 Jo 35	355 Fi 93	380 Jo 49
247 Jo 19	275 Fi 67	303 Fi 74	330 Jo 36	356 U 22	381 Jo 50
248 Jo 20	276 I 20	304 K 21	331 Jo 37	H 33	382 Fi101
249 Jo 21	277 I 21	305 Fi 82	332 Jo 38	357 Fi 92	383 Fi102
250 I 18	278 C 13	306 C 14	333 Jo 39	358 Jo 46	384 Fi103
251 U 18	279 I 22	307 C 15	334 Jo 40	359 Jo 47	385 Fi104
252 I 19	280 Ju 26	308 Fi 78	335 Fi 86	360 Fi 94	386 Ju 31
253 I 16	E 18	309 S 26	Jo 41	361 Fi 95	387 Fi105
254 Jo 22	281 Fi 68	310 E 19	336 K 25	362 Fö 21	388 Fi106
255 Jo 23	282 Ju 23	311 E 20	Fi 80	363 S 27	

Förteckning

över de av 1951 års riksdag till Konungen avlätna skrivelser jämte uppgifter om de åtgärder, som under nämnda år vidtagits i anledning av samma skrivelser.

(Det för varje ärende inom parentes utsatta siffertalet utvisar riksdagsskrivelsens nummer enligt fjortonde samlingen av bihanget till riksdagens protokoll.)

1. Justitiedepartementet.

Riksdagens skrivelse

1. den 14 februari 1951, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1950/51, i vad propositionen avser justitiedepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckt motion. (19.)

Den 16 och den 23 februari 1951 anmäld, därvid Kungl. Maj:t ställt de av riksdagen anvisade anslagen till vederbörandes förfogande.

2. den 17 februari, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av utlänningslagen den 15 juni 1945 (nr 315). (15.)

Lag utfärdad den 2 mars 1951 (SFS nr 106).

3. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 29 juni 1945 (nr 520) om återställande av viss från ockuperat land härrörande egendom, m. m. (20.)

Lagar i ämnet utfärdade den 2 mars 1951 (SFS nr 107—110).

4. den 24 februari, i anledning av väckt motion om höjning av den i 13 kap. 12 § andra stycket giftermålsbalken upptagna värdegränsen. (29.)

Ärendet är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

5. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 60 och 193 §§ utsökningslagen. (30.)

Lag utfärdad den 2 mars 1951 (SFS nr 111).

6. den 3 mars, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1951/52 under andra huvudtiteln, avseende anslagen inom justitiedepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckt motion. (2.)

Den 27 april, den 18 maj samt den 15 och den 22 juni 1951 anmäld, därvid Kungl. Maj:t ställt de av riksdagen anvisade anslagen till vederbörandes förfogande.

7. den 10 mars, i anledning av väckta motioner om rätt för samerna att vid allmänna val avlämna valsedel i samma ordning som gäller för vissa yrkesgrupper. (51.)

Ärendet är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

8. den 29 mars, i anledning av väckta motioner om ökning av regeringsrådets antal. (74.)

Ärendet är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

9. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om tillfällig förlängning av skyddstid för litterära och musikaliska verk. (75.)

Lag i ämnet utfärdad den 6 april 1951 (SFS nr 170).

10. den 14 april, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med vissa bestämmelser om böter och viten. (118.)

Lag i ämnet utfärdad den 20 april 1951 (SFS nr 175).

11. den 21 april, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om vissa anslag för budgetåret 1951/52 till regeringsrätten. (133.)

Den 18 maj 1951 anmäld, därvid Kungl. Maj:t ställt de av riksdagen anvisade förslagsanslagen till justitiedepartementets förfogande att disponeras för därmed avsedda ändamål.

12. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående vissa anslag för budgetåret 1951/52 till fängvårdsanstalterna. (134.)

Den 15 juni 1951 anmäld, därvid Kungl. Maj:t meddelat föreskrifter i fråga om de av riksdagen anvisade anslagen samt ställt anslagen till fängvårdsstyrelsens förfogande.

13. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 5, 7 och 11 §§ förordningen den 16 maj 1884 (nr 25) angående patent, m. m. (137.)

Lagar i ämnet utfärdade den 27 april 1951 (SFS nr 181—183).

14. den 30 april, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag å kapitalbudgeten för budgetåret 1951/52, i vad avser justitiedepartementets verksamhetsområde. (147.)

Den 15 juni 1951 anmäld, därvid Kungl. Maj:t meddelat fängvårdsstyrelsens föreskrifter i fråga om dispositionen av de av riksdagen anvisade anslagen.

15. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1950/51, i vad propositionen avser justitiedepartementets verksamhetsområde. (155.)

Den 18 maj 1951 anmäld, därvid Kungl. Maj:t givit tillstånd till överskridande av viss anslagspost i justitiekanslersämbetets avlöningsstat för budgetåret 1950/51.

16. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av en den 2 februari 1951 avslutad överenskommelse mellan Konungariket Sverige och Förbundsrepubliken Tyskland angående förlängning av prioritetsfrister på det industriella rättsskyddets område, m. m. (165.)

Lag om förlängning i vissa fall av prioritetstid enligt patent-, mönsterskydds- och varumärkeslagstiftningen utfärdad den 18 maj 1951 (SFS nr 241).

17. den 9 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förhöjd ersättning till f. d. borgmästaren i Ängelholm Gustaf Viktor Berg von Linde. (198.)

Den 25 maj 1951 anmäld, därvid Kungl. Maj:t delgivit statskontoret riksdagens beslut.

18. den 15 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 1 § civilförsvarslagen den 15 juli 1944 (nr 536), m. m. (232.)

Lag om ändrad lydelse av 1 § civilförsvarslagen ävensom lag om ändrad lydelse av 27 kap. 14 § strafflagen utfärdade den 25 maj 1951 (SFS nr 271 och 272).

19. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen den 17 maj 1940 (nr 358) med vissa bestämmelser till skydd för försvaret m. m. (233.)

Lag i ämnet utfärdad den 25 maj 1951 (SFS nr 266).

20. samma dag, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ekonomiska föreningar, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner. (234.)

Den 1 juni 1951 anmäld, därvid Kungl. Maj:t låtit utfärda lagar i ämnet i överensstämmelse med vad riksdagen på hemställan av första lagutskottet i dess utlåtande nr 25 beslutat (SFS nr 308—312).

21. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 14 september 1944 (nr 705) om aktiebolag. (235.)

Lag i ämnet utfärdad den 1 juni 1951 (SFS nr 314).

22. den 22 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i taxeringsförordningen den 28 september 1928 (nr 379), m. m., i vad propositionen hänvisats till konstitutionsutskottet. (264.)

Lag angående ändrad lydelse av 17 § lagen den 28 maj 1937 (nr 249) om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar utfärdad den 1 juni 1951 (SFS nr 444).

23. samma dag, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 19 juni 1942 (nr 429) om hyresreglering m. m., dels ock motioner, som väckts i anledning av propositionen eller röra i propositionen behandlad lagstiftning. (282.)

Lagar i ämnet utfärdade den 25 maj 1951 (SFS nr 267—269).

24. samma dag, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 18 juni 1926 (nr 326) om delning av jord å landet, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner. (284.)

Lagar i ämnet utfärdade den 1 juni 1951 (SFS nr 356—359).

25. den 23 maj, i anledning av väckta motioner om beredande av möjlighet att anbringa valkrets-beteckning å valsedel vid vissa allmänna val. (265.) Ärendet är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

26. samma dag, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till religionsfrihetslag m. m., dels ock i ämnet väckta motioner. (280.)

Sedan jämväl allmänt kyrkomöte godkänt de av riksdagen antagna författningsförslagen i de delar dessa äro av kyrkolags natur, har Kungl. Maj:t den 26 oktober 1951 låtit utfärda religionsfrihetslag, lag om ändring i 4 kap. och 14 kap. giftermålsbalken, lag om ändrad lydelse av 11 kap. 8 § strafflagen samt lag om ändring i lagen den 25 maj 1894 (nr 36 s. 2) angående jordfästning m. fl. författningar i enlighet med vad riksdagen, på hemställan av särskilda utskottet i dess utlåtande nr 1, beslutat och tillstyrkt (SFS nr 680—688 och 705).

Skrivelsen är, såvitt angår riksdagens yttrande rörande vissa lärartjänster, beroende på Kungl. Maj:ts prövning i samband med fastställande, i grundlagsenlig ordning, av de av 1951 års riksdag såsom vilande antagna ändringarna av 4, 5 och 28 §§ regeringsformen samt 7 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen.

27. den 28 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1951/52 till ny ungdomsanstalt för svårbehandlade m. m. (313.)

Den 22 juni 1951 anmäld, därvid Kungl. Maj:t meddelat fångvårdsstyrelsen föreskrifter i fråga om dispositionen av de av riksdagen anvisade anslagen.

28. den 30 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 4:o, 14:o, 15:o och 16:o lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt. (326.)

Lag angående ändrad lydelse av 2 § 4:o, 14:o och 16:o lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt utfärdad den 15 juni 1951 (SFS nr 475).

29. samma dag, angående åtgärder mot missförhållanden vid slakt av renar m. m. (339.)

Ärendet är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

30. den 10 november, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 4:o, 14:o, 15:o och 16:o lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt, till den del den ännu icke av riksdagen behandlats. (352.)

Lag angående ändrad lydelse av 2 § 15:o lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt utfärdad den 30 november 1951 (SFS nr 729).

31. den 12 december, i anledning av konstitutionsutskottets memorial med förslag till lag angående ändring i stadgan den 21 februari 1941 (nr 98) om ersättning för riksdagsmannaupdragets fullgörande. (386.)

Lag utfärdad den 28 december 1951 (SFS nr 788).

2. Utrikesdepartementet.

Riksdagens skrivelse

1. den 19 januari 1951, angående utseende av ledamöter och suppleanter i utrikesutskottet och utrikesnämnden. (13.)

Anmäld den 2 februari 1951.

2. den 27 februari, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tillägsstat II till riksstaten för budgetåret 1950/51, i vad propositionen avser utrikesdepartementets verksamhetsområde. (32.)

Anmäld den 9 mars 1951, varvid nödiga föreskrifter meddelades.

3. den 10 mars, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1951/52 under tredje huvudtiteln, avseende anslagen inom utrikesdepartementets verksamhetsområde. (3.)

Anmäld den 30 mars 1951, varvid nödiga föreskrifter meddelades (med kompletterande föreskrifter den 13 juli och den 20 september).

4. den 4 april, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående godkännande av en mellan Sverige och Norge träffad överens-

kommelse om fiskeriförhållandena i vissa till Sverige och Norge hörande vattenområden. (87.)

Anmäld den 6 april 1951, varvid Kungl. Maj:t beslöt att för Sveriges del ratificera ifrågakvarande överenskommelse jämte slutprotokoll.

5. den 7 april, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående godkännande av tilläggsprotokoll till handels- och betalningsavtalet den 23 november 1948 mellan Sverige och Argentina. (77.)

Anmäld den 20 april 1951, varvid Kungl. Maj:t bemyndigade beskickningschefen i Buenos Aires att verkställa skriftväxling rörande tilläggsprotokollets slutgiltiga ikraftträdande.

6. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen om godkännande av överenskommelse angående varuutbytet mellan Sverige och Förbundsrepubliken Tyskland. (78.)

Anmäld den 20 april 1951, varvid Kungl. Maj:t bemyndigade beskickningschefen i Bonn att verkställa skriftväxling rörande överenskommelsens slutgiltiga ikraftträdande.

7. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående Sveriges anslutning till Internationella rådgivande bomullskommittén (ICAC). (79.)

Anmäld den 20 april 1951, varvid Kungl. Maj:t bemyndigade dels beskickningschefen i Washington att hos ICAC anmäla Sveriges slutgiltiga anslutning till kommittén, dels ock chefen för utrikesdepartementets personalavdelning att till kommittén inbetala den på månaderna januari till och med juni 1951 belöpande delen av Sveriges medlemsavgift.

8. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående anslag för budgetåret 1951/52 till iståndsättande av beskickningsfastigheten i Köpenhamn. (80.)

Anmäld den 20 april 1951, varvid Kungl. Maj:t beslöt att ställa det av riksdagen till detta ändamål anvisade investeringsanslaget till byggnadsstyrelsens förfogande.

9. den 12 april, angående val av ombud i Europarådets rådgivande församling med suppleanter. (91.)

Anmäld den 20 april 1951, varvid Kungl. Maj:t förordnade, att meddelande om valet skulle i föreskriven ordning avläsas till Europarådets generalsekreterare.

10. den 30 april, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av en den 2 februari 1951 avslutad överenskommelse mellan Konungariket Sverige och Förbundsrepubliken Tyskland angående förlängning av prioritetsfrister på det industriella rättsskyddets område, m. m. (165.)

Anmäld den 18 maj 1951, varvid Kungl. Maj:t beslöt att för Sveriges del ratificera ifrågakvarande överenskommelse.

11. den 9 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med anhållan om riksdagens yttrande angående vissa av Europarådets rådgivande församling år 1950 vid dess andra ordinarie möte fattade beslut. (185.)

Anmäld den 22 juni 1951, varvid Kungl. Maj:t förordnade, att vad riksdagen sålunda tillkännagivit såsom sin mening skulle delgivas Europarådets generalsekreterare.

12. samma dag, i anledning av väckta motioner dels om tillsättande av en skandinavisk parlamentarisk kommitté med uppgift att söka åstadkomma lättnader i umgänget mellan de skandinaviska folken, dels om åtgärder för bildande av ett permanent organ för nordiskt samarbete. (186.)
Anmäld den 6 juli 1951, varvid Kungl. Maj:t utsåg svenska medlemmar av nämnda kommitté.
13. samma dag, i anledning av väckt motion om redogörelse till riksdagen för Europarådets förhandlingar och FN:s arbete. (187.)
Anmäld den 9 november 1951, varvid Kungl. Maj:t uppdrog åt ministern för utrikes ärendena att med beaktande av det önskemål, åt vilket riksdagen i sin skrivelse givit uttryck, vidtaga sådana åtgärder som må finnas lämpliga.
14. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av Sveriges anslutning till en konvention rörande privilegier och immunitet för Förenta Nationernas fackorgan. (188.)
Anmäld den 25 maj 1951, varvid Kungl. Maj:t beslöt att för Sveriges del tillträda ifrågavarande konvention, såvitt gäller internationella arbetsorganisationen (ILO), Förenta Nationernas livsmedels- och jordbruksorganisation (FAO), Förenta Nationernas organisation för uppfostran, vetenskap och kultur (UNESCO), internationella civila luftfartsorganisationen (ICAO), världshälsovårdsorganisationen (WHO), världspostunionen (UPU) och internationella fjärrförbindelseunionen (ITU).
15. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition om godkännande av handelsöverenskommelse mellan Sverige och Indonesien. (214.)
Anmäld den 8 juni 1951, varvid Kungl. Maj:t bemyndigade beskickningschefen i Djakarta att verkställa skriftväxling rörande handelsöverenskommelsens och protokollets slutgiltiga ikraftträdande.
16. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bemyndigande för Kungl. Maj:t att ingå överenskommelse med Österrike om provisorisk tillämpning i förhållandet mellan Sverige och Österrike av bestämmelserna i svensk-tyska avtalet den 25 april 1928 för undvikande av dubbelbeskattning beträffande inkomst och förmögenhet. (217.)
Anmäld den 25 maj 1951, varvid Kungl. Maj:t bemyndigade beskickningschefen i Wien att genom utväxling av noter ingå ifrågavarande överenskommelse.
17. den 16 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av avtal mellan Sverige och Canada för undvikande av dubbelbeskattning samt fastställande av bestämmelser angående ömsesidig handräckning i fråga om inkomstskatter. (241.)
Anmäld den 27 augusti 1951, varvid Kungl. Maj:t beslöt att för Sveriges del ratificera ifrågavarande avtal.
18. den 18 maj, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition nr 165 om godkännande av Sveriges anslutning till Europarådets konvention angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, dels ock i ämnet väckt motion I: 459. (251.)
Ärendet är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.
19. den 23 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1950/51, i vad propositionen avser utrikesdepartementets verksamhetsområde. (268.)
Anmäld den 15 juni 1951, varvid nödiga föreskrifter meddelades.

20. den 25 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av Torquay-protokollet till allmänna tull- och handelsavtalet (GATT), m. m. (288.)
Anmäld den 1 juni 1951, varvid Kungl. Maj:t bemyndigade Sveriges ständiga ombud hos Förenta Nationerna, envoyén S. H. Grafström, att underteckna ifrågavarande protokoll.
21. den 30 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen om godkännande av mellan Sverige och Ungern träffad uppgörelse rörande ersättning för svenska privata ekonomiska intressen. (320.)
Anmäld den 8 juni 1951, varvid Kungl. Maj:t beslöt att för Sveriges del ratificera berörda överenskommelse.
22. den 21 november, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av överenskommelse rörande varuutbytet mellan Sverige och Schweiz m. m. (356.)
Anmäld den 14 december 1951, varvid Kungl. Maj:t bemyndigade chefen för utrikesdepartementet att verkställa skriftväxling rörande överenskommelsens slutgiltiga ikraftträdande.

3. Försvarsdepartementet.

Riksdagens skrivelse

1. den 27 februari 1951, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1950/51, i vad propositionen avser försvarsdepartementets verksamhetsområde. (33.)
Anmäld och slutbehandlad den 9 mars 1951.
2. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1950/51, i vad propositionen avser staten för försvarets fastighetsfond. (36.)
Anmäld och slutbehandlad den 9 mars 1951.
3. den 3 mars, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1951/52 under tolfte huvudtiteln, avseende anslagen inom civildepartementets verksamhetsområde. (12.)
Skrivelsen har såvitt angår förslagsanslaget till Vadstena krigsmanshuskassa överlämnats till försvarsdepartementet. Skrivelsen är i denna del anmäld och slutbehandlad den 27 april 1951.
4. den 10 mars, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bestridande av vissa haverikostnader. (56.)
Anmäld och slutbehandlad den 6 april 1951.
5. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående täckande av vissa medelsbrister, redovisade såsom propriebalanser i försvarets civilförvaltnings räkenskaper. (57.)
Anmäld och slutbehandlad den 6 april 1951.
6. samma dag, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i familjebidragsförordningen den 29 mars 1946 (nr 99), dels ock i ämnet väckt motion. (60.)
Anmäld den 16 mars 1951, varvid förordning i ämnet utfärdades (SFS nr 117).

7. den 14 mars, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning till B. O. O. Ekdahl m. fl. (69.)
Anmäld och slutbehandlad den 6 april 1951.
8. den 7 april, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag för budgetåret 1951/52 under försvarets fonder m. m. (81.)
Anmäld och slutbehandlad den 13 april 1951.
9. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående frågor om befrielse från betalningsskyldighet till kronan. (84.)
Anmäld och slutbehandlad den 20 april 1951.
10. den 11 april, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrade grunder för förfarandet vid rekvisition av motorfordon och hästar m. m. för krigsmaktens behov. (116.)
Anmäld den 20 april 1951, varvid två förordningar utfärdades (SFS nr 255 och 256).
11. den 14 april, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till stat för försvarets fastighetsfond för budgetåret 1951/52 m. m. (110.)
Anmäld och slutbehandlad den 27 april 1951.
12. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående rörlig kredit för försvarets fabriksstyrelse. (111.)
Anmäld och slutbehandlad den 27 april 1951.
13. den 30 april, i anledning av väckt motion om årlig livränta åt värnpliktige K. Å. E. Jacobsson. (161.)
Anmäld och slutbehandlad den 25 maj 1951.
14. den 9 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa markförvärv för försvaret m. m. jämte i ämnet väckta motioner. (204.)
Anmäld och slutbehandlad den 18 maj 1951.
15. samma dag, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om skyldighet för vissa värnpliktiga att fullgöra repetitions- och beredskapsövningar m. m., dels ock i ämnet väckta motioner. (224.)
Anmäld den 11 maj 1951, varvid lagar i ämnet utfärdades (SFS nr 195 och 196), och den 25 maj 1951, varvid lag utfärdades (SFS nr 279).
16. den 23 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt disposition av vissa äldre reservationsanslag under fjärde huvudtiteln m. m. (272.)
Anmäld och slutbehandlad den 8 juni 1951.
17. den 28 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen samt i propositionerna nr 108 och 110 gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1951/52 under fjärde huvudtiteln, avseende anslagen inom försvarsdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner. (4.)
Anmäld den 1 juni 1951, varvid kungörelse utfärdades (SFS nr 380).
18. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1950/51, i vad avser försvarsdepartementets verksamhetsområde. (291.)
Anmäld och slutbehandlad den 1 juni 1951.

19. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag för budgetåret 1951/52 till ombyggnad av vissa kaserner vid Södra skånska infanteriregementet m. m. (292.)

Anmäld och slutbehandlad den 1 juni 1951.

20. den 30 maj, i anledning av riksdagens år 1950 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning m. m. (317.)

Skrivelsen har såvitt angår punkten 2 (det militära byggnadsväsendets organisation) överlämnats till försvarsdepartementet. Ärendet är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

21. den 1 december, i anledning av väckta motioner om inrättande av ett organ med parlamentarisk anknytning för kontinuerliga överläggningar i försvarsfrågorna. (362.)

Ärendet är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

22. den 12 december, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående täckning av kostnaderna för fortsatt verksamhet av det svenska fältsjukhuset i Korea. (371.)

Anmäld och slutbehandlad den 14 december 1951.

23. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om ändrad förläggning av arméns jägarskola jämte i ämnet väckt motion. (375.)

Anmäld och slutbehandlad den 21 december 1951.

24. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa materielbeställningar för försvaret jämte i ämnet väckta motioner. (376.)

Anmäld och slutbehandlad den 14 december 1951.

25. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts propositioner angående ändrad lönegradsplacering för viss vård- och ekonomipersonal m. m. samt vissa uppsyningsmän och föreståndarinnor vid statens sinnessjukhus m. fl. (378.)

Anmäld och slutbehandlad den 14 december 1951, såvitt på försvarsdepartementet ankommer.

4. Socialdepartementet.

Riksdagens skrivelse

1. den 13 februari 1951, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1950/51, i vad propositionen avser socialdepartementets verksamhetsområde. (17.)

Anmäld och slutbehandlad den 9 mars 1951.

2. den 17 februari, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 11 § lagen den 26 juli 1947 (nr 529) om allmänna barnbidrag. (16.)

Anmäld och slutbehandlad den 23 februari 1951, varvid författning utfärdades (SFS nr 78).

3. den 10 mars, i anledning av väckta motioner angående viss ändring i lagen om försäkring för olycksfall i arbete. (61.)

Skrivelsen har den 16 mars 1951 överlämnats till socialvårdskommittén för att tagas i övervägande vid fullgörande av kommitténs uppdrag. Socialvårdskom-

mittén har behandlat ärendet i sitt betänkande nr XIX med utredning och förslag angående yrkesskadeförsäkringslag m. m. (SOU 1951:25), vilket efter avslutad remissbehandling är föremål för Kungl. Maj:ts prövning.

4. den 14 mars, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1951/52 under femte huvudtiteln, avseende anslagen inom socialdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner. (5.)

Anmäld den 30 mars samt den 6 och den 20 april 1951. Ärendet är slutbehandlat.

5. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa byggnadsarbeten vid statens skolor tillhörande barna- och ungdomsvården. (64.)

Anmäld och slutbehandlad den 6 april 1951.

6. den 7 april, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1951/52 till riks-försäkringsanstalten. (85.)

Anmäld och slutbehandlad den 13 april 1951.

7. samma dag, i anledning av väckta motioner om införande av lagregler rörande sättet för tillfälligt omhändertagande av sjuka personer samt av barn och ungdom. (90.)

Ärendet är föremål för Kungl. Maj:ts prövning.

8. den 11 april, i anledning av dels Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag till indextillägg å folkpensioner samt anslag till särskilda barnbidrag till änkors och invaliders barn m. m., dels och Kungl. Maj:ts proposition nr 70 med förslag till lag angående ändring i lagen den 29 juni 1946 (nr 431) om folkpensionering, m. m. (117.)

Anmäld den 13 och den 20 april 1951. Författningar utfärdade den 13 april 1951 (SFS nr 157—159). Ärendet är därmed slutbehandlat.

9. den 21 april, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med anhållan om riksdagens yttrande angående en av Internationella arbetsorganisationens allmänna konferens år 1950 vid dess trettiotredje sammanträde antagen rekommendation. (130.)

Anmäld och slutbehandlad den 27 april 1951.

10. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående provisorisk skatteersättning till kommunerna i anledning av ortsavdragsreformen m. m., såvitt propositionen avser grunder för provisorisk skatteersättning till kommunerna i anledning av ortsavdragsreformen m. m. (135.)

Anmäld den 21 december 1951. Författning utfärdad samma dag (SFS nr 817). Ärendet är slutbehandlat, i vad på socialdepartementet beror.

11. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 och 3 §§ lagen den 14 juni 1929 (nr 131) om försäkring för vissa yrkessjukdomar. (138.)

Anmäld och slutbehandlad den 27 april 1951, varvid författning utfärdades (SFS nr 185).

12. den 30 april, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag å kapitalbudgeten för budgetåret 1951/52, i vad avser socialdepartementets verksamhetsområde. (148.)

Anmäld och slutbehandlad den 11 maj 1951.

13. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1951/52 till bidrag till sjukkassor m. m. (156.)
Anmäld och slutbehandlad den 11 maj 1951.

14. samma dag, i anledning av väckt motion om understöd åt arbetaren J. A. Forsberg. (162.)
Anmäld och slutbehandlad den 29 juni 1951.

15. samma dag, i anledning av väckta motioner om viss ändring av bestämmelserna om statsbidrag till erkända arbetslöshetskassor. (163.)
Anmäld den 1 november 1951, varvid chefen för socialdepartementet bemyndigats tillkalla utredningsmän för översyn av bestämmelserna rörande den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen. Utredningsarbetet pågår.

16. den 5 maj, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1943 (nr 444) om tillståndstvång för byggnadsarbete, dels ock i ämnet väckta motioner. (164.)
Anmäld och slutbehandlad den 11 maj 1951, varvid författningar utfärdades (SFS nr 221—222).

17. den 12 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1951/52 till fria resor för barn m. m. jämte i ämnet väckta motioner. (150.)
Anmäld och slutbehandlad den 8 juni 1951, varvid författning utfärdades (SFS nr 376).

18. samma dag, i anledning av väckta motioner om utredning rörande vetenskaplig forskning beträffande arbetet och arbetsplatsens förhållanden. (210.)
Ärendet är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

19. samma dag, i anledning av väckt motion om ändring av 3 § 3 mom. lagen om folkpensionering. (229.)
Anmäld den 6 juli 1951, varvid uppdrogs åt pensionsstyrelsen att utreda den av riksdagen angivna frågan. Pensionsstyrelsen har i skrivelse den 20 augusti 1951 redovisat berörda uppdrag. Ärendet är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

20. den 19 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om tillfälliga bostäder vid skogs- och flottningsarbete m. m. (skogsför-lägningslag). (244.)
Anmäld och slutbehandlad den 25 maj 1951, varvid författning utfärdades (SFS nr 305).

21. samma dag, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 29 juni 1945 (nr 420) om semester, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner. (245.)
Anmäld den 25 maj 1951, varvid författningar utfärdades (SFS nr 303 och 304). Beträffande den av riksdagen begärda utredningen av frågan om hänförandet av de s. k. beroende uppdragstagarna under semesterlagen m. m. har arbets-tidsutredningen den 26 oktober 1951 erhållit Kungl. Maj:ts uppdrag att verk-ställa densamma. Utredningsarbetet pågår.

22. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m., såvitt propositionen hänvisats till lagutskott. (246.)

Anmäld och slutbehandlad den 1 juni 1951, varvid författning utfärdades (SFS nr 332).

23. den 28 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1951/52 till arbetsmarknadsstyrelsen och den offentliga arbetsförmedlingen jämte i ämnet väckta motioner. (296.)

Anmäld den 8 juni och den 19 oktober 1951. Författning utfärdad den 19 oktober 1951 (SFS nr 674). Ärendet är därmed slutbehandlat.

24. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1951/52 till åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m. (297.)

Anmäld och slutbehandlad den 8 juni 1951.

25. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1951/52 till främjande av bostadsförsörjningen m. m. jämte i ämnet väckta motioner. (299.)

Anmäld den 8 juni och den 13 juli 1951. Författningar utfärdade den 13 juli 1951 (SFS nr 461—464). Ärendet är därmed slutbehandlat.

26. den 30 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning i vissa fall i anledning av yrkessjukdom. (309.)

Anmäld och slutbehandlad den 8 juni 1951.

27. den 1 december, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag å tilläggsstat I för budgetåret 1951/52 till främjande av bostadsförsörjningen m. m. jämte i ämnet väckta motioner. (363.)

Anmäld den 7 och den 14 december 1951. Författningar utfärdade den 7 december 1951 (SFS nr 755 och 756). Ärendet är därmed slutbehandlat.

28. den 12 december, i anledning av Kungl. Maj:ts propositioner angående ändrad lönegradsplacering för viss vård- och ekonomipersonal m. m. samt vissa uppsyningsmän och föreståndarinnor vid statens sinnessjukhus m. fl. (378.)

Anmäld och slutbehandlad den 21 december 1951, i vad på socialdepartementet beror.

5. Kommunikationsdepartementet.

Riksdagens skrivelse

1. den 27 februari 1951, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under sjätte huvudtiteln gjorda framställning om anslag för budgetåret 1951/52 till viss beredskapsutrustning åt Aktiebolaget Radiotjänst. (37.)

Anmäld och slutbehandlad den 2 mars 1951.

2. den 10 mars, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1950/51, i vad propositionen avser kommunikationsdepartementets verksamhetsområde. (52.)

Anmäld och slutbehandlad den 16 mars 1951.

3. den 14 mars, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om upptagande å riksstaten för budgetåret 1951/52 av underskottet för luftfartsfonden. (65.)

Anmäld och slutbehandlad den 1 juni 1951.

4. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1951/52 under statens allmänna fastighetsfond, i vad avser kommunikationsdepartementets verksamhetsområde. (66.)

Anmäld och slutbehandlad den 30 mars 1951.

5. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1951/52 under fonden för låneunderstöd, i vad avser kommunikationsdepartementets verksamhetsområde. (67.)

Anmäld och slutbehandlad den 30 mars 1951.

6. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1951/52 till förskott till vissa plankostnader m. m. (68.)

Anmäld och slutbehandlad den 30 mars 1951.

7. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1951/52 under postverkets, telegrafverkets, statens järnvägars och statens vattenfallsverks fonder, luftfartsfonden samt väg- och vattenbyggnadsverkets förrådsfond. (70.)

Anmäld och slutbehandlad den 27 april 1951.

8. den 7 april, i anledning av väckta motioner om undantag från tillämpningen av bestämmelserna om yrkesmässig automobiltrafik för transporter av sockerbeter och betmassa. (88.)

Anmäld och slutbehandlad den 1 juni 1951.

9. den 30 april, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1951/52 under sjätte huvudtiteln, avseende anslagen inom kommunikationsdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner. (6.)

Anmäld och slutbehandlad den 11 maj 1951.

10. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt disposition av vissa äldre anslag å sjätte huvudtiteln m. m. (151.)

Anmäld och slutbehandlad den 11 maj 1951.

11. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till bidrag till vissa handelshamnar. (152.)

Anmäld och slutbehandlad den 11 maj 1951.

12. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1950/51, i vad propositionen avser kommunikationsdepartementets verksamhetsområde. (153.)

Anmäld och slutbehandlad den 11 maj 1951.

13. den 7 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående höjning av vissa postavgifter, jämte i ämnet väckta motioner. (208.)

Anmäld och slutbehandlad den 11 maj 1951.

14. den 9 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående användning av medel ur postverkets understödskassa för bidrag till viss semesterhemsverksamhet. (199.)

Anmäld och slutbehandlad den 13 juli 1951.

15. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående höjning av radiolicensavgiften. (200.)
Anmäld och slutbehandlad den 11 maj 1951.
16. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa fastigheter. (201.)
Anmäld och slutbehandlad den 18 maj 1951.
17. den 16 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bemyndigande att försälja viss kronan tillhörig fast egendom m. m. (225.)
Anmäld och slutbehandlad den 1 juni 1951.
18. den 28 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsförvärv av aktier i Stockholm—Rimbo järnvägsaktiebolag jämte i ämnet väckta motioner. (300.)
Anmäld och slutbehandlad den 8 juni 1951.
19. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1951/52 till vissa ytterligare investeringar i statens järnvägars fond. (301.)
Anmäld och slutbehandlad den 1 juni 1951.
20. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avtal om koordination mellan statens järnvägar och Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösunds järnvägar jämte i ämnet väckta motioner. (302.)
Anmäld och slutbehandlad den 8 juni 1951.
21. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förändring i avseende å löneställning och antal beträffande vissa ordinarie tjänster vid kommunikationsverken m. m. (304.)
Anmäld och slutbehandlad den 15 juni 1951.
22. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till vissa vägreparationer. (319.)
Anmäld och slutbehandlad den 1 juni 1951.
23. den 30 maj, i anledning av väckta motioner om framläggande för 1952 års riksdag av förslag till lösning av skärgårdens kommunikationsfrågor. (316.)
Ärendet är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.
24. samma dag, i anledning av riksdagens år 1950 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning m. m. (317.)
Punkten nr 10 angående hangarbyggnad på Torslanda flygplats. Anmäld och slutbehandlad den 14 september 1951.
25. samma dag, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till vägtrafikförordning m. m., dels ock i ämnet väckta motioner. (336.)
Anmäld den 1 juni 1951. Åter anmäld och slutbehandlad den 28 september 1951. (Jfr punkten 80 under finansdepartementet.)
26. den 1 december, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av viss vattenfallsstyrelsen tillhörig fastighet. (364.)
Anmäld och slutbehandlad den 7 december 1951.

6. Finansdepartementet.

Riksdagens skrivelse

1. den 13 februari 1951, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1951/52 under riksstatens första huvudtitel, avseende anslagen till hov- och slottsstaterna. (1.)

Anmäld och slutbehandlad den 23 februari 1951.

2. den 17 februari, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1950/51, i vad propositionen avser finansdepartementets verksamhetsområde. (21.)

Anmäld och slutbehandlad den 2 mars 1951.

3. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående anslag för budgetåret 1951/52 till vissa byggnadsarbeten vid tullverkets kust- och gränsbevakning m. m. (24.)

Anmäld och slutbehandlad den 16 mars 1951.

4. den 21 februari, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 3 § förordningen den 19 november 1914 (nr 383) angående stämpelavgiften. (28.)

Anmäld och slutbehandlad den 23 februari 1951, varvid författning utfärdades (SFS nr 53).

5. den 27 februari, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1950/51, i vad propositionen avser staten för statens allmänna fastighetsfond. (35.)

Anmäld och slutbehandlad den 9 mars 1951.

6. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag för budgetåret 1951/52 till oförutsedda utgifter. (38.)

Anmäld och slutbehandlad den 9 mars 1951.

7. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag för budgetåret 1951/52 till avskrivning av oreglerade kapitalmedelsförluster. (39.)

Anmäld och slutbehandlad den 9 mars 1951.

8. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående stat för statens allmänna fastighetsfond för budgetåret 1951/52. (40.)

Anmäld och slutbehandlad den 9 mars 1951.

9. den 28 februari, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om fortsatt giltighet av förordningen den 8 juni 1923 (nr 155) angående omsättnings- och utskänkningskatt å spritdrycker. (43.)

Anmäld och slutbehandlad den 9 mars 1951, varvid författning utfärdades (SFS nr 142).

10. den 3 mars, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1951/52 under sjunde huvudtiteln, avseende anslagen inom finansdepartementets verksamhetsområde. (7.)

Anmäld den 30 mars, den 22 och den 29 juni samt den 20 september 1951. Ärendet är därmed slutbehandlat.

11. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar under Utgifter å driftbudgeten, För flera huvudtitlar gemensamma frågor. (44.)
Skrivelsen har den 10 mars 1951 överlämnats till civildepartementet.
12. den 7 mars, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående grunder för skattelindring åt synnerligt skattetyngda kommuner m. m. (49.)
Anmäld den 18 maj och den 22 juni 1951, varvid författning utfärdades (SFS nr 278). Ärendet är därmed slutbehandlat.
13. den 14 mars, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående en tillfällig skatt i syfte att motverka vissa investeringar i varulager och inventarier (investeringsskatt). (71.)
Anmäld och slutbehandlad den 30 mars 1951, varvid författning utfärdades (SFS nr 151).
14. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om rätt att vid taxering för inkomst njuta avdrag för avgifter till vissa stiftelser, m. m. (72.)
Anmäld och slutbehandlad den 30 mars 1951, varvid författningar utfärdades (SFS nr 148 och 149).
15. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående upphävande av förordningen den 19 juni 1942 (nr 375) om trafikskatt. (73.)
Anmäld och slutbehandlad den 30 mars 1951, varvid författningar utfärdades (SFS nr 144 och 145).
16. den 7 april, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt disposition av vissa äldre anslag. (86.)
Anmäld och slutbehandlad den 27 april 1951.
17. den 12 april, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i taxeringsförordningen den 28 september 1928 (nr 379), m. m., såvitt propositionen hänvisats till bevillningsutskottet. (107.)
Anmäld och slutbehandlad den 1 juni 1951, varvid författningar utfärdades (SFS nr 441—443).
18. samma dag, i anledning av väckta motioner om befrielse från skyldigheten att utgöra inkomstskatt och erlägga stämpelavgift vid byte av fastigheter i vissa fall. (108.)
Ärendet är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.
19. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 10 § 1 mom. förordningen den 26 juli 1947 (nr 576) om statlig inkomstskatt. (109.)
Anmäld och slutbehandlad den 20 april 1951, varvid författning utfärdades (SFS nr 180).
20. den 14 april, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förslag till lag angående nedsättning av allmän kommunalskatt i anledning av övergångsbidrag m. m., såvitt propositionen icke angår lagförslaget, jämte i ämnet väckta motioner. (114.)
Anmäld och slutbehandlad den 20 april 1951, varvid författning utfärdades (SFS nr 219).

21. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i taxeringsförordningen den 28 september 1928 (nr 379) m. m., såvitt propositionen angår dels personalförteckning och avlöningsstat för riksskattenämnden, dels ock anslag under sjunde huvudtiteln. (115.)

Anmäld och slutbehandlad den 1 juni 1951.

22. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förslag till lag angående nedsättning av allmän kommunalskatt i anledning av övergångsbidrag m. m. i vad propositionen hänvisats till konstitutionsutskottet. (119.)

Anmäld och slutbehandlad den 20 april 1951, varvid författning utfärdades (SFS nr 220).

23. den 18 april, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av valutalagen den 22 juni 1939 (nr 350). (124.)

Anmäld och slutbehandlad den 11 maj 1951, varvid författning utfärdades (SFS nr 217).

24. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 16 § lagen den 11 juni 1943 (nr 346) angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror. (125.)

Anmäld och slutbehandlad den 11 maj 1951, varvid författning utfärdades (SFS nr 216).

25. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förlängd giltighetstid för vissa provisoriska ändringar av gällande tulltaxa. (126.)

Anmäld och slutbehandlad den 1 juni 1951, varvid författning utfärdades (SFS nr 450).

26. den 21 april, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fullmakt att i arbetslöshetsbekämpande syfte igångsätta arbeten, för vilka anslag uppförts å allmän beredskapsstat för budgetåret 1950/51, m. m. (132.)

Ärendet är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

27. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående provisorisk skatteersättning till kommunerna i anledning av ortsavdragsreformen m. m., såvitt propositionen avser grunder för provisorisk skatteersättning till kommunerna i anledning av ortsavdragsreformen m. m. (135.)

Anmäld den 1 och den 22 juni 1951, varvid författningar utfärdades (SFS nr 479, 550 och 568). Ärendet är därmed, såvitt på finansdepartementets föredragning beror, slutbehandlat.

28. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående provisorisk skatteersättning till kommunerna i anledning av ortsavdragsreformen m. m., i vad propositionen hänvisats till konstitutionsutskottet. (139.)

Anmäld och slutbehandlad den 1 juni 1951, varvid författning utfärdades (SFS nr 478).

29. den 25 april, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om fortsatt tillämpning i viss del av förordningen den 4 juni 1948 (nr 278) med provisoriska bestämmelser om investeringsfond för ersättande av normallager, m. m., jämte i ämnet väckta motioner. (142.)

Anmäld och slutbehandlad den 11 maj 1951, varvid författningar utfärdades (SFS nr 230 och 231).

30. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tullfrihet för utrustning, som inkommer såsom gåva till vetenskapliga instititioner. (143.)

Anmäld och slutbehandlad den 11 maj 1951.

31. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 3 § 3 mom. och 4 § 2 mom. förordningen den 3 maj 1929 (nr 62) om särskild skatt å bensin och motorsprit. (144.)

Anmäld och slutbehandlad den 11 maj 1951, varvid författning utfärdades (SFS nr 218).

32. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i förordningen den 11 juni 1926 (nr 207) angående tillverkning och beskattning av brännvin. (145.)

Anmäld och slutbehandlad den 11 maj 1951, varvid författning utfärdades (SFS nr 226).

33. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändrad lydelse av den vid förordningen den 25 maj 1941 (nr 251) om varuskatt fogade varuförteckningen m. m. (146.)

Anmäld och slutbehandlad den 11 maj 1951, varvid författningar utfärdades (SFS nr 213—215).

34. den 30 april, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1950/51, i vad propositionen avser staten för statens allmänna fastighetsfond. (154.)

Anmäld och slutbehandlad den 11 maj 1951.

35. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag för budgetåret 1951/52 till Finansdepartementet: Avlöningar. (157.)

Anmäld och slutbehandlad den 11 maj 1951.

36. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1950/51, i vad propositionen avser finansdepartementets verksamhetsområde. (159.)

Anmäld och slutbehandlad den 11 maj 1951.

37. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående rörelsekapital åt Aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet. (160.)

Anmäld och slutbehandlad den 11 maj 1951.

38. den 7 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1950/51, såvitt propositionen avser jordbruksärenden. (166.)

Anmäld och slutbehandlad den 8 juni 1951.

39. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa allmänna arvsfonden tillfallna fastigheter. (168.)

Ärendet är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

40. samma dag, angående val av fullmäktige i riksbanken med suppleanter. (172.)

Anmäld och lagd till handlingarna den 1 juni 1951.

41. samma dag, angående val av fullmäktige i riksgäldskontoret med suppleanter. (177.)

Anmäld och lagd till handlingarna den 1 juni 1951.

42. den 9 maj, i anledning av väckta motioner angående redovisning av utestående reservationer. (202.)
Viss utredning verkställd. Ärendets fortsatta behandling är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

43. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förlängd giltighetstid för viss provisorisk ändring av gällande tulltaxa, m. m. (215.)
Anmäld och slutbehandlad den 18 maj 1951, varvid även författning utfärdades (SFS nr 258).

44. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i förordningen den 19 november 1914 (nr 383) angående stämpelavgiften. (216.)
Anmäld och slutbehandlad den 1 juni 1951, varvid författning utfärdades (SFS nr 448).

45. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bemyndigande för Kungl. Maj:t att ingå överenskommelse med Österrike om provisorisk tillämpning i förhållandet mellan Sverige och Österrike av bestämmelserna i svensk-tyska avtalet den 25 april 1928 för undvikande av dubbelbeskattning beträffande inkomst och förmögenhet. (217.)
Anmäld och slutbehandlad den 26 oktober 1951, varvid författning utfärdades (SFS nr 739).

46. den 12 maj, i anledning av väckta motioner dels om åtgärder till främjande av det frivilliga och enskilda sparandet, dels ock om framläggande för 1951 års riksdags vårsession om förslag till åtgärder för uppmuntran av det frivilliga sparandet. (209.)
Inom finansdepartementet har en promemoria med utredning och förslag rörande skattepremiering av frivilligt sparande under år 1952 utarbetats av expeditionschefen H. Klackenbergs. Över promemorian ha yttranden avgivits av vissa myndigheter och sammanslutningar. Ärendets fortsatta behandling är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

47. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 4 § förordningen den 16 maj 1890 (nr 21 s. 1) angående Sveriges allmänna hypoteksbank, m. m. (211.)
Anmäld och slutbehandlad den 18 maj 1951, varvid författning utfärdades (SFS nr 273).

48. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av §§ 2 och 3 i förordningen den 17 maj 1935 (nr 176) angående Konungariket Sveriges stadshypotekskassa, m. m. (212.)
Anmäld och slutbehandlad den 18 maj 1951, varvid författning utfärdades (SFS nr 274).

49. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 3 juni 1949 (nr 314) angående rätt för Konungen att i vissa fall meddela särskilda bestämmelser om bankaktiebolags kassareserv m. m. (213.)
Anmäld och slutbehandlad den 18 maj 1951, varvid författningar utfärdades (SFS nr 251 och 252).

50. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om skatt å elektrisk kraft (elskatteförordning), m. m., såvitt propositionen hänvisats till bevillningsutskottet. (230.)

Anmäld och slutbehandlad den 1 juni 1951, varvid författningar utfärdades (SFS nr 374 och 375).

51. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om tillfällig automobilskatt. (231.)

Anmäld och slutbehandlad den 25 maj 1951, varvid författningar utfärdades (SFS nr 283 och 284).

52. den 16 maj, angående val av ledamot i styrelsen över riksdagsbiblioteket med suppleant. (182.)

Anmäld och lagd till handlingarna den 1 juni 1951.

53. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bemyndigande att försälja viss kronan tillhörig fast egendom m. m. (225.)

Anmäld och slutbehandlad den 1 juni 1951, varvid författning utfärdades (SFS nr 387).

54. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370). (238.)

Anmäld och slutbehandlad den 1 juni 1951, varvid författning utfärdades (SFS nr 324).

55. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m., såvitt propositionen hänvisats till bevillningsutskottet. (239.)

Anmäld och slutbehandlad den 1 juni 1951, varvid författningar utfärdades (SFS nr 328—330).

56. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av avtal mellan Sverige och Canada för undvikande av dubbelbeskattning samt fastställande av bestämmelser angående ömsesidig handräckning i fråga om inkomstskatter. (241.)

Anmäld och slutbehandlad den 20 september 1951, varvid författningar utfärdades (SFS nr 626 och 627).

57. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 54 § kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m. (243.)

Anmäld och slutbehandlad den 1 juni 1951, varvid författningar utfärdades (SFS nr 325—327).

58. den 19 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m., såvitt propositionen hänvisats till lagutskott. (246.)

Skrivelsen har den 4 juni 1951 överlämnats till socialdepartementet.

59. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i uppbördsförordningen den 31 december 1945 (nr 896) m. m., i vad propositionen hänvisats till konstitutionsutskottet. (266.)

Överlämnad till inrikesdepartementet den 24 maj 1951.

60. den 22 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i stadgan den 21 februari 1941 (nr 98) om ersättning för riksdagsmannauppsdragets fullgörande, m. m., i vad propositionen hänvisats till konstitutionsutskottet, ävensom i ämnet väckta motioner, m. m. (236.)

Anmäld och slutbehandlad den 22 juni 1951, varvid författningar utfärdades (SFS nr 507 och 508).

61. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 39 med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m. (262.)

Anmäld och slutbehandlad den 1 juni 1951, varvid författningar utfärdades (SFS nr 436—440).

62. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i stadgan den 21 februari 1941 (nr 98) om ersättning för riksdagsmannauppsdragets fullgörande, m. m., såvitt propositionen hänvisats till bevillningsutskottet. (263.)

Anmäld och slutbehandlad den 22 juni 1951, varvid författning utfärdades (SFS nr 509).

63. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i taxeringsförordningen den 28 september 1928 (nr 379), m. m., i vad propositionen hänvisats till konstitutionsutskottet. (264.)

Överlämnad till justitiedepartementet den 30 maj 1951.

64. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 35 § 1 mom. folkbokföringsförordningen den 28 juni 1946 (nr 469). (285.)

Anmäld och slutbehandlad den 1 juni 1951, varvid författning utfärdades (SFS nr 394).

65. den 23 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1950/51, i vad propositionen avser Kungl. hovstaten. (267.)

Anmäld och slutbehandlad den 1 juni 1951.

66. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående beredskapsstat för försvarsväsendet för budgetåret 1951/52. (270.)

Ärendet är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

67. samma dag, i anledning av riksdagens år 1950 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning, i vad berättelsen avser Längmanska donationsfonden. (275.)

Anmäld och slutbehandlad den 8 juni 1951.

68. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m. (281.)

Anmäld och slutbehandlad den 26 oktober 1951, varvid författningar utfärdades (SFS nr 689—691).

69. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i uppbördsförordningen den 31 december 1945 (nr 896), m. m., såvitt propositionen hänvisats till bevillningsutskottet. (286.)
Anmäld och slutbehandlad den 1 juni 1951, varvid författningar utfärdades (SFS nr 421—423).

70. samma dag, i anledning av väckta motioner om utredning rörande regler om ett opartiskt förfarande för avgörande av tvister i varuskattemål m. m. (287.)

Genom beslut den 1 juni 1951 har Kungl. Maj:t uppdragit åt besvärssakkunniga att verkställa utredning i de hänseenden, som angivits i bevillningsutskottets betänkande nr 54. Ärendet är därmed slutbehandlat.

71. den 25 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av Torquay-protokollet till allmänna tull- och handelsavtalet (GATT), m. m. (288.)

Anmäld och slutbehandlad den 1 juni 1951.

72. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa ändringar i gällande tulltaxa. (289.)

Anmäld och slutbehandlad den 1 juni 1951, varvid författning utfärdades (SFS nr 450).

73. samma dag, angående beräkning av bevilningarna för budgetåret 1951/52, m. m. (290.)

Anmäld och slutbehandlad den 8 juni 1951, varvid författning utfärdades (SFS nr 392).

74. den 28 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bemyndigande för Kungl. Maj:t att tillerkänna Luossavaara-Kiurunavaara Aktiebolag rätt till viss malmbrytning utöver av riksdagen tidigare medgiven kvantitet. (303.)

Anmäld och slutbehandlad den 8 juni 1951.

75. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1950/51, i vad propositionen avser vissa avskrivningar av nya kapitalinvesteringar. (314.)

Anmäld och slutbehandlad den 8 juni 1951.

76. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag till stat för riksgäldsfonden för budgetåret 1951/52. (315.)

Anmäld och slutbehandlad den 8 juni 1951.

77. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag för budgetåret 1951/52 till avskrivning av nya kapitalinvesteringar. (318.)

Anmäld och slutbehandlad den 8 juni 1951.

78. den 30 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om skatt å elektrisk kraft (elskatteförordning) m. m., i vad propositionen avser medelsanvisning till kontrollstyrelsen. (308.)

Anmäld och slutbehandlad den 22 juni 1951.

79. samma dag, i anledning av riksdagens år 1950 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning m. m. (317.)

Enligt Kungl. Maj:ts beslut den 8 juni 1951 ha tryckta exemplar av skrivelsen

samt statsutskottets utlåtande nr 174 för behandling i angivna delar överlämnats till försvarsdepartementet (punkten 2, det militära byggnadsväsendets organisation), kommunikationsdepartementet (punkten 10, Hangarbyggnad på Torslanda flygplats) samt jordbruksdepartementet (punkten 17, de jämtländska arrendelägenheterna). Ärendena under punkten 13 (tull- och skattefrihet för till skeppsproviant hänförliga varor för fartyg i reguljär passagerartrafik med Danmark, Finland och Norge), punkten 14 (tullverkets kostnader för provianteringsfrilagerrörelsen) och punkten 15 (beskattning av svensk medborgare för inkomst av tjänst vid främmande makts härvarande beskickning m. m.) äro beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

80. samma dag, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till vägtrafikförordning m. m., dels ock i ämnet väckta motioner. (336.)
Anmäld och slutbehandlad den 28 september 1951, varvid författning utfärdades (SFS nr 654). (Jfr punkten 25 under kommunikationsdepartementet.)

81. samma dag, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av prisregleringslagen den 30 juni 1947 (nr 303), dels ock i ämnet väckta motioner. (337.)
Anmäld och slutbehandlad den 8 juni 1951, varvid författningar utfärdades (SFS nr 390 och 391).

82. den 31 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om särskilt bidrag till producent av svensk film m. m. jämte i ämnet väckta motioner. (305.)
Anmäld den 8 juni 1951, varvid författningar utfärdades (SFS nr 457—459). Ärendet är i övrigt beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

83. samma dag, angående tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1950/51. (323.)
Anmäld och lagd till handlingarna den 8 juni 1951.

84. samma dag, angående statsregleringen för budgetåret 1951/52. (324.)
Anmäld och slutbehandlad den 8 juni 1951.

85. samma dag, med överlämnande av riksstat för budgetåret 1951/52. (325.)
Anmäld och slutbehandlad den 8 juni 1951.

86. samma dag, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder i prisreglerande syfte på jordbrukets område jämte i ämnet väckta motioner. (335.)
Anmäld och slutbehandlad den 15 juni 1951, varvid författningar utfärdades (SFS nr 451 och 452).

87. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med särskilda bestämmelser rörande riksbankens sedelutgivning, m. m. jämte i ämnet väckt motion, m. m. (341.)
Anmäld och slutbehandlad den 8 juni 1951, varvid författningar utfärdades (SFS nr 388 och 389).

88. samma dag, angående regleringen för budgetåret 1951/52 av utgifterna under huvudtiteln Riksdagen och dess verk m. m. jämte i ämnet väckt motion. (343.)
Anmäld och slutbehandlad den 8 juni 1951.

89. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående komplettering av riksstatsförslaget för budgetåret 1951/52, m. m., såvitt propositionen hänvisats till bankoutskottet, jämte i ämnet väckta motioner. (344.)

Genom beslut den 8 juni 1951 har Kungl. Maj:t anbefallt kommunlåneutredningen att vid uppdragets fullgörande taga under övervägande vad bankoutskottet i sitt utlåtande nr 33 anfört. Ärendet är därmed slutbehandlat.

90. den 24 oktober, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om skatt vid tillverkning och import av personbilar m. m., såvitt propositionen hänvisats till bevillningsutskottet. (347.)

Anmäld och slutbehandlad den 24 oktober 1951, varvid författningar utfärdades (SFS nr 660 och 661).

91. den 10 november, angående val av suppleant för en fullmäktig i riksbanken. (348.)

Anmäld och lagd till handlingarna den 23 november 1951.

92. den 21 november, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m., jämte i ämnet väckta motioner. (357.)

Anmäld den 30 november 1951, varvid författningar utfärdades. Såvitt angår riksdagens hemställan om förslag till bestämmelser angående beräkning av statlig inkomstskatt för ackumulerad inkomst vid avyttring av skog utan samband med avyttring av marken är ärendet beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

93. den 27 november, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om skatt vid tillverkning och import av personbilar m. m., såvitt propositionen avser medgivande till överskridande av viss anslagspost i avlöningsstaten för kontrollstyrelsen. (355.)

Anmäld och slutbehandlad den 14 december 1951.

94. den 28 november, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m. (360.)

Anmäld den 7 december 1951, varvid författningar utfärdades. Såvitt angår riksdagens hemställan om utredning rörande frågan om avdrag vid inkomsttaxering för värdeminskning av driftbyggnader i jordbruksfastighet är ärendet beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

95. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändrad lydelse av den vid förordningen den 25 maj 1941 (nr 251) om varuskatt fogade varuförteckningen, jämte i ämnet väckta motioner. (361.)

Anmäld och slutbehandlad den 30 november 1951, varvid författning utfärdades (SFS nr 724).

96. den 1 december, i anledning av väckta motioner om en allsidig utredning rörande de statliga företagsformerna. (365.)

Ärendet är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

97. den 4 december, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om räntereglering m. m., dels ock i ämnet väckta motioner. (367.)

Anmäld och slutbehandlad den 7 december 1951, varvid författningar utfärdades.

98. den 5 december, angående val av en fullmäktig i riksbanken med suppleant. (368.)

Anmäld och lagd till handlingarna den 14 december 1951.

99. den 12 december, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående be-
myndigande för Kungl. Maj:t att tillerkänna Luossavaara-Kiurunavaara
Aktiebolag rätt till viss malmbrytning utöver i gällande malmavtal med-
givna kvantiteter m. m. (373.)
Ärendet är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.
100. den 12 december, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående an-
slag å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1951/52 till avskrivning
av nya kapitalinvesteringar. (377.)
Anmäld och slutbehandlad den 21 december 1951.
101. samma dag, angående tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1951/52.
(382.)
Anmäld och slutbehandlad den 21 december 1951.
102. den 13 december, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag
till förordning om särskild avgift vid vissa investeringar (investeringsav-
gift), m. m., jämte i ämnet väckta motioner. (383.)
Anmäld och slutbehandlad den 14 december 1951, varvid författningar utfär-
dades.
103. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till
lag om investeringskonto för skog, m. m. (384.)
Anmäld och slutbehandlad den 14 december 1951, varvid författningar utfär-
dades.
104. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till
livsmedelsstadga m. m., såvitt propositionen hänvisats till bevillnings-
utskottet. (385.)
Anmäld och slutbehandlad den 21 december 1951, varvid författningar utfär-
dades.
105. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till
förordning angående ändrad lydelse av § 2 förordningen den 3 augusti
1929 (nr 256) om Svenska bostadskreditkassan och om bostadskreditför-
eningar, m. m. (387.)
Anmäld och slutbehandlad den 14 december 1951, varvid författning utfärda-
des (SFS nr 760).
106. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag
om ändrad lydelse av 1 § lagen den 8 juni 1951 (nr 388) med särskilda
bestämmelser rörande riksbankens sedelutgivning jämte i ämnet väckta
motioner. (388.)
Anmäld och slutbehandlad den 14 december 1951, varvid författning utfärdades
(SFS nr 759).

7. Ecklesiastikdepartementet.

Riksdagens skrivelse

1. den 17 februari 1951, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående
utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1950/51, i vad pro-
positionen avser ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde. (22.)
Anmäld och slutbehandlad den 30 mars 1951.
2. den 7 mars, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående grunderna
för höjning av löner enligt statens löneplansförordning m. m. (50.)

I vad på ecklesiastikdepartementet ankommer är skrivelsen anmäld och slutbehandlad den 22 juni 1951. (Jfr ärendet under punkten 5 under civildepartementet.)

3. den 21 april, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1951/52 under åttonde huvudtiteln, avseende anslagen inom ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner. (8.)

Anmäld den 27 april, den 11 och 18 maj samt den 8, 15, 22 och 29 juni 1951. Besluten den 8 och den 22 juni innefattade bland annat tre kungörelser (SFS nr 486, 487 och 541). Beslut i fråga om punkten 303 har meddelats i skrivelsen nr 227, redovisad under punkt 14 här nedan, samt i fråga om punkten 313 i skrivelsen nr 228, redovisad under punkt 15 här nedan. Ärendet är därmed slutbehandlat.

4. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag å kapitalbudgeten för budgetåret 1951/52, i vad avser ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde. (127.)

Anmäld den 1, den 8 och den 29 juni 1951. Ärendet är därmed slutbehandlat.

5. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1951/52 till bidrag till driften av centrala verkstadsskolor m. m. jämte i ämnet väckta motioner. (128.)

Anmäld och slutbehandlad den 22 juni 1951, varvid författning utfärdades (SFS nr 586).

6. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag ur kyrkofonden för avlönande av präster m. m. (136.)

Anmäld den 1 och den 8 juni samt den 12 oktober 1951. Författningar utfärdades den 1 och den 8 juni 1951 (SFS nr 319 och 488). Ärendet är därmed slutbehandlat.

7. den 9 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avsättande av medel från försäkringsinspektionens fond för upprättande vid Stockholms högskola av en professur i försäkringsrätt. (191.)

Anmäld och slutbehandlad den 19 oktober 1951.

8. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa byggnadsfrågor m. m. inom ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde. (194.)

Anmäld och slutbehandlad den 8 juni 1951.

9. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anställnings- och avlöningsförhållanden för vissa lärare vid skolor i försöksdistrikt m. m. (207.)

Anmäld den 8 juni 1951, varvid dels kungörelse utfärdades (SFS nr 598), dels ock särskilda bestämmelser meddelades i brev till skolöverstyrelsen. Anmäld och slutbehandlad den 20 september 1951, varvid kungörelse utfärdades (SFS nr 655).

10. den 12 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1951/52 till de tekniska högskolorna m. m. jämte i ämnet väckta motioner. (218.)

Anmäld och slutbehandlad den 8 juni 1951.

11. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående lönerevision för vissa chefstjänstemän m. m. (219.)
I vad på ecklesiastikdepartementet ankommer är skrivelsen anmäld och slutbehandlad den 22 juni 1951. (Jfr ärendet under punkten 8 under civildepartementet.)
12. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående löne- och pensionsreglering för lärare vid vissa statsunderstödda privata läroanstalter m. m. jämte i ämnet väckta motioner. (220.)
Skrivelsen, som den 23 juli 1951 överlämnats från civildepartementet, har den 29 juni 1951 delvis anmälts, varvid bl. a. fem författningar utfärdades (SFS nr 587—591). Skrivelsen är i viss del alltjämt beroende på Kungl. Maj:ts prövning. (Jfr ärendet under punkten 9 under civildepartementet.)
13. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående löne- och pensionsreglering för lärarpersonal vid statsunderstödda folkhögskolor och lantbruksundervisningsanstalter m. m. (221.)
I vad ankommer på ecklesiastikdepartementet är skrivelsen beroende på Kungl. Maj:ts prövning. (Jfr ärendet under punkten 10 under civildepartementet.)
14. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln gjorda framställning angående anslag för budgetåret 1951/52 till understöd åt folkbiblioteksväsendet jämte i ämnet väckta motioner. (227.)
Anmäld den 22 juni 1951, därvid skolöverstyrelsen anbefalldes att till Kungl. Maj:t inkomma med förslag till de bestämmelser, som borde av Kungl. Maj:t meddelas vid utnyttjandet av det av riksdagen lämnade medgivandet. Skolöverstyrelsen har den 1 november 1951 inkommit med nämnda förslag. Ärendet är i denna del beroende på Kungl. Maj:ts prövning.
15. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln gjorda framställning angående anslag för budgetåret 1951/52 till bidrag till undervisnings- och upplysningsverksamhet m. m. för nykterhetens främjande. (228.)
Anmäld och slutbehandlad den 22 juni 1951.
16. den 23 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag för budgetåret 1951/52 till vissa skyddsarbeten å Uppsala domkyrka m. m. (273.)
Anmäld den 8 juni och den 20 juli 1951. Ärendet är därmed slutbehandlat.
17. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag för budgetåret 1951/52 till avlöningar vid livrustkammaren. (274.)
Anmäld och slutbehandlad den 15 juni 1951.
18. samma dag, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till religionsfrihetslag m. m., dels ock i ämnet väckta motioner. (280.)
I vad på ecklesiastikdepartementet ankommer är skrivelsen anmäld och slutbehandlad den 26 oktober 1951, varvid tio författningar utfärdades (SFS nr 685—687, 692—696, 704 och 705). (Jfr ärendet under punkten 26 under justitiedepartementet.)
19. den 28 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1951/52 till skolöverstyrelsen m. m. (310.)
Anmäld och slutbehandlad den 29 juni 1951.